

**T.C. SOFYA BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ**

**BULGARİSTAN'IN GENEL EKONOMİK DURUMU VE
TÜRKİYE İLE EKONOMİK-TİCARİ
İLİŞKİLERİ
(2018-2019)**

**KASIM 2019
SOFYA**

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I	7
GİRİŞ	7
ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER	8
Ülke Kimliği	8
Ülkenin Kısa Tarihçesi	9
Siyasi ve İdari Durum	9
Yasama	9
Yürütme	10
Yargı	10
Coğrafi Bilgiler ve Nüfus	11
Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular ve Göller, İklim, Bitki Örtüsü	11
Nüfus	12
Temel Demografik Göstergeler	12
Nüfusun Etnik ve Dinsel Dağılımı	12
Nüfusun Satın Alma Gücü	13
Bulgarların Hayattan Memnuniyeti	14
İnternete Erişim ve İnternet Kullanımı	14
Çalışma ve İşgücü	16
Eğitim	20
Sosyal Güvenlik	22
SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER	23
Sosyal Göstergeler	23
Ekonomik Göstergeler	24
GENEL EKONOMİK DURUM	25
Genel Durum	25
İş Yapma Ortamı Göstergeleri	33
2019 Yılı İlk Çeyreği Göstergeleri	35
Ekonomiyi Etkileyen İç ve Dış Olaylar	37
İç Olaylar	37
Dış Olaylar	37
Bulgaristan Ekonomisine İlişkin Beklentiler	39
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET	40
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	40
Dış Ticaret	42
Dış Ticaret İstatistikleri	48
BULGARİSTAN EKONOMİSİNİN SEKTÖREL BAZDA DEĞERLENDİRMESİ	52
Tarım	52
Genel Durum	52
Organik Tarım	54
Bulgaristan Tarım Sektöründe Temel Sorunlar	54

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

2018 Yılında Tarım Sektörüne Finansman İmkanları.....	55
Sanayi	55
Ulaştırma ve Telekomünikasyon	59
Ulaştırma	59
Karayolu Ulaştırması	59
Demiryolu Ulaştırması	62
Limanlar	65
Havayolu Ulaştırması	67
İntermodal Terminaller.....	67
Telekomünikasyon.....	68
Hizmetler	69
Bankacılık	69
Turizm.....	71
Sigortacılık.....	71
Enerji	72
Bulgaristan'ın Enerji Sektörüne Genel Bir Bakış	72
Enerji Piyasasının Serbestleştirilmesi	74
Gerçekleştirilmesi Öngörülen Enerji Projeleri.....	76
Türkiye-Bulgaristan Doğalgaz Bağlantı Hattı (ITB):	76
Bulgaristan-Yunanistan Doğalgaz Bağlantı Hattı	76
Bulgaristan-Sırbistan Doğalgaz Bağlantı Hattı	76
Balkan Doğalgaz Dağıtım Merkezi	77
Doğal Kaynaklar ve Madencilik	77
Para ve Sermaye Piyasaları	77
Perakende Sektörü	78
AR-GE ve Yenilikler	79
BÖLÜM II	82
TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ	82
Ekonomik İlişkilerin Genel Durumu	82
Ticari İlişkilerin Genel Durumu	83
Bulgaristan'daki Türk Müteahhitlik Hizmetleri.....	90
Bulgaristan'daki Türk Yatırımları	90
İKİLİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER, KEK TOPLANTILARI	94
YATIRIM VE TİCARET İLİŞKİLERİNDE BİLİNMESİ GEREKEN GENEL KONULAR	95
Bulgaristan'da İş Yapmak İsteyenler İçin Pratik Bilgiler.....	95
Vergiler	95
Bulgaristan'da İş Kurma Prosedürü	95
LTD şirket (OOD) kuruluşu için başvuruda gerekli olan belgeler	96
Anonim şirket (AD) kuruluşu	97
Bulgaristan'da yabancı bir şirketin şube açması	97
Bulgaristan'da yabancı bir şirketin temsilcilik açması	98
Bulgaristan'da iş yapma maliyeti	100

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Elektrik ve Su	100
Ücretler.....	101
Kira ve Satış.....	101
Akaryakıt Fiyatları.....	102
Dikkat Edilmesi Gereken Diğer Hususlar, Görüş ve Öneriler	102
Yabancıların Yasal Statüleri.....	103
Yabancıların Bulgaristan'a Girişleri.....	103
Oturma İzinleri	104
Oturma İzni Türleri.....	104
Orta Vadeli İkamet İzinleri Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar.....	104
Uzun Vadeli Oturma İzinleri Verilmesinde Aranılan Genel Koşullar	105
Daimi Oturma İzni Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar.....	105
Oturma İzni Başvurularında Aranılan Genel Belgeler	106
Çalışma İzinleri	106
Genel Durum	106
Genel Kurallarda İstisnalar.....	110
Yabancıların İstihdam Edilmesi İçin Çalışma İzninin Gerekli Olmadığı Durumlar	115
Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Bulgaristan'a Giriş ve Bulgaristan'dan Transit Geçişlerinde Tabi Oldukları Düzenlemeler.....	116
Genel Olarak Gümrük Vergileri	116
Vergilere İlişkin Uygulamalar	116
Türkiye ile Bulgaristan arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması.....	116
Kurumlar Vergisinden Muafiyet	116
Gelir Vergisi Uygulamaları	117
KDV Uygulamaları.....	117
Genel Olarak Ticari Uygulamalar: İthalat Denetimleri, İzinleri ve Sertifikasyon Gereklileri.....	119
Genel Durum	119
İthalatta aranan standartlar, teknik gerekler ve sertifikalar	121
Bulgaristan'da ithalat aşamasında ve transit geçişlerde sıkça sorun yaşanan ürünler ve konular ile bunlara ilişkin dikkat edilmesi gereken hususlar.....	121
Tarım Ürünü İthalatı ve Bitki Sağlığı Kontrolleri	121
Veterinerlik Kontrolleri	122
Yaş Meyve ve Sebze İthalatı.....	122
Bulgaristan'ın Savunma ile İlgili Ürün ve Çifte Kullanımı Olan Ürün ve Teknoloji İhracatının Kontrolüne İlişkin Mevzuatı.....	123
Bulgaristan Sınır Kapılarında Marka Tescil Kontrolleri	123
Bulgaristan'da Piyasa Denetimi.....	124
Yatırım Teşvikleri, Destek Veren Kuruluşlar	124
Gayrimenkul Yatırımı	133
Avrupa Birliği Fonları.....	133
Kamu İhaleleri.....	134
Serbest Bölgeler ve Sanayi Bölgeleri.....	137

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

<i>Serbest Bölgeler</i>	137
<i>Ruşuk (Ruse) Serbest Bölgesi</i>	137
<i>Filibe (Plovdiv) Serbest Bölgesi</i>	138
<i>Burgaz Serbest Bölgesi</i>	138
<i>Sanayi Bölgeleri</i>	139
<i>Başlıca Basın-Yayın Kuruluşları, Radyo ve Televizyon Kanalları</i>	140
<i>TV Kanalları</i>	140
<i>Radyo Kanalları</i>	140
<i>Gazeteler</i>	141
<i>Dergiler</i>	141
<i>Firma veri tabanları/ticari kataloglar</i>	141
<i>YIL İÇİNDE AÇILAN FUARLAR</i>	142
<i>BELLİ BAŞLI EKONOMİK VE TİCARİ KURULUŞLAR, PORTALLER, RESMİ KURUMLAR</i>	143
<i>Belli Başlı Kuruluşlar</i>	143
<i>Bulgaristan Sanayi Odası (Bulgarian Industrial Association – BIA)</i>	144
<i>Avrupa Yatırım Bankası</i>	145
<i>Dünya Bankası</i>	145
<i>Türk İşadamları v.b. Derneklerinin İsim, Adres, Telefonları</i>	146
<i>Bulgaristan'daki Mesleki Kuruluşlar</i>	146
<i>AB Fonları ile İlgili Web Sayfaları</i>	147
<i>Belli Başlı Ekonomi ve Haber Portalleri</i>	147
<i>Bulgaristan'da Bazı Resmi Kurumların Web Siteleri</i>	148
<i>Diğer Resmi Kurumlar</i>	148
<i>Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Temsilcilikleri</i>	149

TABLOLAR

Tablo 1	Bulgaristan Hakkında Genel Bilgiler.....	8
Tablo 2	Parlamentoda Parlamenter Gruplar İtibariyle Milletvekili Dağılımı.....	9
Tablo 3	Bulgaristan Hükümeti ve Görev Dağılımı	10
Tablo 4	Bölgesel Bazda İşsizlik Oranı, İşsiz Sayısı ve İstihdam İmkanları ile Haziran 2019 İtibariyle Ücretler	17
Tablo 5	2018 Yılında Bulgaristan'da Aylar İtibariyle Faal İşgücünün Sektörel Dağılımı	18
Tablo 6	Bir Çalışan İçin Ödenmesi Gereken Zorunlu Sigorta/Vergiler	22
Tablo 7	Bulgaristan'ın Sosyal Göstergeleri	23
Tablo 8	2019 Uyumlu Resmi Tatil Günleri.....	23
Tablo 9	Bulgaristan Ekonomik Göstergeleri.....	24
Tablo 10	Bulgaristan'ın 2017 Yılında Finans Sektörü Haricinde Yapısal Bazlı Temel Ekonomik Göstergeleri	26
Tablo 11	2015-2018 Yıllarında Bulgaristan'ın Gayri Safi Katma Değerinin Sektörel Dağılımı	28
Tablo 12	2019 Doing Business Sıralamasında Bulgaristan'ın İlk On Ülke ve Türkiye ile Kıyaslaması.....	34
Tablo 13	Bulgaristan'a En Çok Yatırım Yapan İlk 20 Ülkenin 2016-2018 Döneminde Yıllık Yatırımları ve 2018 Yılı İtibariyle Bulgaristan'daki Birikimli Yatırımları	42
Tablo 14	2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Yıllık Ticareti	48
Tablo 15	2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı	49
Tablo 16	2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı	50
Tablo 17	2018 Yılında Bulgaristan'ın Ticaretinde İlk 10 Ülke.....	51
Tablo 18	2018 Yılında Bulgaristan'ın Ülke ve Mal Gruplarına Göre İthalatı ve İhracatı	51
Tablo 19	2015-2017 Yıllarında Bulgaristan'da Tarımsal Üretimin Sektörel Dağılımı.....	53
Tablo 20	2017 Yılında Nihai Tarımsal Üretime En Çok Katkı Sağlayan Bitkisel ve Hayvansal Ürünler.....	53
Tablo 21	2018 Yılında Aylık Sanayi Üretim Endeksleri	58
Tablo 22	Bulgaristan Karayolları	59
Tablo 23	Bulgaristan'da Demiryolu Transit Mesafeleri	63
Tablo 24	İntermodal Terminaller	68
Tablo 25	2018 Yılında Tatil ve Gezi Amaçlı Bulgaristan'a En Çok Turistin Geldiği 10 Ülke	71
Tablo 26	Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası Endeksleri.....	78
Tablo 27	Bulgaristan'da 2018 Yılında En Çok Satış Yapan Perakende Zincirleri	79
Tablo 28	2006-2017 Döneminde Bazı Ülkelerin AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya Oranı.....	80
Tablo 29	2017 Yılında Bilimsel Alan ve Sektörler İtibariyle Bulgaristan'da Ar-Ge Harcamaları.....	81
Tablo 30	Bulgaristan'ın Seçilmiş Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Kredi Notu	83
Tablo 31	2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye ile Yıllık Ticareti	85
Tablo 32	2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'den 4'lü GTİP Bazında İthalatı.....	86
Tablo 33	2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'ye 4'lü GTİP Bazında İhracatı	87
Tablo 34	Bazı AB Ülkelerinde Karşılaştırmalı Kurumlar ve Gelir Vergisi Oranları	95
Tablo 35	Bulgaristan'da Elektrik Fiyatları	100
Tablo 36	Çalışma İzni Prosedürleri.....	107
Tablo 37	Yatırım Sınıflarını Belirleyen Kriterler	125
Tablo 38	Yatırım Teşvikleri Kanunu Çerçevesinde Sağlanan Destekler.....	127
Tablo 39	Bulgaristan Ekonomi Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Yatırım Destekleri İçin Bütçesi	129
Tablo 40	Bulgaristan'ı Seçmiş Olan Önde Gelen Global Yatırımcılar	132
Tablo 41	Bulgaristan'da Düzenlenen Önemli Fuarlar	142
Tablo 42	Bulgaristan'da Belli Başlı Fuar Organizatörleri	142

ŞEKİLLER

Şekil 1	Yıllar İtibariyle Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenim Gören Yabancı Öğrenciler	21
Şekil 2	Satın Alma Gücü Standartlarına Göre 2018'de Kişi Başına Gerçek Bireysel Tüketim	25
Şekil 3	2010-2018 Döneminde Cari Fiyatlarla Bulgaristan GSYİH'sı ve GSYİH Büyüme Oranları	27
Şekil 4	2010-2018 Döneminde Bileşenlerin GSYİH'ya Katkısı	27
Şekil 5	2018 Yılında Ürün/Hizmet Grupları Bazında Fiyat Değişimi	29
Şekil 6	2010–Nisan 2019 Döneminde Bulgaristan'ın Kamu Borcu Yapısı ve Borcun GSYİH'ya Oranı	29
Şekil 7	2010-2018 Döneminde Sektörler İtibariyle Bulgaristan'ın Gayri Safi Dış Borcu	30
Şekil 8	2010-2018 Döneminde Bulgaristan Ödemeler Bilançosu Bileşenleri	30
Şekil 9	Bulgaristan'ın Uluslararası Sıralamalarındaki Yeri	33
Şekil 10	Seçilmiş Bazı Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin 2018 Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranları	38
Şekil 11	2018 Yılı Sonunda Bulgaristan'da Birikimli DYY'nin Sektörler İtibariyle Dağılımı	41
Şekil 12	2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Dış Ticareti	43
Şekil 13	2018 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı	44
Şekil 14	2018 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı	45
Şekil 15	2018 Yılında Bulgaristan'ın en Büyük İthalat Partnerleri	46
Şekil 16	2018 Yılında Bulgaristan'ın en Büyük İhracat Partnerleri	47
Şekil 17	Yıllar İtibariyle Kayıtlı Tarımsal Üretici Sayısı	52
Şekil 18	2018 Yılında Genel Sigorta Prim Gelirlerinin Dağılımı	72
Şekil 19	Bulgaristan'da Enerji Üretiminin Yapısı	74
Şekil 20	2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye İle Yıllık Ticareti	84
Şekil 21	2019 Yılında İlk İki Çeyreğinde Sektörlere Göre Ortalama Aylık Ücretler	101

HARİTALAR

Harita 1	Bulgaristan Jeopolitik Haritası	7
Harita 2	Bulgaristan Fiziki Haritası	11
Harita 3	Bulgaristan Üzerinden Geçen Pan-Avrupa Transit Koridorları	60
Harita 4	Bulgaristan Demiryolu Haritası	63
Harita 5	Tuna Bölgesinin Lojistik Potansiyeli	66
Harita 6	Bulgaristan'da Belli Başlı Türk Yatırımları	91
Harita 7	Belediyeler İtibariyle İşsizlik Oranı	117

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu rapor, T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği tarafından Bulgaristan ve çeşitli uluslararası kaynaklardan elde edilen verilere dayanılarak hazırlanmıştır. Rapor, Bulgaristan hakkında tarih, coğrafya, siyaset ve nüfus gibi konularda genel bilgileri içerirken yoğun olarak sektörleriyle, ticari ve yatırım potansiyeliyle ve mevzuatıyla Bulgaristan ekonomisini irdelemektedir. İçerdiği bilgiler Türk işadamlarının daha çok uygulamaya dönük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla derlenmiştir.

Rapor hazırlanırken Haziran 2019 itibarıyla en güncel bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Daha güncel ve detaylı bilgilere T.C. Ticaret Bakanlığı İnternet sitesindeki Bulgaristan ülke profili sayfasından ulaşılabilmektedir.

Harita 1

Bulgaristan Jeopolitik Haritası

ÜLKE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ülke Kimliği

Tablo 1

Bulgaristan Hakkında Genel Bilgiler

Devletin adı	Bulgaristan Cumhuriyeti
Başkenti	Sofya
Yönetim biçimi	Parlamente Cumhuriyeti
Resmi dili	Bulgarca
Alfabesi	Kiril alfabesi
Cumhurbaşkanı	Rumen Radev
Başbakan	Boyko Borisov
Dinsel dağılım	Ortodoks Hristiyan (% 78), Müslüman (% 10)
Para birimi	leva (BGN), 1 leva=100 stotinki
Ölçü sistemi	Metrik
Üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar	AB, NATO, BM, IMF, WTO, Dünya Bankası vs.
Sabit döviz kurları	leva/euro – 1,95583
Yüzölçümü	110 993 km ²
Nüfus (2018)	7 000 039
Kadın	3 604 338
Erkek	3 395 701
Kentsel nüfus	% 73,7
Ortalama yıllık nüfus artışı (%)	- 7
Nüfus yoğunluğu (kişi /km ²)	63
Mesai saatleri ve günleri	9.00-17.30 – Pazartesi-Cuma
Haftalık çalışma saati (Ortalama)	40
Büyük kentler ve limanlar	Sofya, Filibe (Plovdiv), Varna (liman), Burgaz (Burgas, liman), Rusçuk (Ruse, liman), Eski Zağra (Stara Zagora), Plevne (Pleven)
Türkiye ile saat farkı	Yaz döneminde yok, kış döneminde 1 saat geride
Uluslararası telefon kodu	+359

Ülkenin Kısa Tarihçesi

Bulgaristan'ın ilk sakinleri Hint-Avrupa kökenli bir kavim olan Traklar'dır. Milatla birlikte bu topraklar önce Roma İmparatorluğu daha sonra da Bizans İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir. M.S. 7. yüzyılda bu topraklara yerleşen Bulgar kavim, Slavlar ve Traklar ile birlikte bu bölge üzerinde Bulgaristan'ın başlangıcı sayılan Bulgar Devleti'ni kurmuştur. İdareci sınıfını oluşturan kavim bir süre sonra Slav dilini, 9. yüzyıldan itibaren de Hristiyanlığı kabul etmiştir.

14. yüzyılda Türklerin Rumeli'ye geçmesinin ardından bağımsızlıklarını yitirerek Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başlaması ve Çarlık Rusyası'nın da desteğiyle, Balkanlar'ın tümünde olduğu gibi Bulgaristan'da da bağımsızlık hareketi başlamıştır. Osmanlı-Rus Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ı 1878 yılında içişlerinde bağımsız Prenslik olarak, 1908 yılında ise tam bağımsız Çarlık olarak tanımıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlılarla aynı cephede savaşa katılan Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı'na da Almanya saflarında katılmış ve her iki savaştan da yenilgiyle çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlar'da ilerleyen Sovyet ordusunun da yardımıyla Georgi Dimitrov önderliğinde sosyalist rejime geçen ülke, soğuk savaş yıllarında Varşova Paktı'nın üyesi olmuştur.

Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla birlikte 1989 yılından sonra ülke, demokratik bir düzene ve serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. 2 Nisan 2004'te NATO'ya, 1 Ocak 2007 tarihinde ise AB'ye üye olmuştur.

Siyasi ve İdari Durum

Bulgaristan Cumhuriyeti üniter bir devlettir. Ülke, toplam 265 belediyenin yer aldığı 28 idari bölgeye ayrılmıştır.

Yasama

Tablo 2

Parlamentoda Parlamenter Gruplar İtibariyle Milletvekili Dağılımı (44. Ulusal Meclis)

Parlamentoda Parti Grupları	Milletvekili Sayısı
Bulgaristan'ın Avrupai Gelişimi için Vatandaşlar (GERB)	95
Bulgaristan için Bulgar Sosyalist Partisi (BSP)	79
Birleşmiş Yurtseverler	27
Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)	25
Volya – Bulgar Vatanseverler	12
Parti üyeliği olmayan milletvekilleri	2

Kaynak: *Bulgaristan Parlamentosu*

Yasama organı 4 yıllığına seçilen 240 üyeli Parlamentodur. Parlamento, Cumhurbaşkanının hükümeti kurmakla görevlendirdiği Başbakan ve onun teklifiyle Bakanlar Kurulu üyelerine güvenoyu veya güvensizlik oyu verir.

Yürütme

Yürütme, doğrudan seçimle işbaşına gelen Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Cumhurbaşkanı beş yıllık süreyle seçilir. Halihazırdaki Bulgaristan Cumhurbaşkanı Rumen Radev, 13 Kasım 2016 tarihinde gerçekleşen seçimlerde Cumhurbaşkanı seçilmiştir ve 22 Ocak 2017 tarihinde görevi bir önceki Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev'den devralmıştır.

26 Mart 2017 tarihinde gerçekleşen erken genel seçimleri GERB partisi kazanmış olup 4 Mayıs 2017 tarihinde „Borisov III” olarak da anılan yeni kabine kurulmuştur. Tek başına iktidar olmak için yeterli milletvekili sayısına sahip olmayan GERB, Birleşmiş Yurtseverler ile koalisyon kurmuştur. 233 milletvekilinin katıldığı oylamada 100 olumsuz oya karşılık 133 olumlu oyla Boyko Borisov Başbakan olmuş, Borisov'un önerdiği Bakanlar Kurulu Parlamento tarafından onaylanmıştır.

Tablo 3

Bulgaristan Hükümeti ve Görev Dağılımı (Haziran 2019)

Başbakan	Boyko Borisov
Başbakan Yardımcısı	Tomislav Donchev
Ekonomi ve Nüfus Politikasından Sorumlu Başbakan Yardımcısı	Mariyana Nikolova
Kamu Düzeni ve Güvenlikten Sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı	Krasimir Karakachanov
Adalet Reformundan Sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı	Ekaterina Zaharieva
Çalışma ve Sosyal Politika Bakanı	Biser Petkov
Maliye Bakanı	Vladislav Goranov
Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanı	Petya Avramova
Eğitim ve Bilim Bakanı	Krasimir Valchev
İçişleri Bakanı	Mladen Marinov
Adalet Bakanı	Danail Kirilov
Sağlık Bakanı	Kiril Ananiev
Kültür Bakanı	Boil Banov
Çevre ve Su İşleri Bakanı	Neno Dimov
Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanı	Desislava Taneva
Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanı	Rosen Jelyazkov
Ekonomi Bakanı	Emil Karanikolov
Enerji Bakanı	Temenujka Petkova
Turizm Bakanı	Nikolina Angelkova
Gençlik ve Spor Bakanı	Krasen Kralev

Yargı

Bulgaristan'da yargı yetkisi Yargıtay, Danıştay, Temyiz Mahkemeleri, Bölge Mahkemeleri ve Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, kendi yetki alanında faaliyet gösteren ve 12 üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi bulunmaktadır.

Dünya Adalet Projesi örgütünün 2019 “Hukuk Üstünlüğü” endeksinde Bulgaristan sıralamada bulunan AB ülkeleri arasında sondan önceki sırada, Macaristan’dan önce yer almaktadır. Küresel çapta ise 126 ülke arasında 54. sıradadır.

Yolsuzlukla mücadelede dünyanın önde gelen sivil toplum kuruluşlarından olan Transparency International’ın 2018 Yolsuzluk Algı Endeksinde Bulgaristan’ın puanı geçen yıla göre 1 puan düşerek 42 olmuştur. Bu puanla Bulgaristan 180 ülke arasında 77. sırada yer almıştır. AB ülkeleri arasında Bulgaristan son sırada olmaya devam etmektedir, AB üyesi ülkelerin ortalama puanı ise 66’dır.

Coğrafi Bilgiler ve Nüfus

Coğrafi Konumu, Yer Şekilleri, Akarsular ve Göller, İklim, Bitki Örtüsü

Harita 2

Bulgaristan Fiziki Haritası

Koca Balkan Dağları (Stara Planina) Bulgaristan'ı, kuzeyde Tuna Düzlüğü, güneyde ise Trakya Düzlüğü olarak iki coğrafi bölgeye ayırır. Oldukça dağlık bir coğrafyaya sahip olan güney Bulgaristan'da Rodop, Rila ve Pirin sıradağları yer alır. Rila Dağı, 2 925 metrelik Musala tepesi ile ülkenin ve Balkanlar'ın en yüksek dağıdır.

Ülkenin en önemli ırmağı olan Tuna (Dunav), Romanya-Bulgaristan sınırının büyük bir bölümünü oluşturur. Tuna, Bulgaristan'da su taşımacılığı yapılabilen tek nehirdir.

Bulgar sınırları içerisinde doğup, Yunanistan-Türkiye sınırını oluşturduktan sonra Ege Denizi'ne dökülen Meriç (Maritsa), Bulgaristan'ın bir diğer önemli akarsuyudur. Bunların dışında İskır, Tunca, Yantra, Struma diğer büyük ırmaklardır. Bulgaristan, çok sayıda göle sahip olduğu gibi doğal kaynak suyu açısından da zengin bir ülkedir.

Bulgaristan'da genel olarak karasal-ılıman iklim hakimdir. Ancak, coğrafi özellikleri sebebiyle bölgelerinde farklı mikro iklimler de gözlenmektedir. Balkan Dağları, kuzey ve güneyden gelen hava akıntıları için bir bariyer niteliği taşımakta, bunların karşı tarafa geçmesini engellemekte, kuzey ve güneyde sıcaklık ve yağış farklılıklarının oluşmasına sebep olmaktadır. Kuzeyde belirgin dört mevsimli karasal-ılıman iklim yaşanmaktadır. Güneyde ise Akdeniz etkisi görülmektedir. Kışın kuzeyde ortalama hava sıcaklığı -2, güneyde ise 0 derecedir. Yazın ortalama sıcaklığı 22 derecedir. Karadeniz bölgesinde denizin etkisiyle sıcaklık ülkenin diğer bölgelerine göre daha az değişmektedir. Bulgaristan'ın bitki örtüsü genellikle karasal-ılıman iklimde görünen bitkilerden oluşmaktadır.

Nüfus

Temel Demografik Göstergeler

2018 yılı sonu itibarıyla Bulgaristan'ın nüfusu 3 395 701'i (% 48,5) erkek ve 3 604 338'i (% 51,5) kadın olmak üzere toplam 7 000 039 kişidir. Ülke nüfusu AB nüfusunun % 1,4'ünü oluşturmaktadır. +65 yaş grubu nüfusun % 21,3'ünü, 0-15 yaş grubu % 14,4'ünü teşkil etmektedir. 2001 yılında 40,4, 2005 yılında ise 41,2 olan ortalama yaş 2018 sonu itibarıyla 43,8 olarak gerçekleşmiştir. Çalışabilir yaştaki nüfus 4 201 bin kişi olup toplam nüfusun % 60'ı kadardır. Söz konusu nüfus 2018 yılında yaklaşık 48 bin kişi azalmıştır. Şehirlerde nüfusun % 73,7'si, kırsal bölgelerde ise % 26,3'ü yaşamaktadır. 2018 yılında 62 197'si sağ doğmuş bebek olmak üzere toplam 62 576 doğum gerçekleşmiş ve doğum oranı ‰ 8,9 olmuştur. 2018 yılında 108 526 kişi ölmüş, ölüm oranı ‰ 15,4 olarak gerçekleşmiştir. 2016-2018 döneminde ortalama yaşam süresi 74,8 olmuştur.

AB demografik ve sosyo-ekonomik gelişme direktiflerine uygun olarak Ulusal İstatistik Enstitüsü tarafından hazırlanan tahminlere göre 2080 yılında ülke nüfusu, 2 407 856'sı erkek ve 2 464 461'i kadın olmak üzere toplam 4 872 317 kişi olacaktır.

2018 yılında altı il merkezinde nüfus artışı yaşanmıştır. Söz konusu il merkezleri Varna, Veliko Tarnovo, Kırcaali, Filibe, Sofya ve Tırgovişte'dir. Verilere göre Bulgaristan'da toplam 257 şehirden sadece 28'inde nüfus artışı meydana gelmiştir. Geri kalan 229 şehirde nüfus azalmıştır. 2018 yılında altı şehirde yaşayanların sayısı 1000'in altında gerçekleşmiştir: Melnik, Brusartsı, Kiten, Klisura, Pliska ve Macarovo.

Nüfusun Etnik ve Dinsel Dağılımı

2011 yılında gerçekleşen sayımda 5 664 624 kişi(% 84,8'i) kendini Bulgar, 588 318 kişi (nüfusun % 8,8'i) Türk ve 325 343 kişi (nüfusun % 4,9'u) ise kendini Roman olarak

tanımlamıştır. 53 391 kişi (nüfusun % 0,8'i) kendini etnik aidiyet bakımından tanımlamamıştır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Kırcaali (86 527), Razgrad (57 261), Şumnu (50 878), Burgaz (49 354), Silistre (40 272), Filibe (40 255), Tırgovişte (38 231), Rusçuk (28 658), Hasköy (Haskovo, 28 444) ve Dobriç'tir (23 484). Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgeler ise Montana, İslimiye (Sliven), Dobriç ve Yambol'dur.

Aynı sayımda ait olunan din sorusuna nüfusun % 21,8'i cevap vermemiştir. Cevap verenlerin % 76'sına tekabül eden 4 374 135 kişi Ortodoks Hristiyan, 48 945 kişi (% 0,8) Katolik, 64 476 kişi (% 1,1) Protestan olduğunu ifade etmiştir. 546 004'ü Sünni, 27 407'si Alevi ve 3 727'si mezhep belirtmeyen olmak üzere toplam 577 139 kişi (% 10) kendini Müslüman olarak tanımlamıştır. 11 444 kişi (% 0,2) diğer dinlerin mensuplarıdır, 272 264 kişi (% 4,7) herhangi bir dine ait değildir, 409 898 kişi (% 7,1) ise kendini tanımlamamıştır.

Nüfusun Satın Alma Gücü

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 2018 yılında hanehalkı kişi başına ortalama gelir % 7,6 artarak 3 074 euro olarak gerçekleşmiştir. Toplam gelir içerisinde ücretlerin payı % 55,5, emeklilik maaşlarının payı % 27,3, serbest meslek gelirinin payı % 7 ve sosyal kazanımların payı % 2,5'tir. Aynı dönemde hanehalkı kişi başına ortalama harcama % 10,6 artarak 2 951 euro olarak gerçekleşmiştir. Harcamalar içinde gıdanın payı % 29,7, ev ile ilgili giderlerin payı % 13,6, vergi ve sigorta prim giderlerinin payı % 12,8, ulaşım/haberleşme giderlerinin payı % 11,6 ve sağlık hizmetlerinin payı % 5,4 olmuştur. Son on yılda (2009-2018) hanehalkı kişi başına gelir % 62,8, kişi başına gider ise % 73,1 oranında artmıştır. Hanehalkının % 90,7'si kendi evlerine sahip, % 9,4'ü ikinci eve de sahip, % 51,1'inin kendi arabası var, % 99'u televizyon sahibi, % 98,4'ü buzdolabı sahibi, % 92,3'ü otomatik çamaşır makinası sahibidir.

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre Bulgaristan'da satın alma standardı olarak kişi başına GSYİH AB ortalamasının % 49'u kadardır. Nitekim, Bulgaristan AB'nin en fakir ülkesidir. Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü'nün yayınladığı Bulgaristan'ın 2018'deki ekonomik gelişimini ve ekonomi politikalarını konu alan yıllık raporuna göre ülke, halihazırdaki büyüme oranını muhafaza ettiği durumda 44 yılda ortalama AB yaşam standardına erişebilecektir. Bulgaristan ekonomisinin büyüme oranı 2017'deki % 3,6'lık seviyesinden 2018'de % 3,1'e gerilemiştir. Buna rağmen, ülkenin büyüme oranı AB ortalama büyüme oranının üzerindedir. Ancak Birliğin yeni üyelerindeki büyüme oranına kıyasla en düşük büyüyen ülkeler arasındadır. Rapor, Bulgaristan'ın uzun vadeli ve kalıcı olarak en azından % 5 büyüklüğünde bir büyüme oranını sağlaması gerektiğinin üzerinde durmaktadır.

Eurostat'ın AB'de yaşam standardı konusunda yaptığı bir analizin sonuçları 2018 yılında Bulgaristan'da 1,5 milyon kişinin maddi sıkıntı yaşadığına, bu rakamın nüfusun yaklaşık % 21'ine tekabül ettiğine işaret etmektedir. AB'de nüfusun % 6,2'si (yaklaşık 31 milyon kişi) 2018 yılında ciddi yoksulluk içerisindeydi. Bulgaristan, yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısının azalma oranı bakımından 28 AB üyesi arasında birinci sıradadır. 2010 yılında yoksulluk içinde yaşayanların oranı %45 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2017'den 2018'e yoksulluk içinde yaşayanların oranı % 30'dan % 21'e düşmüştür. Bulgaristan'da 65 yaşın üzerindeki insanların yaklaşık % 50'si yoksuldur ve bu yaş grubu yoksulluk oranının en yüksek olduğu gruptur.

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2018 yılında Bulgaristan'da yoksulluk sınırı hanehalkı üyesi başına ayda 351,11 leva olarak gerçekleşmiştir. Toplam 1 550 800 kişi ya da nüfusun % 22'si bu sınırın altında yaşamıştır. Yoksulluk sınırı 2017'ye göre değişmemiştir, ancak bu sınırın altında yaşayanların oranı yüzde olarak 1,4 puan azalmıştır. En düşük yoksulluk sınırları Pazardık ve Montana illerinde kaydedilmiştir. Sırayla söz konusu sınırlar 239 leva ve 240 leva olarak gerçekleşmiştir. En yüksek sınırlar ise başkent Sofya'da (513 leva), Eski Zağra (403 leva) ve Varna (383 leva) illerinde meydana gelmiştir. Yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı en yüksek Montana (% 26,2), Veliko Tarnovo (% 26,2), Loveç (% 25,8) ve Sliven'de (% 25,5), en düşük Pernik (% 11,2), Köstendil (% 14,7), Razgrad (% 14,7) ve Rusçuk'ta (% 14,9) olmuştur.

Bulgarların Hayattan Memnuniyeti

2018 yılında yapılan özel bir Eurobarometer araştırmasına göre Bulgarların sadece % 38'i hayatlarında olan birçok şeyin adil olduğunu düşünmektedir. AB'de bu rakam % 53'tür. Bulgarların % 61'i ve AB vatandaşlarının % 78'i sağlıklı olduklarını söylemektedir. Bulgarların % 62'si ve AB vatandaşlarının % 83'ü kendilerini mutlu hissetmektedir. Bulgarlar ile AB vatandaşları arasındaki fark, fırsat eşitliği söz konusu olduğunda büyümektedir. Bulgarların sadece % 32'si hayatta ilerleyebilmek için fırsat eşitliği olduğunu düşünmektedir. AB'de ise bu oran % 58'dir. Bulgarların % 73'ü sağlıklı olmanın hayatta ilerleyebilmek için en önemli etken olduğunu ifade etmektedir. Bu oranda AB ortalaması % 48'dir. Doğru kişiyi bilmek Bulgarların % 56'sı, AB vatandaşların % 22'si için önemlidir. Şansı Bulgarların % 60'ı, AB vatandaşlarının % 21'i gerekli addetmektedir. Siyasi bağlantıların olması Bulgarların % 37'si, AB vatandaşlarının % 10'u için önemlidir. Bulgarların ve AB vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu, sırayla % 91'i ve % 84'ü, gelir eşitsizliğinin oldukça büyük olduğuna inanmaktadır. Bulgarların ve AB vatandaşlarının % 81'i bu eşitsizliğin azaltılması için hükümetlerin önlem alması gerektiğini düşünmektedir.

İnternete Erişim ve İnternet Kullanımı

2018 yılında Bulgaristan'da hanehalkının % 72,1'inin evlerinde internet erişimi bulunmaktadır. Hanehalkının % 71,5'inde, gerek sabit kablo üzerinden gerekse mobil telefon operatör ağları üzerinden sağlanan, hızlı ve güvenilir geniş bant bağlantısı mevcuttur. İnternet bağlantısı olan hanehalkının payı Güneybatı, Kuzeydoğu ve Merkez Güney bölgelerinde en büyüktür, sırayla % 75,3, % 73,9 ve % 73,7. Güneydoğu ve Merkez Kuzey'de internet erişimi olan hanehalklarının payı ortalamanın altında olup sırayla % 70 ve % 68,5'tir. Kuzeybatı'da internet erişimi olan hanehalklarının payı en düşük olup % 65,2'dir.

Çocukların bulunduğu hanehalkı global ağı daha aktif kullanmaktadır ve internet kullanım oranı % 89,5'tir. Çocuk sahibi olmayan hanehalkının internet kullanım oranı ise % 66,4'tür. 2018 yılında 16 ila 74 yaş arasında günlük internet kullanıcıların oranı % 63,6 olarak gerçekleşmiştir. 16-24 yaş grubu interneti en aktif kullanan gruptur. Bu yaş grubunda her gün internet kullananların payı % 92,2'dir. 65-74 yaş grubunda söz konusu oran % 17,8'dir. Bulgaristan'da bilgi teknolojilerinin dinamik gelişimine rağmen nüfusun % 26,7'si hiç internet kullanmamıştır. Üniversite mezunlarının % 89,6'sı, ortaokul ve daha düşük eğitim seviyesi olanların % 37,7'si, öğrencilerin % 98,6'sı, çalışanların % 80,8'i, işsizlerin % 45,1'i her gün internet kullanmaktadır. İnternete erişim için en çok tercih edilen cihaz cep telefonudur.

Avrupa Komisyonu'nun açıkladığı verilere göre Bulgaristan AB'de dijitalleşme konusunda en düşük performans sergileyen ülkeler arasında yer almaktadır. Geniş bant internete erişim, internet kullanımı, dijital yetenekler, internet hizmetlerinin kullanımı, iş süreçlerinin dijitalleşmesi, elektronik ticaret, e-hükümet ve e-sağlık uygulamaları alanlarındaki gelişimi takip eden Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi (DESI) 2019 sıralamasında Bulgaristan, AB ülkeleri arasında son sıradadır. Önceki yıla göre skorunun iyileşmesine rağmen sıralamada iki pozisyon düşmüştür. Değerlendirilen göstergeler çerçevesinde kısıtlı gelişim ve diğer ülkelerin daha iyi performansı bunun nedeni addedilmektedir. Ülke erişim kategorisinde iyi gelişmiştir. E-hükümet sektöründe de kayda değer bir ilerleme kaydetmiş olup, dijital kamu hizmet kullanıcıların sayısı ve memnuniyeti artmıştır. Bulgaristan'ın ana sorunu, önceki yıl olduğu gibi vatandaşların dijital yeteneklerinin oldukça düşük seviyede olmasıdır. Bu çerçevede, genç nüfusun dijital yetenekleri ve firmalarda dijital teknoloji entegrasyonu oldukça düşüktür. Dijital yeteneklerde seviye düşüklüğünün ICT uzman eksikliği ve dijital altyapıya yetersiz yatırım ile birleşmesi Bulgaristan'da hem kamu hem özel sektörde dijitalleşme sürecinin yavaş ilerlemesine neden olmaktadır. Beş ana DESI göstergesine göre Bulgaristan ile ilgili bulgular şöyledir:

1. *Erişim*: Mobil geniş bant yaygınlığı 10 puan artarak % 97'ye ulaşmıştır. AB ortalaması % 96'dır. Sabit geniş bant bağlantısına erişim hanehalklarının % 96'sını kapsamaktadır. Yaygınlık seviyesi ise % 58'dir. 4G kapsama oranı % 80'dir. Bulgaristan'da 30 Mbps yeni nesil erişim ağlarının kapsamı % 75'e ulaşmıştır (AB ortalaması % 83). Bu noktada önemli olan bütün bu ağların ultra-hızlı olmasıdır ve bu gösterge bazında Bulgaristan, AB ortalaması olan % 60'ın epey üzerindedir. Bulgaristan 5G hizmetlerinin kullanılmaya başlanması için gerekli hazırlıkları yapmaktadır. Bu çerçevede, teknik özellik bakımından ayrıştırılmamış olsa da ülkede 5G uyumlu radyo frekans bantları hazır bulunmaktadır, operatörler 5G testleri gerçekleştirmektedir, 5G ağı şehirler konsepti çerçevesinde bazı potansiyel adaylar belirlenmiştir. WiFi4EU inisiyatifinin kapsadığı belediye sayısı bakımından Bulgaristan AB'de ikinci sıradadır.
2. *İnsan Kaynakları*: Bu alanda Bulgaristan AB'de son sıradadır. Dijital beceri seviyesi bakımından en düşük AB ülkeleri arasındadır. ICT uzmanlarının toplam istihdam içerisindeki payı % 2,3'tür. DESI 2019'a göre eğitim sistemi reform aşamasındadır. Reformların dijital dönüşüm ile tam uyum içerisinde olmasa da dijital becerilerin iyileştirilmesine vurgu yapılmaktadır.
3. *İnternet Hizmet Kullanımı*: İnternet hizmet kullanımı bakımından Bulgaristan AB ortalamasının altında olup, Bulgarların % 64'ü interneti kullanmaktadır (AB ortalaması % 83). Bulgarlar video görüntülü görüşmelerin, sosyal ağların yoğun kullanıcıdır. İnternet kullanıcılarının % 74'ü online haber okumaktadır (AB ortalaması da yaklaşık bu kadardır). E-bankacılık hizmetinden ise Bulgar internet kullanıcılarının % 11'i yararlanmaktadır (AB ortalaması % 64). İnternet hizmetlerinden yararlanan Bulgarların üçte biri online alışveriş yapmaktadır (AB ortalaması % 69).
4. *Dijital Teknolojinin Kullanıma Alınması*: Dijital teknolojinin iş süreçlerine entegrasyonu Bulgaristan'da yavaş gerçekleşmektedir. Bulgarlar sosyal medyayı bireysel ihtiyaçları için yoğun kullansalar da Bulgar işletmelerin sadece % 9'u (AB ortalaması % 21) faaliyetlerini tanıtım amacıyla sosyal ağları kullanmaktadır. Şirketlerin % 23'ü (AB ortalaması % 34) online bilgi paylaşmaktadır. Bulgaristan Yapay Zeka Alanında İşbirliği

Deklarasyonunu imzalamış olmasına rağmen kamuda ve özel sektörde yapay zekaya ilişkin uygulamaların teşvik sürecinde gecikmeler yaşanmaktadır.

5. *Dijital Kamu Hizmetleri*: Bulgaristan, dijital kamu hizmetlerinde AB’de 24’üncü sıradadır. Şirketlere sunulan dijital kamu hizmetlerinde çok iyi performans sergileyerek bu alandaki ülke skoru 100 üzerinden 96’ya ulaşmıştır (AB ortalaması 85). E-yönetim kullanıcı sayısında da artış görülmüştür. Şöyle ki, internet kullanıcıların % 61’i online başvuru yapmaktadır (AB ortalaması % 64). Elektronik sağlık hizmetlerinde Bulgaristan AB’de 23’üncü sıradadır. Bulgarların % 10’u online sağlık hizmetinden yararlanmıştır. Elektronik reçete hizmeti pratisyen doktorların % 7’si tarafından kullanılmaktadır. Söz konusu doktorların % 20’si ise tıbbi veri değişiminde bulunmaktadır.¹

2018 yılı Avrupa Elektronik Ticaret Raporuna göre Bulgaristan’da nihai tüketiciye yönelik online ticaret yıllık bazda % 30 büyüyerek 664 milyon euroya ulaşmıştır. 2018 yılı dinamik bir yıl olmuş, yerli online mağaza sahiplerinin % 18’i Yunanistan ve Romanya başta olmak üzere diğer Balkan ülkelerine de faaliyetlerini genişletmiştir. 2014 yılında internet üzerinden yapılan ticarete niş sektörler mevcut iken 2018’de söz konusu ticaret nerdeyse bütün sektörlerde yayılmış durumdadır. 2018 yılında online ticarete konu olan ürünler genellikle giysi, ayakkabı, şapka ve şal benzeri aksesuarlar, kozmetik ürünler ve parfümlerdir.

Bulgaristan’da online satın alım yapanların toplam nüfusa oranı % 18, AB’de ise % 57’dir. Diğer taraftan, internet kullanıcıların % 27’si online alışveriş yapmaktadır.

Çalışma ve İşgücü

Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2018 yılında:

- İşsizlik oranı % 5,2’dir;
- 15 – 64 yaş grubunda ekonomik olarak aktif kişilerin sayısı 3 239 600’dür (bu yaş aralığındaki nüfusun % 71,5’i);
- İstihdam edilenlerin ortalama sayısı 2 238 402’dir;
- 15+ yaş grubunda işsizlerin sayısı 173 300’dür. Bunların 101 700’ü erkek, 71 600’ü kadındır. 2017 yılına göre işsizlerin sayısında % 16,2 oranında bir azalma kaydedilmiştir.

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2018 son çeyreğinde işverenlerin istihdam ettikleri kişilerin bir saatlik emeği için yaptıkları harcama yıllık bazda % 5,1 oranında artmıştır. Bu göstergedeki artış sanayide % 7,7, hizmetlerde % 3,6, inşaatta % 2,2 olarak gerçekleşmiştir. En büyük artış bilgi ve sanatsal ürünlerde ve haberleşmede (% 11,6), elektrik ve ısı enerjisi ile gaz yakıtların üretimi ve dağıtımı (% 11,3), kültür, spor, eğlence (% 8,6) alanlarında yaşanmıştır. Gayrimenkul işlemleri (-% 9,1) ve ticaret ile otomobil ve motorsiklet tamiri (-% 3,5) alanlarında ise düşüş kaydedilmiştir. Bahse konu dönemde işverenlerin çalışanların ücretleri için yaptıkları harcamalar % 4,8 oranında, ücret dışındaki harcamalar ise % 6,8 oranında artmıştır. 2018 yılında Bulgaristan’da ortalama çalışma ücretleri 574 eurodan 616 euroya yükselmiştir.

¹ https://www.dnevnik.bg/evropa/2019/06/11/3923676_bulgariia_e_posledna_v_es_po_navlizane_na_cifrovi/

1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla asgari ücret 560 leva (286 euro) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4

Bölgesel Bazda İşsizlik Oranı, İşsiz Sayısı ve İstihdam İmkanları ile Haziran 2019 İtibarıyla Ücretler

İl	Kayıtlı İşsiz Sayısı		Ay içerisinde işe başlayanlar	29 yaşına kadar olan işsizler	1 yılı aşkın işsiz olarak kayıtlı olanlar	İstihdam imkanları		İşsizlik oranı		2019 Haziran Aylık Ücret
	Temmuz 2019	Haziran 2019'a göre değişim				Ay içerisinde verilen iş ilanları	1 yer için rekabet eden işsiz sayısı	Temmuz 2019	Haziran 2019'a göre değişim	
	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(kişi)	(%)	(oran)	LEVA
Ülke Geneli	172 643	2 984	15 226	22 488	46 985	16 417	5	5,3	0,1	
Blagoevgrad	12 823	100	1 071	1 591	3 401	777	6	8,5	0,1	800
Burgas	5 280	26	620	695	665	809	2	2,8	0,0	1 004
Varna	6 322	105	779	845	910	759	2	2,8	0,0	1 145
Veliko Tırnovo	5 197	-16	688	603	1 052	587	5	4,8	0,0	980
Vidin	4 918	87	190	703	2 231	202	9	13,0	0,2	805
Vratsa	8 589	184	410	1 316	3 651	261	8	11,5	0,2	1 213
Gabrova	1 732	-8	306	210	168	306	4	3,2	0,0	1 117
Dobriç	2 864	-34	457	322	382	560	3	3,6	0,0	959
Kırcaali	5 279	15	431	521	821	302	6	8,7	0,0	935
Köstendil	4 162	124	614	630	1 121	528	4	7,3	0,2	870
Lofça	4 897	74	352	645	1 756	269	7	8,8	0,1	981
Montana	6 848	79	347	999	3 083	183	10	11,4	0,1	903
Pazarcık	8 292	-1	630	1 028	2 690	738	6	7,2	0,0	941
Pernik	2 624	56	299	328	456	245	8	4,3	0,1	1 005
Plevne	8 714	112	673	1 104	3 393	629	7	8,1	0,1	925
Filibe	12 824	809	1 054	2 070	2 577	1 314	4	4,2	0,3	1 082
Razgrad	4 795	134	249	489	2 078	110	18	9,2	0,3	1 018
Ruse	5 485	66	405	620	1 721	511	3	5,3	0,1	1 031
Silistre	4 565	15	300	558	1 993	140	7	10,0	0,0	927
Sliven	7 104	39	377	973	2 323	310	12	9,1	0,0	925
Smolyan	4 428	68	383	334	1 392	360	7	7,6	0,1	902
Sofya	6 533	28	671	1 063	1 414	767	6	6,0	0,0	1 170
Sofya (Merkez)	11 731	349	1 787	1 325	250	3 550	2	1,8	0,1	1 730
Stara Zagora	6 117	395	619	1 038	948	883	4	4,1	0,3	1 164
Tırговиşte	4 853	61	257	463	1 926	173	10	9,9	0,1	978
Hasköy	6 285	250	458	855	1 201	356	6	6,0	0,2	862
Şumnu	6 515	117	426	846	2 657	464	5	8,6	0,2	985
Yambol	2 867	-250	373	314	725	324	4	5,1	-0,5	964

Kaynak: Bulgaristan İstihdam Ajansı, Ulusal İstatistik Enstitüsü

Tablo 5'ten görüleceği üzere, 2018'de istihdam edilenlerin en büyük kısmı imalat sanayinde çalışmaktadır. İmalat sanayini ticaret/otomobil ve motorsiklet tamirinde çalışanlar ile eğitim sektörü çalışanları izlemektedir. İstihdam edilen kişi sayısı bakımından en küçük sektör madencilik sektörüdür. Mart 2019 sonu itibarıyla istihdam edilenlerin sayısı Aralık 2018'e göre % 11,5 artarak 2,32 milyon kişiye ulaşmıştır. İmalat sanayi ve ticaret/otomobil ve motorsiklet tamiri sektörlerinde istihdam edilenlerin payı en büyüktür.(sırasıyla % 22,9 ve % 17,1)

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Tablo 5

2018 Yılında Bulgaristan'da Aylar İtibariyle Faal İşgücünün Sektörel/Kamu – Özel Sektör Dağılımı

Faaliyet Alanları	2018												Değişim Aralık/Ocak
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	67 918	68 797	70 486	74 532	75 331	76 035	75 789	74 576	74 565	73 374	71 365	68 097	0,3%
Madencilik	21 793	21 781	21 880	21 894	21 900	21 823	21 607	21 411	21 331	21 222	21 159	20 955	-3,8%
İmalat sanayi	518 737	518 652	518 600	515 629	513 662	513 887	513 910	509 782	507 400	508 265	508 532	504 126	-2,8%
Elektrik ve termik enerji ile gaz üretimi ve dağıtımı	30 073	30 041	30 020	30 055	30 098	30 119	30 251	30 258	30 207	30 113	30 148	30 033	-0,1%
Su iletimi, kanalizasyon ve atık yönetimine ilişkin faaliyetler	36 538	36 532	36 691	36 764	36 782	36 885	36 873	36 917	36 746	36 709	36 727	36 287	-0,7%
İnşaat	122 034	121 946	122 001	125 112	125 076	126 497	127 212	128 097	128 897	128 063	128 004	126 115	3,3%
Ticaret; otomobil ve motorsiklet tamiri	394 616	395 147	395 230	394 288	394 958	397 880	400 026	397 620	392 344	394 677	395 565	393 067	-0,4%
Ulaştırma, lojistik ve posta hizmetleri	143 041	143 369	143 657	144 438	145 258	145 588	145 210	144 541	143 876	143 148	143 190	141 387	-1,2%
Otel ve lokanta işletmeciliği	107 523	107 345	106 658	113 998	126 857	139 439	147 493	140 904	118 805	107 819	107 244	108 209	0,6%
Bilgi ve fikri ürünler üretimi ve iletimi	88 802	88 893	88 736	88 927	88 494	88 228	88 774	88 623	88 747	88 935	89 410	89 353	0,6%
Finans ve sigortacılık	58 232	57 902	57 919	57 831	57 949	58 033	58 138	58 010	57 427	57 435	57 440	57 384	-1,5%
Emlakçılık	21 554	21 430	21 434	21 668	21 616	21 837	22 176	22 054	21 652	21 261	21 188	21 233	-1,5%
Mesleki faaliyetler ve bilimsel araştırmalar	80 998	81 220	81 296	81 135	81 489	81 656	81 389	81 171	80 787	81 024	81 315	80 470	-0,7%
İdare ve destek faaliyetleri	117 547	117 491	117 890	117 684	117 728	120 180	120 970	120 016	118 476	117 784	118 388	117 822	0,2%
Devlet idaresi	111 575	112 242	113 204	113 715	113 745	113 981	114 089	113 888	113 685	113 601	113 513	113 397	1,6%
Eğitim	167 971	168 289	168 232	167 811	167 179	163 765	159 957	158 452	166 437	167 678	168 326	167 564	-0,2%
Sağlık ve sosyal faaliyetler	142 866	143 786	144 314	144 702	144 309	144 235	144 555	144 473	144 547	144 962	145 568	144 846	1,4%
Kültür, spor ve eğlence	35 684	36 020	35 984	34 829	35 095	36 122	35 853	35 572	33 997	34 067	34 188	34 172	-4,2%
Diğer faaliyetler	37 609	37 622	37 551	37 679	38 204	38 221	38 389	38 293	37 547	36 581	36 641	36 655	-2,5%
Toplam	2 305 111	2 308 505	2 311 783	2 322 691	2 335 730	2 354 411	2 362 661	2 344 658	2 317 473	2 306 718	2 307 911	2 291 172	-0,6%
Sektörler	2018												Değişim Aralık/Ocak
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Kamu	541 584	543 312	544 830	545 672	545 483	544 942	542 059	539 646	545 587	546 539	546 986	544 043	0,5%
Özel	1 763 527	1 765 193	1 766 953	1 777 019	1 790 247	1 809 469	1 820 602	1 805 012	1 771 886	1 760 179	1 760 925	1 747 129	-0,9%
Toplam	2 305 111	2 308 505	2 311 783	2 322 691	2 335 730	2 354 411	2 362 661	2 344 658	2 317 473	2 306 718	2 307 911	2 291 172	-0,6%

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Bir taraftan azalan nüfus, diğer taraftan eğitilmiş ve kalifiye işgücünün diğer AB üyesi ülkelere göç etmesi nedeniyle işletmeler işgücü ediniminde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. AB üyesi ülkeler dışından işçi/personel transferinde karşılaşılan hukuki ve bürokratik zorluklar/engeller emek piyasasında işadamlarının karşılaştığı sıkıntıları daha da artırmıştır. Ancak Bulgaristan, bazı mevzuat değişikliklerine giderek 2017 yılından itibaren mevsimsel işlerde üçüncü ülke vatandaşlarının çalışmasını sağlamış, Mayıs 2018’de yürürlüğe giren bazı değişikliklerle üçüncü ülke vatandaşlarının Bulgaristan emek piyasasına erişimlerini kolaylaştırmıştır. Ülkedeki işverenler ve sanayiciler yurtdışından kalifiye işçi getirmenin alternatifi olmadığı, insan kaynakları sorununun giderek derinleştiği ve yakın zamanda yatırım yapılacak insanın kalmayacağı üzerinde hemfikirlerdir. Bulgaristan İşveren Örgütleri Derneği’ne göre, yurtdışından işçi getirmek için yapılan mevzuat değişiklikleri yetersiz ve Bulgaristan mevzuatı işçi getirmek konusunda hala en katıları arasındadır. İşveren ve sanayicilere göre % 6’nın altında olan işsizler işgücü piyasası için bir kaynak değildir, bu işsizlerin bir kısmı açık olarak iş aramayı reddetmektedir. İşverenlere göre yatırımların azalmasında ana etken insan kaynakları eksikliğidir.

İşgücü yetersizliğinin kronikleştiği ve derinleştiği bir ortamda 2019 yılında Bulgaristan’da en şiddetli sıkıntıların yaşanması beklenen yerler Sofya, Filibe, Varna ve Burgaz’dır. İstihdam Ajansı’nın gerçekleştirdiği geniş kapsamlı bir araştırmanın sonuçlarına göre 2019 yılında talebin en yüksek olması beklenen pozisyonlar sürücü, inşaat işçileri, satış yetkilileri ve aşçı pozisyonlarıdır. İşverenlerin üçte ikisi yeni işçi istihdam etmeyi, yalnızca %3’ü çalıştırdıkları işçi sayısını azaltmayı planlamaktadır. Sadece Sofya 83 bin kişiye iş vermeye hazırdır. 2018’de işgücü sıkıntıları çerçevesinde olumlu bir gelişme olmuş, ilk defa yurt dışına giden Bulgarların sayısı yurt dışından gelen Bulgarların sayısından daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Bu trendin devam etmesi, yaşanan nüfus ve giderek azalan nitelikli işgücü sorununa kalıcı çözümler üretilmesi ve sonuç olarak ekonomik büyümenin hızının artırılması Bulgaristan’ın yapısal reform gerçekleştirme kapasitesine bağlıdır.

Bulgaristan güncel emek piyasasının özet durumu, çeşitli açılardan ele alınarak aşağıda verilmektedir:

- Emek göçü nedeniyle Bulgaristan toplam 1,3 milyon vatandaşını kaybetmiştir. Bunların % 30’unun üniversite mezunu, % 50’sinin ise lise mezunu olduğu tahmin edilmektedir.
- 2011-2017 döneminde 41,5 bin genç ülkeyi terk etmiştir.
- Emek gücü son yıllarda artarak azalmaktadır.
- 2018 sonu itibarıyla çalışabilir yaşa girenlerin (15-19 yaş) sayısının çalışabilir yaştan çıkanların (60-64 yaş) sayısına oranı 66:100’dür. 2001 yılında söz konusu oran 124:100 olarak gerçekleşmiştir. 2050 yılında her beş kişiden üçü emekli, ikisi ise çalışan olacaktır.
- Emek gücündeki azalmanın telafi edilebilmesi için verimliliğin 3-4 puan artış kaydetmesi gerekmektedir.
- Yapısal işsizlik. Kalıtsal işsizlik. Bölgesel işsizlik.
- 15 yaş üzerindeki öğrencilerin yaklaşık % 40’ı fonksiyonel cahildir.
- Her yıl liseden mezun olanların % 20’si eğitim amacıyla yurtdışına gitmektedir.
- Üniversite mezunlarının yaklaşık % 60’ı lise düzeyinde eğitim gerektiren pozisyonlarda çalışmaktadır.

- Mesleki eğitime ilgi düşüktür.
- Üniversite STEM bölümleri (Science, Technology, Engineering & Mathematics) kontenjanlarında azalma görülmektedir.
- İşverenlerin yaklaşık üçte ikisi çalıştırabilecekleri nitelikli personel bulmakta ciddi sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. Yapılan bir araştırma, Bulgaristan'ın işverenlerin çalışacak kişi bulmada en çok zorlandıkları ilk on ülke arasında yer aldığına işaret etmektedir.
- Üniversite mezunu uzman açığı (hibrid uzmanlar, bilgi ve iletişim teknoloji uzmanları, yüksek teknoloji uzmanları, mühendisler, fonksiyonel yöneticiler, iş değerlendirme uzmanları, finans uzmanları, pazarlama uzmanları).
- Düşük verimlilik, kilit ve özel yeterlilik ile beceri eksikliği, uzmanlaşma ve hayat boyunca eğitim görme konusunda kayıtsızlık.

Uzman görüşlerine göre yakın gelecekte outsourcing, yüksek teknoloji ve sanayi sektörlerinin yoğun işgücü talepleri olacaktır. Diğer taraftan, işverenler kıdemsiz uzman ve stajyer bulmada dahi zorlanacaklardır. Genel veya özel nitelikli olması fark etmeksizin nitelikli işgücü bulmada işverenler daha da büyük güçlüklerle karşılaşacaktır. Halihazırda işgücü talebi işgücü arzını aşmaktadır. Yakın gelecekte düşük istihdam sağlayan ve çalışma koşulları kötü olan bölgelerden göçün hızlanması beklenmektedir. Örneğin, Filibe yakınlarındaki Trakya Ekonomik Bölgesi İslimiye, Montana, Byala Slatina ve Lofça (Loveç) bölgelerinden işçi istihdamına başlamıştır. Uzmanlara göre işgücü göçü sadece ücret ödemelerinden değil daha çok sayıda çalışanın becerilerini geliştirmek için fırsat arayışlarından kaynaklanmaktadır. İşe alma sürecinde sosyal beceriler daha da kritik öneme sahiptir.

Eğitim

Eğitim kalitesi bakımından Bulgaristan Batılı devletlerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Örneğin, dünya çapında eğitimde ülkelerin yerini saptayan önemli çalışmalardan OECD'nin 2016 yılı uluslararası PISA test sonuçlarına göre Bulgaristan AB üye ülkeler arasında son sıralardadır. Şöyle ki, Bulgar öğrenciler okuma-anlamada son sırada, matematikte sondan bir önceki sırada, fen bilimlerinde ise sondan ikinci sırada yer almaktadır. PISA'da meydana gelen düşük performans Bulgar eğitim sistemi açısından oldukça endişe verici bir sinyaldir, çünkü testin ana amacı, öğrencilerin zorunlu eğitimlerini tamamladıktan sonra öğrendiklerini pratiğe aktarma yeteneklerini ve gerçek hayata hazır olup olmadıklarını tespit etmektir. Sonuçlar, 15-16 yaşında olanların okulda öğrendiklerini gerçek vakalarda kullanmada, bilgi analizinde ve bulundukları duruma geniş açıdan bakabilmede yetersiz kaldıklarını göstermektedir. Öğrencilerin % 30'u üç bilim dalında ikinci seviyeye dahi ulaşamamaktadır. OECD ortalaması % 13'tür. Bulgar öğrencilerin % 41,5'i okuduklarını anlamamaktadır. Matematikte öğrencilerin % 42'si basit problemleri anlamamaktadır. Fen bilimlerinde ise öğrencilerin % 38'inin bilgi birikimi bilimsel vakaları açıklamada son derece yetersiz kalmaktadır.²

Eğitimde kalite düşüklüğüne bir diğer örnek Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın, şirketlerin eğitim ile ilgili görüşlerini almak ve uzmanlık alanları itibarıyla personel ihtiyaçlarını ortaya koymak amacıyla üyeleri arasında yaptığı bir anketin sonuçlarıdır. Anket sonuçlarından,

²

http://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2016/12/06/2877924_bulgarskite_uchenici_funkcionalno_negramotni_socialno/

işverenlerin üniversite mezunlarının bilgilerini tatmin edici bulmadığı, gençlerin mesleki bilgi ve ekip çalışması yapabilecek yeteneklere sahip olmadığı, yabancı dil bilgilerinin yetersiz olduğu, girişimci düşünce tarzlarının bulunmadığı, teoriyle pratik arasındaki bağın kurulmasında zorluklarla karşılaştıkları, işe alındıklarında bilgi ve beceri eksikliklerin giderilmesi için ek eğitime tabi tutuldukları anlaşılmıştır.³

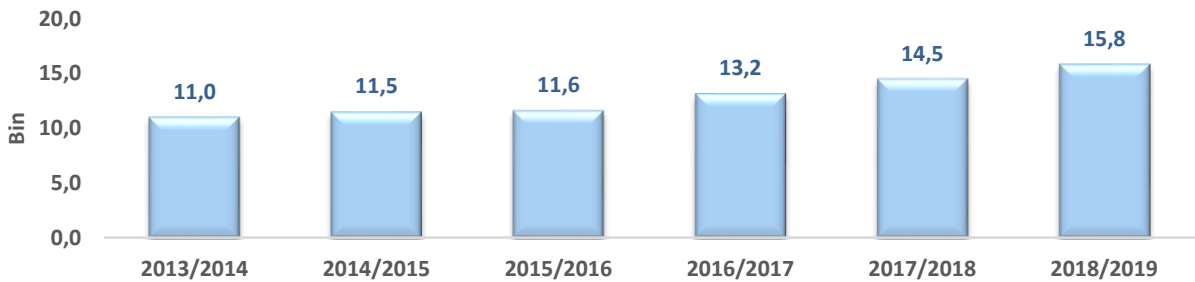
Eğitim sisteminin bir diğer önemli sorunu öğretmen ortalama yaşının sürekli artmasıdır. Şöyle ki, 8 yıl içerisinde ülkenin 39 bin öğretmene ihtiyacı olacağı uzmanlarca değerlendirilmektedir. Bulgaristan'da halihazırda 90 bin öğretmen bulunmaktadır ve bu öğretmenlerin büyük bir kısmının emeklilik yaşı yaklaşmaktadır. Düşük ücretler ortalama öğretmen yaşının yüksek olmasının temel nedenidir.

Bulgaristan'da öğretim yılı, 15 Eylül'de başlayıp Mayıs/Haziran sonunda sona ermekte ve iki dönemden oluşmaktadır. Okul öncesi eğitim 3 ila 6/7 yaş grubunu kapsamakta ve ana okullarında gerçekleşmektedir. 5 yaşını dolduranların okul öncesi eğitimi zorunluluk arz etmektedir. 2018/2019 öğretim yılında 218 767 çocuk ana okullarında kayıtlıdır. İlkokul 1-4 sınıfları, ortaokul 5-7/8 sınıfları kapsamaktadır. Bulgaristan'da ortaokul zorunludur. Lise eğitimi 8/9-12 sınıfları kapsamaktadır. Lise düzeyinde eğitim, hem düz lise hem de mesleki eğitim veren liselerde gerçekleşmektedir. Bulgaristan'da yükseköğretim kurumları Parlamentonun denetimi altında bulunmaktadır. 2018/2019 öğretim yılında 54 üniversite ve lise düzeyinde eğitim veren toplam 988 okul ülkede faaliyet göstermektedir.

2018/2019 öğretim yılında, ülkedeki yüksek öğretim kurumlarında 207,2 bin Bulgar, 15,8 bin yabancı öğrenci öğrenim görmektedir. Bulgar öğrencilerin payı % 92,9 olup yıllık bazda sayıları 8,1 bin kişi ya da % 3,8 oranında azalmıştır. Yabancı öğrenci sayısında yıllık bazda % 7,1 oranında artış meydana gelmiştir. Bu rakam içerisinde en büyük pay % 24,6 ile Yunanistan'dan gelen öğrencilere aittir, bunu % 15,3 ile İngiliz, % 8,9 ile Almanyalı, % 7,9 ile Türk, ve % 5,8 ile Ukraynalı öğrenciler takip etmektedir.⁴

Şekil 1

Yıllar İtibariyle Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenim Gören Yabancı Öğrenciler

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Eurostat'ın AB'de eğitim düzeyine ilişkin bir analizi 2017 yılında Bulgaristan'da çalışma çağında olan nüfusun % 28'inin yüksek eğitim düzeyinde olduğuna ve söz konusu eğitimin Bulgarlara

³ <http://www.bcci.bg/news/11183>

⁴ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Education2018_SJ291X2.pdf

yaşam standardı ve sosyal statü anlamında önemli avantaj sağladığına işaret etmektedir. Bu oran, AB’de % 31’dir. Bulgaristan’da yüksek eğitimli nüfus başkent Sofya’nın da yer aldığı güneybatı bölgesinde yoğunlaşmaktadır (çalışma yaşındaki nüfusun % 40’ı). Ülkenin kuzeybatısında ise bu oran en düşük olup % 20’dir.

2019 yılı bütçesine göre Bulgaristan, Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın % 3,6’sını (4,1 milyar leva) eğitime harcamayı öngörmektedir.

Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, Sosyal Sigorta Yasası ile düzenlenmektedir. Sosyal güvenlik; geçici iş göremezlik, çalışma gücünde geçici azalma, sakatlık, doğum, yaşlılık ve ölüm durumlarında tazminat, maddi yardım ve emeklilik maaşı ödenmesini kapsamaktadır. 2019 yılında sigorta tavanı 3000 leva olarak belirlenmiş olup, söz konusu tutarın üzerinde brüt ücret alanlar ücretin tavanı aşan kısmı için sigorta primi ödememektedir.

Tablo 6

Bir Çalışan İçin Ödenmesi Gereken Zorunlu Sigorta/Vergiler Tablosu (Örnektir; Aylık Brüt Ücret 1000 leva)

Sigorta Kalemleri	Sigorta Oranı	Ücret (leva)	Kesintiler (leva)	İşveren Payı (leva)
Ücret		1000,00		
Sosyal Sigorta	8,38%		83,80	
Sağlık Sigortası	3,20%		32,00	
Ek Zorunlu Emeklilik Sigortası	2,20%		22,00	
Gelir Vergisi*			86,22	
İşveren Sosyal Sigortası	10,92%			109,20
İşveren Sağlık Sigortası	4,80%			48,00
Ek Zorunlu Emeklilik Sigortası	2,80%			28,00
Mesleki Kazalar Fonu	0,50%			5,00
Toplam Ücret		1000,00		
Toplam Kesinti			224,02	
İşveren Sigorta Payı				190,20
Net Ücret		775,98		
Emeklilik İçin Baz Ücret		1000,00		

SOSYAL VE EKONOMİK GÖSTERGELER**Sosyal Göstergeler**

Tablo 7

Bulgaristan'ın Sosyal Göstergeleri

Ortalama Ömür (yıl)	74,8
Yüksek Öğretim Okul Sayısı	54
Yüksek Öğretimdeki Öğrenci Sayısı	222 997
Hastane Sayısı	322
Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı	236
Gelen Turist Sayısı	5 804 576
Giden Turist Sayısı	2 152 081
Eğitim Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%)	3,6
Sağlık Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%)	4,5
Karayolu Uzunluğu (km)	19 462
Otoyol Uzunluğu (km)	610
Demiryolu Uzunluğu (km)	6 458
Kişi Başına Yıllık Elektrik Tüketimi (KWH/Kişi)	4 843
Asgari Ücret	286 euro (560 leva – 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren)

Tablo 8

2019 Uyumlu Resmi Tatil Günleri

Tarih	Tatil Adı	Tatil Türü	Notlar
1 Ocak	Yeni Yıl	Milli Bayram	
3 Mart	Bağımsızlık günü	Milli Bayram	Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinden bağımsızlığı
26-29 Nisan	Paskalya	Milli Bayram	2019'da 28 Nisan'da kutlanan Paskalya, Ortodoks takvimine göre her yıl değişmektedir
1 Mayıs	İşçi Bayramı	Milli Bayram	
6 Mayıs	Kahramanlık ve Bulgar ordusu günü	Milli Bayram	Bayram 6 Mayıs – pazar gününe denk geldiği için 7 Mayıs da tatil ilan edilmiştir
24 Mayıs	Bulgar aydınlanması, kültür ve Kiril alfabesi bayramı	Milli Bayram	
6 Eylül	Bulgaristan'ın birleşmesi bayramı	Milli Bayram	Doğu Rumeli ve Bulgar Prenslığı'nin birleşmesi
23 Eylül	Bulgaristan bağımsızlık günü	Milli Bayram	Bayram 22 Eylül – Pazar gününe denk geldiği için 23 Eylül de tatil ilan edilmiştir
1 Kasım	Ulusal aydınlar günü	Milli Bayram	Sadece eğitim-öğretim kurumlarına tatil
24 Aralık	Noel arifesi	Milli Bayram	
25 Aralık	Noel günü	Milli Bayram	
26 Aralık	Noel günü	Milli Bayram	

Ekonomik Göstergeler

Tablo 9

Bulgaristan Ekonomik Göstergeleri

	2015	2016	2017	2018
GSYİH (Milyon leva)	88 575	94 130	101 043	107 925
GSYİH (Milyon €)	45 288	48 128	51 662	55 181
Reel GSYİH Artış Oranı (%)	3,5	3,9	3,8	3,1
Kişi Başına GSYİH (Nominal €)	6 309	6 752	7 301	7 855
Enflasyon Oranı				
Tüketici Fiyat Endeksindeki Yıllık Artış (%)	-0,4	0,1	2,8	2,7
İşgücü (Bin Kişi)	3 337	3 264	3 357	3 326
İşsizlik oranı (%)	9,1	7,6	6,2	5,2
Sektörler itibariyle GSKD (%)				
Tarım	4,8	4,7	4,3	4,2
Sanayi	27,9	28,3	28,3	27,4
Hizmet	67,3	67	67,4	68,4
Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon €)	2 399	1 003	2 314	1 744
Dış Ticaret (Milyon €)	49 339	50 307	58 201	60 416
İhracat	22 982	24 126	27 916	28 247
İthalat	26 357	26 181	30 286	32 169
Denge	-3 374	-2 055	-2 370	-3 921
Dünya İhracatı İçindeki Payı (%)	0,16	0,16	0,17	-
Dünya İthalatı İçindeki Payı (%)	0,18	0,18	0,19	-
Türkiye ile Ticaret (Milyon €)	3 443	3 492	4 361	4 183
İhracat	2 006	1 889	2 481	2 162
İthalat	1 437	1 603	1 880	2 021
Denge	570	286	601	142
Toplam Ticarete Türkiye'nin Payı (%)				
İhracat	8,7	8	8,9	7,7
İthalat	5,5	6,1	6,2	6,3
Cari İşlemler Dengesi (Milyon €)	-15	1 244	1 578	2 548
Borç Stokları (Milyon €)				
Gayri Safi Dış Borç Stoku (Yıl sonu itibariyle)	33 493	34 222	33 852	33 343
Orta ve Uzun Vadeli	25 924	26 659	25 931	25 174
Kısa Vadeli	7 570	7 563	7 921	8 169
Yıl Sonu İtibariyle Dolaşımda Olan Para Hacmi (Milyon Leva)	12 725	14 153	15 703	17 326
Seçilmiş Oranlar (%)				
İhracat/İthalat	87,2	92,1	92,2	87,8
İhracat/GSYİH (FOB)	50,7	50,1	54	51,2
İthalat/GSYİH (CIF)	58,2	54,4	58,6	58,3
Cari İşlem Dengesi/GSYİH	0	2,6	3,1	4,6
Gayri Safi Dış Borç/GSYİH	74	71,1	65,5	60,4

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası, Ulusal İstatistik Enstitüsü, Dünya Ticaret Örgütü

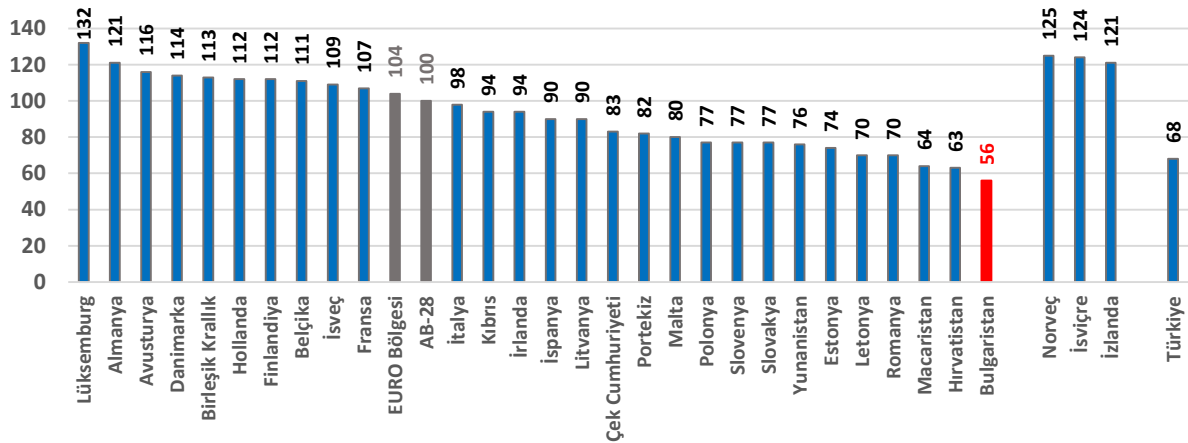
GENEL EKONOMİK DURUM

Genel Durum

Bulgaristan ekonomisi, serbest piyasa şartlarına göre işleyen, dışa açık, özel sektörü orta düzeyde gelişmiş bir ekonomidir. Dünya Bankası, Bulgaristan ekonomisini üst orta gelirli ekonomilerden addetmektedir. Diğer taraftan, 1 Ocak 2007’de AB’ye tam üye olan Bulgaristan, AB üyeliği koşulları sebebiyle ekonomik yapısında önemli reformlar yapmıştır. 2007-2018 döneminde Bulgarların gelirleri AB ortalamasının % 40’inden % 50’sine yükselmiş, yoksulluk ve sosyal dışlanma tehlikesi altındaki nüfusun payı üçte iki oranında küçülerek % 22 seviyesine düşmüştür. Ancak, kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen Bulgaristan, AB’nin en fakir ülkesi olmaya devam etmektedir. Bu anlamda, gerçek bireysel tüketim de hanehalkı refahının bir ölçütüdür. 2018 yılında AB ülkelerinde satın alma gücü standartları olarak kişi başına gerçek bireysel tüketim AB ortalamasının Bulgaristan’da % 56’sından Lüksemburg’da % 132’sine kadar değişim arz etmektedir.

Şekil 2

Satın Alma Gücü Standartlarına Göre 2018’de Kişi Başına Gerçek Bireysel Tüketim, AB-28 = 100

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü, Eurostat

Bulgaristan ekonomisi 2018 yılında satın alma gücü paritesine göre dünyada 76. sıradadır. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2018 Küresel Rekabetçilik Endeks sıralamasında incelenen 140 ülke içerisinde Bulgaristan 51. sıradadır. Dünya Bankası’nın İş Yapma Kolaylığı 2019 adlı raporunda Bulgaristan, 190 ülke içerisinde 59. sırada yer almaktadır. Uluslararası kuruluşların ve ekonomi uzmanlarının bazı değerlendirmelerine göre Bulgaristan’ın güçlü yönleri makroekonomik istikrar, çeşitlendirilmiş üretim tabanı, düşük üretim maliyeti, fiyatlar bakımından göreceli rekabet gücü, turizm potansiyelidir. Emek piyasasının durumu (düşük verimlilik, nitelikli işgücü yetersizliği ve işgücü göçü), gittikçe azalan ve göreceli olarak fakir nüfus (gelir seviyesi AB ortalamasının yarısı kadar), yolsuzluk, bürokratik verimsizlik, yargıda sıkıntılar, zaman zaman meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar, parçalanmış siyasi yelpaze, AR-GE faaliyetlerinin kısıtlı kalması rekabet gücünü olumsuz etkileyen faktörlerdir.

Tablo 10

Bulgaristan'ın 2017 Yılında Finans Sektörü Haricinde Yapısal Bazlı Temel Ekonomik Göstergeleri

Sektör	İşletme Sayısı	Üretim	Ciro	Katma Değer	Ücret Giderleri	Personel Giderleri	Çalışan Kişi Sayısı	Mal ve Hizmet Alımı
	Adet	Bin Leva	Bin Leva	Bin Leva	Bin Leva	Bin Leva	Kişi	Bin Leva
Ticaret; otomobil ve motorsiklet tamiri	141 059	23 045 699	116 540 358	11 397 235	4 578 333	5 286 228	515 691	106 852 336
İmalat sanayi	31 272	62 623 042	65 266 621	15 191 131	6 120 696	7 234 618	556 138	51 280 572
Elektrik ve termik enerji ile gaz üretimi ve dağıtımı	1 679	7 738 857	16 099 175	3 537 944	751 141	977 643	31 779	13 894 530
Ulaştırma, lojistik ve posta hizmetleri	23 191	14 784 074	14 775 329	4 573 174	1 803 596	2 216 020	172 614	11 393 428
İnşaat	19 889	13 451 734	13 334 589	3 112 444	1 402 891	1 634 047	146 595	10 989 677
Bilgi ve fikri ürünler üretimi ve iletimi; haberleşme	13 471	9 293 133	9 983 037	5 207 733	2 813 494	3 171 654	100 949	5 131 427
Mesleki faaliyetler ve bilimsel araştırmalar	44 394	6 407 013	6 436 943	3 088 187	1 519 487	1 717 191	110 090	3 793 179
Otel ve lokanta işletmeciliği	27 096	3 879 041	4 775 911	1 798 109	889 437	1 043 405	148 246	3 170 256
İdare ve destek faaliyetleri	11 414	4 056 286	4 046 035	1 931 293	1 132 116	1 314 619	116 635	2 292 795
Emlakçılık	22 396	3 570 633	2 882 831	1 540 254	369 138	416 810	38 275	2 231 567
Madencilik	342	2 851 939	2 777 462	1 420 188	421 845	564 560	21 959	1 485 759
Su iletimi, kanalizasyon ve atık yönetimine ilişkin faaliyetler	793	1 553 488	1 968 249	798 520	369 467	451 983	32 742	1 380 479
Tamir işleri	3 491	148 114	184 011	50 631	23 120	26 993	5 927	98 404

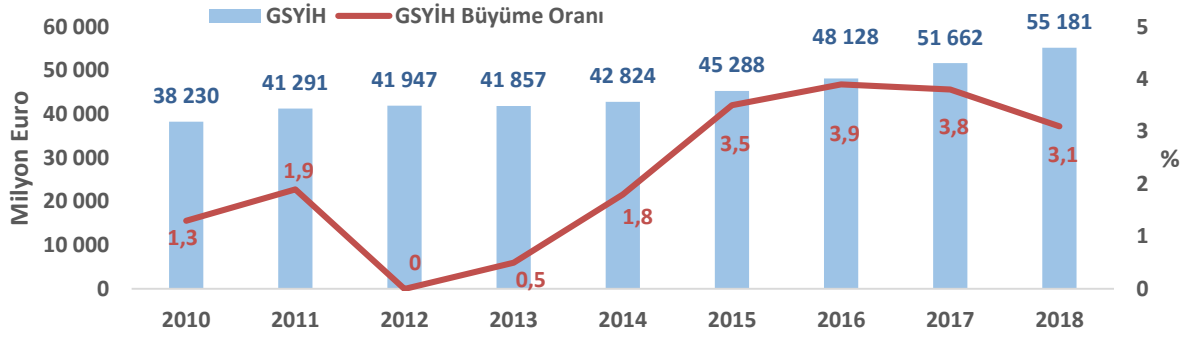
Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

1989 yılından sonra planlı bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişte yapısal reformların yetersiz kalması nedeniyle Bulgaristan ekonomisi buhranlı bir 10 yıllık dönem geçirmiştir. Yurt dışında pazar kaybına uğramış, üretim daralmış, yaşam standardı önemli ölçüde düşmüş, yerel para büyük değer kaybına uğramıştır. 1997 yılında alınan ekonomik istikrar programı kararları ile birlikte hükümetin para ve döviz politikaları üzerindeki yetkisi sınırlandırılarak bir para kurulu oluşturulmuştur. Döviz kuru istikrara kavuşturulmuş ve 1 Alman markı/1 Bulgar levası (daha sonra 1 euro/1,95583 Bulgar levası) oranında sabitlenmiştir. Bankaların kamu tarafından desteklenmesi politikasına son verilerek, Merkez Bankası özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu kararların ardından Bulgaristan, tarihinin en uzun ekonomik büyüme dönemine girmiştir. Bulgar hükümetlerinin sıkı para ve maliye politikaları ile AB üyeliği süreci sayesinde Bulgaristan ekonomisi, krizin başlamasıyla sona eren 9-10 yıllık dönem içinde

istikrarlı büyümüş, krize kadar 5 yıl boyunca banka kredileri, tüketim ve yabancı yatırımların olumlu etkisiyle % 5-6'lık büyüme oranını yakalamıştır.

Şekil 3

2010-2018 Döneminde Cari Fiyatlarla Bulgaristan GSYİH'sı (Milyon Euro) ve GSYİH Büyüme Oranları (%)

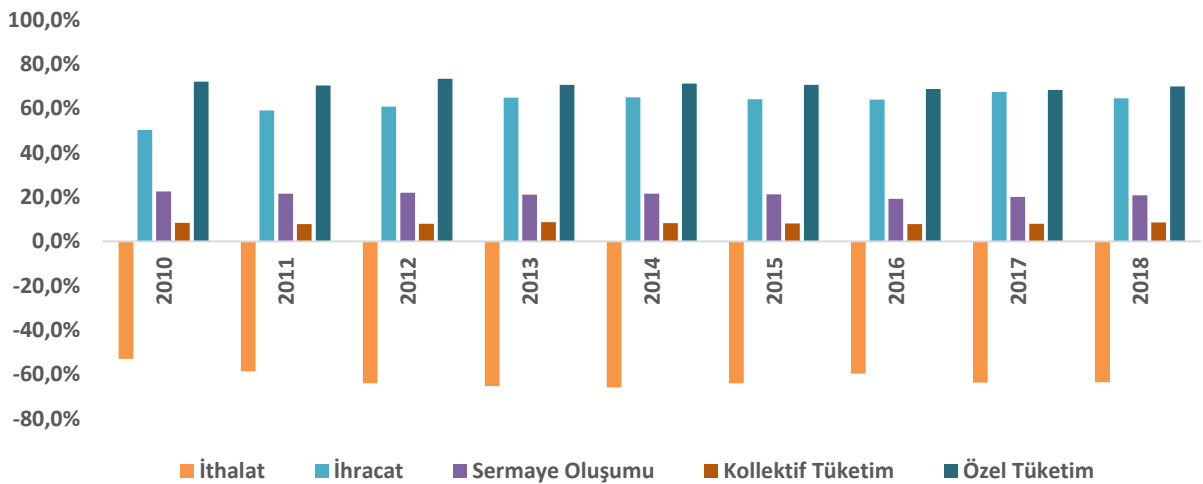

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

GSYİH'nın % 4,2 oranında daralma yaşadığı 2009 krizinden sonra, beş yıl boyunca ekonomi ortalama % 1,1 oranında büyümüştür. 2015 -2018 döneminde büyüme oranı bir sıçrama ile yılda ortalama % 3,6 seviyesine ulaşmıştır. Nitekim 2018 yılında reel GSYİH artış oranı % 3,1 olarak, GSYİH ise 55,181 milyar euro olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4

2010-2018 Döneminde Bileşenlerin GSYİH'ya Katkısı (%)

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü'nün yayınladığı Bulgaristan'ın ekonomik gelişimini ve ekonomi politikalarını konu alan 2019 yıllık raporuna göre Bulgaristan, halihazırdaki büyüme oranını muhafaza ettiği durumda 44 yılda ortalama AB yaşam standardına erişebilecektir. Ülkenin ekonomik büyüme oranı AB büyüme oranının üzerinde olmasına rağmen Birliğin yeni üyelerindeki büyüme oranına kıyasla en düşükleri arasındadır. Uzmanlara

göre ülkenin büyüme oranı gayet yetersiz olup, Bulgaristan'ın uzun vadeli ve kalıcı olarak en azından % 5 büyüklüğünde bir büyüme oranını sağlaması gerektiğinin üzerinde durulmaktadır.

2018 yılında gayri safi katma değer, gayri safi yurtiçi hasılanın % 86,6'sını oluşturmuştur. Tarım sektörünün katma değer içerisindeki payı % 4,2, sanayinin % 27,4 ve hizmetlerin % 68,4 olmuştur.

Tablo 11

2015-2018 Yıllarında Bulgaristan'ın Gayri Safi Katma Değerinin Sektörel Dağılımı (Milyon Euro)

Sektör	2015	2016	2017	2018	2018 pay
Tarım	1 873	1 952	2 103	2 013	4,2%
Sanayi	10 908	11 756	12 743	13 109	27,4%
Hizmetler	26 358	27 818	29 960	32 691	68,4%
Toplam Katma Değer	39 140	41 526	44 807	47 812	100%

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü, Müşavirliğimizin Hesaplamaları

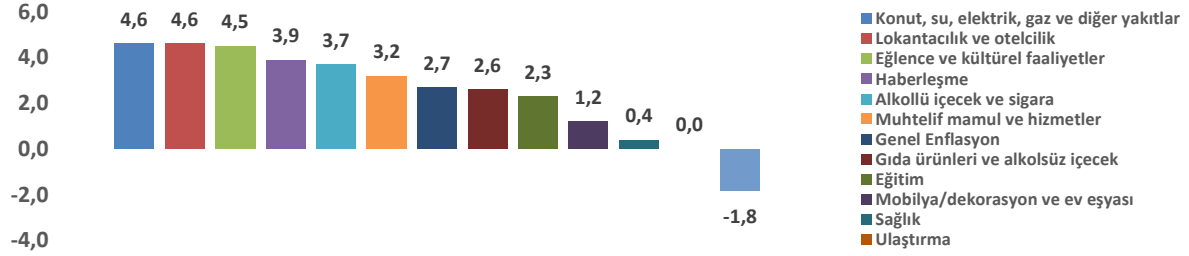
AB'ye üye olduktan sonra Bulgaristan'a AB fonlarından büyük kaynaklar tahsis edilmiştir. Bulgaristan, bu finansmanı diğer üye ülkelere nazaran daha düşük ekonomik gelişim seviyesi, yetersiz altyapısı ve düşük yaşam standardını gidermek için kullanmıştır. AB finansmanı, özellikle kamu ve özel yatırımların sınırlı olduğu kriz döneminde ekonomide yapılan yatırımlar için ana kaynak olmuştur. 2014-2020 planlama döneminde 10 operasyonel programda kullanılmak üzere Avrupa yapısal ve yatırım fonlarından Bulgaristan'a toplam 9,9 milyar euro tahsis edilmiştir. Bu rakam önceki dönemin finansmanına göre % 5,2 fazladır. 2018 sonu itibarıyla tahsis edilen kaynakların kullanım oranı % 28,6'dır.

AB finansmanının Bulgaristan ekonomisine olan etkisini ölçen SİBİLA programı ile yapılan hesaplamalara göre 2014-2018 döneminde Avrupa fonlarının ekonomi üzerindeki etkisi şöyle özetlenmektedir:

- GSYİH'da % 4 artış;
- İhracatta % 0,5 artış;
- İthalatta % 9,5 artış;
- Özel tüketimde % 4,8 artış;
- Özel yatırımlarda % 15,8 artış;
- İstihdamda % 6,7 artış;
- Ortalama çalışma ücretinde % 2,8 artış;
- Enflasyonda % 0,9 artış.

2018 yılında % 2,7 oranında bir enflasyon meydana gelmiştir. Fiyat düşüşü sadece giysi/ayakkabı (- % 1,8) ürün grubunda meydana gelmiştir. Ulaştırma fiyatları değişmemiştir. Konut/su/elektrik/gaz/diğer yakıtlar (% 4,6), lokantacılık ve otelcilik (% 4,6), eğlence ve kültürel faaliyetler (% 4,5) ise en büyük fiyat artışları gözlenen ürün/hizmet grupları olmuştur. Aşağıdaki şekilde 2018 yılında ürün/hizmet grupları fiyatlarının değişimine ilişkin bilgi yer almaktadır.

Şekil 5

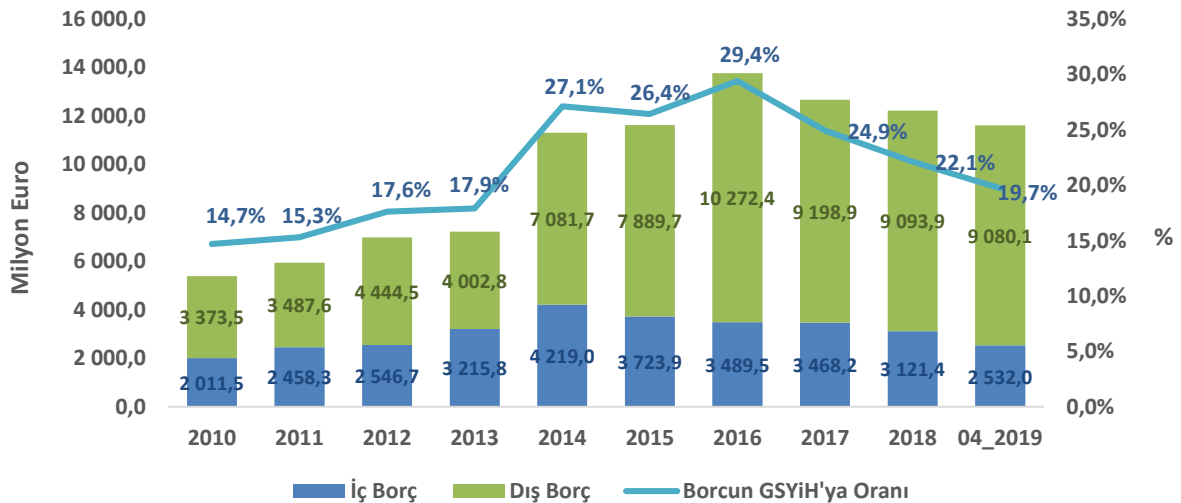
2018 Yılında Ürün/Hizmet Grupları Bazında Fiyat Değişimi (%)

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Ulusal İstatistik Enstitüsü, 2018 yılı işsizlik oranını % 5,2 olarak açıklamıştır. Bir önceki yıla göre söz konusu oranda yüzde olarak 1 puan düşüş yaşanmıştır. Erkek işsizlik oranında yüzde olarak 0,7 puan, kadın işsizlik oranında ise 1,2 puan düşüş yaşanmış, sırasıyla bu oranlar % 5,7 ve % 4,7 olarak gerçekleşmiştir.

Bulgaristan'ın toplam kamu borcu yıllık bazda % 3,6 oranında azalarak 2018 yılı sonunda 12 milyar 215 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. İç borç % 10 azalarak 3 milyar 121 milyon euro, dış borç ise % 1,1 azalarak 9 milyar 94 milyon euro olmuştur. Kamu borcundaki azalış iç borç azalışından kaynaklanmıştır. 2018 sonu itibarıyla kamu borcunun GSYİH'ya oranı % 22,1, iç borcun GSYİH'ya oranı % 5,65, dış borcun GSYİH'ya oranı ise % 16,45 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu borcunun, GSYİH'ya oranı bakımından 2018 yılında Bulgaristan, AB ülkeleri arasında Estonya ve Lüksemburg'dan sonra en düşük üçüncü orana sahiptir.⁵ Dış borcun vade profili ve döviz dağılımı risk oluşturmamaktadır.

Şekil 6

2010–Nisan 2019 Döneminde Bulgaristan'ın Kamu Borcu Yapısı ve Borcun GSYİH'ya Oranı

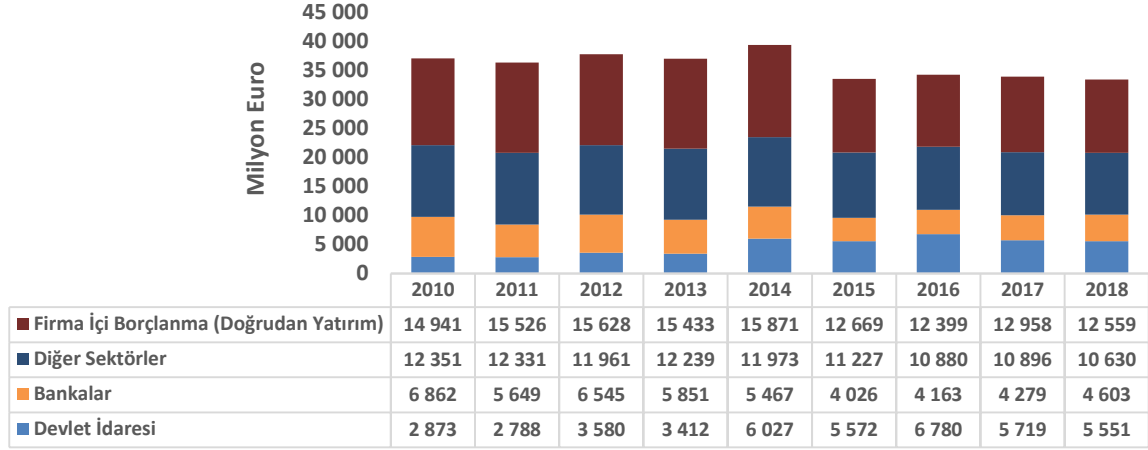
Kaynak: Maliye Bakanlığı

⁵ <http://nsi.bg/bg/content/11476/%D0%B1%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%8A%D0%BB%D0%B3>

Gayri safi dış borç, 2018'in sonunda yıllık bazda % 1,5 oranında azalarak 33 milyar euro (GSYİH'nın % 59'u kadar) olarak gerçekleşmiştir. Kamunun gayri safi dış borcu % 3,1 azalarak 5 milyar 540 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. 2018'in sonunda net dış borç 5 milyar euro (GSYİH'nın % 9'u kadar) olup bir yılda 4 milyar euro azalmıştır.⁶

Şekil 7

2010-2018 Döneminde Sektörler İtibariyle Bulgaristan'ın Gayri Safi Dış Borcu

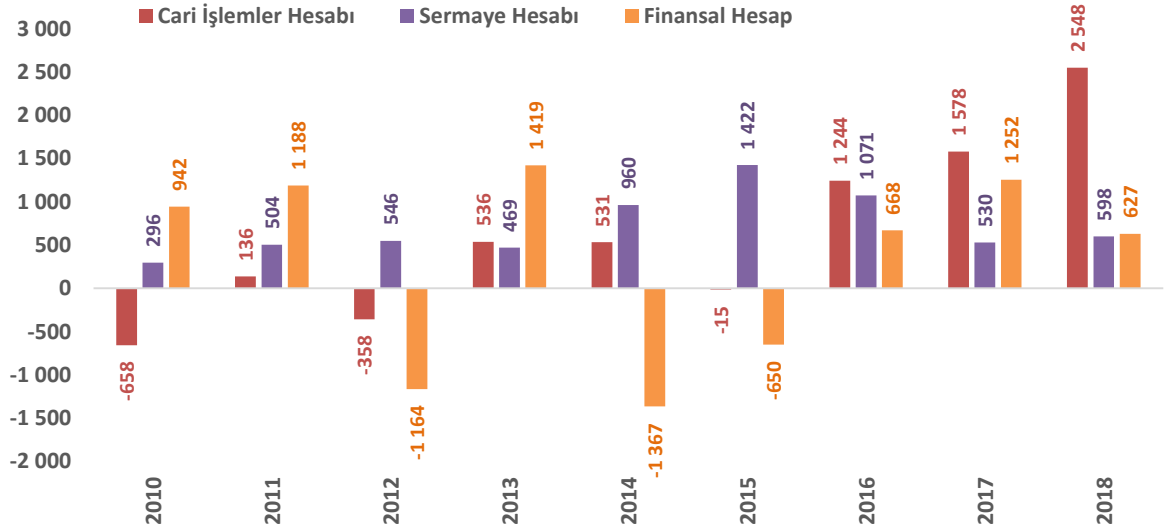

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

2018 yılında cari hesapta 2,55 milyar euro fazla meydana gelmiştir. Sermaye hesabı 598 milyon euro, finansal hesap ise 627 milyon euro fazla vermiştir.

Şekil 8

2010-2018 Döneminde Bulgaristan Ödemeler Bilançosu Bileşenleri (Milyon Euro)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

⁶ Bulgaristan Merkez Bankası'nın Gayri Safi Dış Borç Bülteni, 28 Şubat 2019

2018 yılında ülkenin ihracatı % 1,2 oranında artarak 28,2 milyar euro, ithalatı % 6,2 artarak 32,2 milyar euro olarak gerçekleşmiştir. İhracatın GSYİH'ya oranı % 51,2, ithalatın GSYİH'ya oranı ise % 58,3 olmuştur. Dış ticaret hacmi 60,4 milyar euro, dış ticaret dengesi ise – 3,9 milyar euro olmuştur.

2017 yılında %3,8 seviyesinde gerçekleşen ekonomik büyüme oranı 2018'de yavaşlayarak % 3,1'e düşmüştür. 2018 yılında hanehalkının gelirinde artış ve tüketicilerin olumlu beklentileri özel tüketimde artışı beraberinde getirmiştir. Kamusal tüketim de önceki yıllara göre daha güçlü gerçekleşmiştir. Yabancı yatırımlarda da bir iyileşme görülmüştür. 2016'daki % 6,6'lık düşüşten sonra 2017'de %3,2, 2018'de ise % 6,5'lik bir artış meydana gelmiştir. Birkaç yıl öncesine kadar büyümenin ama motoru olan pozitif net ihracat artık büyüme üzerinde negatif etki yaratmaya başlamıştır. Gerçekleşen % 3,1'lik büyüme oranı AB ortalamasının üzerinde olmakla beraber yeni üyelerin büyüme oranları arasında en düşüklerindendir. Uzman değerlendirmelerine göre büyüme oranının bu seviyesinin muhafaza edilmesi durumunda Bulgaristan AB'de kişi başına ortalama gelir düzeyine oldukça uzak bir gelecekte ulaşabilecektir. Söz konusu oran ülkedeki fakirlik oranını azaltacak, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri giderecek düzeyde değildir.⁷

Bulgaristan ihracatı, kompozisyonunda katma değeri yüksek ürünlerin artış trendinde olmasına ve toplam ihracatın % 24'ünü oluşturmaya rağmen hammadde ağırlıklıdır. İhracatta Bulgaristan'ın artan rekabet gücü genel olarak yabancı şirketlere bağlıdır. Hızlı bir teknolojik yenilenme söz konusudur. Ancak Bulgar AR-GE ürünlerinin iş süreçlerinde kullanılması bir istisna olup, teknolojik yenilenme teknoloji ve sınai hak ithalatı ile gerçekleşmektedir. Bu kural, sermayenin menşei fark etmeksizin geçerlidir. Şöyle ki, Bulgar yatırımcıların dahi Bulgar bilimsel buluşlara değil de yabancı olanlara daha çok itimat etmesi söz konusudur. Üniversiteler ile sanayi sektörü temsilcileri arasındaki bağlar kopmuş durumdadır.⁸ Diğer taraftan, ithalatta tüketim ürünleri ağırlıktadır. Bu nedenle, orta vadede Bulgaristan dış ticaretinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin beklentiler tutucudur. AB'nin Mobility Package mevzuatı çerçevesinde Bulgaristan ulaştırma sektörü perspektifleri, ABD-Çin ve ABD-AB ticari ilişkilerine ilişkin gelişmeler, ülkenin ana ticaret partneri Türkiye ekonomisinde orta vadede yaşanacak ekonomik iyileşme, lider AB ekonomilerinde yaşanması muhtemel durgunluk Bulgaristan'ın dış ticaretini etkileyecek nitelikte olup, yakından takip edilmesi gereken etkenlerdir.

2018 yılında bir yandan istihdam edilenlerin sayısı cüzi % 0,08 oranıyla artmış, diğer yandan demografik sorunların da katkısıyla işsizlerin ve aktif olarak iş aramayanların sayısında azalma meydana gelmiştir. Hal böyleyken, uzmanlarca, istihdam edilenlerin sayısının artırılması bağlamında ülke kaynaklarının tükendiği değerlendirilmektedir. Nitekim, bazı bölgelerde fiziksel olarak işgücü eksikliği mevcuttur. Emeği koruma mekanizmalarında ve istihdama yönelik politikalarda değişiklik gerektiren işgücü arz ve talep gerçekleri söz konusudur. Çalışma ücretlerinin işçi bulma noktasındaki motivasyon kaynağı olarak önemi de azalmaktadır. Gelecek üç yılda beklenen pozitif enflasyon çalışma ücretleri ve gelirlerin korunmasına ilişkin sosyal politikaların önemini ön plana çıkarmaktadır.⁹

⁷ 2019 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Yapısal Dengesizlikler ve Ekonomi için Riskler, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 6

⁸ <https://www.bia-bg.com/analyses/view/25531/>

⁹ 2019 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Yapısal Dengesizlikler ve Ekonomi için Riskler, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 9

Ekonomik yakınsama sürecinde olan diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi Bulgaristan'ın da bazı ekonomik zaafıları mevcuttur. Küçük, istikrarsız ve dengesiz büyüme, yetersiz iç ve dış yatırımlar, şirket karlarının ve yatırım yapılabilecek gelirlerin daralması, emek piyasasının durumu, devlet şirketlerinde birikmiş önemli büyüklükteki borçlar bunların başlıcalarıdır. Özel yerel yatırımların ve doğrudan yabancı yatırımların yetersizliği AB kaynaklarına büyük ölçüde bağımlı düşük verimli kamu yatırımları tarafından telafi edilememektedir. Hal böyleyken, döngüsel dalgalanmalara dirençli bir iç ekonomik ortam sağlanamamaktadır. Ekonomik gelişim modelinin değişmesine rağmen Bulgaristan ekonomisinin yapısı genel olarak aynı kalmaktadır. Şöyle ki, ekonomik büyüme 2004-2007 döneminde yabancı yatırımlar destekli, 2010-2016 döneminde ihracat destekli ve 2017 sonrasında iç tüketim destekli gerçekleşmiştir. Ancak ekonomi uzmanlarına göre ekonominin zayıf yönleri yapısal özellik olduğu için ekonomik döngü aşamasından bağımsızdır ve bunların çözümü için yapısal reformların yapılması gereklidir. Bunun da ötesinde, kriz sonrası dönemde gerçekleşen büyüme oranları kriz öncesinde gerçekleşen oranlardan düşüktür. Bu, gelişmiş Avrupa ekonomilerine yaklaşmayı sağlayacak büyüklükte bir büyüme oranına ulaşılması için mevcut ekonomik yapının potansiyelini yitirdiğine işaret etmektedir.¹⁰

Haziran 2019'da Avrupa Sömestri çerçevesinde Avrupa Komisyonu AB üye ülke raporlarını açıklamıştır. Söz konusu raporlar üye devletlerin 12 aylık dönemdeki ekonomi politikalarına ilişkin öneriler içermektedir. Bulgaristan'a yönelik öneriler dört alandadır:

- *Finans sektörü* (denetimin güçlendirilmesi, aktiflerin gerçekçi değerlendirmesinin teşvik edilmesi, geri ödenmeyen kredilerde ikincil piyasanın teşvik edilmesi suretiyle bankacılık sisteminde istikrarın garanti edilmesi; para aklama ile etkin mücadele; banka dışı finans sektörünün güçlendirilmesi; iflaslara ilişkin mevzuattaki boşlukların giderilmesi; otomobil sigortalarının teşvik edilmesi);
- *Emek piyasası* (insan kaynağı niteliğinin artırılması, eşit şartlarda bulunmayan gruplar için emek piyasası ve eğitimin kapsayıcılığının artırılması, çeşitli sosyal kazanım ve sağlık hizmetlerine ilişkin uygulamaların iyileştirilmesi);
- *Maliye* (vergi toplama sürecinde iyileştirmenin olması, devlete ait şirketlerde şirket yönetim tarzının yenilenmesi);
- *Yatırım politikaları* (bölgesel farklılıkların dikkate alınması ile iş ortamını iyileştirilmesi dikkate alınarak politikaların bilimsel araştırmalara, inovasyonlara, ulaştırmaya, sulara, çevreye, enerji altyapısına yönlendirilmesi).

Yatırım politikaları önerilerde ilk defa yer almaktadır ve Brüksel'in hedefi Avrupa fonları ile Avrupa Sömestri arasındaki bağı güçlendirmek ve Avrupa fonlarından sağlanan kaynakların denetim mekanizmalarını geliştirmektir. En az gelişmiş üyeler arasında bulunan Bulgaristan'a yatırımları çok geniş bir yelpazeye dağıtması önerilmektedir. Brüksel'e göre bankacılık sektöründeki son gelişmeler uluslararası parasal transferler üzerindeki ulusal denetimin güçlendirilmesini ve para aklamaya karşı önlemlerin etkin uygulanmasının garanti edilmesini gerektirmektedir. Rapor, Bulgar yetkili mercilerin para aklamaya karşı Avrupa direktifleri ile

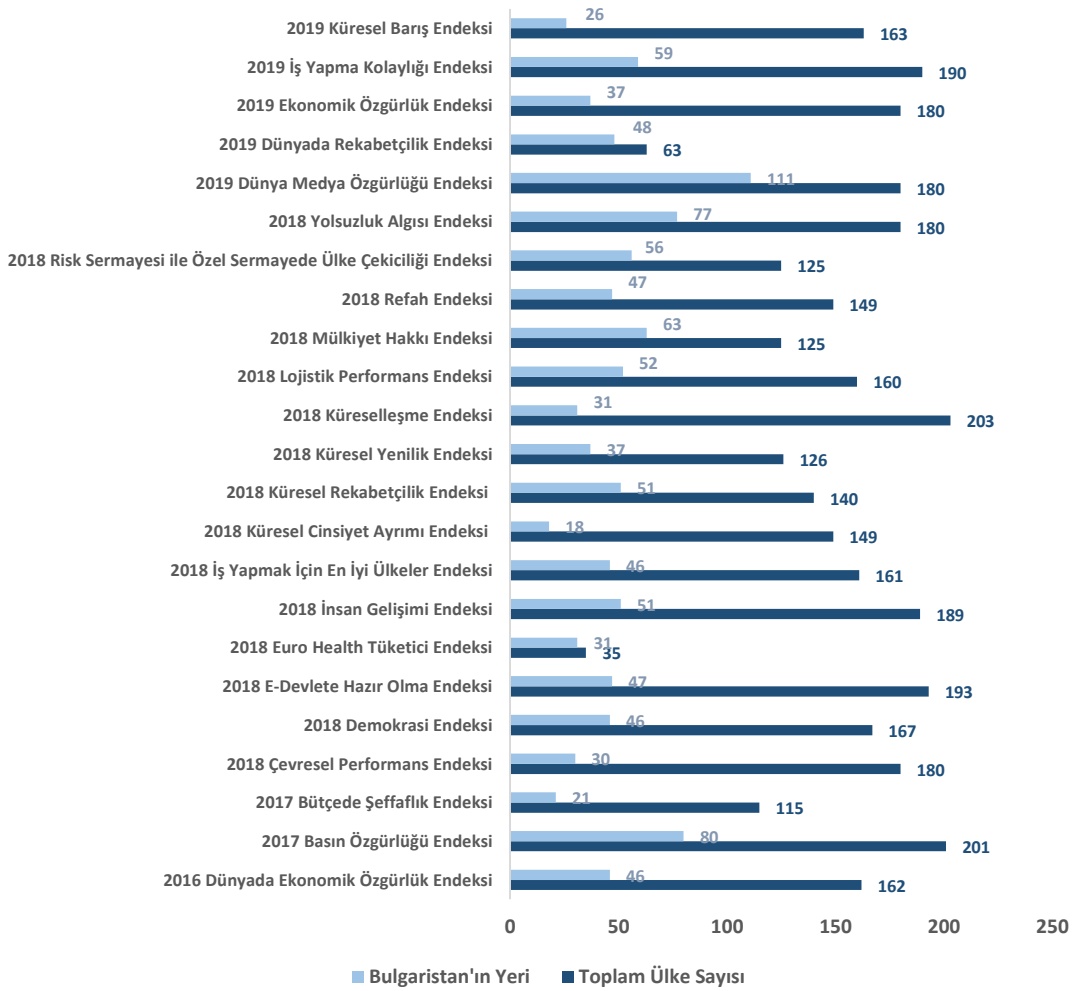
¹⁰ 2019 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Yapısal Dengesizlikler ve Ekonomi için Riskler, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 11

kurallarının tamamını uygulamaya başlamadıklarını vurgulamaktadır. Bulgaristan, Euro Bölgesine giriş öncesinde “bekleme odası” olarak adlandırılan ERM II mekanizmasına katılım için ön şart olarak para aklamaya ilişkin uygulamaları kabul etmeyi taahhüt etmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu, üst düzey devlet yetkililerine karşı açılan yolsuzluk davalarında net ve nihai kararların beklendiğini vurgulamaktadır.¹¹

İş Yapma Ortamı Göstergeleri

Şekil 9

Bulgaristan'ın Uluslararası Sıralamalardaki Yeri

Kaynak: Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası

Uluslararası Kuruluşların Sıralamalarında Bulgaristan'ın yeri:

Dünya Bankası'nın **2019 Doing Business** raporunda Bulgaristan, 190 ülke arasında 59. sırada yer almaktadır. Ülke, 2017 sıralamasındaki 39. pozisyonundan 2018'de 50. pozisyona, 2019 raporunda ise 59. Pozisyona yerleşerek 20 sıra gerilemiştir.

Tablo 12

2019 Doing Business Sıralamasında Bulgaristan'ın İlk On Ülke ve Türkiye ile Kıyaslaması

Sıra	Ülke
1	Yeni Zelanda
2	Singapur
3	Danimarka
4	Hong Kong
5	Güney Kore
6	Gürcistan
7	Norveç
8	ABD
9	İngiltere
10	Makedonya
43	Türkiye
59	Bulgaristan

Kaynak: Dünya Bankası

Bulgaristan, sınır ötesi ticarete (21. sıra), azınlık ortaklarının korunmasında (33.), inşaat izni almada (37.), sözleşmelerin uygulanmasında (42.) göreceli olarak iyi performans sergilemektedir. Elektrik ağına bağlanma (147.), genel olarak iş kurma (99.), vergi ödeme (92.) konularında ülke oldukça gerilerdedir. Bulgaristan, mülkiyet kaydında 67., krediye erişimde 60., tasfiye işlemlerinde 56. sırada yer almaktadır.¹²

Bulgaristan, Dünya Ekonomik Forumu'nun 140 ülkeyi kapsayan **2018 Küresel Rekabetçilik Endeksi** sıralamasında 100 üzerinden 64'lük puanıyla önceki yılın pozisyonunu muhafaza ederek 51. Sırada yer almıştır. Ancak 2017 sıralamasına 135 ülke dahil edilmiştir. Endeks, art arda 6. yıl ülkenin performansının iyileştiğine işaret etmektedir. Romanya (52.), Yunanistan (57.), Hırvatistan (68.), sıralamada Bulgaristan'dan sonra yer almaktadır. Bulgaristan'ın göreceli olarak en kötü performans sergilediği göstergeler finansal sistem (71. sıra), kurumlar (70.), sağlık (70.), piyasa büyüklüğüdür (64.). En iyi performans ise enformasyon ve haberleşme teknolojilerinin kullanımı (30.) ve yenilikçilik kabiliyeti (48.) göstergelerinde görülmektedir.¹³

Ülke, Transparency International'ın 2018 yılı **Yolsuzluk Algısı Endeksi'**nde (Corruption Perception Index) 180 ülke arasında 42 puanla 77. sırada olup, ortalaması 65 puan olan Avrupa

¹² <http://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/bulgaria>

¹³ <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/#economy=BGR>

Birliği sıralamasının en gerisinde yer almaktadır. Önceki yıla göre Bulgaristan'ın endeksinde 1 puan düşüş olmuştur ve bir yılda 6 sıra düşüş yaşanmıştır. Ülke, kritik olarak kabul edilen 50 puanlık sınırı 2018'de de aşamamıştır. Dolayısıyla ülkede yolsuzluk sistematik hale gelmiş olup, yolsuzlukla mücadelede halen ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. 2012-2018 döneminin analizi yolsuzluğa karşı koymada bir durgunluk dönemi yaşandığına, diğer AB üyelerinin bir çoğunda meydana gelen olumlu gelişmeler fonunda Bulgaristan'ın ciddi bir şekilde geri kaldığına işaret etmektedir. Ülkede siyasi ve ekonomik planda göreceli istikrar yaşansa da kamu kaynaklarının verimli kullanımında, denetim kurumlarının çalışmasında ve adalet sisteminde sıkıntılar mevcuttur.¹⁴

Heritage Sivil Toplum Kuruluşu'nun 2019 yılı **Ekonomik Özgürlük Endeksi** sıralamasında Bulgaristan, 180 ülke arasında 69 puanla bir yılda 10 sıra yükselerek 37. sıraya yerleşmiştir. Bölgesel bazda Bulgaristan 44 Avrupa ülkesi arasında 19.sıradadır. Bahse konu performansı ile ülke, Avrupa (68,6 puan) ve Dünya (60,8 puan) ortalamasının üzerindedir.¹⁵ Yolsuzluk, zayıf yargı, düşük verimlilik ve organize suçlar Bulgaristan'da yatırım ortamını ve ekonomik perspektifleri engellemeye devam etmektedir.

2019 Yılı İlk Çeyreği Göstergeleri

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2019 yılının ilk çeyreğinde cari fiyatlarla GSYİH 12 606 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına GSYİH 1 801 euro olmuştur. Mevsim etkilerinden arındırılmış verilere göre 2019'un ilk çeyreğinde GSYİH yıllık bazda % 3,5 oranında büyümüştür. 2018'in son çeyreğine göre ise % 1,2 oranında bir büyüme kaydedilmiştir. Cari fiyatlarla gayri safi katma değer (GSKD) 10 712 milyon euro olmuştur. Yılın ilk çeyreğinde tarım sektörünün GSKD'ye oranı % 2,3, sanayi sektörünün oranı % 29,4, hizmetlerin oranı % 68,3 olarak gerçekleşmiştir.¹⁶

Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün açıkladığı verilere göre 2019 yılının ilk çeyreğinde ülkenin AB'ye ihracatı yıllık bazda % 7 oranında artmış, 4 912 milyon euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Almanya, Romanya, İtalya, Yunanistan, Fransa ve Belçika Bulgaristan'ın ana ihracat destinasyonları olmuştur. Söz konusu ülkelere ihracat AB'ye toplam ihracatın % 67,3'ünü teşkil etmiştir. Yine yılın ilk çeyreğinde AB ülkelerinden ithalat % 0,3 artmış, CIF fiyatlarla 5 020 milyon euro olarak meydana gelmiştir. En çok ithalat Almanya, İtalya, Romanya, Yunanistan ve Macaristan'dan yapılmıştır. 2019'un ilk çeyreğinde AB ile ticarete 108 milyon euro açık meydana gelmiştir.¹⁷

2019'un ilk çeyreğinde Bulgaristan'ın üçüncü ülkelere ihracatı önceki yılın aynı dönemine göre % 13,4 oranında artarak 2 216 milyon euro olmuştur. Türkiye, Çin, Sırbistan, ABD, Rusya Federasyonu ve Kuzey Makedonya üçüncü ülkelerden en çok mal ihraç edilen ülkeler olmuştur.

¹⁴ http://transparency.bg/bg/transp_indexes/%d0%b8%d0%bd%d0%b4%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%b8-2/%d0%b8%d0%bd%d0%b4%d0%b5%d0%ba%d1%81-%d0%b7%d0%b0-%d0%b2%d1%8a%d0%b7%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b8%d0%b5-%d0%bd%d0%b0-%d0%ba%d0%be%d1%80%d1%83%d0%bf%d1%86%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b0/%d0%b8%d0%bd%d0%b4%d0%b5%d0%ba%d1%81-2018-%d0%b3%d0%be%d0%b4%d0%bd%d0%b0/

¹⁵ <https://www.heritage.org/index/country/bulgaria>

¹⁶ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/GDP2019q1_7TATMZB.pdf

¹⁷ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/FTS_Intrastat_2019-03_T9CSBR9.pdf

Bu ülkelere ihracat, üçüncü ülkelere toplam ihracatın % 51,4'ünü oluşturmuştur. Üçüncü ülkelerden ithalat ise % 11,2 artarak 2 815 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. En çok ithalat Rusya, Türkiye, Çin ve Sırbistan'dan yapılmıştır. Üçüncü ülkelerle ticaretinde Bulgaristan'ın dış ticaret dengesi negatif olmuş, 599 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir.

2019 yılının ilk çeyreğinde Bulgaristan'ın toplam ihracatı yıllık bazda % 8,9 artarak 7 128 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Bulgaristan'ın ithalatı yıllık bazda % 3,5 artarak 7 799 milyon euro (CIF fiyatlarla) olmuştur. Dış ticaret dengesi negatif olup 670 milyon euro olarak gerçekleşmiştir.¹⁸

Bulgaristan Merkez Bankası'nın açıkladığı ön verilere göre 2019 yılının ilk çeyreğinde ülkeye yapılan yabancı sermaye yatırımları negatif olup 254,4 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak söz konusu negatif rakam sermaye çıkışından ziyade DSK bankasının Societe Generale Expressbank'ı satın almasından kaynaklanmaktadır. Ocak 2019'da tamamlanan satış işlemi sonrasında Bulgaristan iştiraki Fransız Societe Generale'e yaklaşık 600 milyon euro büyüklüğünde bir sermaye aktarımı gerçekleştirmiştir. Finans sektörü yabancı yatırım hesabının dışında tutulduğunda yılın ilk çeyreğinde ülkeye yapılan yabancı yatırımlar 320,3 milyon euro olarak meydana gelmektedir. 2018 yılının ilk çeyreğine göre yatırımların ikiye katlandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Bulgaristan sanayisine yapılan yabancı yatırımlar 217,2 milyon eurodur. Söz konusu rakam 2018'in ilk çeyreğindeki 64 milyon euroluk yatırımlardan fazladır. Yabancı yatırımcıların ilgisini en çok imalat sanayi çekmektedir. Sanayi sektörüne yapılan yatırımların yaklaşık üçte ikisi, bir diğer ifade ile 139 milyon euro, bu alt sektöre yapılmıştır.¹⁹

Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün açıkladığı verilere göre Mart 2019'da aylık enflasyon % 0,1 olarak gerçekleşmiştir. Aralık 2018'e göre enflasyon % 1,2 olmuştur. 2018 yılının Mart ayına göre yıllık enflasyon % 3,6 olarak meydana gelmiştir.²⁰

Bulgaristan'ın konsolide mali programı Mart 2019 sonu itibariyle 0,9 milyar euro fazla vermiştir (tahmini GSYİH'nin % 1,6'sı). Ulusal bütçede 0,8 milyar euro, AB fonlarında 74 milyon euro fazla meydana gelmiştir. Mart 2019 itibariyle sağlanan gelirler 5,5 milyar euro (öngörülen yıllık gelirin % 24,8'i kadar), giderler ise 4,6 milyar eurodur (öngörülen yıllık giderin % 20,4'ü). Mart ayı sonunda Bulgaristan hükümetinin mali rezervleri 5,3 milyar eurodur.²¹

2019'un ilk çeyreğinde Bulgaristan'ın brüt dış borcu yıllık bazda 100,9 milyon euro (% 0,3) azalarak 33,7 milyar euro olarak gerçekleşmiştir.²²

15-64 yaş grubunda ekonomik olarak faal nüfusun oranı % 71,9'dur (yıllık bazda yüzde olarak 1,3 puan artış), yine aynı yaş grubunda çalışanların oranı % 68,3 (yıllık bazda yüzde olarak 1,8 puan artış), işsizlik oranı % 5 (yıllık bazda yüzde olarak 0,7 puan düşüş), 15-64 yaş grubunda ekonomik olarak faal olmayan nüfusun oranı % 28,1 (1260,3 bin kişi) olmuştur. +15 yaş

¹⁸ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/FTS_ExtraStat_2019-03_WU64BBF.pdf

¹⁹

https://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2019/05/20/3908324_chujdite_investicii_v_bulgarskata_industriia_sa_217/

²⁰ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Inflation2019-03_E57E0D8.pdf

²¹ <https://www.monitor.bg/bg/a/view/pochti-2-7-mlrd-budjeten-izlishyk-se-ochakva-za-april-163994>

²² <https://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StGrossExternalDebt/index.htm>

grubunda çalışanların sayısı 3147,8 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İşsizlerin sayısı 165,3 bin olarak kayıtlara geçmiştir.²³

Kişi başına ortalama gelir 777 euro olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu gelirden 2017 yılının aynı dönemine göre % 8'lik bir artış meydana gelmiştir. Genel gelirin yapısında çalışma ücretinin payı % 57,6, emekli maaşının payı % 27,9, serbest meslek gelirlerinin payı % 6,4 olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına 2019 ilk çeyrek harcamaları ortalama 717 euro olmuştur. 2018 yılının aynı dönemine göre harcamalarda % 11'lik bir artış gözlenmiştir. Toplam harcamalar içerisinde yiyecek harcamalarının payı % 30,2, ev için yapılan harcamaların payı % 18,2, vergi ve sosyal sigorta primi ödemelerinin payı % 14 ve ulaştırma/haberleşme harcamalarının payı % 12,1 olarak gerçekleşmiştir.²⁴

Ekonomiyi Etkileyen İç ve Dış Olaylar

İç Olaylar

Siyaset alanında gerginlikler yaşanmış, 2018 yılı içerisinde hükümet yolsuzlukla mücadele politikaları eksikliği, güvenlik sorunları, sağlık sisteminde sorunlar nedeniyle üç güvensizlik oyu atlatmıştır. Skandallar ve protestolar bazı bakanların istifasına neden olmuştur. 2018'de iki önemli olumlu gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan'ın ilerlemesine ilişkin raporudur. Rapordan çıkan sonuca göre Bulgaristan'ın AB tarafından gerçekleştirilen gözetiminin en kısa sürede kaldırılması mümkündür. AB üyelerinin Bulgaristan'ın Euro Bölgesine katılım sürecinin başlatılmasına ilişkin rızası ikinci olumlu gelişmedir.

2018 yılı ekonomi açısından göreceli olarak istikrarlı ve huzurlu bir yıl olmuştur. Ancak vatandaşların hayat pahalılığından şikayetleri olmuştur. Daha yüksek ücret ve emeklilik maaşları, daha yüksek yaşam standardı istekleri haklı olsa da bu aşamada ekonomik olarak karşılanabilir nitelikte değildir. Çünkü ülkedeki verimlilik düzeyi (hem emek hem de sermayede) gelişmiş Avrupa ekonomilerine göre ciddi bir şekilde geri kalmıştır. Kamuya ait dev şirketler zarar etmeye devam etmiş, yabancı yatırımlar çok düşük seviyede kalmıştır. Bu noktada, yabancı yatırımların gelmemesinin ana nedenlerinin (nitelikli iş gücü eksikliği, kötü altyapı, ağır çalışan yargı, verimsiz kamu hizmetleri, yaygın yolsuzluk algısı) ekonominin sürekli bir özelliği haline gelmesi en büyük sorunu teşkil etmektedir. Daha iyi bir yaşam standardı sağlamanın vazgeçilmezlerinden olan sağlık, eğitim, kültür, sosyal ve hukuksal koruma, toplumsal hayata reel katılım alanlarında hissedilebilir bir iyileşme 2018 yılında gerçekleşmemiştir.²⁵

Dış Olaylar

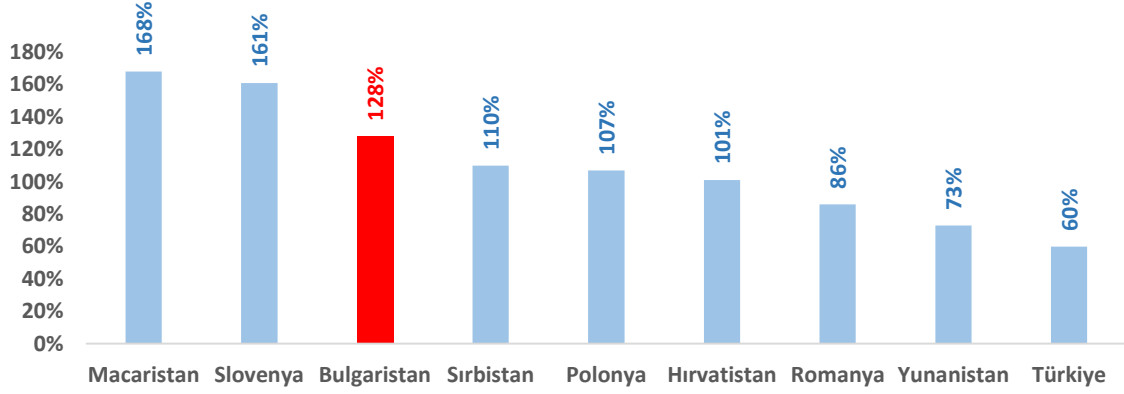
Bulgaristan, bölgedeki diğer ülkelere göre dışa daha açık bir ekonomiye sahiptir. Aşağıda yer alan şekil bunu teyit eder niteliktedir. Dış Ticaret Hacmi/GSYİH oranı % 128 olan Bulgaristan'ın dış ticaret hacmi GSYİH'sını aşmaktadır.

²³ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/LFS2019q1_V6TCOUJ.pdf

²⁴ http://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/HBS2019q1_F3XBELS.pdf

²⁵ 2019 Bulgaristan'da Ekonomik Gelişim ve Politikalar Raporu: Değerlendirme ve Beklentiler, Odak konu: Yapısal Dengesizlikler ve Ekonomi için Riskler, Bulgaristan Bilimler Akademisi Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, sayfa 15-16

Şekil 10

Seçilmiş Bazı Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin 2018 Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranları (%)

Kaynak: Dünya Bankası

Bu nedenle küresel ve bölgesel çapta meydana gelen gelişmelere oldukça bağımlıdır. Dışa bağımlılığının en belirgin yaşandığı alan Bulgaristan'ın AB'ye, özellikle de Euro Bölgesine yüksek derecedeki finansal ve ticari entegrasyonudur. Ülke ekonomisinde oluşan yapısal dengesizliklerden kaynaklanan riskler dışarıdan gelen olumsuzluklarla birleştiğinde daha da güçlenmektedir. Dünya çapında gözlenen süreçler, Bulgaristan ekonomisinde meydana gelen döngülerin küresel ekonomide yaşanan döngülerle büyük uyum içinde tezahür ettiğine işaret etmekte, küresel ekonomide meydana gelen yavaşlama doğal bir şekilde Bulgaristan ekonomisine de yansımaktadır. Bu çerçevede, 2018 yılında Bulgaristan ekonomisinin gelişimini etkileyen dış gelişmeler şöyle özetlenebilir:

- Küresel ekonominin büyümesinde yavaşlama olmuştur. Bu nedenle yılın ikinci yarısında uluslararası finans kuruluşları ve uzmanlar tahminlerini düşüş yönünde revize etmeye başlamıştır. Finansal piyasalarda beklentilerin kötüleşmesi, ticaret politikalarındaki belirsizlikler, ABD'de mali teşviklerin etkilerinin zayıflaması ile para politikalarının sıkılaştırılması, Euro Bölgesindeki durgunluk, Çin ekonomisinde kayda değer yavaşlama, Almanya'da yakıt emisyonlarına ilişkin yeni standartlar ve Japonya'da doğal afetler gibi büyük ekonomilerin dinamiğini yavaşlatan spesifik etkenler küresel ekonomik büyümede yaşanan yavaşlamanın belli başlı nedenleri addedilmektedir. Uzmanlar, küresel büyümenin motorları olan Çin, Euro Bölgesi ve ABD'de muhtelif sorunlar yaşandığından dolayı dünya ekonomisinin küresel finansal krizden sonra tamamen toparlanamadığını değerlendirmektedir.
- Küresel ticarete düşüş meydana gelmiştir. ABD Başkanı Trump'ın idaresi Amerikan ekonomik çıkarlarını korumak adına küresel ticari ilişkileri zorlaştıracak bir çok girişimde bulunmuştur. Bu durumdan en çok etkilenen Çin olsa da, AB ile ticari ilişkilerde de sorunlar mevcuttur. Kuzey Amerika serbest ticaret anlaşması NAFTA'nın geleceği belirsiz kalmaktadır, ticaret gerilimlerinin artış potansiyeli ise yükselmektedir. Nitekim, 2017'de küresel ticarete yaşanan kayda değer büyümenin ardından 2018'de büyümede ciddi bir düşüş gözlenmiştir.

- Yılın son aylarında enerjide yüksek fiyatlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde enflasyonu artırmıştır. Ancak gıda ve enerji haricindeki baz enflasyon gelişmiş ülkelerde beklenen ve hedeflenen seviyelerin altında kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise son yılların ortalamasının altında kalmıştır. Gelişmiş ekonomilerde tüketici fiyatları istikrarlı olmuş, çalışma ücretleri artışlarında değişiklik olmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde de enflasyon dinamiklerini muhafaza etmiştir.
- Son on yılda küresel borçlanma % 50 oranında artmış olup 178 trilyon doları aşmıştır (küresel GSYİH'nın % 230'u kadar). Devlet borcunun artış oranı % 80 olarak gerçekleşmiştir. Bu denli yüksek borçlanma oranları tedirginlik yaratmaktadır. Ancak son finansal krizden farklı olarak hanehalklarının değil devletlerin borcu ağırlıktadır. Bir diğer rahatlatıcı unsur Çin'de şirket borçlanması ülke içerisinde gerçekleştiği için olası bir iflas global finans ilişkilerini az etkileyecektir. Diğer taraftan, dış ticaret akışının azalması ve ekonomik canlılığın düşüşü ile eşzamanlı kredilerde kısıtlamalara ilişkin riskler yüksek olup artmaya devam etmiştir.

Bulgaristan Ekonomisine İlişkin Beklentiler

Maliye Bakanlığı'nın 2020-2021 dönemine ilişkin orta vadeli bütçe tahminlerinde 2019'da ekonomik büyümenin % 3,4 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir. Söz konusu oran sonbahar tahminlerine göre yüzde olarak 0,3 puan düşüktür. Temel vergi oranları ve sigorta primleri değişmemektedir. 2021'de 650 levaya ulaştıktan sonra aylık asgari ücretin artırılmasına ilişkin planlar bulunmamaktadır. Maliye Bakanlığı'nın söz konusu bütçe tahminleri baz alınarak yapılan analizler, AB fonlarının kullanımı sayesinde Bulgaristan ekonomisinin gelecek üç yılda % 4,4 oranında büyüyeceğine, ücretlerde % 3 ve istihdamda % 6,8 oranında bir artış olacağına işaret etmektedir. 2022 yılına kadar AB fonları ile yapılacak yatırımların da % 17,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

Avrupa Komisyonu Ekonomi ve Finans İşleri Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı "Avrupa Ekonomik Öngörüler – İlkbahar 2019"da yer alan bilgilere göre Bulgaristan'da ekonomik büyümenin toparlanması beklenmektedir. Ülkedeki büyümenin zayıflayan dış talep, işgücü piyasasındaki sıkıntılar ve düşüşte olan müşteri duyarlılığı nedeniyle yavaşlayacağı düşünülmektedir. İhracatın da son yılda ortaya çıkan bazı geçici etkenlerin ortadan kalkmasıyla toparlanması beklenmektedir. Dış etkenli fiyat şokları olmaması durumunda enflasyon üzerindeki baskının sona ermesi muhtemel görünmektedir. Bütçenin fazla vereceği ve kamu borcunun düşüş trendinin devam edeceği öngörülmektedir. GSYİH büyüme oranının 2019 yılında % 3,3 ve 2020 yılında % 3,4 olması beklenmektedir. Enflasyonun ise 2019'da % 2, 2020'de % 1,8 olacağı tahmin edilmektedir. İşsizlik oranının 2019'da % 5'e, 2020'de % 4,8'e düşeceği değerlendirilmektedir.

8 Ocak 2019 tarihinde açıklanan Dünya Bankası raporuna göre Bulgaristan ekonomisinin büyüme oranı gelecek üç yılda yavaşlamaya devam edecek olup, 2021 yılı itibarıyla 2016'daki büyüme oranına göre yüzde 25 kayıp yaşanmış olacaktır. Bahse konu beş yıllık dönemde düşüş trendinde ters yönde bir hareket görünmesi beklenmemektedir. "Ocak 2019 Küresel Ekonomik Perspektifler: Kararan Gökler" adlı bu raporda 2019 yılında küresel çapta büyümenin % 2,9'a gerilemesinin beklendiğini ifade edilmektedir. Dünya Bankası, ülke ekonomisinin 2019 yılında % 3,1, 2020 yılında % 3 ve 2021 yılında % 2,8 oranında büyüyeceğini öngörmekte, Bulgaristan'ın

ana ticaret ortağı olan Euro Bölgesi ülkelerindeki büyümenin yavaşlamasını, finans sektörünün büyüme sağlayıcı etkisinin zayıflamasını ve işgücü sıkıntılarını büyümede yavaşlamanın nedenleri addetmektedir.

UniCredit Bulbank Bulgaria'nın bir analizine göre 2019 yılında Bulgaristan GSYİH'nın nominal büyümesi % 3,9 olacaktır. Öngörüler gerçekleştiği takdirde 2019 yılı büyümenin art arda yaşandığı altıncı yıl olacak ve ülkenin yeni ekonomi tarihinde ikinci uzun büyüme dönemine damgasını vuracaktır. 2018'deki Türkiye'ye ihracatta keskin düşüş, enerji kaynaklarında yüksek fiyatlar ve yaz kuraklığı nedeniyle tarımsal üretimde hasadın beklenen düzeyin altında olması gibi büyüme düşürücü etkenlerin 2019 yılında zayıflaması beklenmektedir. 2019'da büyümenin ılımlı fiskal teşvikler ve yatırımlarda hızlanma ile beslenmesi beklenmektedir. Gelişmiş ekonomilerde döngüsel yavaşlama ve daha sıkı finansal koşulların etkisiyle 2020 yılında büyümenin %3'e yavaşlaması öngörülmektedir. Bu yavaşlamaya başka bir neden olarak Euro Bölgesinde aşamalı olarak artırılacak ve Bulgaristan'da etkisi 2020 yılında hissedilecek risk primleri gösterilmektedir. Elverişsiz dış faktörlere rağmen güçlü iç talebin GSYİH'nın büyüme hızının potansiyelin altına düşmesini engelleyeceği ve Bulgaristan ekonomisinin birçok Orta ve Doğu Avrupa ekonomisinin önünde olacağı düşünülmektedir.

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET

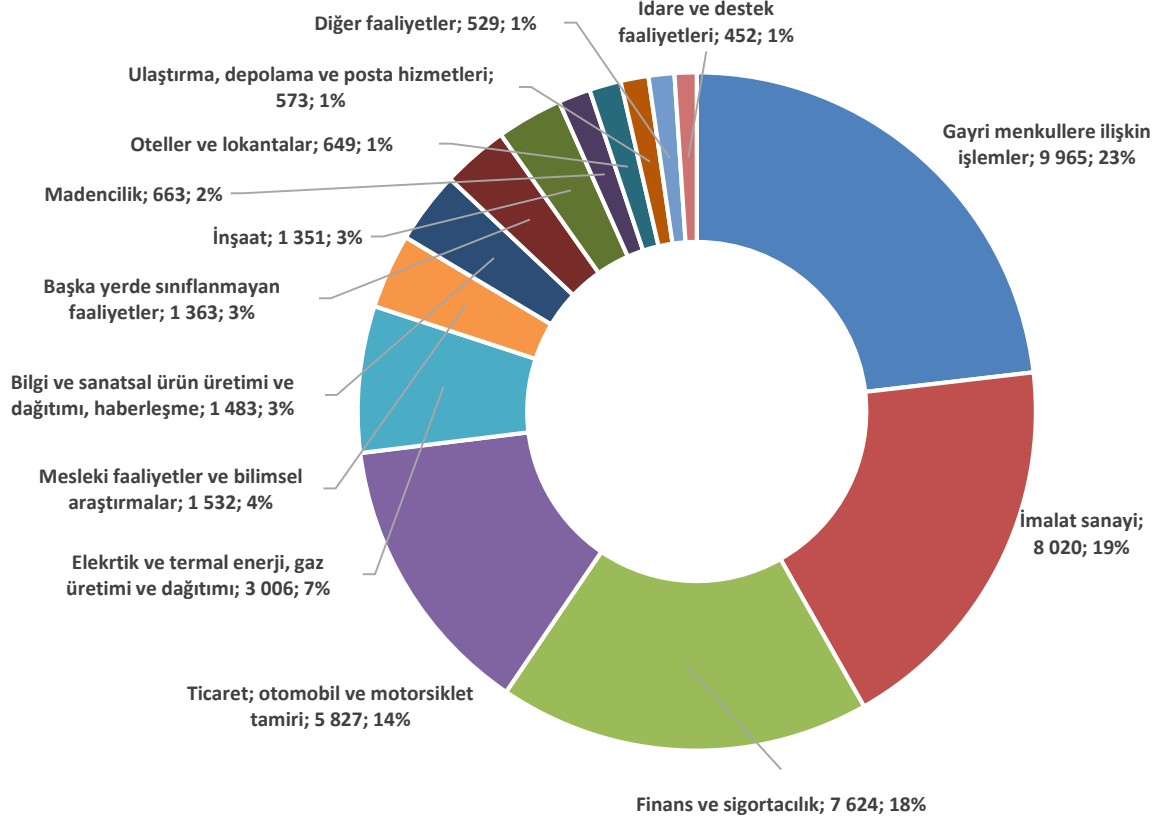
Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), büyümenin ve net uluslararası yatırım pozisyonunun önemli bir parçası olagelmıştır. DYY tüm ekonomiye katkıda bulunmakla birlikte, özellikle imalat sanayinin üretim kapasitesini arttırmakta ve ülkenin ihracat performansını olumlu etkilemektedir. Kriz öncesi dönemde DYY'ın büyük bir miktarı inşaat sektörü ve gayrimenkul yatırımlarına yapılmıştır. Turizm sektörü bu durumdan faydalanmış olmakla beraber, yapılan DYY gayrimenkul balonu oluşmasına ve inşaat sektörünün hızla büyümesine neden olmuştur. Krizin sonucunda inşaat sektörü çökmüştür. Bu da dengesizliklerin önüne geçmek için DYY'ı üretime çekmenin önemini vurgulamıştır.

2014-2018 döneminde önemli gelişmelerden biri gayrimenkul ile ilgili işlemlere yapılmış birikimli yatırımların payının azalması ile buna karşılık imalat sanayindeki yatırımların payının artmasıdır. Şöyle ki, gayrimenkul işlemlerine birikimli doğrudan yabancı yatırımlar % 1,7 oranında artmış, ancak payları % 26,18'den % 23,15'e gerilemiştir. İmalat sanayiindeki birikimli doğrudan yabancı yatırımlar ise bu dönemde % 21,7 oranında artmış olup söz konusu grubun payı % 17,6'dan % 18,63'e ulaşmıştır. Bir diğer önemli gelişme, bilgi ve sanat ürünleri yaratma ve dağıtım ile telekomünikasyon alanındaki birikimli yatırımların % 436,2 artarak söz konusu grubun toplam birikimli yatırımlardaki payının % 0,74'ten % 3,45'e çıkmasıdır. Kayda değer payı olan ticaret, otomobil ve motorsiklet tamiri grubunda birikimli yatırım artışı % 31,2, finans ve sigorta hizmetlerinde ise % 24,7 olmuştur. Aşağıda yer alan grafikte 2018 sonu itibarıyla Bulgaristan'daki birikimli yatırımların ekonomik faaliyet alanına göre dağılımı verilmiştir.

Şekil 11

2018 Yılı Sonunda Bulgaristan'da Birikimli DYY'nin Sektörler İtibariyle Dağılımı (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Şekilde görüleceği üzere en çok yatırım gayrimenkullere ilişkin işlemler, imalat sanayi ve finans/sigortacılık sektörlerine yapılmıştır.

Bulgaristan'a 2018'de yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYY) tutarı bir önceki yıla göre % 24,6 oranında azalarak 1 744 milyon euro olmuştur. Bulgaristan Merkez Bankası'nın verilerine göre 2018 yılının sonunda Bulgaristan'da birikimli doğrudan yabancı yatırımların toplam büyüklüğü 43 milyar eurodur. Tablodan görüleceği üzere, 2018 yılında birikimli yatırımlar sıralamasında ilk beş ülke sırasıyla Hollanda, Avusturya, Almanya, İtalya ve İngiltere'dir. Ülkemiz 2018 yılı sıralamasında önceki yılın pozisyonunu muhafaza ederek 16. olmuştur. Diğer taraftan, Bulgaristan'daki en büyük Türk yatırımı olan Şişecam, Türk sermayeli Hollanda şirketi olarak Bulgaristan'a giriş yaptığı için sıralamada Türkiye'nin değil Hollanda'nın rakamını etkilemektedir. Diğer taraftan, Bulgaristan'da en büyük 20 yatırımcı ülke toplam doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık % 90'ını yapmıştır.

Tablo 13

Bulgaristan'a En Çok Yatırım Yapan İlk 20 Ülkenin 2016-2018 Döneminde Yıllık Yatırımları ve 2018 Yılı İtibariyle Bulgaristan'daki Birikimli Yatırımları (Milyon Euro)

Ülke	2016	2017	2018	2018 İtibariyle Birikimli DYY	Pay	Δ '17-'18
Toplam	1 003	2 314	1 744	43 036	100,0%	-24,6%
1 Hollanda	190	1 583	1 265	7 799	18,1%	-20,1%
2 Avusturya	28	-30	5	4 059	9,4%	-115,0%
3 Almanya	290	152	185	3 143	7,3%	21,8%
4 İtalya	175	93	-57	2 530	5,9%	-161,6%
5 İngiltere	79	-28	-85	2 354	5,5%	205,0%
6 Yunanistan	58	19	-20	2 223	5,2%	-209,1%
7 Rusya	-45	55	6	2 103	4,9%	-88,6%
8 Kıbrıs	59	57	-67	2 065	4,8%	-216,9%
9 Macaristan	-52	1	588	1 511	3,5%	117460,0%
10 Belçika	77	7	64	1 437	3,3%	768,9%
11 İsviçre	-74	146	-101	1 414	3,3%	-169,7%
12 Lüksemburg	-32	36	-20	1 356	3,1%	-155,6%
13 Fransa	122	24	46	1 166	2,7%	94,5%
14 İspanya	-42	-3	16	1 106	2,6%	-653,6%
15 ABD	-31	-136	14	862	2,0%	-110,1%
16 Türkiye	65	74	-37	828	1,9%	-149,9%
17 İngiliz Virjinya Adaları	-38	-62	1	793	1,8%	-100,8%
18 Malta	-27	130	-20	690	1,6%	-115,0%
19 İrlanda	30	3	-63	651	1,5%	-2440,7%
20 Çek Cumhuriyeti	22	49	-90	583	1,4%	-283,6%
İlk 20 Toplamı	855	2 167	1 628	38 671	89,9%	-24,9%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Dış Ticaret

Bulgaristan, küçük, dış ticaret açığı olan, dışa açık bir ekonomidir. Düşük emek verimliliği, öncelikli sektörlerde yatırım eksikliği ve üretimde AR-GE yetersizliği Bulgaristan'ın dış ticaretini olumsuz etkilemektedir. Dünya ticaretinde Bulgaristan'ın payı ‰ 1,8 civarındadır. Bulgaristan DTÖ kurallarıyla uyumlu liberal bir dış ticaret rejimi uygulamaktadır. AB üyesi olarak ülkenin dış ticaret mevzuatı büyük ölçüde AB mevzuatı ile uyumlu olmakla beraber kimi zaman uygulamada deneyim eksiklikleri ile halen karşılaşılmaktadır.

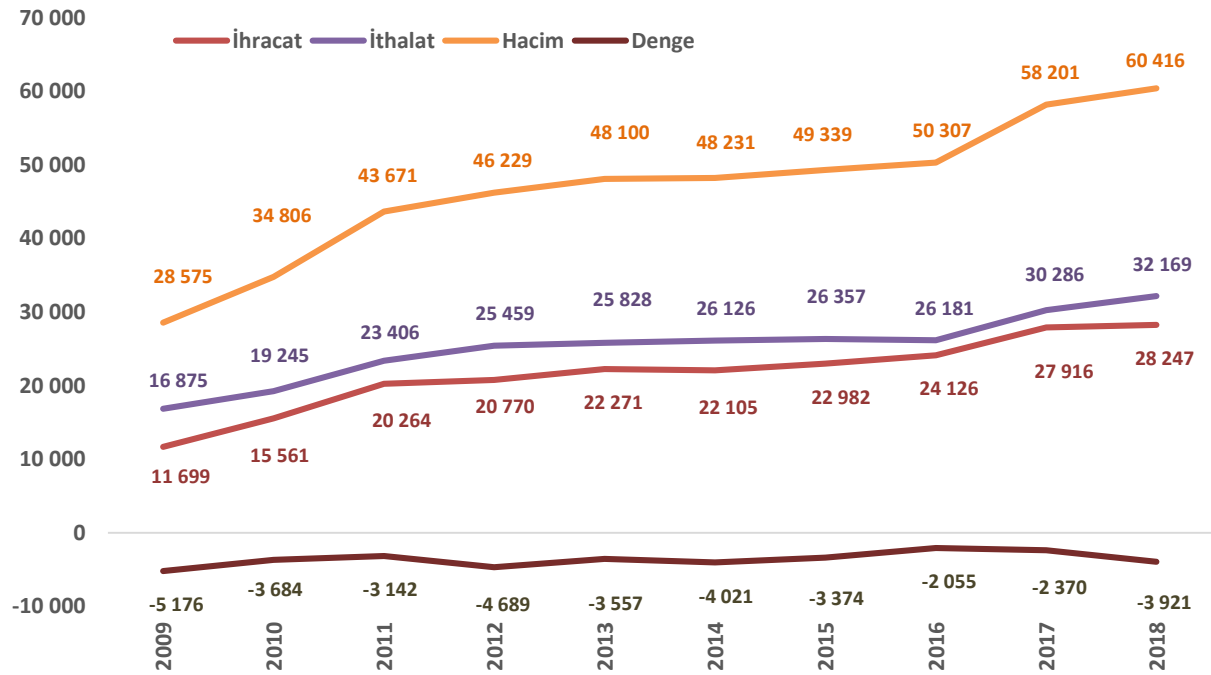
Son on yıllık dönemde (2009-2018) Bulgaristan'ın ihracatı ‰ 141,5, ithalatı ‰ 90,6, ticaret hacmi ‰ 111,4 artmıştır. Kriz öncesinde dış ticaret açığı artış trendinde olmasına rağmen 2009'dan sonra ihracatın artış oranı ithalatın artış oranını aştığı için 2009-2018 döneminde dış ticaret açığında ‰ 24,2 oranında önemli bir azalma meydana gelmiştir. 2008 yılında dünyada yaşanan

mali ve ekonomik kriz Bulgaristan dış ticaretini olumsuz etkilemiş, krizden sonraki ilk yıl olan 2009'da ihracat % 23, ithalat % 33, hacim ise % 29 oranında azalmıştır. Dış ticaret hacmi 2011 yılında kriz öncesi seviyeleri aşabilmiştir.

Bulgaristan Merkez Bankası verilerine göre 2018 yılında ülkenin ihracatı yıllık bazda % 1,2 oranında artarak 28,2 milyar euro, ithalatı % 6,2 artarak 32,2 milyar euro olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret hacmi 60,4 milyar euro, dış ticaret dengesi ise – 3,9 milyar euro olmuştur.

Şekil 12

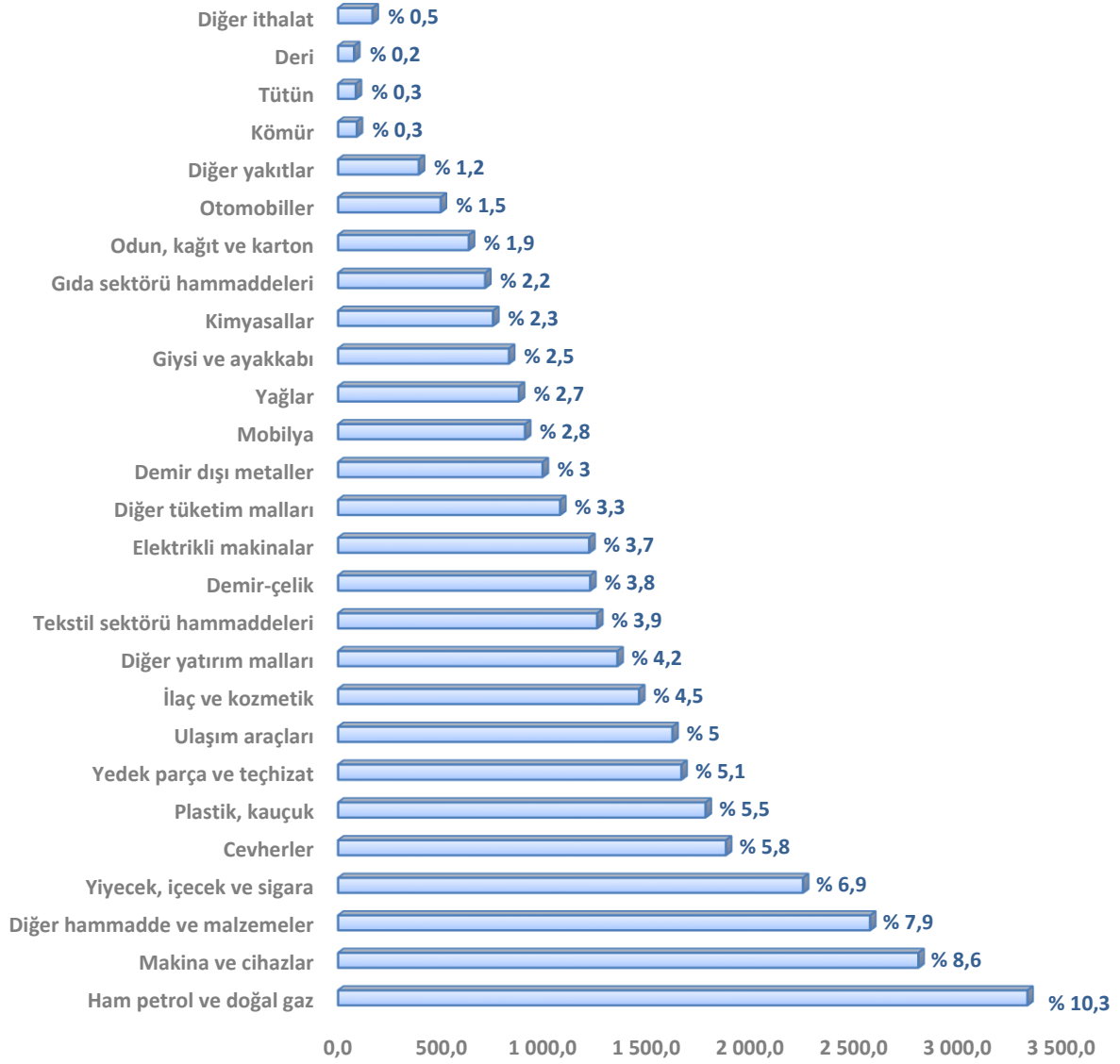
2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Dış Ticareti (Milyon Euro)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

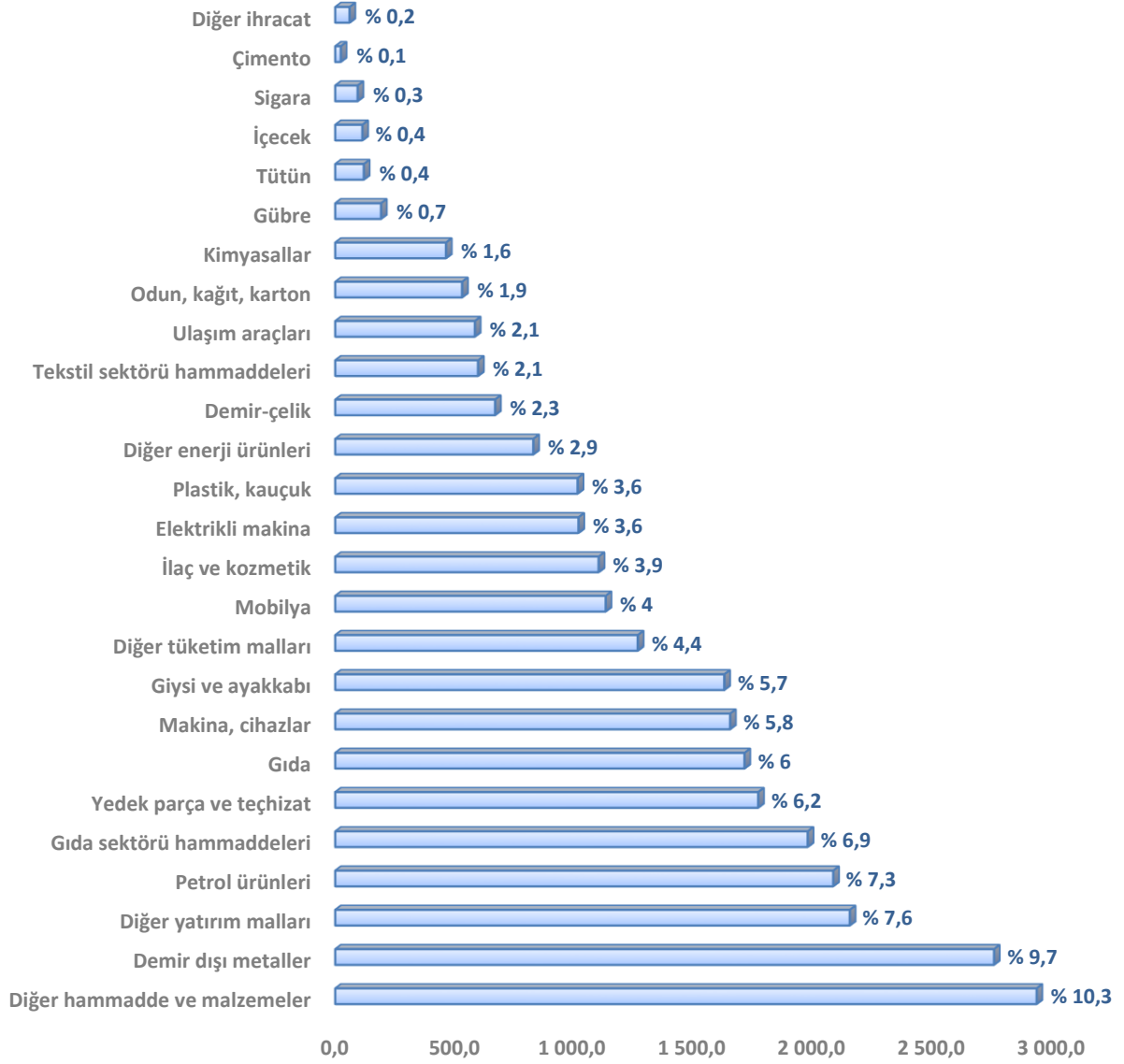
2018 yılında ithalatın bileşenlerinden en büyük payı 3,3 milyar euro ile ham petrol ve doğalgaz alırken ikinci sırayı yaklaşık 2,8 milyar euro ile makina ve cihazlar almaktadır. Diğer hammadde ve malzemeler (2,55 milyar euro), yiyecek-içecek-sigara (2,23 milyar euro), cevherler (1,88 milyar euro), plastik, kauçuk (1,76 milyar euro) en çok ithalatı yapılan diğer ürün gruplarıdır.

Şekil 13

2018 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı (Milyon Euro/%)**Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası**

2018 yılında ihracatın bileşenlerine bakıldığında, birinci sırayı yaklaşık 2,92 milyar euro ile diğer hammadde ve malzemelerin aldığı görülmektedir. Demir dışı metaller (2,74 milyar euro), diğer yatırım malları (2,13 milyar euro), petrol ürünleri (2,07 milyar euro), gıda sektörü hammaddeleri (1,96 milyar euro), yedek parça ve teçhizat (1,75 milyar euro), gıda (1,7 milyar euro), makina ve cihazlar (1,64 milyar euro), giysi ve ayakkabı (1,61 milyar euro) en çok ihracatı yapılan diğer ürün gruplarıdır.

Şekil 14

2018 Yılında Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı (Milyon Euro/%)**Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası**

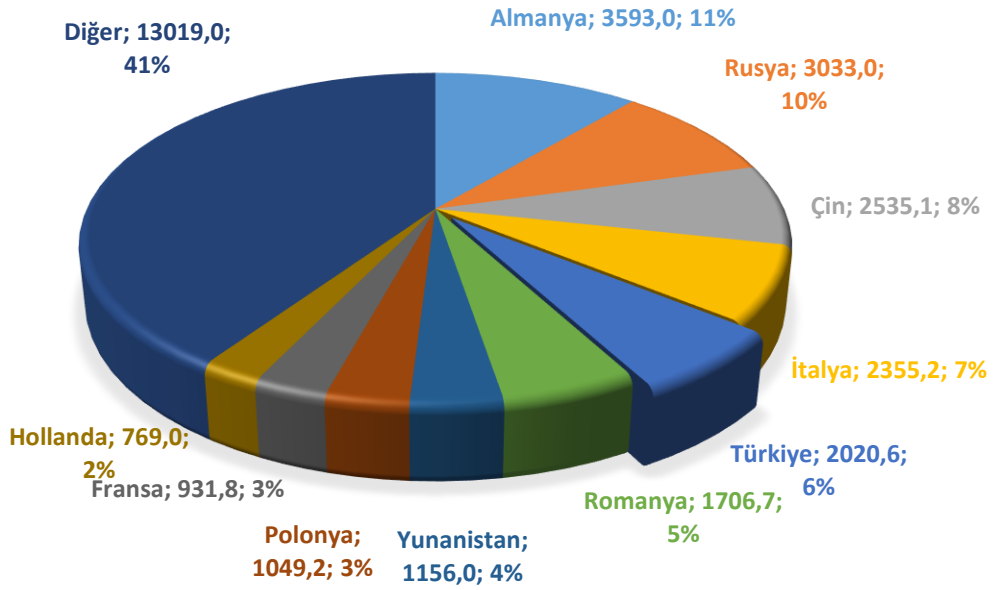
Bulgaristan Merkez Bankası verilerine göre 2018 yılında Bulgaristan'ın AB'ye ihracatı 2017'ye göre % 9,1 artarak 19 274,4 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Almanya, İtalya, Romanya, Yunanistan, Fransa ve Belçika ülkenin ana ihracat destinasyonları olmuştur. Bu ülkelere ihracat, toplam AB'ye ihracatın % 67,5'ini oluşturmuştur. AB'den ithalat ise yıllık bazda % 6,3 artarak 16 427,2 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. En çok ithalat Almanya, İtalya, Romanya, Yunanistan, Polonya ve Fransa'dan yapılmıştır. Söz konusu ülkelere yapılan ithalat AB'den ithalatın % 65,7'sini teşkil etmiştir. Bulgaristan'ın AB ile 2018 dış ticaret dengesi pozitif olup 2 847,2 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir. Ulusal İstatistik Enstitüsü rakamlarına göre Bulgaristan'ın AB'ye ihracatında yıllık bazda en çok artış mineralli yakıt ve yağlarda (% 35,8)

yaşanmıştır. Düşüş ise sadece hayvansal ve bitkisel bazlı yağlar (% 6,8) kategorisinde meydana gelmiştir. İthalatta, en büyük artış alkolsüz ve alkollü içecekler ve tütün (% 12,6) kategorisinde meydana gelmiş, en büyük düşüş ise mineralli yakıt ve yağlar (% 5,1) kategorisinde yaşanmıştır.

Bulgaristan Merkez Bankası'nın yayınladığı verilere göre 2018 yılında Bulgaristan'ın üçüncü ülkelere ihracatı önceki yıla göre % 12,5 oranında azalarak 8 972,9 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, Çin, Sırbistan, ABD ve Makedonya üçüncü ülkelere en çok mal ihraç edilen ülkeler olmuştur. Bu ülkelere ihracat, üçüncü ülkelere toplam ihracatın % 48,3'ünü oluşturmuştur. Üçüncü ülkelere ithalat ise % 6,16 artarak 15 741,4 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Rusya, Çin, Türkiye, ABD ve Sırbistan'dan en çok ithalat yapılmıştır. Bu ülkelere ithalat üçüncü ülkelere yapılan ithalatın % 56,5'ini teşkil etmiştir. Üçüncü ülkelerle ticaretle Bulgaristan'ın dış ticaret dengesi negatif olup 6 768,5 milyon euro düzeyinde gerçekleşmiştir.

Şekil 15

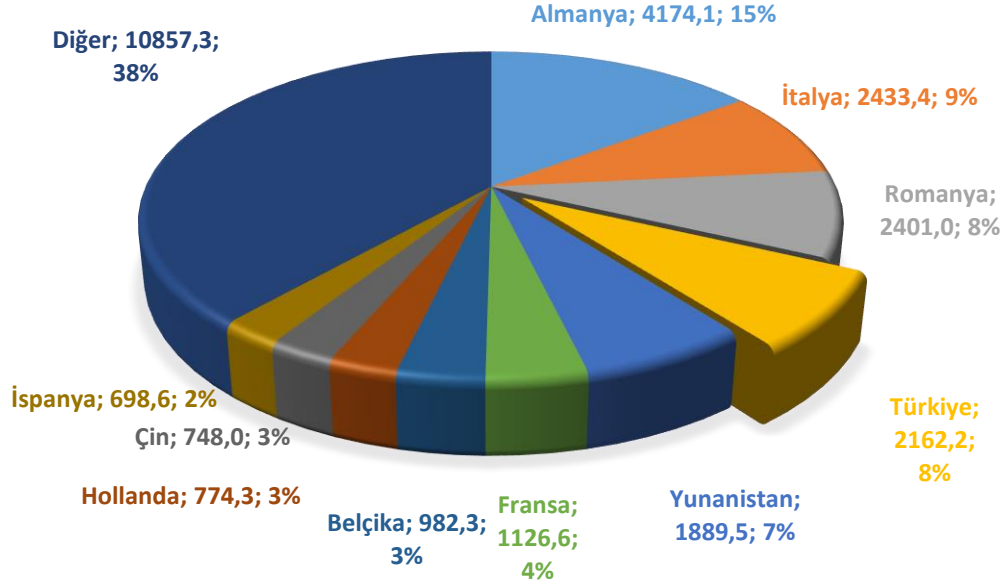
2018 Yılında Bulgaristan'ın En Büyük İthalat Partnerleri (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Enerji ürünleri ithalatında Rusya'ya bağımlılık nedeniyle, bu ülke yıllarca Bulgaristan'ın en büyük ithalat partneri olmuştur. Ancak son yıllarda dünya çapında yakıt fiyatlarında yaşanan düşüşler Bulgaristan'ın Rusya'dan ithalatının değer olarak düşmesine neden olmuştur. Rusya, Bulgaristan'ın ithalatında geleneksel olarak bulunduğu birinci pozisyonunu 2016 yılında Almanya'ya devretmiştir. 2018 yılında da Almanya, 3,59 milyar euro ile Bulgaristan'ın en çok ithalat yaptığı ülke olmuştur. Rusya'dan 2018 yılında 3,03 milyar euro ithalat yapılmıştır. Çin (2,54 milyar euro) ve İtalya (2,36 milyar euro) Bulgaristan'ın ithalatında diğer büyük partner ülkelerdir. 2018 yılında Türkiye, Bulgaristan'ın ithalatındaki pozisyonunu muhafaza ederek 2,02 milyar euro ithalat değeri ve % 6,3'lük payı ile beşinci sırada yer almıştır. Ülkenin ithalatındaki ilk 10 ticari partner Bulgaristan 2018 yılı toplam ithalatının % 59,5'ini oluşturmuştur.

Şekil 16

2018 Yılında Bulgaristan'ın En Büyük İhracat Partnerleri (Milyon Euro/%)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Ülke ihracatında ilk sırada geleneksel olarak Almanya yer almaktadır. Söz konusu trend 2018 yılında da devam etmiş, Almanya, 4,17 milyar euro değerindeki ihracat rakamıyla ve % 14,8'lik payıyla Bulgaristan'ın birinci ihracat partneri olmuştur. İtalya, 2,43 milyar euro ihracat değeri ve % 8,6'lık payıyla ikinci sırada, Romanya ise 2,4 milyar euro ihracat değeri ve % 8,5'lik payıyla üçüncü sırada yer almıştır. Türkiye, 2012 yılında yükseldiği üçüncülüğü 2015 yılına kadar sürdürmüş, ancak 2016 yılında bir pozisyon gerileyerek dördüncü olmuştur. 2017 ve 2018 yıllarında da ülkemiz dördüncülük pozisyonunu sürdürmüş, 2,16 milyar euro ihracat değeri ile Bulgaristan'ın ihracatından % 7,7'lik bir pay almıştır. Yunanistan (1,89 milyar euro) ülkenin beşinci büyük ihracat partneri olmuştur. Bulgaristan ihracatındaki ilk 10 ülke toplam ihracatın % 61,6'sını teşkil etmiştir. İlk 7 partner ile Bulgaristan'ın yaklaşık 1,8 milyar euroluk dış ticaret fazlası mevcuttur.

Bulgaristan Sanayi Odası'nın (BIA) Bulgaristan'ın 2018 yılı ihracatını analiz eden bir çalışmasına göre 2018 yılında Bulgaristan ihracatının rekor seviyeye ulaşmasına rağmen ülke, dünya sıralamasında 2017'deki 61'inci pozisyonundan 2018'de 64'üncü pozisyona gerilemektedir. 2014-2018 döneminde Bulgaristan ihracatı yıllık % 5'lik oranla, dünya ithalatı ise % 2'lik oranla artış kaydetmektedir. Elektrikli ve elektronik cihazlarda son beş yılda ihracat % 10 yıllık ortalama oran (son yılda % 19) ile büyümektedir. Söz konusu dönemde dünya ithalatı % 4'lük oran ile artış yaşamıştır. Bu gelişme, bu ürünlerin Bulgar üreticilerinin dünya pazarlarında yüksek rekabet gücüne sahip olduğuna ve diğer üreticileri ikame etmeyi başardığına işaret etmektedir. Makina ve cihazlar ihracatı da iyi performans sergilemekte, % 5'lik yıllık ortalama (son yıl % 10) ile büyümektedir. Makina ve cihazlarda dünya ithalatı yılda % 2 oranında artış sergilemektedir.

İlaçlar, otomotiv sanayi için kablolar, ayçiçeği, makina ve cihaz yedek parçaları, kıymetli metal cevherleri de ihracatta iyi performans sergilemektedir.

Bulgaristan'ın dünya pazarında önemli paya sahip ürünleri şöyledir: Ördek karaciğeri (% 24,5), geçici olarak konserve edilmiş kiraz (% 19,7), ekimlik buğday (% 14,5), ördek eti (% 13,3), kıymetli metal cevherleri (% 11,6), ayçiçeği (% 11,1), bakır anot (% 10,8) vs.

2018 dünya ürün bazlı ihracat sıralamalarında Bulgaristan'ın ön sıralarda olan ürünleri şöyledir: Ekimlik buğday (1), fren hortumları (2), ördek karaciğeri (2), rafine olmayan bakır anot (3), ayçiçeği (3), kıymetli metal cevherleri ve konsantreleri (3), kolza (3), klozetler (3), pirinç levhalar (3), konserve edilmiş kiraz (3), taze ördek eti (3), geçici olarak konserve edilmiş kiraz (3), sodyum karbonat (4), çelik çubuklar (4), bakır levhalar (4), dondurulmuş ördek eti (4), akrilik kumaş (4).

Bulgaristan'ın ihracatında yüksek katma değerli ürünlerin payı artış trendindedir. Söz konusu ürünlerin ihracatı dolar kurundan ve enerji ve hammadde fiyatlarından daha az etkilenmektedir. Bu ihracat toplam ihracatın % 24'ünü oluşturmaktadır. Diğer taraftan hammaddelerin payı giderek düşmektedir. Uzman değerlendirmelerine göre hammadde ve enerji ürünleri ihracatı toplam ihracatın % 29-30'una tekabül etmektedir. Entegre devre kartları, otomotiv ve makine sanayi için yedek parçalar, hidrolik ürünler, akü, rulman, kablo, elektrikli ve elektronik ürünler, elektrikli el aletleri, hesap cihazları, buzdolapları ve dondurucular, ilaç ve tıbbi ürünler, optik cihazlar ve algılayıcılar, süreç yönetim yazılımları ve oyunlar, amatör radyo cihazları, kayak, snowboard, bisikletler Bulgaristan'ın ihracatında göreceli olarak katma değeri yüksek olan ürünlerdir. Almanya, İtalya ve Fransa söz konusu ürünlerin başlıca pazarlarıdır.²⁶

Dış Ticaret İstatistikleri

Tablo 14

2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Yıllık Ticareti (Milyon Euro)

Yıllar	İhracat	İhracatta değişim	İthalat	İthalatta değişim	Hacim	Hacimde değişim	Denge	Dengede değişim
2009	11 699	-23,1%	16 875	-32,8%	28 575	-29,1%	-5 176	-47,7%
2010	15 561	33,0%	19 245	14,0%	34 806	21,8%	-3 684	-28,8%
2011	20 264	30,2%	23 406	21,6%	43 671	25,5%	-3 142	-14,7%
2012	20 770	2,5%	25 459	8,8%	46 229	5,9%	-4 689	49,2%
2013	22 271	7,2%	25 828	1,4%	48 100	4,0%	-3 557	-24,1%
2014	22 105	-0,7%	26 126	1,2%	48 231	0,3%	-4 021	13,0%
2015	22 982	4,0%	26 357	0,9%	49 339	2,3%	-3 374	-16,1%
2016	24 126	5,0%	26 181	-0,7%	50 307	2,0%	-2 055	-39,1%
2017	27 916	15,7%	30 286	15,7%	58 201	15,7%	-2 370	15,3%
2018	28 247	1,2%	32 169	6,2%	60 416	3,8%	-3 921	65,5%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

²⁶ <https://www.bia-bg.com/analyses/view/25531/>

Tablo 15

2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İthalatı (Milyon Euro)

Ürün Grupları	2014	2015	2016	2017	2018	'14-'18 Değişim
Ham petrol ve doğalgaz	3 574	2 955	2 275	3 031	3 313	-7,3%
Makina ve cihazlar	2 167	2 255	2 241	2 603	2 782	28,3%
Diğer hammadde ve malzemeler	1 914	2 143	2 164	2 354	2 550	33,2%
Yiyecek, içecek ve sigara	1 601	1 757	1 879	2 087	2 228	39,2%
Cevherler	1 334	1 315	1 052	1 741	1 859	39,4%
Plastik, kauçuk	1 381	1 473	1 494	1 651	1 761	27,5%
Yedek parça ve teçhizat	1 004	1 078	1 199	1 395	1 645	63,8%
Ulaşım araçları	1 146	1 282	1 320	1 371	1 602	39,9%
İlaç ve kozmetik	1 132	1 222	1 273	1 375	1 442	27,5%
Diğer yatırım malları	1 363	1 159	1 292	1 379	1 339	-1,7%
Tekstil sektörü hammaddeleri	1 177	1 192	1 217	1 246	1 241	5,5%
Demir-çelik	770	830	796	1 024	1 208	57,0%
Elektrikli makineler	896	977	1 069	1 088	1 204	34,3%
Diğer tüketim malları	723	819	885	961	1 064	47,3%
Demir dışı metaller	687	709	678	964	980	42,6%
Mobilya	745	799	766	823	896	20,2%
Yağlar	1 395	954	858	1 088	866	-37,9%
Giysi ve ayakkabı	597	631	760	800	819	37,1%
Kimyasallar	566	642	608	692	743	31,2%
Gıda sektörü hammaddeleri	558	675	692	744	705	26,4%
Odun, kağıt ve karton	473	513	547	577	627	32,4%
Otomobiller	317	372	398	481	492	55,1%
Diğer yakıtlar	125	192	342	403	387	209,9%
Kömür	147	103	60	87	89	-39,3%
Tütün	115	80	85	88	85	-26,1%
Deri	97	103	92	79	77	-21,1%
Diğer ithalat	123	129	139	155	165	34,3%
Toplam İthalat (CIF)	26 126	26 357	26 181	30 286	32 169	23,1%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Son beş yıllık dönemde Bulgaristan'ın ithal ettiği ürün gruplarından en çok artış diğer yakıtlar (% 209,9), yedek parça ve teçhizat (% 63,8), demir-çelik (% 57), otomobiller (% 55,1), diğer tüketim malları (% 47,3), demir dışı metaller (% 42,6) ürün gruplarında meydana gelmiştir. Tütün (-% 26,1), deri (-% 21,1), ham petrol ve doğalgaz (-% 7,3) ve diğer yatırım malları (-% 1,7)) ürün gruplarında ise düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 16

2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Ürün Grupları İtibariyle İhracatı (Milyon Euro)

Ürün Grubu	2014	2015	2016	2017	2018	'14-'18 Değişim
Diğer hammadde ve malzemeler	2 205	2 377	2 512	2 794	2 919	32,4%
Demir dışı metaller	2 231	2 296	1 808	2 821	2 739	22,8%
Diğer yatırım malları	1 032	1 331	1 814	2 441	2 135	106,9%
Petrol ürünleri	2 369	1 904	1 704	2 259	2 066	-12,8%
Gıda sektörü hammaddeleri	1 844	1 782	2 064	1 893	1 960	6,3%
Yedek parça ve teçhizat	1 149	1 271	1 415	1 574	1 755	52,7%
Gıda	1 197	1 332	1 435	1 649	1 698	41,9%
Makina, cihazlar	1 209	1 249	1 334	1 558	1 638	35,5%
Giysi ve ayakkabı	1 609	1 583	1 711	1 661	1 614	0,3%
Diğer tüketim malları	810	923	1 027	1 108	1 255	54,9%
Mobilya	880	990	1 039	1 087	1 122	27,5%
İlaç ve kozmetik	929	974	1 007	1 103	1 093	17,7%
Elektrikli makina	502	558	685	815	1 009	100,8%
Plastik, kauçuk	718	801	847	955	1 006	40,1%
Diğer enerji ürünleri	543	651	753	850	822	51,5%
Demir-çelik	549	412	403	536	663	20,7%
Tekstil sektörü hammaddeleri	423	477	520	560	593	40,1%
Ulaşım araçları	410	473	517	635	579	41,2%
Odun, kağıt, karton	475	490	496	523	526	10,9%
Kimyasallar	335	379	326	422	459	37,3%
Gübre	192	244	220	214	190	-1,1%
Tütün	133	127	168	128	119	-10,8%
İçecek	85	90	97	102	113	31,7%
Sigara	226	205	150	138	93	-58,9%
Çimento	17	24	31	33	23	34,5%
Diğer ihracat	34	41	47	56	59	74,9%
Toplam İhracat (FOB)	22 105	22 982	24 126	27 916	28 247	27,8%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Son beş yılda Bulgaristan'ın ihraç ettiği ürün gruplarından diğer yatırım malları (% 106,9), elektrikli makina (% 100,8), diğer tüketim malları (% 54,9), yedek parça ve teçhizat (% 52,7) ve diğer enerji ürünlerinde (% 51,5) en çok artış gözlenmiştir. Düşüşler ise sigara (-% 58,9), petrol ürünleri (-% 12,8), tütün (-% 10,8) ve gübrede (-% 1,1) meydana gelmiştir.

Tablo 17

2018 Yılında Bulgaristan'ın Ticaretinde İlk On Ülke

İhracat Yaptığı 10 Ülke (Milyon Euro)						İthalat Yaptığı 10 Ülke (Milyon Euro)					
Sıra No:	Ülke	Yıllar		Değişim	2018 Pay	Sıra No:	Ülke	Yıllar		Değişim	2018 Pay
		2017	2018					2017	2018		
1	Almanya	3 591	4 174	16,2%	14,8%	1	Almanya	3 327	3 593	8,0%	11,2%
2	İtalya	2 212	2 433	10,0%	8,6%	2	Rusya	3 018	3 033	0,5%	9,4%
3	Romanya	2 179	2 401	10,2%	8,5%	3	Çin	2 216	2 535	14,4%	7,9%
4	Türkiye	2 481	2 162	-12,9%	7,7%	4	İtalya	2 154	2 355	9,3%	7,3%
5	Yunanistan	1 719	1 890	9,9%	6,7%	5	Türkiye	1 880	2 021	7,5%	6,3%
6	Fransa	1 093	1 127	3,1%	4,0%	6	Romanya	1 616	1 707	5,6%	5,3%
7	Belçika	1 122	982	-12,5%	3,5%	7	Yunanistan	1 097	1 156	5,4%	3,6%
8	Hollanda	661	774	17,1%	2,7%	8	Polonya	1 087	1 049	-3,5%	3,3%
9	Çin	680	748	10,1%	2,6%	9	Fransa	916	932	1,7%	2,9%
10	İspanya	784	699	-10,9%	2,5%	10	Hollanda	620	769	24,0%	2,4%
	Toplam ihracat (FOB)	27 916	28 247	1,2%	100%		Toplam İthalat (CIF)	30 286	32 169	6,2%	100%

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Tablo 18

2018 Yılında Bulgaristan'ın Ülke ve Mal Gruplarına Göre

İthalatı (Milyon Euro)	Tüketim Malları	Hammadde	Yatırım Malları	Enerji Kaynakları	Diğer İthalat	Toplam İthalat (CIF)
AB Ülkeleri	4 502	5 764	5 215	851	95	16 427
Avrupa (AB ve Balkanlar hariç)	228	879	335	2 573	3	4 018
Balkan Ülkeleri	619	1 812	433	169	9	3 042
Amerika	274	1 202	389	74	7	1 946
Asya	1 242	1 745	2 083	976	49	6 095
Diğer Ülkeler	76	432	117	14	2	641
Toplam	6 941	11 835	8 572	4 656	165	32 169
İhracatı (Milyon Euro)	Tüketim Malları	Hammadde	Yatırım Malları	Enerji Kaynakları	Diğer İhracat	Toplam İhracat (FOB)
AB Ülkeleri	5 576	7 511	4 848	1 291	48	19 274
Avrupa (AB ve Balkanlar hariç)	337	214	260	201	1	1 013
Balkan Ülkeleri	396	1 778	543	626	4	3 347
Amerika	154	231	243	61	2	690
Asya	377	963	500	342	2	2 184
Diğer Ülkeler	148	500	722	368	1	1 739
Toplam	6 987	11 197	7 116	2 888	59	28 247

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

BULGARİSTAN EKONOMİSİNİN SEKTÖREL BAZDA DEĞERLENDİRMESİ

Tarım

Genel Durum

Bulgaristan’da tarım üretimi, modernize edilmesi halinde oldukça önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Azalan ve yaşlanan nüfus nedeniyle tarım alanlarını ekip işleyecek işgücü kıtlığı yaşanmakta ve bu da tarım hasılasının yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Oysa Bulgaristan’ın gerek toprak gerekse de iklim yapısı tarıma elverişlidir. Bulgaristan’ın AB üyeliği ile birlikte tarım sektörüne Avrupa finansmanı sağlanmaktadır.

Kriz döneminde tarımın en az etkilenen sektörlerden olmasına rağmen, kredi maliyetinin artması, iklim koşullarının öngörülememesi, sulama sistemlerinin eskimeye devam etmesi, tarımsal ürünlerin satın alımı konusundaki belirsizlikler sektörü riskli duruma getirmiştir.

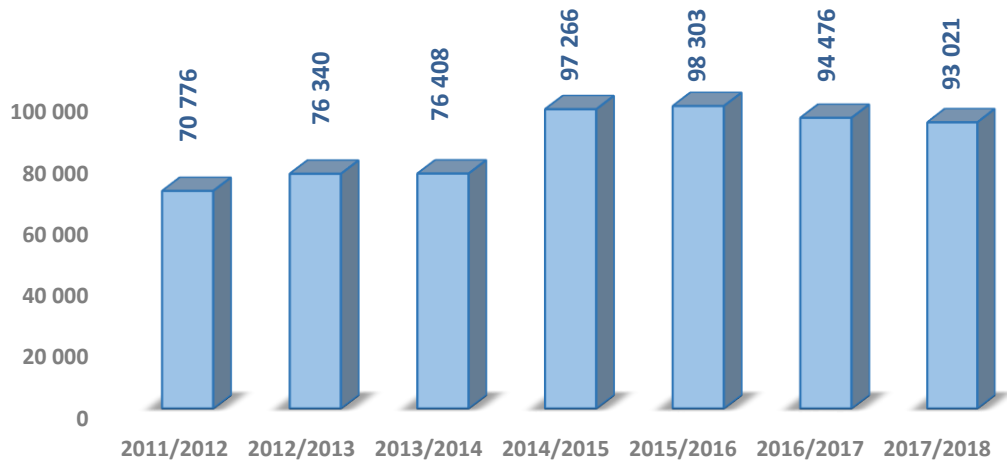
Tarım sektörünün Bulgaristan ekonomisindeki payı 2017 yılında % 4,3, 2018 yılında ise % 4,2 olarak gerçekleşmiştir.

2017 yılı verilerine göre tarımsal arazilerin toplam büyüklüğü 5,22 milyon hektardır (ülke topraklarının yaklaşık % 47’si). Kullanılan tarımsal araziler yaklaşık 5,03 milyon hektardır (ülke topraklarının % 45,3’ü).²⁷

Bulgaristan’da kayıtlı tarımsal üreticilerin sayısı 2017/2018 döneminde yıllık bazda 1 455 azalarak (% 1,5) 93 021 olmuştur.

Şekil 17

Yıllar İtibariyle Kayıtlı Tarımsal Üretici Sayısı

Kaynak: Bulgaristan Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı

²⁷ Tarım Raporu 2018, Bulgaristan Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı, sayfa 21-22

Aşağıdaki tabloda 2015-2017 döneminde Bulgaristan'da tarımsal üretimin sektörel dağılımı verilmiştir. 2017 yılında tarım sektörü çıktısı yıllık bazda % 5,23 artarak 4,21 milyar euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Tarım üretiminde birinci sırayı hububat-bakliyat üretimi almıştır. İkinci sırada endüstriyel tarım ürünleri gelmektedir. Hayvancılık ve hayvancılık ürünleri Bulgaristan'ın tarım üretiminde 3. ve 4. sırada yer almaktadır.

Tablo 19

2015-2017 Yıllarında Bulgaristan'da Tarımsal Üretim Sektörel Dağılımı (Milyon Euro)

No:	Ürünler	2015	2016	2017
1	Hububat/Bakliyat	1 228,7	1 199,4	1 246,4
2	Endüstriyel Tarım Ürünleri	967,7	987,7	1 006,8
3	Hayvanlar	578,3	542,9	536,3
4	Hayvancılık Ürünleri	462,9	447,2	475,4
5	Tarımsal Hizmet Ürünleri	248,1	224,9	237,9
6	Meyve	171,2	183,2	218,2
7	Sebze	144,1	176,3	196,4
8	Tarımsal Üretimden Ayrılmaz İkincil Faaliyetler	118,1	111,9	116,9
9	Silo Yem Bitkileri	64,0	81,6	114,5
10	Patates	32,3	25,6	40,3
11	Diğer Bitkisel Ürünler	17,7	23,0	23,8
	Toplam Tarımsal Üretim	4 033,1	4 003,7	4 212,9

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Not: Cari değerler, Bulgar levasının euroya endeksli olduğu 1,95583 kurundan levadan euroya çevrilmiştir.

Bitkisel üretim nihai tarımsal üretimin % 67,6'sını, hayvansal üretim % 24'ünü, tarımsal hizmetler % 5,6'sını, tarımsal üretimden ayrılmaz ikincil faaliyetler ise % 2,8'ini teşkil etmektedir.

2017 yılında nihai tarımsal üretim değerinin oluşmasında en çok katkı sağlayan bitkisel ve hayvansal ürünler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 20

2017 Yılında Nihai Tarımsal Üretime En Çok Katkı Sağlayan

Bitkisel Ürünler	Pay %	Milyon Leva	Milyon EURO	Değişim %
Buğday	18,7%	1 538,2	786,5	7,3%
Ayçiçeği	14,1%	1 161,7	594,0	-4,4%
Tane mısır	8,2%	672,0	343,6	6,4%
Kolza	3,8%	315,5	161,3	-3,2%
Arpa	1,8%	151,3	77,4	-27,4%
Tütün	1,8%	151,3	77,4	-3,9%

<u>Hayvansal Ürünler</u>	<u>Pay %</u>	<u>Milyon Leva</u>	<u>Milyon EURO</u>	<u>Değişim %</u>
Süt	8,3%	681,6	348,5	4,1%
Kanatlı	3,6%	297,8	152,3	3,4%
Domuz	3,6%	293,5	150,1	0,6%
Büyükbaş hayvanlar	3,1%	257,2	131,5	-5,9%
Küçükbaş hayvanlar	2,4%	200,4	102,5	-3,8%
Yumurta	2,1%	172,1	88,0	12,0%

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Bulgaristan'da tarım sektörüne ışık tutacak meyve-sebze ve tarım makinalarına ilişkin Müşavirliğimizce hazırlanan iki rapora T.C. Ticaret Bakanlığının www.ticaret.gov.tr adresli web sayfasındaki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları – Sektör Raporları yolu izlenerek ulaşılabilmektedir.

Organik Tarım

Bulgaristan'da organik tarımın gelişimi için oldukça elverişli koşullar mevcuttur. Ekolojik bakımdan temiz bölgeler, çevre ve kırsal bölgelere organik tarımın sağladığı faydaların farkına varılması ve tüketicilerin sağlıklı ürünlere talebinin giderek artması Bulgaristan'da organik tarımın gelişimini teşvik eden başlıca faktörlerdir. Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı verilerine göre 2017 yılı sonu itibariyle kayıtlı organik tarım operatörleri bir yılda 440 azalarak 6 822 olarak gerçekleşmiştir. Bunlardan 6 472'si üreticidir, 181'i organik tarım ürünleri işlemektedir ve 169'u bu ürünlerin ticaretini (ithalat, ihracat, toptan ve perakende satış) yapmaktadır. Organik tarım operatörleri ülkede kayıtlı toplam çiftçi sayısının % 7,1'ini teşkil etmektedir.²⁸

Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı verilerine göre 2017 yılında Bulgaristan'da toplam tarım arazilerinin % 2,72'si organik tarım ürünlerinin üretiminde kullanılmıştır. Organik tarım yapıldığı arazi büyüklüğü 2017 yılında önceki yıla göre % 15 azalarak 136,6 bin hektar seviyesinde gerçekleşmiştir. Üzerinden yabancı organik bitkilerin toplandığı arazi büyüklüğü ise 272,8 bin hektar olmuştur.

Organik hayvancılık organik bitkisel üretime göre daha az gelişmiştir. Ancak yapılan analizler son yıllarda organik metotlarla yetiştirilen hayvan sayısının artış trendinde olduğuna işaret etmektedir. Bulgaristan'da organik hayvan yetiştiriciliği sığır (10 400), koyun (25 959), keçi (9023) ve arıları (250,4 bin aile) kapsamaktadır.

Bulgaristan Tarım Sektöründe Temel Sorunlar²⁹

- Son yıllarda olumlu gelişme yaşanmayan düşük verimlilik;
- Arazi mülkiyetinde parçalanma;
- Makina ve cihazların doğru kullanılmaması;
- Yönetim becerisi ve bilgi eksikliği;
- Dış finansmana ulaşmada zaman zaman yaşanan zorluklar;
- Yetersiz sulama ve drenaj altyapısı;

²⁸ Tarım Raporu 2018, Bulgaristan Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı, sayfa 67

²⁹ Orkomies M., Bulgarian Agricultural Machinery Market, sayfa 14

- Tarımsal araştırma altyapısında az gelişmişlik;
- Gelişmemiş hayvancılık;
- Niteliksiz yönetici ve çalışanlar.

2018 Yılında Tarım Sektörüne Finansman İmkanları

Tarım ve Gıda Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre 2018 yılında tarım sektörüne 1,529 milyar euro destek sağlanacaktır. Bu miktarın 1 375 milyar euroluk kısmı AB fonlarından gelecek olup, geriye kalan yaklaşık 141,1 milyon euroluk kısmı da Bulgaristan'ın ulusal bütçesinden karşılanacaktır.

Kırsal Bölgelerin Kalkınması Programı kapsamında 504 milyon euro destek verilmesi öngörülmektedir. Bu program çerçevesinde, "Maddi Duran Varlıklara Yatırım", "Tarım ve Tarım Faaliyetlerinin Geliştirilmesi", "Kırsal Bölgelerde Temel Hizmetler ve Köylerin Yenilenmesi" ve LIDER başlıkları altında proje bazlı başvurular yapılabilecektir. Çiftçilere doğrudan ödemeler kapsamında "Tarımsal Ekoloji ve İklim", "Organik Tarım" ve "Natura 2000" başlıkları altında toplam 140,4 milyon euro sağlanacaktır. Hektar başına defaten ödemeler ve hayvancılık ile meyve-sebze üretimiyle ilgili ödemeler için 795 milyon euro ayrılmıştır. Denizcilik ve Balıkçılık Programı çerçevesinde 19,8 milyon euro ödenecektir. 69,3 milyon euro da Ulusal Arıcılık Programı, "Okul Meyvesi", "Okul Sütü", "Bağcılık Şarapçılık Sektörünün Desteklenmesi" vb. başlıklar çerçevesinde verilecektir.

Sanayi

Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2018 yılında Bulgaristan'da sanayi sektörü gayri safi katma değer % 27,4'ünü oluşturmaktadır. Bulgaristan sanayinde önemli sektörler aşağıda sıralanmıştır:

- *Temel metaller imalatı:* Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 14,9'unu teşkil etmektedir. Sektörde 11,7 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 2,2'si), 200'ün üzerinde firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 17,8'dir.
- *Gıda:* Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 11,7'sini teşkil etmektedir. Sektörde 73,4 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin %14,3'ü), 6 220 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7'dir.
- *Makina ve donanım:* Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 6,4'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 31 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 6,1'i), 1 026 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 6,9'dur.
- *Metal inşaat malzemeleri, kazan, petek, tank imalatı, metal işleme, metalden mutfak eşyası, hırdavat imalatı:* Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 5,1'ini teşkil etmektedir. Sektörde 53,6 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 10,2'si), 4 700 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 2,7'dir.

- *Elektrik teçhizatı*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 5'ini teşkil etmektedir. Sektörde 24,3 bin kişi istihdam edilmekte, 560 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7,2'dir.
- *Kimyasal maddeler*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4,7'sini teşkil etmektedir. Sektörde 13,3 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 2,6'sı), 700 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 6,7'dir.
- *Cam, tuğla, kiremit, porselen, çimento, kireç, alçı, beton vb.*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4,2'sini teşkil etmektedir. Sektörde 21,2 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 4'ü), 1 600 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı yaklaşık % 2,6'dır.
- *Giyim*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 4'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 100 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin % 20'si), 5 700 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 7,6'dır.
- *Otomobil, römork vs.*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 3,4'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 23,6 bin kişi istihdam edilmekte, 126 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 3,3'tür.
- *Plastik ve kauçuk*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 3,2'sini teşkil etmektedir. Sektörde 24,4 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 4,6'sı), 2 200 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 3,3'tür.
- *İçecek*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 3'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 13,8 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin % 3'ü), yaklaşık 900 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 0,6'dır.
- *Bilgisayar parçaları, elektronik ve optik cihazlar*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 2,7'sini teşkil etmektedir. Sektörde 10 bin kişi istihdam edilmekte, 437 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 3,7'dir.
- *Mobilya*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 2,3'ünü teşkil etmektedir. Sektörde 19,7 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 3,9'u), 2 560 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 1,3'dir.
- *Tekstil*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 1,9'unu teşkil etmektedir. Sektörde 12,2 bin kişi istihdam edilmekte (imalat sanayiinin % 2,4'ü), 676 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 1,9'dur.
- *Kağıt ve karton*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 1,7'sini teşkil etmektedir. Sektörde 9,1 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 1,7'si), 580 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 1,5'tir.

- *İlaç*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 1,6'sını teşkil etmektedir. Sektörde 6,7 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 1,3'ü), 90 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 3,4'tür.
- *Odun ve ahşap malzeme*: Ülkedeki sanayi üretiminin yaklaşık % 1,5'ini teşkil etmektedir. Sektörde 16,2 bin kişi istihdam edilmekte (sanayi sektörünün % 3,1'i), 2 460 firma çalışmaktadır. Sektörün ihracattaki payı % 1,2'dir.

Bulgaristan ekonomisinin sektörel yapısına ışık tutacak Müşavirliğimizce hazırlanan çeşitli sektörel raporlara T.C. Ticaret Bakanlığının www.ticaret.gov.tr adresli web sayfasındaki 'Ülkeler' sekmesinden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları – Sektör Raporları yolu izlenerek ulaşılmaktadır.

Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü'nden alınan rakamların yer aldığı 2018 Yılında Aylık Sanayi Üretim Endeksleri adlı tablo, Bulgaristan'da 2018 yılında hangi sektörlerde 2015 yılına göre büyüme yaşandığı konusunu aydınlatmaktadır. 2015 sonuna göre 2018 sonunda sanayi üretiminde % 6,4 oranında bir artış gözlenmiştir. İmalat sanayindeki artış toplam artışın yönünü ve büyüklüğünü belirlemiş ve % 11,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Plastik ve kauçuktan ürünler, bilgisayar ve haberleşme cihazları ile elektronik ve optik ürünler, sektörlerinde söz konusu üç yıllık dönemde önemli artışlar gözlenmiştir.

Tütün ürünleri, ahşap ürünler, giysi, deri ve deriden ürünler imalatı, elektrik enerjisi/termik enerji ve gaz üretimi ve dağıtımı alanlarında ise önemli düşüşler kaydedilmiştir.

Tablo 21

2018 Yılında Aylık Sanayi Üretim Endeksleri

Ekonomik Faaliyet	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Sanayi Toplam	107,1	106,0	108,4	106,1	108,3	109,5	108,2	108,5	107,7	108,1	108,6	106,4
Madencilik	100,2	96,2	96,2	95,9	96,8	115,6	95,1	93,9	98,4	97,7	101,0	103,7
Buna dahil olanlar:												
Kömür	78,9	73,7	92,9	73,5	87,7	102,8	82,4	79,6	71,1	90,7	86,4	97,5
Metal cevheri	116,0	112,9	108,3	121,4	104,9	140,3	114,6	105,4	124,3	111,4	121,3	117,4
Metal dışı hammaddeler	110,5	105,5	92,3	104,1	102,5	103,2	88,8	95,4	105,7	96,4	95,7	85,9
İmalat Sanayi	113,5	110,8	112,1	109,7	112,9	113,7	113,1	114,2	113,0	113,6	114,2	111,6
Buna dahil olanlar:												
Gıda imalatı	108,7	102,7	111,0	102,7	106,3	103,4	103,9	103,4	103,1	101,0	101,1	104,6
İçecek imalatı	101,2	96,1	99,5	97,8	105,2	104,1	97,2	101,5	106,2	103,7	107,9	100,0
Tütün ürünleri imalatı	56,0	50,0	56,3	58,4	61,4	66,4	53,2	48,3	52,3	70,3	60,8	59,0
Giysi dışında tekstil imalatı	93,1	94,3	100,0	95,4	93,7	94,2	100,3	102,2	96,5	99,1	99,4	103,7
Giysi imalatı	91,6	93,3	95,3	90,1	91,2	91,0	92,0	91,9	89,5	85,6	90,2	82,9
Deri işleme, deriden ürün imalatı	91,0	99,2	104,2	98,3	104,0	102,2	92,6	88,6	88,6	95,1	97,3	86,7
Odun işleme ve mobilya dışında ahşap ürünler imalatı	87,3	80,0	79,1	82,3	82,7	78,4	76,8	75,2	79,1	76,3	75,7	78,5
Kağıt, karton imalatı	103,9	100,6	101,6	99,9	103,0	105,9	104,6	101,0	101,7	108,1	100,5	100,3
Yayıncılık ve matbaa	104,7	98,1	103,6	105,4	107,8	105,0	102,0	106,4	102,7	106,2	102,9	101,3
Kimyasal ürün imalatı	115,3	110,5	111,3	110,8	114,2	118,3	113,8	118,7	110,2	125,1	105,1	115,5
İlaç imalatı	111,2	105,3	111,3	109,2	111,1	111,4	115,6	114,2	128,7	115,8	121,8	124,9
Plastik ve kauçuk ürünler imalatı	128,1	125,8	125,6	123,4	132,6	131,0	133,7	126,1	131,5	133,6	138,4	140,6
Diğer metal dışı mineralli hammaddelerden ürün imalatı	111,1	105,1	104,3	105,9	107,2	107,8	105,2	106,9	106,1	111,3	112,4	115,2
Metal imalatı	123,7	116,0	114,0	111,2	112,3	113,8	114,6	114,8	109,4	107,4	111,0	117,2
Makina ve teçhizat dışında metal ürünler imalatı	128,8	128,0	135,3	114,3	134,3	124,7	145,9	133,8	110,6	121,3	126,6	94,0
Bilgisayar ve haberleşme cihazları, elektronik ve optik ürünler imalatı	140,0	139,9	148,8	137,8	135,3	144,1	145,8	148,8	153,9	149,6	141,0	138,8
Elektrik tesisatı imalatı	111,7	107,5	113,2	115,5	118,5	118,6	113,7	126,9	120,2	121,1	125,2	120,6
Genel ve özel kullanımlı makina ve teçhizat imalatı	121,0	115,8	115,2	120,4	115,0	116,9	115,9	116,9	121,3	125,4	124,6	122,4
Otomobil ve römork imalatı	134,9	131,0	131,8	137,3	139,8	144,4	138,2	138,9	142,4	144,3	148,6	111,8
Otomobil dışında araç üretimi	132,6	132,3	129,3	129,0	122,3	132,9	124,5	115,5	123,3	158,2	160,4	121,7
Mobilya imalatı	114,5	112,5	113,5	108,0	115,7	111,1	111,1	105,3	108,8	107,1	107,8	105,3
Başka yerde belirtilmemiş imalat	141,2	137,4	131,3	148,7	136,7	140,8	134,4	129,6	130,6	115,7	141,7	145,0
Tadilat, makina ve teçhizat montajı	119,0	120,6	122,9	122,3	119,7	134,3	124,3	141,1	131,7	126,0	121,0	129,6
Elektrik enerjisi, termik enerji ve gaz üretimi ve dağıtımı	93,4	94,7	98,2	91,9	92,0	91,6	91,0	92,2	90,5	87,8	90,1	90,6
<i>Ara tüketim ürünleri</i>	<i>116,5</i>	<i>110,4</i>	<i>112,4</i>	<i>111,4</i>	<i>113,0</i>	<i>115,6</i>	<i>111,8</i>	<i>112,6</i>	<i>112,3</i>	<i>113,4</i>	<i>114,2</i>	<i>115,7</i>
<i>Enerji ürünleri</i>	<i>92,5</i>	<i>92,3</i>	<i>93,6</i>	<i>87,1</i>	<i>92,7</i>	<i>95,3</i>	<i>92,8</i>	<i>93,1</i>	<i>90,9</i>	<i>91,0</i>	<i>90,5</i>	<i>90,6</i>
<i>Yatırım ürünleri</i>	<i>126,7</i>	<i>128,1</i>	<i>129,9</i>	<i>124,8</i>	<i>129,9</i>	<i>130,5</i>	<i>135,0</i>	<i>135,3</i>	<i>130,5</i>	<i>131,1</i>	<i>129,7</i>	<i>120,0</i>
<i>Uzun vadeli tüketim ürünleri</i>	<i>109,8</i>	<i>110,0</i>	<i>110,9</i>	<i>111,1</i>	<i>114,6</i>	<i>115,4</i>	<i>109,9</i>	<i>113,4</i>	<i>114,8</i>	<i>114,3</i>	<i>117,0</i>	<i>118,9</i>
<i>Kısa vadeli tüketim ürünleri</i>	<i>101,5</i>	<i>100,1</i>	<i>103,6</i>	<i>102,7</i>	<i>103,1</i>	<i>102,3</i>	<i>101,7</i>	<i>101,8</i>	<i>103,5</i>	<i>100,6</i>	<i>103,3</i>	<i>101,4</i>

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü**Not: 2015 yılı baz alınmıştır (2015=100)**

Ulaştırma ve Telekomünikasyon

Ulaştırma

Bulgaristan Türkiye, Batı Avrupa, Rusya ve Karadeniz bölgelerini birbirlerine bağlayan çok önemli uluslararası yol güzergahında stratejik bir konumdadır. Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında Varna ve Burgaz kentlerinin limanları ile Tuna Nehri üzerinde Rusçuk limanları bulunmakta ve böylece ülke gerek deniz, gerekse nehir taşımacılığında ulaşım imkanları sunmaktadır. Altyapının eski ve yetersiz olması ulaştırma sektörünün en büyük zaaf noktasıdır ve halihazırda artan ulaştırma ihtiyaçlarını zor karşılayacak durumdadır. Konumundan dolayı ticari anlamda bölgede "köprü" görevini üstlenmesine rağmen, altyapısını yenilemediği ve geliştirmedeği durumda yük taşımacılığı sektörü tarafından komşu ülkeler lehine kolayca devre dışı bırakılabilecektir. Bu nedenle Bulgaristan, AB fonlarından da yararlanarak, ulaşım altyapısını yenileme ve genişletme çalışmalarını sürdürmektedir.

Karayolu Ulaştırması

Bulgaristan genelinde kuzeyden güneye dört, doğudan batıya üç ana karayolu şebekesi bulunmaktadır. Bulgaristan karayollarının toplam uzunluğu yaklaşık 20 bin km olup bunun sadece 757 km'si otobandır. Otobanlarda hız sınırı 140 km/saattir. Yolların % 40'ı iyi, % 27'si orta iyi, % 33'ü ise kötü durumdadır ve gittikçe karayolu durumunun kötüleştiği dikkat çekmektedir. Belediye yollarının toplam uzunluğu da yaklaşık 19,5 bin km'dir.

Tablo 22

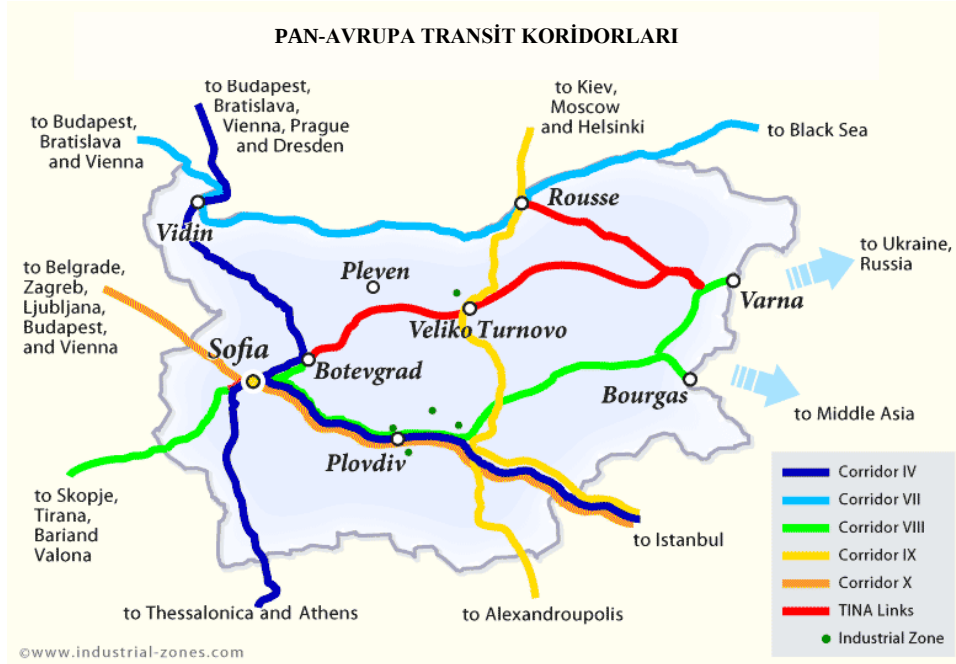
Bulgaristan Karayolları³⁰ (31.12.2018 itibariyle)

Yol Sınıfı	Uzunluk (km)
Otoyol	757
1. sınıf	2 925
2. sınıf	4 022
3. sınıf yollar ve yol bağlantıları	12 172
Toplam Uzunluk	19 876

Kaynak: *Usulal İstatistik Enstitüsü*

Bulgaristan uluslararası karayolu şebekesini gösteren harita aşağıda sunulmaktadır:

³⁰ <http://nsi.bg/en/content/7203/national-road-network-road-category>

Bulgaristan Üzerinden Geçen Pan-Avrupa Transit Koridorları

Bulgaristan'ı IV, VII, VIII, IX and X no'lu Pan-Avrupa Transit Koridorları kat etmektedir. Bir diğer ifadeyle, Avrupa'nın toplam 10 ana ulaşım arterlerinden beşinin Bulgaristan üzerinde kesiştiği görülmektedir.

Avrupa IV. No'lu Ulaşım Koridoru: Almanya'nın Dresden kentinden başlar, Sofya üzerinden ikiye ayrılarak İstanbul ve Selanik'e ulaşır. Bulgaristan topraklarındaki uzunluğu (Vidin-Sofya-Kulata) 446 km'dir. Sofya-Kulata arasındaki bölüm ayrıca "Struma Otoyolu" olarak da anılmaktadır. Bulgaristan Hükümeti, Struma otoyolunun dört lot olarak yapımını ve 2014-2020 döneminde inşaatının tamamlanmasını karara bağlamıştır. Buna göre; Struma otoyolunun ilk lotu olan Dolna Dikanya-Dupnitsa 16,78 km'lik bölümünün yapımı 30 Ağustos 2013'te tamamlanmıştır. Lot 2 Dupnitsa-Blagoevgrad (37,48 km) 30.10.2015 tarihinde, lot 4 Sandanski-Kulata (14,70 km) 10.09.2015 tarihinde kullanıma açılmıştır. Kresna-Sandanski (Lot 3.3) arasındaki kısmı 17.12.2018 tarihinde faaliyete geçmiştir. Blagoevgrad-Sandanski arasındaki lot 3'ün Blagoevgrad-Krupnik (Lot 3.1) arasındaki kısmı halen yapım aşamasında olup 2019 sonbaharında kullanıma açılması beklenmektedir. Kresna geçidinin (Lot 3.2) ve otoyol üzerindeki Jelesnitsa tünelinin yapımına henüz başlanmamıştır. Tünelin ihalesi birçok kez açılmış ve iptal edilmiştir. Krupnik-Kresna arasındaki Lot 3.2'nin ihalesi iki ayrı kısım olarak ilan edilmiş, ancak yapılan itirazlar nedeniyle henüz yüklenici belirlenmemiştir. Türk firmalarından Doğuş, Avtomagistrali Hemus ve Transconsult-22 ile ortaklık kurarak 3.2.2 numaralı lota başvuruda bulunmuştur. Türkiye'den Cengiz ve Kolin firmaları da ayrı ayrı teklif sunmuştur. 3.2.2 lotun uzunluğu ise 10,4 km olup öngörülen değeri KDV hariç 430 milyon levadır. Sofya çevre yolunu Struma otoyobanına bağlamak amacıyla inşa edilen 19 km uzunluğundaki Lyulin Otoyobanı projesini 137,4 milyon euroluk teklifiyle Türk Mapa-Cengiz ortaklığı kazanmış ve tamamlamıştır.

Vratsa Çevre Yolu (E-79): Vidin-Botevgrad güzergahının bir parçası olup (6,82 km), yapımı tamamlanmıştır.

Montana Çevre Yolu (E-79): Vidin-Botevgrad güzergahının bir parçası olup (12,45 km), yapımı 29.12.2015'te tamamlanmıştır.

Bulgaristan'ın Vidin kentini Romanya'nın Kalafat kentine bağlayan Tuna üzerindeki 2. köprü Haziran 2013'te kullanıma açılmıştır.

Avrupa VII. No'lu Ulaşım Koridoru: Rotterdam'dan başlayıp Sulina'da biten ve Ren, Main ve Tuna nehirlerini bağlayan su yoludur.³¹

Avrupa VIII. No'lu Ulaşım Koridoru: Adriyatik Denizi'ni Karadeniz'e bağlar. Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'ı kat eder. Bulgaristan topraklarındaki (Gyueşevo sınır kapısı, Pernik-Sofya-Burgaz-Varna) uzunluğu 639 km'dir. Burgaz-Varna arasındaki kısmın ileride "Karadeniz Otobanı"nın bir parçası olması planlanmaktadır. Bu koridorun Sofya-Burgaz arasındaki bölümüne "Trakya Otobanı" denmektedir. Trakya otobanı 4. lotunun 15 Temmuz 2013 tarihinde kullanıma açılmasıyla otoban tamamıyla faaliyete geçmiştir. Otobanın Karnobat-Burgaz arasındaki 45 km'lik bölümünün yapımını Türk sermayeli "Doğuş-Eko" Konsorsiyumu kazanmış ve zamanında tamamlayarak teslim etmiştir.

Karadeniz Otobanı: Trakya Otobanı'nın bir uzantısı olup, Burgaz-Varna güzergahını kapsar. Toplam uzunluğu 103 km olup, sadece Varna – Priseltsi arasındaki 8 km'lik kısmı inşaa edilmiştir. Söz konusu otoban için finansman arayışları devam etmektedir, otobanın toplam yapım maliyetinin 470 milyon euro olacağı hesaplanmaktadır. Finansman alternatifleri arasında yap-işlet-devret modeli de bulunmaktadır.

Avrupa IX. No'lu Ulaşım Koridoru: Finlandiya'nın Helsinki şehrini Yunanistan Dedeğaç şehrine bağlar. Bulgaristan topraklarındaki (Rusçuk-Tirnova-Gabrovo-Eski Zağra-Dimitrovgrad-Kırcaali) uzunluğu 455 km'dir. Bu koridorun Kırcaali – Podkova arasındaki bölümü 2007-2013 AB Ulaştırma Operasyonel Programı çerçevesinde finanse edilmiş olup 2014 başında tamamlanmıştır. Bu bölümün bitmesiyle Kırcaali – Yunanistan sınırı güzergahının tamamı yenilenmiş bulunmaktadır.

Şipka Tüneli: Balkan Dağları altından geçecek olup Gabrovo'yu Şipka'ya bağlayacaktır. Şipka tüneli Gabrovo Çevre Yolu'nun (E-85) bir parçası olacaktır. Uzunluğunun 3,2 km olması planlanmaktadır.

Avrupa X. No'lu Ulaşım Koridoru: Orta Avrupa'dan Sofya'ya uzanır, burada iki kola ayrılarak Selanik'e ve İstanbul'a ulaşır. TEM otoyolunun uzantısıdır. Yolun Kalotina sınır kapısı ile Sofya arasındaki uzaklığı 60 km'dir. Orizovo (Filibe yakınlarında) ile Kapitan Andreevo (Türkiye sınırı/Kapıkule) arasındaki bölüme Bulgaristan'da Maritsa (Meriç) Otobanı denmektedir. Maritsa otobanı yapım projesi, AB fonlarından finansmanı sağlanan Ulaştırma Operasyonel Programına dahil edilmiştir. Projenin toplam tutarı 203,8 milyon eurodur. Yapımı iki lota

³¹ Bulgaristan Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma Stratejisi 2012-2022

ayrılmış olup, Orizovo - Dimitrovgrad arasındaki lot 2 28.05.2015 tarihinde, Dimitrovgrad – Harmanlı arasındaki lot 1 29.10.2015 tarihinde tamamlanıp kullanıma açılmıştır. Böylece Sofya-Kapıkule mesafesi 2,5 saate inmiştir.

Hemus Otobanı: Otobanın Bulgaristan'ın kuzeyini katederek Başkent Sofya ile Varna kentini birbirine bağlaması amaçlanmaktadır. Söz konusu otobanın E70, E772 ve E83 No'lu birinci sınıf yolların güzergahı üzerinde inşa edilmesi planlanmaktadır. Otobanın Sofya-Yablanitsa arasındaki 79 km'lik kısmı ve Şumnu-Varna arasındaki 88 km'lik kısmı tamamlanmış olup kullanıma açıktır. Yapımı son yıllarda tamamlanan Sofya Çevre Yolu – Gara Yana bağlantı yolu 8,46 km olup (E-79) Hemus otobanını Sofya Çevre Yolu'na bağlamaktadır. Otobanın iki lotu (Yablanitsa-Boaza ve Belokopitovo-Buhovtsi arasındaki kısımlar) halihazırda yapım halindedir.

Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı'nın açıklamalarına göre 2019 yılında ve orta vadede yol yapımı Bulgaristan inşaat sektöründe kilit rol oynayacaktır. Bakanlık, bazı büyük yol projelerine yeşil ışık yakmıştır ve söz konusu projeler çerçevesinde 2019 yılında önemli gelişmeler olması beklenmektedir.

2019 yılının en büyük projelerinden biri Hemus otobanıdır. Bu otobanın iki lotu halihazırda yapım halinde olup Boğaz yol bağlantısından Plevne'ye uzanan 52 kilometrelik kısmı ile Plevne'den Rusçuk – Veliko Tırnovo bağlantısı arasındaki 85 kilometrelik kısmın ihalelerinin açılması beklenmektedir.

Diğer dört kilit yol projesinde de 2019 yılında gelişmelerin olacağı açıklanmıştır. Bu dört proje Vidin – Botevgrad yüksek hız yolu, Şipka tepesi altından geçecek tünel ile doğrudan bağlantılı Rusçuk – Veliko Tırnovo otobanı, Karadeniz otobanı ve Petrohan geçidinin altında inşa edilecek tünel olup yapımları kamu-özel sektör ortaklığı ile gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Dört projenin tahmini değeri 3 milyar levayı aşmaktadır.

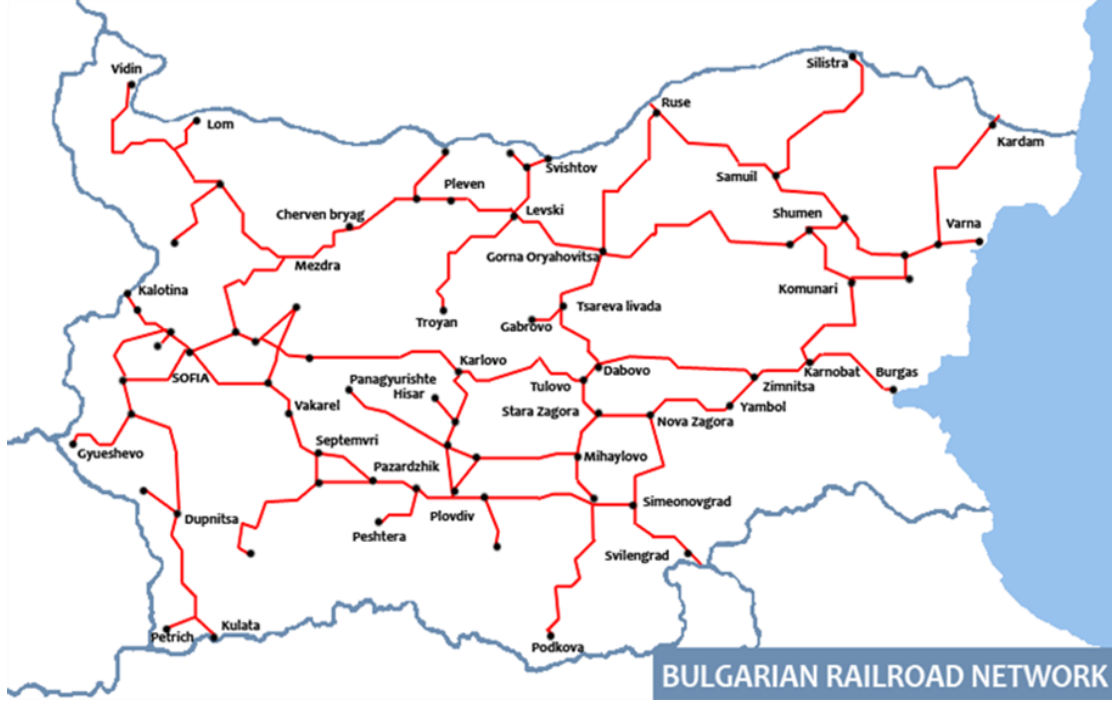
Demiryolu Ulaştırması

Bulgaristan'ın demiryolu ağı bütün ülke üzerine yayılmış olup oldukça kapsayıcıdır. Ağın büyük bir kısmının elektrifikasyonu yapılmıştır. Mevcut ulaştırma hizmeti talebinden daha büyük talebi karşılayabilecek kapasitede olan ağın durumu geciken tadilatlar nedeniyle kötüdür. Bu nedenle trenlerin azami hız sınırı düşük, seyahat süreleri uzun, konfor düşük, işletme maliyetleri yüksektir. Güvenlik, haberleşme ve güç kaynağı sistemleri hem teknolojik hem fiziksel anlamda eskidir. Bu nedenlerle demiryolu üzerinden gerçekleşen hizmetin kalitesi düşüktür. Ancak son yıllarda, AB fonlarının da desteği ile demiryolu altyapısında bazı önemli hatlar üzerinde modernizasyon işleri yapılmaktadır. Dolayısıyla ülke demiryolu altyapısının uzun vadede potansiyel vadeden bir yapıya kavuşturulacağı değerlendirilmektedir.

Ülkenin demiryolu toplam uzunluğu, 3 905 km tekli hatlar, 990 km çift hatlar, 1 410 km tren istasyonu rayları, 153 km dar ve geniş hatlar dahil olmak üzere, toplam 6 458 kilometredir. Demiryolu ağı üzerinde 47,9 km uzunluğunda 186 tünel, 42,2 km uzunluğunda 999 köprü, 757 demiryolu geçidi, 298 tren istasyonu mevcuttur.³²

³² 2019-2023 Demiryolu Altyapısını Geliştirme ve Kullanım Programı, Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı, 2018, sayfa 28

Harita 4

Bulgaristan Demiryolu Haritası

Karadeniz kıyısında Varna ve Burgaz limanlarının ve Tuna üzerinde Vidin, Lom, Sviştov, Ruse-İztok (Doğu Rusçuk) ve Ruse-Zapad (Batı Rusçuk) limanlarının demiryolu ağı ile bağlantıları bulunmaktadır.

Tablo 23

Bulgaristan'da Demiryolu Transit Mesafeleri (km)

İstasyon	SC	UK	RO	RO	RO	GR	GR	TR
	Dragoman/Dimitrovgrad	Varna Feribot/Odessa	Vidin/Golentsi	Rusçuk/Giurgiu Nord	Kardam/Negru Voda	Kulata/Promahon	Svilengrad/Dikea	Svilengrad/Kapı Kule
Dragoman/Dimitrovgrad	0	549	337	473	654	271	360	376
Kardam/Negru Voda	654	118	730	310	0	811	441	457
Kulata/Promahon	271	706	494	630	811	0	517	533
Rusçuk/Giurgiu Nord	473	205	520	0	310	630	390	406
Svilengrad/Dikea	360	336	583	390	441	517	0	16
Svilengrad/Kapı Kule	376	352	599	406	457	533	16	0
Varna Feribot/Odessa	549	0	625	205	118	706	336	352
Vidin/Golentsi	337	625	0	520	730	494	583	599

Kaynak: BDZ

Bulgaristan Demiryolu İşletmeleri (Bulgarski Darjavni Zeleznitsi - BDZ) demiryolu ulaştırmacılığını sağlamakta olup, Bulgaristan Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığına bağlıdır. 2002’de kurulan Ulusal Demiryolu Altyapısı Şirketi (NRIC) ise demiryolu altyapısının geliştirilmesini, bakımını, modernizasyonunu sağlamaktadır.

Bulgaristan Devlet Demiryolları (BDZ) şirketinin yaptığı bir açıklamaya göre 15 yıl içerisinde trenlerin kademeli yenilenmesine ilişkin imkanlar değerlendirilmektedir. Bu çerçevede yeni demiryolu levazımı alımları ve ulusal demiryolu altyapısına yatırımlar odak konulardır. BDZ, alımlara ilişkin planlarının birkaç aşamada gerçekleşeceğini açıklamıştır. İlk aşamada 2022’ye kadar lokomotif, yolcu vagonları ve dizel trenlerin (Siemens Desiro) yenilenmesi gerçekleşecektir. İkinci aşama birinci aşamayla paralel yürütülecek olup, bu aşamada 2030 yılına kadar 10-15 yeni dizel trenlerin ve 30-50 yeni yolcu vagonlarının kamu ihaleleri ile alımı gerçekleşecektir. Söz konusu tren ve vagonlar orta ve uzun mesafelerde kullanılacaktır. 2019’un sonlarına doğru bu alımlara ilişkin bir ihalenin açılması planlanmaktadır. Ön çalışmalar ise ilk teslimatın en erken 2023’ün ortalarında olabileceğine işaret etmektedir. 2030’dan sonra, üçüncü aşamada, kullanım süreleri sona eren Siemens Desiro trenlerinin ve uluslararası hatlarda kullanılan yolcu vagon ve lokomotiflerin kademeli olarak yenileri ile değiştirilmeleri planlanmaktadır.

Diğer taraftan, 2019 yılında değeri 1,5 milyar levayı aşan demiryolu yenileme proje ihalelerinin sonuçlandırılıp yüklenici müteahhitler ile sözleşmelerin imzalanması beklenmektedir. Elin Pelin - Kostenets, Kostenets - Septemvri, Orizovo - Mihaylovo, Sofya - Voluyak demiryolu hatlarının yapımı ve Filibe - Burgaz ile Sofya – Voluyak hatları üzerinde sinyal ve haberleşme sistemlerinin kurulmasına ilişkin projelerin orta vadede tamamlanması beklenmektedir.

Bu çerçevede, değeri KDV hariç 1,024 milyar leva olan ve üç lottan oluşan Elin Pelin – Kostenets demiryolu hattı modernizasyon projesi için 2019 yılının başında ihale açılmış, Elin Pelin – Vakarel lotunu Cengiz ve Duygu firmalarından oluşan Türk Cen-Duy JP Elin Pelin konsorsiyumu kazanmıştır. Ancak bu lotun ihalesine itirazların olması sebebiyle süreçte gecikme yaşanmaktadır.

Sofya Metrosu:

Sofya'daki metro Bulgaristan'da ilk ve tekdir. Metro halihazırda 2 hattan oluşmaktadır. Toplam uzunluğu 39 km’dir, istasyon sayısı ise 34’tür. Sofya metrosu, Metropoliten EAD tarafından işletilmektedir. İlk hattı 28 Ocak 1998’de kullanıma açılmıştır. Halihazırda uzunluğu 28 km’dir ve 23 istasyondan oluşmaktadır. İkinci hattı ise 31 Ağustos 2012’de faaliyete geçmiştir.

2014’te 2014-2020 Ulaştırma Operasyonel Programı kapsamında Sofya metrosunu genişletme projesi çerçevesinde 3. hattının ilk etabının yapımı ihaleye çıkmıştır. İhale edilen kısmının toplam uzunluğu 8 km olup, 8 adet metro istasyonunu kapsamaktadır. Proje dört pozisyona ayrılmış olup, toplam yapım bedeli 400 milyon euro civarındadır. Teklifler 22 Ocak 2015 tarihinde açılmıştır ve yaklaşık 102 milyon euro değerinde olan dördüncü pozisyona iki adet Türk şirketi teklif vermiştir. Doğuş İnşaat ve Ticaret A.Ş., Via Construct Grup Ltd. ve Ultrastroy Ltd. Ortaklığı ile, Gülermak A.Ş. ise tek başına ihaleye katılmıştır. Proje, Türk Doğuş İnşaat ve Ticaret A.Ş. ve Bulgar Via Construct Grup Ltd. ile Ultrastroy Ltd. Şirketlerinden oluşan ortaklık tarafından kazanılmıştır. 2016’da yapım işleri başlayan hattın 2019 sonbaharında

tamamlanması beklenmektedir. Sofya metrosunun 3. hattının tamamı da 2019 yılında hazır olması planlanmaktadır. Metro hattı tamamlandığında 16 km uzunluğunda olup, 16 metro istasyonunu kapsayacaktır.

Limnlar

Deniz taşımacılığı, enerji tasarrufu sağlayan ve çevre dostu bir taşımacılık türüdür. Diğer taraftan limanlar, bir kaç ulaşım kanalı arasında bağlantı sağlayan noktalardır. Bu nitelikleriyle limanların ülke ulaştırma ve lojistik sektörü üzerinde, bunun da ötesinde, ulusal ekonomi üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Bulgaristan'ın ithalat/ihracatının yarısından fazlası limanlar üzerinden yapılmaktadır. Bulgaristan limanlarının her faaliyet alanına hizmet sunmasına rağmen burada işlem gören yükler genellikle petrol sanayi, metal işleme sanayi, enerji, inşaat, tarım, kimya sanayi, hafif sanayi, eğlence ve turizm sektörleri çerçevesinde taşınan yüklerdir. Limanlar intermodal terminallerinin konumlanması, Avrupa ulaştırma koridorları üzerinde olacak modern lojistik merkezlerinin kurulması bakımından önemli merkezlerdir.

Bulgaristan'ın Karadeniz'de Burgaz ve Varna kentlerinde birer önemli limanı bulunmaktadır.

Varna Limanı:

Varna Limanı, ana karanın 30 km içine kadar sokulan Varna Körfezi'nde bulunmakta olup, Batı ve Doğu Varna, Balçık Limanları ile Varna Elektrik Santrali Terminali'nden oluşmaktadır. Batı Varna Limanı ile Balçık Limanı arasındaki uzaklık yaklaşık olarak 70 km'dir. Varna Batı ve Doğu Limanları ise 30 km uzunluğundaki bir kanal ile birbirine bağlı olup, kanal içerisinde derinlik 16 metredir. Varna Doğu Limanı'nda yıllık 4,1 milyon ton yük işlem görmektedir. 14 gemi yeri, 11,5 m derinlik, 2345 m kıyı uzunluğu, 97,6 bin m² açık ve 41,6 bin m² kapalı depo alanı, 24 adet vinç özellikleri arasındadır. Varna Batı Limanı ise Bulgaristan'ın konteyner kapısı olarak tasvip edilmiş olup yılda 103 bin konteyner söz konusu limanda işlem görmektedir. 19 gemi yeri, 10,5 m derinlik, 3430 m kıyı uzunluğu, 346,4 bin m² açık ve 21 bin m² kapalı depo alanı, 25 adet vinç ise bu limanın özellikleridir. Liman hakkında daha ayrıntılı bilgi <http://www.port-varna.bg/index.php?l=1&m=1&p=1> sitesinde mevcuttur.

Burgaz Limanı:

Burgaz Limanı yılda ortalama 1 300 – 1 900 gemiye hizmet vermektedir. Limanda yıllık olarak 6,5-9,5 milyon ton genel kargo ve 12-18 milyon ton petrol ürünü hizmet görmektedir. <http://port-burgas.bg/en/> linkinden limana ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşılmaktadır.

Ağustos 2014'te Burgaz'ı Gürcistan'ın Poti kentine bağlayan yeni bir Ro-Ro hattı açılmıştır.

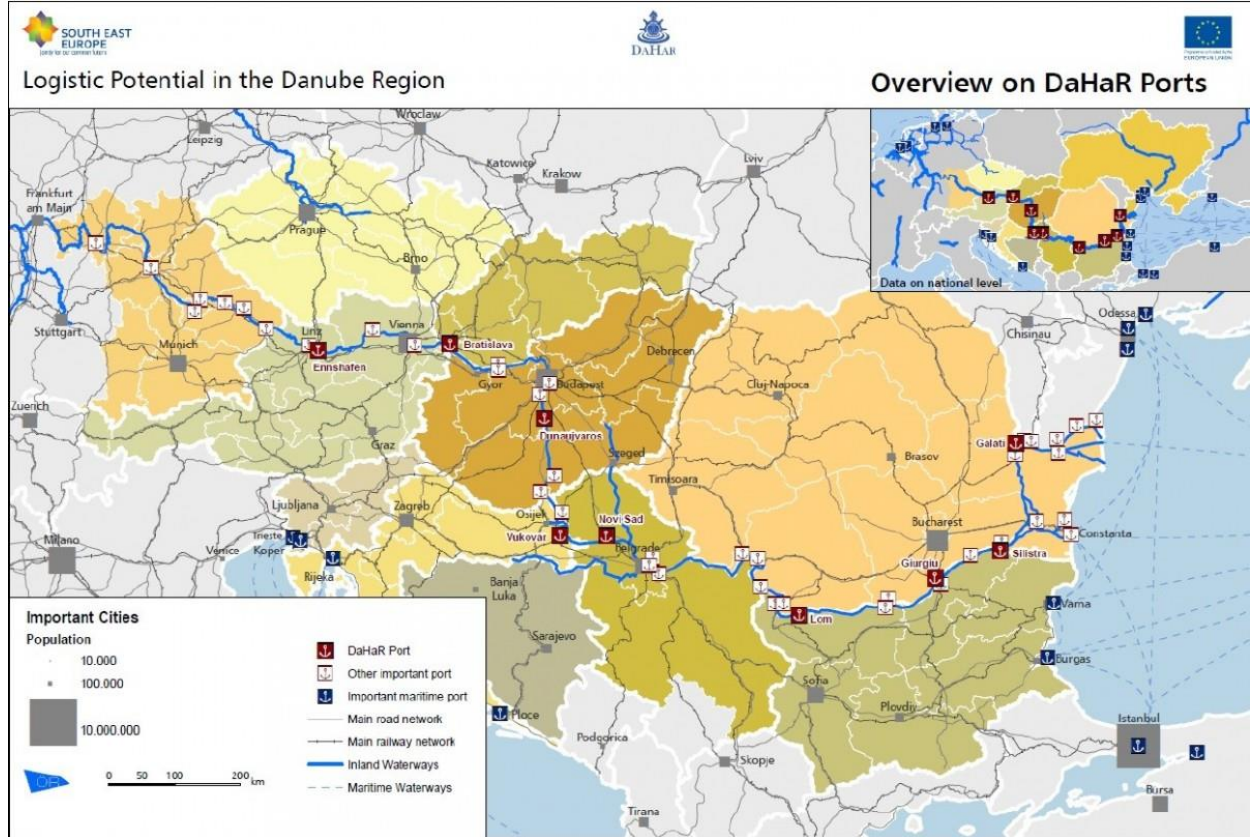
Tuna Üzerinden Ulaştırma

Tuna nehri, Avrupa kıtasında jeopolitik ve ekonomik öneme sahiptir. Nehir, 10 ülkeyi kat etmektedir: Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Moldova üzerinde 50'den fazla liman, 40'tan fazla köprü bulunmaktadır. Tuna'nın en önemli limanları Izmayil (Ukrayna), Galati ve Braila (Romanya), Rusçuk (Bulgaristan), Belgrad (Sırbistan), Budapeşte (Macaristan), Bratislava (Slovakya), Viyana

(Avusturya) ve Regensburg'dur (Almanya). Tuna'nın ekonomik kullanımı genellikle yük taşımacılığı ile açıklanmaktadır. Çelik, kağıt, petrol, kimyasal ürünler, makina mühendisliği ürünleri genellikle Tuna üzerinden taşınmakta, bazı kargo hizmetleri de bu yoldan gerçekleştirilmektedir. Ancak sayılan avantajlara rağmen, Bulgaristan'da karayolu taşımacılığının gelişmiş olması, düşük fiyatlarla ve kısa teslimat süreleriyle rekabetçi koşullar yaratması Avrupa'ya yapılan yük taşımacılığında Tuna nehrinin kullanımını sınırlamaktadır.

Harita 5

Tuna Bölgesinin Lojistik Potansiyeli

Ruşuk, Vidin, Nikopol, Tutrakan, Silistre, Sviştov, Oryahovo, Lom Bulgaristan'ın Tuna nehri üzerindeki limanlarıdır. Bunlardan Ruşuk limanı en büyüğüdür. Ruşuk limanı, ana Avrupa ulaşım koridorlarının geçtiği, deniz-demiryolu-karayolu ulaşım imkanlarının birleştiği önemli bir multimodal merkezdir. Ruşuk-Varna limanları arasındaki demiryolu bağlantısı Rhein-Main-Tuna-Karadeniz güzergahı üzerindeki yüklerin yolunu oldukça azaltmakta, netice itibarıyla nakil sürelerini ve maliyeti düşürmektedir. Ruse-Iztok limanı 825,5 bin metre kare üzerinde kurulmuştur. 14 gemi yeri mevcuttur. 196 bin metre karelik depolama alanına sahiptir. Ruşuk Ro-Ro terminali aynı anda iki gemiye hizmet verecek rampaya sahiptir. Her birinin 80 TIR'lık kapasitesi olan toplam 23 bin metre karelik 2 park alanı mevcuttur. (<http://www.port-ruse-bg.com/en/port-ruse>). Tuna üzerindeki limanların çoğu 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Limanlardaki ana sorun, eskimiş makina-teçhizatın yenilenmesi, bakım ve onarımın sağlanması çerçevesinde yeterli yatırımların yapılmamasıdır.

Havayolu Ulaştırması

Bulgaristan, gelişmiş bir havacılık sektörüne ve bu alanda modern hizmet sunacak bir altyapıya sahiptir. Bulgaristan'ın AB üyeliği ile birlikte 2007'de ilk defa "open sky" (hava taşımacılığında serbestleştirme) uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu uygulama çerçevesinde Bulgar hava sahası AB'de uçuş izni olan tüm havayolu şirketlerine açılmıştır.

Bulgaristan'da; Sofya (<http://www.sofia-airport.bg/>), Burgaz (<http://www.bourgas-airport.com/>), Filibe (<http://www.plovdivairport.com/>), Yukarı Rahova (Gorna Oryahovitsa) (<http://www.gornaoryahovitsa-airport.bg/>) ve Varna Havalimanları (<http://www.varna-airport.bg/>) uluslararası nitelikte hizmet vermektedir.

Bulgar Havayolları Birliği yıllık raporuna göre 2018 yılında toplam 11,975 milyon yolcu Bulgar havalimanlarında hizmet görmüştür. Bulgaristan'a ve Bulgaristan'dan uluslararası uçuşlarla taşınan toplam yolcu sayısı 2017 yılına göre 1,002 milyon veya % 9,2 artmıştır. Sofya Havalimanı ülkedeki en büyük liman olup, uluslararası taşımacılığın büyük bir kısmı buradan sağlanmaktadır. Nitekim 6,627 milyon yolcu (toplam sayının % 55,34'ü) Sofya Havaalanını, 5,215 milyon yolcu ise (toplam sayının % 43,55'i) Burgaz ve Varna Havalimanlarını kullanmıştır. 2018'de Sofya Havaalanı yolcu sayısında % 6,7 artış, Varna ve Burgaz Havaalanları yolcu sayısında ise %12,6 artış yaşanmıştır. İç hat uçuşlarındaki yolcuların sayısı yaklaşık 300 000 olmuştur. Filibe Havalimanında 2017 yılında 87 bin olan toplam yolcu sayısı 2018 yılında 132,6 bine çıkmıştır.

2018 yılında Sofya Havalimanında 22 251 ton yük işlem görmüştür. Önceki yıla göre yük hacminde % 6,6 oranında bir artış meydana gelmiştir.³³ Sofya Havalimanında, ülke havalimanlarındaki toplam yük işlemlerinin % 74'ü gerçekleşmiştir.

Yukarı Rahova (Gorna Oryahovitsa) Havalimanı'ndan ise sadece charter ve özel uçuşlar yapılmaktadır.

İntermodal Terminaller

İntermodal terminaller, karayolu, demiryolu ve su taşımacılığının imkanlarını birleştiren ulaştırma üsleridir. Bundan dolayı kilit rol oynayan merkezlerde kurulmaktadır. Söz konusu terminaller, iyi lojistik bağlantılarının sağlanması amacıyla yoğun yük akımı meydana getirmektedir. Son yıllarda intermodal taşımacılık Avrupa ve Bulgaristan'ın ulusal politikalarının önceliğidir. Ülkenin bir çok yerinde konumlanacak geniş bir intermodal terminal ağının oluşturulması hedef olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda Bulgaristan'daki intermodal terminallere ilişkin bilgi yer almaktadır:

³³ https://www.sofia-airport.bg/sites/default/files/en-cargo_and_mail_2017-2018_6.pdf

Tablo 24

İntermodal Terminaler

	İntermodal Terminal	Sahibi	Ulaşım Türü	Aşama
1	Filibe	Ulusal Demiryolu Altyapısı Şirketi (NRIC)	Karayolu, demiryolu	İmtiyaz olarak verilmiştir
2	Ruşçuk	NRIC	Karayolu, demiryolu	Proje
3	Varna	NRIC	Karayolu, demiryolu, denizyolu	Proje
4	Yana	Ecologistics	Karayolu, demiryolu	Faal değildir
5	Stara Zagora	Metalimpex	Karayolu, demiryolu	Faal
6	Dragoman	NRIC	Karayolu, demiryolu	Faal değildir
7	Burgaz, Dolno Ezerovo	Despred	Karayolu, demiryolu, denizyolu	Faal

Kaynak: Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı'nın 2030 Entegre Ulaştırma Stratejisi

Filibe İntermodal Terminalini PIMK Holding Grup işletmektedir. Terminal Filibe'ye sadece 5 km uzaklıkta olan Todor Kableşkov Garının yanında bulunmaktadır. Terminalden halihazırda haftada iki defa Filibe - Çerkezköy arasında taşımacılık yapılmaktadır. Her bir seferde 34 konteyner yüklenebilmekte, patlayıcı ve yasak maddeler dışında her türlü ürün taşınabilmektedir. Haftalık 2 olan sefer sayısını arttırmak, seferleri Avusturya'nın Wels şehrinde olan intermodal terminaline kadar uzatmak, bu şekilde Çerkezköy - Wels bağlantısını sağlamak şirketin hedefleri arasındadır.

Telekomünikasyon

Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı telekomünikasyon alanında devlet politikalarını belirlemektedir. Öte yandan özerk bir devlet kuruluşu olan Haberleşme Denetim Komisyonu (<https://crc.bg/en>), devletin telekomünikasyon politikasını yürütmekte, telekomünikasyon faaliyetinin düzenlenmesini ve kontrolünü gerçekleştirmektedir.

Daha önce devletin tekelinde olup, 2004 yılında özelleştirilen BTC şirketi Vivacom ticari markasıyla Bulgaristan'da sabit telefon piyasasına hakimdir. A1 (eski M-Tel) ve Telenor GSM operatörleri de sabit telefon piyasasında sınırlı hizmet sunmaktadır.

Halihazırda A1, Telenor ve Vivacom GSM operatörlüğü yapmaktadır. Bulgaristan'ın ilk GSM operatörü M-Tel'in adı Mayıs 2018 yılında A1 olarak değiştirilmiştir.

A1 kablolu TV, kablolu internet ve kablolu telefon hizmetleri sektöründe hizmet sunan Blizoo şirketini satın alarak söz konusu alanları da faaliyet alanına dahil etmiştir. Net 1, PowerNet, Bulstacom ve Vivacom ulusal çapta diğer kablolu TV ve internet sağlayıcılarıdır. Bu alanlarda faaliyet gösteren bir çok küçük firma yerel çapta faaliyette bulunmaktadır. Bulsatcom Bulgaristan'da en büyük dijital uydu TV hizmeti sağlayıcısıdır. Şirket, optik ve mobil internet hizmeti de sunmaktadır.

A1, internet sağlayıcısı Spectrum Net'i satın alarak optik internet piyasasına giriş yapmıştır.

Bunların dışında daha küçük ölçekli firmalar da internet piyasasında yer almaktadır.

Hizmetler

Bankacılık

Kredi Kuruluşları Yasası, istikrarlı ve güvenli bir bankacılık sisteminin garanti edilmesi ve mevduat sahiplerinin çıkarlarının korunması amacıyla kredi kuruluşlarının lisans almasını, faaliyetlerini sürdürmesini, denetimini ve sona erdirilmesini düzenlemektedir. Söz konusu yasa hükümlerine göre bankalar ve elektronik para kuruluşları kredi kuruluşları olarak kabul edilmektedir. Başka düzenleme getirilmediği sürece, özel yasa ile oluşturulmuş bankalar da Kredi Kuruluşları Yasası'na bağlıdır. Kredi Kuruluşları Yasası'na göre, kamuya açık bir biçimde mevduat ile iadesi yapılabilecek diğer değerleri çeken ve kendi risk ve hesabına kredi veya benzeri finansman sağlayan kuruluşlara banka adı verilmektedir.

Kamuya açık bir biçimde mevduat ve iadesi yapılabilecek diğer değerleri tutma, mevduat olarak değerli varlıklar tutma ve mevduat ve saklama kuruluşu olma görevlerini yalnızca Bulgaristan Merkez Bankası'ndan banka lisansı almış kişiler, Bulgaristan Merkez Bankası'ndan Bulgaristan Cumhuriyeti'nde şube aracılığıyla faaliyet gösterme lisansı almış merkezi üçüncü ülkede olan bankalar ve AB üyesi ülkelerin yetkili organlarından banka lisansı almış ve Bulgaristan Cumhuriyeti'nde doğrudan ya da şube aracılığıyla bankacılık hizmeti sunan bankalar yerine getirebilmektedir.

Banka, bir anonim şirket olarak kurulmaktadır. Kredi Kuruluşları Yasası'nda aksi öngörülmedikçe, bankalar Ticaret Yasası'na tabidir. Bankacılık faaliyetinin yürütülmesi için Bulgaristan Merkez Bankası'ndan lisans alınması gerekmektedir. Verilen lisanslar, Bulgaristan Merkez Bankası nezdinde tutulan sicile kaydedilmektedir. Merkez Bankası, kredi kuruluşlarına lisans verme koşullarını ve kredi kuruluşlarına verilen her lisansı Avrupa Komisyonu'na bildirmektedir. Banka kuruluş sermayesinin asgari düzeyi 10 milyon levardır (5,1 milyon euro). Banka, en az iki kişi tarafından ortaklaşa yönetilmelidir. Söz konusu kişilerden en az birinin Bulgarca bilmesi gerekmektedir.

Kredi Kuruluşları Yasası, AB üye ülkelerinde lisans almış bankaların Bulgaristan'daki faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler de getirmektedir.

Bulgaristan Merkez Bankası, bankaları ve üçüncü ülke bankalarının şubelerini denetleyen organdır. Aynı zamanda banka ve banka şubelerinin tasfiyesi veya kapatılması da Bulgaristan Merkez Bankası'nın müsaadesiyle yapılmaktadır.

Banka Denetim İdaresi, bankacılık sistemindeki süreç dinamiklerini ortaya koymak amacıyla bankaları varlıklarına göre üç gruba ayırmaktadır. Birinci grup, varlıkları baz alınarak belirlenen en büyük beş lisanslı bankadan oluşmaktadır. İkinci gruba diğer bankalar dahildir. Üçüncü grup ise yabancı bankaların Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki şubelerini kapsamaktadır. 31 Temmuz 2019 itibarıyla birinci gruba UniCredit Bulbank, DSK Bank, United Bulgarian Bank, First Investment Bank ve Eurobank Bulgaria (Postbank) dahildir. İkinci grup Raiffeisenbank (Bulgaria),

Expressbank, Central Cooperative Bank, Allianz Bank Bulgaria, Piraeus Bank Bulgaria, Bulgarian Development Bank, ProCredit Bank (Bulgaria), Municipal Bank, Investbank, International Asset Bank, Bulgarian-American Credit Bank, D Commerce Bank, TBI Bank, Tokuda Bank ve Texim Bank bankalarından oluşmaktadır. Üçüncü gruba ise Citibank Europe - Bulgaristan Şubesi, ING Bank N.V. – Sofya Şubesi, BNP Paribas S.A. - Sofya Şubesi, BNP Paribas Personal Finance S.A. - Bulgaristan Şubesi ve T.C. Ziraat Bankası - Sofya Şubesi dahildir.

T.C. Ziraat Bankası - Sofya Şubesi yabancı banka şubesi olarak Bulgaristan bankacılık sektöründe hizmet sunmaktadır. T.C. Ziraat Bankası'nın Sofya, Filibe, Kırcaali, Varna'da ofisleri bulunmaktadır. T.C. Ziraat Bankası Türk yatırımcılarına bazı özel imkanlar sunmaktadır:

- Bulgaristan'da yeni kurulan şirketin nakdi/gayrinakdi kredi imkanlarından faydalanmasının zor olduğu durumlarda, Ziraat Bankası'nın Türkiye'deki herhangi bir şubesi nezdinde önceden tesis edilmiş olan kredi limitlerinden yeni kurulan şirket kredi kullanabilmektedir. Bulgaristan'da enflasyona paralel olarak kredi faiz oranları daha düşüktür;
- Ayrıca, gayrimenkul teminatı ya da kefalet teminatı gerektiren kredilendirmelerde Bulgaristan'daki şirketin yeterli teminata sahip olmadığı durumlarda Türkiye'den sağlanacak gayrimenkul ipoteği, şahıs ya da grup şirketi kefaleti ile kredi ihtiyaçları karşılanabilmektedir;
- T.C. Ziraat Bankası ayrıca, Türkiye'den yapılacak yerli üretim makina ithalatlarının % 100'üne kadar uzun vadeli finansman imkanları sunmaktadır;
- 2014 yılında T.C. Ziraat Bankası ile Türk Eximbank arasında yapılan anlaşmaya göre, Türkiye'den ithalat yapan Bulgaristan'da yerleşik firmalar Eximbank alıcı kredilerinden T.C. Ziraat Bankası aracılığı ile faydalanabilmektedirler;
- Uluslararası transferlerin T.C. Ziraat Bankası'nın Bulgaristan'daki şubeleri aracılığıyla daha hızlı ve daha düşük ücretle gerçekleştirme olanağı mevcuttur;
- Banka, yurtdışında TL hesap açma ve işlem yapma olanağı sağlamaktadır;
- Aynı dili konuşmanın sağladığı iletişim kolaylıkları sunmaktadır.

Türk sermayeli D Commerce Bank AD, Bulgaristan Cumhuriyeti'nde lisanslı banka olarak faaliyette bulunmaktadır. 29 Nisan 2014'te sermaye artırımına bağlı olarak Fortera A.Ş. sermayeye % 33 oranında ortak olmuştur. Söz konusu bankanın şube sayısı 50'nin üzerindedir.

Bulgaristan Merkez Bankası (BNB) Temmuz 2019 sonu itibariyle, bankacılık sektörü aktiflerinin 56,4 milyar euro olduğunu açıklamıştır. En büyük beş bankanın toplam aktiflerdeki payı % 60,2 olarak gerçekleşmiştir. Yılın ilk yedi ayında bankacılık sistemi karı 511,3 milyon euro olarak gerçekleşmiştir. Brüt kredi portföyü ise 32,5 milyar euroya ulaşmıştır. Temmuz sonu itibariyle bankacılık sektöründe mevduat toplamı 47,8 milyar eurodur. Toplam sermaye yeterlilik oranı ise % 20,54 olarak gerçekleşmiştir.³⁴

³⁴ Bulgaristan Merkez Bankası'nın bankacılık sisteminin durumuna ilişkin 30 Ağustos 2019 tarihli bülteni

Turizm

Bulgaristan, Karadeniz kıyısındaki sahil şeridi, tarihi mirası, dağları, kaplıcaları, geniş düzlükleri, ırmakları, gölleri ve mağaraları ile hem yaz hem de kış turizminde önemli bir potansiyele sahiptir.

Turizm Bakanlığı'nın açıklamalarına göre son 4 yılda ülkeye gelen yabancı turistlerin sayısı % 31, sektörün geliri ise % 34 oranında artmıştır. Rekor kırılan üçüncü sezon olan 2018'de turizm geliri toplam 4,3 milyar euro olmuştur. Bulgaristan Turizm Acenteler Birliği yetkililerine göre kış turizmi gittikçe daha sürdürülebilir ve yaz turizmine kıyasla daha öngörülebilir olmaya başlamıştır. Kış tatili için gelen turistlerin büyük bölümü komşu Balkan ülkelerindendir. Aynı zamanda Mısır ve Tunus gibi yakın tarihlere kadar kapalı piyasaların yeniden açılması, Rus turistlerinin yeniden Türkiye'ye yönelmesi Bulgaristan yaz turizmine olumsuz etki etmektedir. Nitekim, 2019 yaz aylarında Rus turistleri sayısında % 15 - % 20 azalma beklenmektedir. Son beş-altı yılda Bulgaristan kültür ve SPA turizminde iyi gelişmeler kaydedilmektedir. Bulgaristan'dan yurtdışına tatillerde ise iki buçuk kat artışla Türkiye, tercihler listesinin başını çekmektedir.

Aşağıda yer alan tabloda sıralama tatil ve gezi amaçlı ziyaretçilerin sayısına göre yapılmış olup ülkeye en çok turistin geldiği 10 ülke ve toplam turistlerin sayısı gösterilmektedir.

Tablo 25

2018 Yılında Tatil ve Gezi Amaçlı Bulgaristan'a En Çok Turistin Geldiği 10 Ülke

No:	Ülke	Ziyaret Amacı			
		Tatil ve Gezi	İş Gezisi	Diğer	Toplam
1	Almanya	583 903	136 118	324 524	1 044 545
2	Romanya	552 697	335 440	1 034 055	1 922 192
3	Kuzey Makedonya	502 793	52 745	114 897	670 435
4	Rusya	465 017	12 346	36 358	513 721
5	Türkiye	391 297	153 382	899 625	1 444 304
6	Sırbistan	337 536	48 950	211 122	597 608
7	Ukrayna	323 311	28 346	119 404	471 061
8	Polonya	313 780	57 264	100 377	471 421
9	Yunanistan	229 122	327 378	644 080	1 200 580
10	İsrail	233 917	5 605	3 684	243 206
	Tablo Toplamı	3 933 373	1 157 574	3 488 126	8 579 073
	Genel Toplam	5 804 576	1 727 874	4 835 913	12 368 363

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

* "Diğer" bölümünde yer alan ziyaret nedenleri şunlardır: "misafirlik", "transit" ve "diğer"

Sigortacılık

2003 yılında kurulan Finansal Denetleme Komisyonu, yürütme erkinden bağımsız bir kuruluş olup faaliyetlerini Parlamento'ya rapor etmektedir. Sermaye ve sigortacılık piyasalarında istikrar ve şeffaflık sağlamak, yatırımcıların ve sigorta yaptıranların haklarını korumak Finansal Denetleme Komisyonu'nun temel amaçlarıdır. Mevzuatı geliştirmek, lisans ve izin vermek,

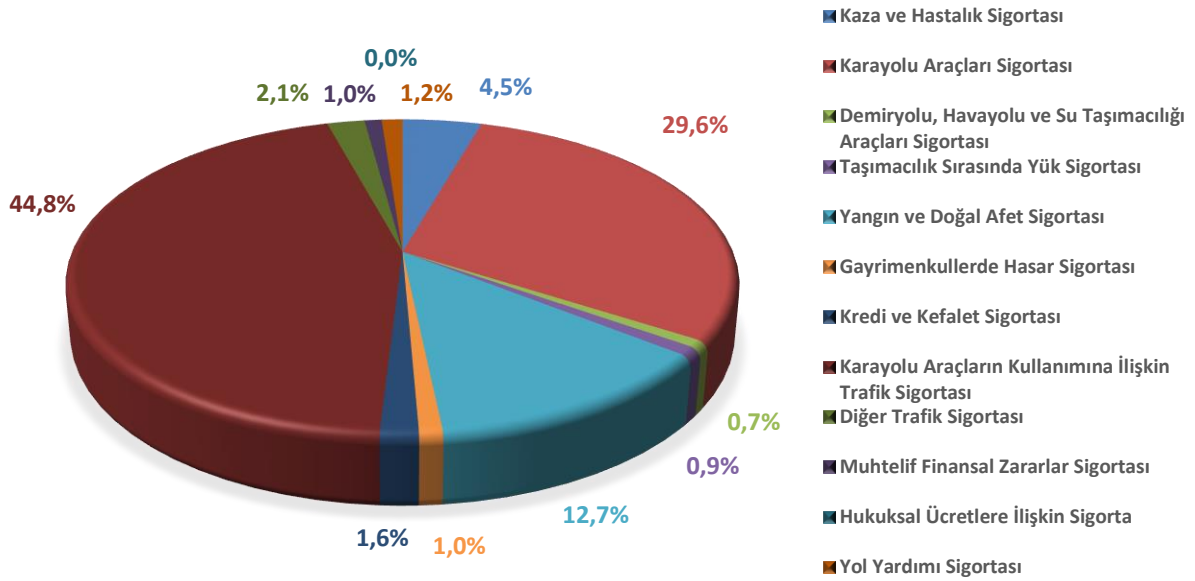
piyasa katılımcılarını denetlemek, ilgililer açısından önemli olabilecek piyasaya ilişkin bilgileri açıklamak Komisyon'un ana faaliyetlerinin çerçevesini oluşturmaktadır.

30 Haziran 2019 itibarıyla genel sigortacılık alanında 25 şirket, hayat sigortası alanında 11 şirket, reasürans alanında ise 8 şirket faaliyette bulunmuştur. 2018 yılında Bulgaristan'da en çok genel sigorta prim geliri sağlamış şirketler Lev Ins (143,3 milyon euro), DZI (119,8 milyon euro), Bulstrad Vienna Insurance Group (115,8 milyon euro), Armeec (106,3 milyon euro), Bul Ins'dir (90 milyon euro). Hayat sigortası prim geliri en fazla olan şirketler ise Bulstrad (57 milyon euro), DZI (50,7 milyon euro), Allianz (43,7 milyon euro), Unika'dır (40,2 milyon euro).

Genel sigorta primlerinden sektör şirketleri 2018 yılında toplam 1,047 milyar euro gelir sağlamıştır. Trafik sigortası (% 37,8), karayolu araç sigortası (% 32,3), yangın ve doğal afet (% 16,3) toplam gelir içerisinde en büyük paya sahip olmuştur. Yine 2017 yılında hayat sigortası primlerinden elde edilen gelirler ise 229,7 milyon euro büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Reasürans prim gelirleri 2017 yılında 0,8 milyar euro olmuştur.³⁵

Şekil 18

2018 Yılında Genel Sigorta Prim Gelirlerinin Dağılımı

Kaynak: Finansal Denetleme Komisyonu

Enerji

Bulgaristan'ın Enerji Sektörüne Genel Bir Bakış

Bulgaristan'ın enerji koridorlarının üzerinde bulunması, AB üyesi olarak enerji etkinliği ve çevre konularında bir çok hukuksal yükümlülüğü yerine getirme gerekleri ülkenin enerji jeopolitiğinde etkin rol almasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, Bulgaristan Balkanlar'da ve Avrupa'nın bütününde enerji güvenliği açısından önemli bir yere sahiptir. Bunun farkında olan Bulgaristan bir çok uluslararası enerji projesinde yer almakta, bunun yanı sıra kendi inisiyatifiyle bazı

³⁵ <http://www.fsc.bg/bg/pazari/osiguritelen-pazar/statistika/>

uluslararası projelere önderlik yapma çabasıdadır. Diğer taraftan, ülke, Güneydoğu Avrupa'nın önde gelen elektrik enerjisi ihracatçılarından biridir ve yenilenebilir enerji kaynaklarını daha etkin kullanarak daha fazla elektrik ihracatı yapma potansiyeline sahiptir.

Bulgaristan'ın gelişmiş bir enerji sektörü bulunmaktadır. Köklü bir sektör olmasına rağmen küçük bir sektördür. Komünizm döneminden ve dönemin sanayi yapısından Bulgaristan'a miras olarak enerji yoğun bir ekonomi kalmıştır. Bulgaristan, elektrik ve yakıt sıkıntısı yaşanmayan bir ülkedir. Ülkenin önemli miktardaki yerel doğal kaynakları, güçlü yerel enerji üretimi, büyük petrol işleme kapasitesi elektrik ve yakıt temininde düşük riskli bir ortam yaratmaktadır. Ancak, petrol işleme maliyetlerinin yüksek olması, elektrik altyapısının eski olması nedeniyle kayıp yaratması ve ülkenin ham petrol ve doğalgazda Rusya'ya bağımlı olması arz güveniği bakımından risk arz etmektedir.

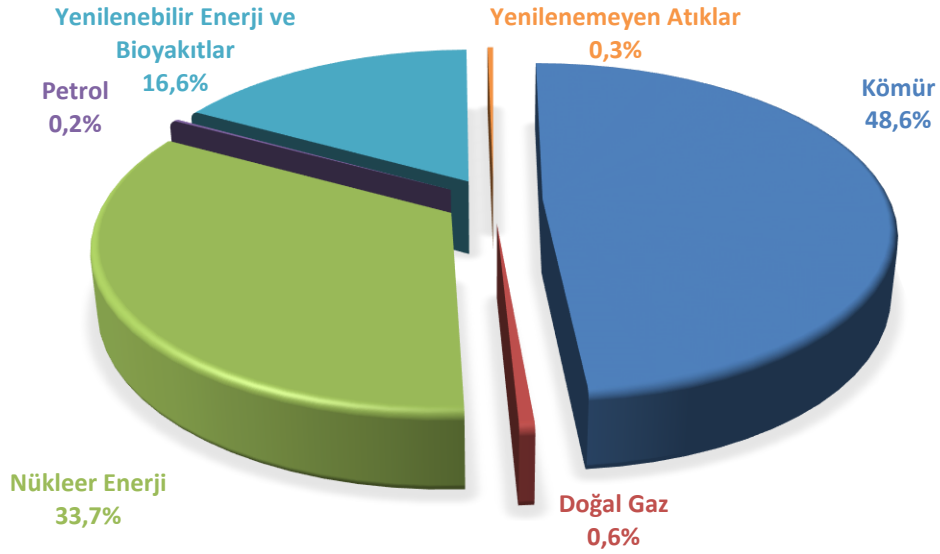
Bulgaristan'da enerji sektörüne ilişkin hukuki çerçeve AB mevzuatı ile uyumlu olup, "Enerji Kanunu", "Yenilenebilir Enerji Kanunu", "Nükleer Enerjinin Güvenli Kullanımına Dair Kanun" ve "Enerji Verimliliği Kanunu" başta gelen yasal düzenlemelerdir. Enerji sektörüne ilişkin politikalar Bulgaristan Enerji Bakanlığı tarafından belirlenmekte, enerji piyasası Enerji ve Su Denetleme Komisyonu denetimi altında bulunmaktadır.

Stratejik önem arz eden enerji sektörü temel altyapısı Bulgaristan Enerji Holding'i kanalıyla devlete aittir. Elektrik naklinin yapıldığı ağ, nükleer enerji santrali ve ana hidroelektrik santraller söz konusu stratejik öneme sahip varlıklardır. Elektrik dağıtım ağlarının tamamı özel sektör eliyle gerçekleştirilmektedir. Kömür ve gaz bazlı enerji santrallerinin büyük bir çoğunluğunda % 90'a varan oranlarda yabancı sermaye ve yaklaşık % 10 yerel sermaye bulunmaktadır.

2008 yılında Bulgaristan Enerji Holdingi EAD kurulmuştur. Söz konusu şirket % 100 devlete ait olup Bulgaristan enerji sektöründe kilit rol oynayan kamu şirketlerini şemsiyesi altında birleştirmektedir. Bu şirketler Maritsa İztok EAD madenleri (kömür madenleri), Maritsa İztok 2 EAD termik santrali (linyit kömürden elektrik üretimi), Kozloduy EAD nükleer elektrik santrali, NEK EAD (Ulusal Elektrik Şirketi, elektrik enerjisi üretimi, elektrik enerjisi merkezi olarak satın alımı ve satışı, dağıtım ağına bağlı tüketicilere elektrik enerjisi sağlama, elektrik enerjisi ithalatı ve ihracatı, yatırım faaliyetleri, enerji üretiminde enerji verimliliğine ilişkin önlemleri özendirme faaliyetlerini gerçekleştirmektedir), ESO EAD (Elektrik Sistem Operatörü, elektrik enerjisi sisteminin cari planlamasını, sisteme ilişkin koordinasyon ve yönetim işlerini, ülke sisteminin diğer ülkelerin sistemleriyle ortak çalışmalarını, elektrik iletim ağının işletilmesi, bakımı ve güvenli çalışmasını gerçekleştirmektedir), Bulgargaz EAD (Bulgaristan'da müşterilere gaz tedariki) ve Bulgartransgaz EAD'dir (gaz dağıtım noktalatına gaz tedariki, ülke toprakları üzerinden gaz transiti, Çiren gaz deposunu işletme). Bulgaristan Enerji Holdingi'nin faaliyet alanı, doğalgaz, elektrik enerjisi, termik enerji, kömür, diğer muhtelif enerji türleri ve enerji üretiminde kullanılan hammadde alanlarında üretim, nakil, transit, depolama, işletme, dağıtım, satış, satın alma ile iştigal eden şirketleri satın almak, işletmek, değerlendirmek ve satmak olarak tarif edilmiştir.

Bulgaristan, gayri safi enerji tüketiminin % 62'si ülke içerisindeki enerji üretiminden sağlamaktadır. Enerji üretim yapısında son yıllarda önemli bir değişim yaşanmamıştır.

Şekil 19

Bulgaristan'da Enerji Üretiminin Yapısı (2017)

Kaynak: Bulgaristan Enerji Bakanlığı

Ülkenin enerji sektörü elektrik üretimine dayanmaktadır. Elektrik enerjisi yerel nükleer, termik ve hidroelektrik santrallerinde üretilmektedir. Elektrik üretimi, ülkenin ekonomik gelişmesi bakımından önemli rol oynamakta ve bölgesel planda elektrik ihracatını mümkün kılmaktadır.

Bulgaristan'ın önemli miktarda kömür kaynakları bulunmaktadır. Ham petrol ve doğalgaz ithalatının neredeyse tamamı Rusya'dan yapılmaktadır. Bulgaristan, nükleer yakıtını da Rusya'dan ithal etmektedir. Dolayısıyla, enerji konusunda Rusya'ya büyük bir bağımlılık söz konusudur. Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda Bulgaristan'ın doğal kaynaklarının yeterli seviyede işletilmediği değerlendirilmektedir. Burada su, güneş, biokütle, jeotermal ve rüzgâr enerjisinde büyük potansiyel olduğu düşünülmektedir. Bulgaristan enerji sektörünün yapısına ilişkin ayrıntılı bilgi Müşavirliğimizce hazırlanan ve T.C. Ticaret Bakanlığının www.ticaret.gov.tr adresli web sayfasındaki 'Ülkeler' bölümünden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları yolu izlenerek ulaşılan “2017 Bulgaristan Enerji Raporu” adlı çalışmada yer almaktadır.

Enerji tüketimi sanayi sektöründen, özellikle petrol rafinerisi ve metalürji sektörü gibi enerji yoğun alanlardan belirlenmeye devam edecektir. Aynı zamanda araba sahiplerinin sayısının artmasıyla petrol tüketimi de artmıştır. Hane halklarının enerji tüketimi son yıllarda nispeten sabit kalmıştır.

Enerji Piyasasının Serbestleştirilmesi

Serbestleştirme, sektörün yeniden yapılandırılmasının temel yapı taşlarından addedilmektedir. Bulgaristan enerji sektörünün bazı alanlarında tam serbestleşmiş piyasa koşulları olsa da yıllardır süregelen bir elektrik piyasası serbestleştirme süreci yaşanmaktadır. Halihazırda Bulgaristan elektrik enerjisi piyasasında hem düzenlenmiş piyasa segmenti hem

serbestleştirilmiş piyasa segmenti bulunmaktadır. NEK'in borçluluğu, elektrik üreticileriyle büyük orandaki uzun vadeli sözleşmeler, üreticiden tek alıcı ve dağıtım şirketlerine/nihai kullanıcılara tek satıcı olma statüsü serbestleştirme sürecini yavaşlatmaktadır. Ancak son bir kaç yılda elektrik piyasasının liberalleştirilmesi çerçevesinde bazı somut gelişmeler yaşanmıştır.

Bunlardan biri, AB'nin elektrik üretimin, elektrik nakli ve dağıtım faaliyetlerinden ayrılmasına ilişkin genel şartlarının yerine getirilmesi çerçevesinde 2004-2007 döneminde dağıtım ağı (distribution grid) NEK şirketinden dağıtım ağı operatörlerine devredilmesi ve 2014 yılında Elektrik Sistem Operatörü EAD şirketinin NEK EAD'den resmen ayrılması ile nakil ağı (transmission grid) da NEK'ten ayrılmasıdır. Bir taraftan, dağıtım ağı özelleştirilerek üç bölgeye ayrılmıştır. Bu çerçevede CEZ (<http://www.cez.bg/>) Batı Bulgaristan, EVN (<https://www.evn.bg/>) Merkez ve Güneydoğu Bulgaristan, Energo-Pro (<https://www.energo-pro.bg/index.php?lang=en>) ise Kuzeydoğu Bulgaristan dağıtım ağını işletmektedir. Diğer taraftan, Elektrik Sistem Operatörü 2007 yılında NEK EAD'nin iştiraki olarak kurulmuş 2009/72 Direktifi'nin gereklerinin yerine getirilmesi çerçevesinde son aşama olarak 2014 yılında ana şirketten resmen ayrılmıştır. Elektrik Sistem Operatörü EAD, Bulgaristan'ın elektrik enerjisi sisteminin cari planlamasını, sisteme ilişkin koordinasyon ve yönetim işlerini, ülke sisteminin diğer ülkelerin sistemleriyle ortak çalışmalarını, elektrik iletim ağına işletilmesi, bakımı ve güvenli çalışmasını gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra şirket, Bulgaristan üzerinden elektrik transitini gerçekleştirmekte ve elektrik enerjisi piyasasını organize etmektedir.

Elektrik piyasasının liberalleştirilmesi çerçevesinde bir diğer önemli gelişme, Ocak 2016'da Bulgaristan Bağımsız Enerji Borsası'nın "bir gün sonra" şeması ile çalışmaya başlamasıdır. 2014 yılında Bulgaristan Bağımsız Enerji Borsası'nın elektrik enerjisi borsa satışları konusunda lisans almasının temel amacı olan efektif elektrik enerjisi piyasasının oluşturulmasına ilk adım, borsanın 2016'nın başında reel faaliyete geçmesiyle atılmıştır. Halihazırda "bir gün sonra" segmanında 73, "aynı gün" segmanında 52, "merkezi ikili sözleşmeler piyasası" segmanında 62 kuruluş borsaya kayıtlı olarak faaliyette bulunmaktadır. 2018 ve 2019 yıllarında Enerji Kanununda yapılan değişiklikler ile 4 MW'ın üzerinde üretim kapasitesi olan elektrik üreticilerine serbest piyasaya elektrik satışlarını sadece Bağımsız Enerji Borsası aracılığıyla yapma ve 1 MW'ın üzerinde üretim kapasitesi olan yenilenebilir kaynaklardan elektrik üreten veya yüksek verimli kombine elektrik üretimi yapan şirketlere elektrik enerjilerinin tamamını Bağımsız Enerji Borsası'na sunma zorunluluğu getirilmiştir.

Elektrik piyasasının serbestleştirilmesine ilişkin üçüncü önemli gelişme, 1 Nisan 2016 tarihinde hanehalkının serbest piyasaya çıkışlarını kolaylaştıran kuralların yürürlüğe girmesidir. Standart yük profillerinin devreye girmesi ve elektrik tedarikçisi değiştirme işlemlerinin ücretsiz olmasıyla serbest piyasaya çıkış, bürokratik prosedürler bakımından oldukça kolaylaşmıştır. Ancak elektrik satıcıları arasında büyük bir rekabet gözlemlenmediği, paket hizmetlerde çeşitlilik olmadığı ve konuya ilişkin bilgilendirme yetersiz kaldığı için serbest piyasa katılımcı sayısı oldukça düşüktür. Bu gelişmeler sayesinde borsa, piyasadaki etkisini güçlendirmiş, temel elektrik enerjisi ticareti yapma kanalına dönüşmüştür.

Serbest enerji piyasası halihazırda hanehalkından ziyade sanayi işletmeleri için yarar sağlamaktadır. Bunun sebebi, Enerji ve Su Denetleme Komisyonu tarafından düzenlenen piyasada hanehalkı fiyatlarının serbest piyasa fiyatlarına göre daha düşük, sanayi işletmeleri

fiyatlarının ise daha yüksek olmasıdır. Komisyonun bu uygulaması ile sanayi işletmeleri, hanehalkına daha düşük fiyatlar sunulabilmesi için çapraz sübvansiyon sağlamaktadır. Enerji piyasasındaki özel elektrik tüccarları sanayi işletmeleri için % 30'a kadar daha düşük fiyatlar sunabildiği için küçük sanayi işletmelerin önemli bir kısmı 2015 yılından bu yana serbest piyasaya geçiş yapmıştır.

Gerçekleştirilmesi Öngörülen Enerji Projeleri

Türkiye-Bulgaristan Doğalgaz Bağlantı Hattı (ITB):

Türkiye-Bulgaristan doğalgaz bağlantı hattı projesi, teknik bakımdan çift yönlü akış imkanlarının sağlanması vasıtasıyla Bulgartransgaz EAD ile Botaş A.Ş. ağırları arasında mevcut bağlantıların geliştirilmesini amaçlamaktadır. Lozenets istasyonu ile Malkoçlar istasyonu arasındaki hat, Bulgaristan'da üzerinde çalışmaların yürütüleceği güzergah olarak belirlenmiştir. Kapasitesi 3 milyar m³ olarak hesaplanmaktadır. Proje yatırımcıları Bulgartransgaz EAD ile Botaş A.Ş.'dir. Konuya ilişkin mutabakat zaptı iki ülke yetkili Bakanlıkları tarafından imzalanmış olup 28 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bulgaristan proje için ön araştırma yapmış olup araştırmanın sonuçları yetkili merci tarafından onaylanmıştır. Söz konusu boru hattının 2022 yılına kadar inşa edilmesi ve faaliyete geçmesi beklenmektedir.

Bulgaristan-Yunanistan Doğalgaz Bağlantı Hattı

Bulgaristan'ı Güney Doğalgaz Koridoru'na (SGC) bağlayacak Bulgaristan-Yunanistan doğalgaz bağlantı hattı aracılığıyla doğalgaz arzının çeşitliliği sağlanarak Doğu Avrupa bölgesinin enerji bağımsızlığı ve düzenli gaz tedarikinin güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nca söz konusu projenin Avrupa ortak menfaat projesi olduğu ve Enerji Birliğinin hedeflerine katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Bulgaristan, Eski Zağra - Gümülcine arasındaki 182 kilometrelik doğalgaz interkonnektör bağlantısının inşaatı için AB fonlarından 33 milyon euro alacaktır. Hattın Bulgaristan'daki kısmının maliyeti yaklaşık 145 milyon euro civarındadır. İnterkonnektör bağlantısının 2020 yılı sonunda tamamlanması öngörülmektedir. Temel kapasitesi 3 milyarm³ve azami kapasitesi 5,5milyar m³olması öngörülen projede Azeri Socar 1,57 milyar m³yıllık kapasite, Amerikan Linden Energy ise 276 milyon m³yıllık kapasite rezerve etmiş durumdadır. 2019 yılının başında söz konusu hattın Bulgaristan üzerinden geçecek kısmının yapımı için açılan ihaleye iki başvuru olmuştur. Bunlardan biri G.P. Group, Glavbolgarstroy ve Bonatti şirketlerinden oluşan Bulgar-İtalyan konsorsiyum tarafından, diğeri ise Yunan J&P-Avax şirketi tarafından yapılmıştır. Nitekim, Yunan şirket ihaleyi kazanmıştır.

Bulgaristan-Sırbistan Doğalgaz Bağlantı Hattı

17 Mayıs 2018 tarihinde AB – Batı Balkanlar zirvesi esnasında Bulgaristan ve Sırbistan iki ülke arasında gaz interkonnektör bağlantısının yapımı konusunda ortak bir deklarasyon imzalamıştır. Deklarasyona göre Bulgar topraklarında projeyi hayata geçirecek ve inşa edilecek hattın operatörlüğünü yapacak kurum Bulgartransgaz'dır. Hattın toplam uzunluğu 170 km, Bulgaristan'daki kısmı 61 km, yıllık kapasitesi 1,8-3,2 milyar metre küp olacaktır. Hattın Mayıs 2022'de faaliyete geçmesi öngörülmektedir. Söz konusu boru hattının her iki ülke için gaz kaynaklarını çeşitlendirmesi beklenmektedir.

Balkan Doğalgaz Dağıtım Merkezi

Bulgaristan, ülkede doğalgaz dağıtım merkezi inşa ederek Güneydoğu Avrupa'nın doğalgaz transitinde önemli rol oynamayı hedeflemektedir. Merkezin gaz güzergah ve kaynaklarının güvenliği ve çeşitlendirilmesine katkı sağlaması öngörülmektedir. Balkan Doğalgaz Dağıtım Merkezi olarak adlandırılan bu merkez sayesinde 15 milyar m³yakın doğalgaz dağıtımı gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir. Uzmanların hesaplamalarına göre tesisin kurulması 1 400 ila 2 400 milyon euroya mal olacaktır. Romanya ve Yunanistan, projeyi onaylamaktadır. 16 Mart 2018 tarihinde Bulgartransgaz ile Bulgar EMG danışmanlık şirketi ve İsviçreli AF Consult danışmanlık şirketinin oluşturduğu konsorsiyum arasında 2,3 milyon leva (1,176 milyon euro) değerinde Balkan gaz dağıtım merkezinin fizibilite çalışmalarını konu alan bir sözleşme imzalanmıştır. Avrupa Komisyonu projeye 920 bin euroluk finansman sağlamaktadır. 2019 yılının başında Rusya, söz konusu projede doğalgaz temini ile yer almak istemediğini açıklamıştır.

Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Bulgaristan'da kömür madenciliği sektörü boyut anlamında küçük olmakla birlikte büyük öneme sahiptir. Bulgaristan'ın enerji kalemleri içinde kömür en önemli kalemdir. Bulgaristan'da linyit, alt bitümlü, bitümlü ve antrasit kömürü bulunmaktadır. Linyit kömürü (1.200-2.000 ccal) Meriç nehrinin doğu ve batı bölümlerinde ve Sofya civarında yoğun olarak bulunmaktadır. Altbitümlü kömür (3.000-5.000 ccal) Bobov Dol, Pernik, Burgaz ve Blagoevgrad şehirleri civarında, bitümlü kömür (5.000 ccal) ise Bulgaristan'ın merkez bölgesi olan Gabrovo-Tvirditza-İslimiye civarında mevcuttur. En eski ve en yüksek kalorili olan antrasit kömürü (6.000 ccal) Svoge şehri civarında çıkarılmaktadır. Bulgaristan'da bitümlü ve antrasit kömürü ise çıkarılmaya uygun değildir.

Plevne düzlüğünde petrol kaynakları bulunmaktadır. Ancak söz konusu petrol ülkenin ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.

Bulgaristan'da demir, kurşun, çinko ve bakır cevherleri bulunmaktadır. Ancak demir kaynakları yetersiz olduğu için ithalat da yapılmaktadır. Bulgaristan'da yoğun olarak kireç taşı ve granit de bulunmaktadır.

Para ve Sermaye Piyasaları

Özel mülkiyete izin vermeyen ekonomi politikaları sebebiyle 1991 senesine kadar Bulgaristan'da sermaye piyasası çalışmamıştır. Doğu Bloku'nun 1989'da dağılmasıyla Bulgaristan'da köklü yapısal, ekonomik ve sosyal reformlar uygulanmaya başlanmıştır. Buna paralel olarak 1991 yılında Ticaret Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile sermaye piyasası tekrar oluşturulmaya başlanmıştır. 90'lı yılların sonuna kadar sermaye piyasasının hareketli gelişimi daha iyi hukuksal düzenlemeleri gerektirmiş, bu nedenle Menkul Kıymetlerin Halka Arzı Yasası 1999 yılında Parlamento tarafından onaylanmıştır. Günümüzde Bulgaristan sermaye piyasasının bel kemiğini Finansal Denetleme Komisyonu, Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası – Sofya (BMKB), interbank ve aracılar oluşturmaktadır. Finansal Denetleme Komisyonu 2011 Mayıs ayında aldığı bir kararla 1997 yılında kurulan ve sermaye piyasasına girişleri güvenli bir duruma getirmeyi amaçlayan Bulgaristan'daki tek oluşum Central Depository AD'nin (CDAD) bankacılık

hisselerinin Maliye Bakanlığı'na devredilmesine karar vermiştir (CDAD'nin hissedarları, bu karara kadar Bulgar sermaye piyasalarında etkin olan büyük ticari bankalardır).

2018 yılında Bulgar Menkul Kıymetler Borsası'nın SOFIX endeksinde % 12,25 oranında bir düşüş meydana gelmiş, endeks 677,45'ten 594,46'ya gerilemiştir. BGBX 40 da 132'den 115,91'e düşerek % 12,19 oranında küçülmüştür.

Tablo 26

Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası (BMKB) Endeksleri

Endeks	31.12.2018	31.12.2017	Değişim
SOFIX	594,46	677,45	- %12,25
BGBX 40	115,91	132,00	- %12,19
BG TR30	496,14	555,98	- %10,76
BG REIT	121,07	116,10	% 4,28

Kaynak: BMKB

Aynı dönemde regüle piyasada işlem sayısı önceki yıla göre 25 bin azalarak, yaklaşık 54 bin düzeyinde gerçekleşmiştir. Cirolar 2017 yılında yaklaşık 361 milyon euro iken 2018'de ciddi bir düşüşle 281 milyon euroya gerilemiştir. Piyasa sermaye değeri geçen yıla göre % 13,3 oranında artarak yaklaşık 13,7 milyar euro olmuş ve GSYİH'nın % 25,92'sine tekabül etmiştir.³⁶

Perakende Sektörü

Ülkede ortalama ücretin artış trendinde olması tüketimi olumlu etkilemektedir. Haziran 2019'da Bulgaristan'da ortalama ücret 641 euroya, Başkent Sofya'da ise 885 euroya ulaşmıştır.

2018 sonu itibariyle modern AVM'lerde toplam alan Sofya'da 400.660m², Bulgaristan genelinde ise 771.860 m². 2018 yılının ikinci yarısında Filibe'de 35 bin m²alana sahip Plovdiv Plaza açılmıştır. Ülke genelinde AVM'lerde kiraya verilebilecek nitelikteki alanlar 109 m²/1000 kişi'ye ulaşmıştır. Filibe'de bu rakam 254 m²/1000 kişi, başkent Sofya'da ise 316 m²/1000 kişi olmuştur. Sofya'da ticari cadde doluluk oranı % 8'den % 6'ya düşmüştür. Bu gösterge Filibe'de % 3, Varna'da % 6 ve Burgaz'da % 8 olarak gerçekleşmiştir. LC Waikiki gibi mevcut perakende satıcıları ile Billa, Lidl, T Market ve Fantastico gibi gıda zincirleri yeni perakende satış alanlarının kullanıma alınmasında aktif rol oynamıştır. Billa, daha önce Carrefour'un Sofya AVM'lerinde işlettiği çok sayıda yeri kiralayıp işletmeye başlamıştır.

2018 yılında AVM'lerde aylık metre kare ortalama kiralarda Sofya'da 39 euro, Filibe, Varna ve Burgaz'da 25 euro olmuştur. Ticari caddelerde ise ortalama kiralarda Sofya'da 55 euro, Filibe'de 23 euro, Burgaz'da 22 euro ve Varna'da 21 olarak gerçekleşmiştir.

Büyük şehirlerde bazı AVM projelerinin tamamlanması, 100 kişiden az nüfusu olan ve modern AVM bulunmayan yerlerde alışveriş parklarına ilginin artması, bazı uluslararası moda, ayakkabı ve ev eşyası markalarının bu parkları genişlemek için fırsat olarak görmesi, KiK ve Pepco gibi düşük fiyat markalarının mağaza açması, içinde otel, ticari alanlar, kafe, restoranlar ve değişik

³⁶ <http://www.bse-sofia.bg/?page=AnnualStatistics>

aktivitelerin gerçekleştirilebileceği diğer yerler bulunduran büyük sitelerin (Garanti Koza'nın Grand Kanyon ve Sofia Square projeleri) tamamlanması beklenmektedir.

Tablo 27

Bulgaristan'da 2018 Yılında En Çok Satış Yapan Perakende Zincirleri

Sıra No:	Şirket	Satış Geliri (Bin Euro)	Web	E-mail
1	KAUFLAND BULGARIA & CO.	804 018	https://www.kaufland.bg/	info@kaufland.bg
2	LIDL BULGARIA & CO.	483 070	https://www.lidl.bg/	pr@lidl.bg
3	METRO CASH AND CARRY BULGARIA	428 916	https://www.metro.bg/	info@metro.bg
4	BILLA BULGARIA	391 882	https://www.billa.bg/	info@billa.bg
5	TECHNOPOLIS BULGARIA	289 023	https://www.technopolis.bg/bg/	eshop@technopolis.bg
6	FANTASTICO	273 826	https://www.fantastico.bg/	-
7	MAXIMA BULGARIA (T-Market)	132 783	http://www.tmarket.bg/	maxima@maximabulgaria.bg
8	LAFKA MARKET	121 432	https://www.lafka.bg/bg/	lafkatodor@gmail.com
9	TECHNOMARKET BULGARIA	111 479	https://www.technomarket.bg/	-
10	ZORA-M.M.S.	102 056	https://zora.bg/	officezora@zora.bg
11	PRAKTIKER RETAIL	85 856	https://www.praktiker.bg/bg/	eshop@praktiker.bg
12	JUMBO EC.B	84 150	https://www.jumbo-e.com/	jb@jumbo.bg
13	CBA	71 666	https://cbabg.com/	varnacba@gmail.com
14	DM BULGARIA	69 474	https://www.dm-drogeriemarkt.bg/	info@dm-drogeriemarkt.bg
15	MAGNUM D (Techmart)	68 790	https://techmart.bg	-
16	H&M HENNES & MAURITZ (H&M)	67 530	https://www.hm.com/entrance.ahtml	nadia.koleva@hm.com
17	BAUMAX BULGARIA	59 133	https://bauhaus.bg/	contact@bauhaus.bg
18	HOUSE MARKET BULGARIA (IKEA)	57 695	https://www.ikea.bg/	-
19	DOVERIE - BRICO (Mr. Bricolage)	50 756	https://mr-bricolage.bg/	doverie-brico@mr-bricolage.bg
20	LILLY DROGERIE	48 099	https://www.lillydrogerie.bg/bg/	office@lillydrogerie.bg
21	AIKO MULTI CONCEPT	45 538	https://aiko-bg.com/	aiko@aiko-bg.com
22	LAGARDERE TRAVEL RETAIL	44 388	https://www.lagardere-tr.bg/bg/	-
23	AVANTI 777	43 863	http://avanti-bg.com/	-
24	KOME	39 185	https://www.cba.bg/	office@cba.bg
25	ZARA BULGARIA	35 673	https://www.zara.com/	-
26	DECATHLON BULGARIA	35 017	https://www.decathlon.bg/	bg.finance@decathlon.com
27	LC WAIKIKI RETAIL BG	33 950	https://www.lcw.com/bg-BG	vladislav.tanchev@lcwaikiki.com
28	HIPPOLAND	33 069	https://www.hippoland.net/	office@hippoland.net
29	SPORT DEPOT	30 721	https://www.sportdepot.bg/	eshop@sportdepot.bg
30	JYSK BUL	26 478	https://jysk.bg/	jyskbg@jysk.com
	İlk 30 ortalaması	138 983		

Kaynak: Capital Gazetesinin Sıralaması

AR-GE ve Yenilikler

Bulgaristan'da yenilikçilik potansiyelinin özellikleri kısaca şöyle sıralanabilmektedir:

- 2015-2017 döneminde % 0,96'dan % 0,75'e düşmüştür,
- Ar-Ge faaliyetlerinin büyük bir kısmının finansmanı Avrupa fonları kapsamında gelen kaynaklarla sağlanmaktadır,
- Bilim-eğitim-yenilikler arasındaki etkileşim düşük düzeydedir,
- Bu alanda anlamlı bir politika bulunmamaktadır,
- Patent sayısı ve teknolojik rekabet gücü düşüktür,

- Fikri mülkiyet haklarını korumaya yönelik teşvikler konusunda koordineli politika bulunmamaktadır,
- AB fonlarının AR-GE üzerindeki etkisi halen sınırlıdır.

Tablo 28

2006-2017 Döneminde Bazı Ülkelerin AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya Oranı

Ülke	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Güney Kore	2,83	3	3,12	3,29	3,47	3,74	4,03	4,15	4,29	4,22	4,23	4,55
İsveç	3,5	3,25	3,49	3,45	3,21	3,25	3,28	3,3	3,14	3,26	3,27	3,4
Japonya	3,28	3,34	3,34	3,23	3,14	3,24	3,21	3,32	3,4	3,28	3,14	3,2
Avusturya	2,36	2,42	2,57	2,6	2,73	2,67	2,91	2,95	3,08	3,05	3,13	3,16
Danimarka	2,4	2,52	2,77	3,06	2,92	2,94	2,98	2,97	2,91	3,06	3,1	3,05
Almanya	2,46	2,45	2,6	2,73	2,71	2,8	2,87	2,82	2,87	2,91	2,92	3,02
ABD	2,56	2,63	2,77	2,81	2,74	2,77	2,68	2,71	2,72	2,72	2,76	2,79
Finlandiya	3,34	3,35	3,55	3,75	3,73	3,64	3,42	3,29	3,17	2,89	2,74	2,76
Belçika	1,81	1,84	1,92	1,99	2,05	2,16	2,27	2,33	2,39	2,46	2,55	2,58
Fransa	2,05	2,02	2,06	2,21	2,18	2,19	2,23	2,24	2,23	2,27	2,25	2,19
Çin (Hong Kong hariç)	1,37	1,37	1,44	1,66	1,71	1,78	1,91	1,99	2,02	2,06	2,11	2,13
İzlanda	2,89	2,55	2,49	2,6	:	2,41	:	1,7	1,95	2,2	2,12	2,1
Norveç	1,46	1,56	1,55	1,72	1,65	1,63	1,62	1,65	1,71	1,93	2,03	2,09
Hollanda	1,74	1,67	1,62	1,67	1,7	1,88	1,92	1,93	1,98	1,98	2	1,99
Slovenya	1,53	1,42	1,63	1,82	2,06	2,42	2,57	2,58	2,37	2,2	2,01	1,86
Çekya	1,23	1,3	1,24	1,29	1,34	1,56	1,78	1,9	1,97	1,93	1,68	1,79
İngiltere	1,58	1,62	1,62	1,68	1,66	1,66	1,59	1,64	1,66	1,67	1,68	1,66
İtalya	1,09	1,13	1,16	1,22	1,22	1,21	1,27	1,31	1,34	1,34	1,37	1,35
Macaristan	0,98	0,96	0,98	1,13	1,14	1,19	1,26	1,39	1,35	1,36	1,2	1,35
Portekiz	0,95	1,12	1,45	1,58	1,53	1,46	1,38	1,33	1,29	1,24	1,28	1,33
Estonya	1,12	1,07	1,26	1,4	1,58	2,31	2,12	1,72	1,43	1,47	1,25	1,29
Lüksemburg	1,67	1,59	1,62	1,68	1,5	1,46	1,27	1,3	1,26	1,28	1,3	1,26
İspanya	1,17	1,23	1,32	1,35	1,35	1,33	1,29	1,27	1,24	1,22	1,19	1,2
Yunanistan	0,56	0,58	0,66	0,63	0,6	0,67	0,7	0,81	0,83	0,96	0,99	1,13
İrlanda	1,2	1,23	1,39	1,61	1,59	1,56	1,56	1,56	1,5	1,19	1,19	1,05
Polonya	0,55	0,56	0,6	0,66	0,72	0,75	0,88	0,87	0,94	1	0,96	1,03
Türkiye	0,56	0,69	0,69	0,81	0,8	0,8	0,83	0,82	0,86	0,88	0,94	0,96
Litvanya	0,79	0,8	0,79	0,83	0,78	0,9	0,89	0,95	1,03	1,04	0,84	0,89
Slovakya	0,48	0,45	0,46	0,47	0,62	0,66	0,8	0,82	0,88	1,17	0,79	0,88
Sırbistan	:	:	:	0,82	0,7	0,68	0,85	0,68	0,72	0,81	0,84	0,87
Hırvatistan	0,74	0,79	0,88	0,84	0,74	0,75	0,75	0,81	0,78	0,84	0,86	0,86
Bulgaristan	0,45	0,43	0,45	0,49	0,56	0,53	0,6	0,64	0,79	0,96	0,78	0,75
Kıbrıs	0,38	0,4	0,39	0,44	0,45	0,46	0,44	0,48	0,51	0,48	0,53	0,56
Malta	0,58	0,55	0,53	0,52	0,61	0,67	0,83	0,77	0,71	0,74	0,57	0,54
Letonya	0,65	0,55	0,58	0,45	0,61	0,7	0,66	0,61	0,69	0,63	0,44	0,51
Romanya	0,45	0,51	0,55	0,44	0,46	0,5	0,48	0,39	0,38	0,49	0,48	0,5
Kuzey Makedonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,44	0,44	0,36
İsviçre	:	:	2,71	:	:	:	3,19	:	:	3,37	:	:
Rusya	1	1,04	0,97	1,16	1,05	1,01	1,03	1,03	1,07	1,1	:	:
Karadağ	:	:	:	:	:	0,31	:	0,37	0,36	0,37	0,32	:

Kaynak: Eurostat

Sektörde finansman yapısının değişmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, tıbbın ve eczacılığın yenilik gerçekleştirme konusunda lider sektörler olması, yabancı şirketlerin Bulgaristan'a yerleşerek kendi AR-GE faaliyetlerini buradan yürütmesi, ülkede hızlı internet kullanımının yaygın olması, internet üzerinden yoğun sivil hareketliliğin gerçekleşmesi Bulgaristan'da yeniliklerin gelişimini sağlayacak faktörler olarak değerlendirilmektedir.

2017 yılında AR-GE harcamaları bir önceki yıla göre % 3,5 oranında artarak 388,7 milyon euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Buna rağmen, AR-GE harcamalarının GSYİH'ya oranı 2016'daki % 0,78'den 2017'de % 0,75'e düşmüştür. İşletmelerin AR-GE harcamaları toplam harcamaların % 70,3'ünü teşkil etmektedir. Kamu idaresinin payı % 23,2, üniversitelerin payı % 5,7 ve kar amacı gütmeyen kuruluşların payı % 0,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 29

2017 Yılında Bilimsel Alan ve Sektörler İtibariyle Bulgaristan'da Ar-Ge Harcamaları (Bin Leva)

Bilimsel Alan	Toplam	Sektörler			
		İşletmeler	Devlet	Üniversite	Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar
Toplam	760 234	534 071	176 262	43 442	6 459
FEN Bilimleri	105 843	15 391	75 934	12 603	1 915
Teknik Bilimler	432 362	388 881	28 252	14 783	446
Tıp ve Sağlık Bilimleri	129 571	120 554	2 947	-	-
Ziraat ve Veterinerlik Bilimleri	39 299	3 483	34 857	-	-
Sosyal Bilimler	24 221	4 096	11 580	4 828	3 717
İnsan Bilimleri ve Sanat	28 938	1 666	22 692	4 244	336

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

2017 yılında toplam AR-GE finansmanındaki yabancı kaynakların oranı % 32,2, işletmelerin kendi kaynaklarının oranı % 43,2, kamusal kaynakların oranı % 24,4 ve diğer ulusal kaynaklarının oranı % 0,2 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında AR-GE faaliyetlerinde toplam 23 290 kişi istihdam edilmiştir. Önceki yıla göre istihdamda % 7,1 oranında bir düşüş gözlenmiştir.³⁷

Yenilikleri destekleyen politikaların yetersiz kaldığı noktalar şöyle sıralanmaktadır: Yeniliklerin devlet tarafından desteklenmesinde şeffaflığın ve istikrarın bulunmaması, çeşitli strateji ve programların arasında bağların bulunmaması, stratejilerde yer alan uygulamaların koordinasyon ve muhasebesini yapma mekanizmalarının olmaması, ulusal öncelikler ile AR-GE faaliyetleri arasında bağlantı olmaması, Bulgaristan ihracatında düşük teknoloji ürünlerinin ağırlığının bulunduğu ve ihraç ürünlerinin genellikle düşük katma değerli olduğu bir ortamda yeniliklerin gelişiminin finansman nedeniyle ihracata yönelik sektörlerle bağımlı olması.

Yeniliklerin gelişimi konusunda ülkenin geri kalmışlığını aşmak için, 2014-2020 planlama döneminde "İnovasyon ve Rekabet Gücü" adlı yeni bir operasyonel program çerçevesinde inovatif şirketlere AB finansmanı sağlanabilmektedir. Bahse konu programın ana hedefi bilimsel araştırmaların ve eğitimin kalitesinin artırılmasıyla akıllı gelişimin sağlanmasıdır.

³⁷ https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/NIRD_2017p_TIIPJ1G.pdf

BÖLÜM II

TÜRKİYE İLE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

Ekonomik İlişkilerin Genel Durumu

Ortak bir tarihsel ve kültürel geçmişi ve sınırı paylaştığımız komşumuz Bulgaristan, Türkiye açısından önemli bir ülkedir. Türkiye, Bulgaristan'ın önemli bir ticaret ortağı durumundadır. Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle yaptığı ticaretin karayolu ile taşınan kısmının büyük bir bölümü Bulgaristan üzerinden yapılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan, Balkanlar'ın coğrafi olarak merkezi konumundadır. İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi Türkiye'nin üretim merkezlerine de çok yakındır. 2007 yılından itibaren Bulgaristan'ın AB'ye üye olması, ülkenin Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğine dahil olmasından dolayı ikili ticarette gümrük vergilerinin sıfırlanması, Bulgaristan'da kurumlar ve gelir vergisi oranlarının % 10 olması gibi gelişmeler nedeniyle Bulgaristan'ı Türk yatırımcıları gözünde cazip kılan özellikler daha da artmıştır. Sonuç itibarıyla ülke, hem yatırım imkan setleri hem de AB pazarına giriş için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Eylül 2019 itibarıyla Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı Türk sermayeli Bulgar firması sayısı 2 213, Türk şirketlerinin kayıtlı temsilcilik sayısı ise 990'dır.

Neden Bulgaristan: Bulgaristan'da yatırımları olumlu etkileyen unsurlar

- Bulgaristan AB, NATO ve DTÖ üyesidir;
- Bulgaristan, AB üyesi olarak mal, hizmet, sermaye ve insanların serbest dolaşım hakkından yararlanmaktadır;
- Bulgaristan, Türk şirketlerinin ürünlerinin AB pazarlarına girişinde «köprü» veya «giriş kapısı» rolü oynamaktadır;
- Bulgaristan'da kurulan Türk şirketleri Bulgaristan'da AB fonlarından yararlanabilmektedir;
- Bulgar levası euroya 1,95583 kurundan endekslidir;
- Balkanlar'ın merkezinde yer alan ve beş Pan-Avrupa koridorunun üzerinden geçtiği Bulgaristan, lojistik açısından önemli bir noktadır. Ülkenin dört ana havaalanı, iki ana deniz limanı ve Tuna nehri üzerinde çok sayıda limanı bulunmaktadır;
- Avrupa Birliği'nde en düşük kurumlar vergilerinden biri Bulgaristan'dadır: % 10. İşsizlik oranı yüksek olan bölgelerde kurumlar vergisinden muafiyet söz konusudur. Gelir vergisi de % 10 düzeyindedir;
- 5 milyon levanın üzerinde ve 50 kişiye istihdam yaratan yatırım projelerinde donanım ithalatında 2 yıl süreyle KDV muafiyeti söz konusudur;
- Bulgaristan'da işgücü maliyeti, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında en düşüklerindendir;
- Bulgaristan'da 54 üniversite ve lise düzeyinde eğitim veren toplam 988 okul faaliyet göstermektedir;
- Her yıl 60 bin öğrenci üniversiteden mezun olmaktadır;
- Lise öğrencilerinin % 98'i yabancı dil öğrenmektedir (genellikle İngilizce) ve bu öğrencilerin % 73'ü ikinci yabancı dil (genellikle Almanca, Fransızca, İspanyolca, Rusça) eğitimi görmektedir;

- Okulların % 94'ünde internet erişimi bulunmaktadır.

Bulgaristan'da yatırımları olumsuz etkileyen faktörler

Düşük emek verimliliği, ülkenin nitelikli işgücü çekme konusundaki yetersizliği, genç nüfusun Avrupa ülkelerine göç etmesi, yolsuzluk, bürokratik verimsizlik, finansman sıkıntısı, Ar-Ge faaliyetlerinin kısıtlı kalması, yargıda sıkıntılar, devlet politikalarında şeffaflığın bulunmaması, siyasetçilere olan güvenin azalması çeşitli uluslararası kuruluşlarca Bulgaristan'da iş yapma ortamını olumsuz etkileyen faktörler olarak sıralanmaktadır.

Tablo 30

Bulgaristan'ın Seçilmiş Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Kredi Notu

Ülke	S&P		Moody's		Fitch	
Bulgaristan	BBB-	Positive	Baa2	Positive	BBB	Positive
Hırvatistan	BBB-	Stable	Ba2	Positive	BBB-	Positive
Çekya	AA-	Stable	A1	Positive	AA-	Stable
Macaristan	BBB	Stable	Baa3	Stable	BBB	Stable
İspanya	A-	Positive	Baa1	Stable	A-	Stable
İtalya	BBB	Negative	Baa2	Stable	BBB	Negative
Polonya	A-	Stable	A2	Stable	A-	Stable
Romanya	BBB-	Stable	Baa3	Stable	BBB-	Stable
Sırbistan	BB	Positive	Ba3	Positive	BB	Stable
Türkiye	B+	Stable	B1	Negative	BB-	Negative
Ukrayna	B-	Stable	Caa1	Stable	B	Positive

Kaynak: www.tradingeconomics.com

Ticari İlişkilerin Genel Durumu

İkili ticaretin yakın geçmişini özetlemek gerekirse, 2002-2007 yılları arasında Türkiye-Bulgaristan ticaret hacminin yıllık ortalama % 26 gibi yüksek bir oranda büyüdüğü, Türkiye'nin Bulgaristan'ın toplam dış ticaretindeki payının sürekli arttığı, ülkemizin Bulgaristan'ın en büyük ihracat pazarı olduğu, Bulgaristan'ın toplam ihracatının % 10'dan fazlasını Türkiye'ye yaptığı ve iki ülkenin karşılıklı ticaretinin sürekli dengede olduğu vurgulanmalıdır.

Ancak, uluslararası mali krizin etkisiyle 2008 yılında iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi yıllık bazda % 10 azalmış, 2009 yılında ise % 35 oranında bir düşüş yaşanmıştır. 2007 yılında 3 050 milyon euroya ulaşan ticaret hacmi doruğu kriz sonrasında ancak 2012 yılında 3 152 milyon euroluk ticaret hacmi ile aşılabilmektedir.

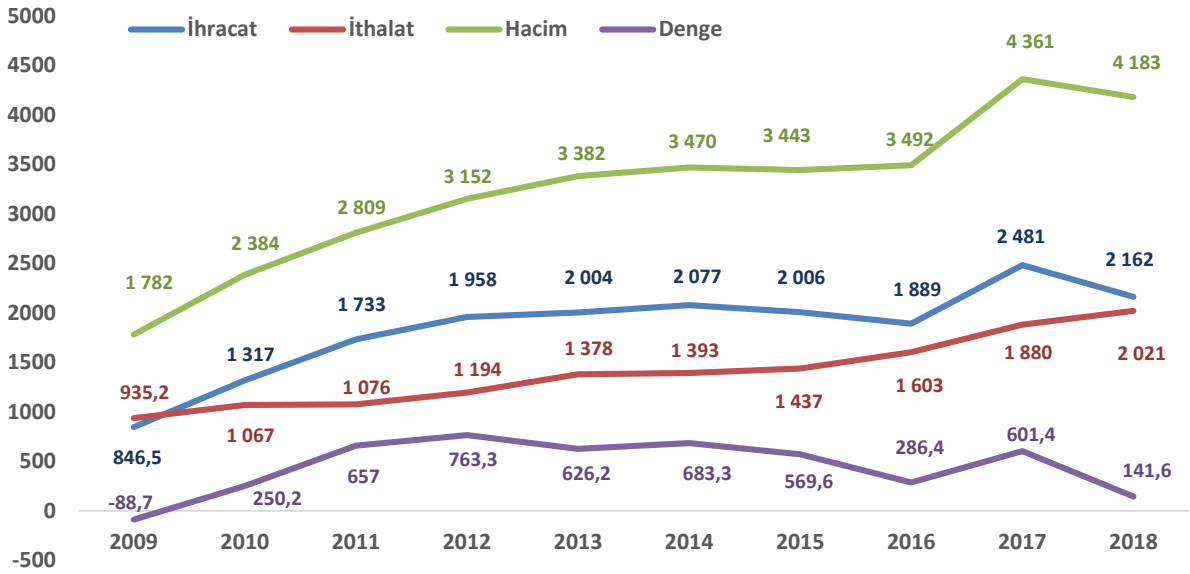
Krizin etkilerinin azalmaya başlamasıyla ikili ticaret, 2014 yılına kadar dengesiz bir şekilde Türkiye aleyhine gelişmiştir. Söz konusu dönemde Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatı yıllık ortalama % 11,4'lük oran ile büyümüş, Türkiye'den ithalat ise % 4,7'lik yıllık büyüme oranında kalmıştır. Netice itibarıyla 2009 yılında ikili ticarete 89 milyon euro açık veren Bulgaristan,

dengeyi lehine dönüştürerek 2014 yılında 683,3 milyon euroluk fazla vermiştir. 2015-2018 döneminde trend tersine dönmüştür. Türkiye'ye ihracat ortalama % 1 yıllık oranla artmış, Türkiye'den ithalat ise % 9,7'lik bir yıllık büyüme oranına ulaşmıştır. Bu gelişmenin sayesinde 2015-2018 döneminde Bulgaristan'ın Türkiye ile dış ticaret fazlası % 75,1 oranında daralmıştır.

2018 yılında Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatı 2,2 milyar euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu ihracatta yıllık bazda % 12,9 oranında bir azalış meydana gelmiştir. Türkiye, Bulgaristan'ın ihracatında % 7,7'lik bir payla, dördüncü sırada yer almıştır. Bulgaristan'ın Türkiye'den ithalatı 2 milyar euro olmuştur. Söz konusu ithalatta yıllık bazda % 7,48 oranında bir artış meydana gelmiştir. Toplam ithalattaki % 6,3'lik payıyla ülkemiz Bulgaristan'ın beşinci büyük ithalat partneri olmaya devam etmiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 4,2 milyar euro olmuştur. Bulgaristan'ın Türkiye ile ticaret hacminin Bulgaristan'ın toplam ticaretindeki payı % 6,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, Almanya ve İtalya'nın ardından Bulgaristan'ın üçüncü büyük ticaret ortağı olmuştur. Dış ticaret dengesi Bulgaristan lehine 142 milyon euro olarak meydana gelmiştir. 2018 yılında Türkiye'ye ihracatta daralma Türkiye'den ithalatta ise artış olması nedeniyle Türkiye aleyhindeki açığın bir yılda % 76,5 oranında küçülmesine sebep olmuştur.

Şekil 20

2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye İle Yıllık Ticareti (Milyon Euro)

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Bulgaristan Merkez Bankası verilerine göre 2018 yılında ülkemiz, Almanya ve İtalya'dan sonra Bulgaristan'ın üçüncü büyük ticaret partneri olmuştur. Türkiye 2018 yılında Bulgaristan'ın ihracatında % 7,7'lik payla dördüncü sırada yer almıştır. İthalatta ise ülkemiz, Bulgaristan'ın toplam ithalatındaki % 6,3'lük payıyla beşinci sırada yer almıştır. 2018 yılında Bulgaristan'ın Türkiye'ye ihracatı 2,16 milyar euro, Türkiye'den ithalatı ise 2,02 milyar euro seviyesinde gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 4,183 milyar euro, dış ticaret dengesi Bulgaristan lehine 141,6 milyon euro olarak meydana gelmiştir. 2018 yılında Bulgaristan'ın

Türkiye'ye ihracatında % 12,86 oranında bir düşüş, Türkiye'den ithalatında ise % 7,48 oranında bir artış olmuştur. İthalat artışının büyük ihracat azalışıyla birleşmesi, Türkiye aleyhindeki açığın % 76,5 gibi büyük bir orana küçülmesine sebep olmuştur. 2018 yılında Bulgaristan'ın Türkiye ile ticaret hacminin Bulgaristan'ın toplam ticaretindeki payı % 6,9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 31

2009-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye ile Yıllık Ticareti (Milyon Euro)

Yıl	İhracat			İthalat			Hacim			Denge
	Değer	Değişim	Türkiye'nin Payı	Değer	Değişim	Türkiye'nin Payı	Değer	Değişim	Türkiye'nin Payı	
2009	846,5	-36,77%	7,2%	935,2	-33,54%	5,5%	1 782	-35,1%	6,2%	-88,7
2010	1 317	55,61%	8,5%	1 067	14,09%	5,5%	2 384	33,8%	6,8%	250,2
2011	1 733	31,57%	8,6%	1 076	0,85%	4,6%	2 809	17,8%	6,4%	657
2012	1 958	12,96%	9,4%	1 194	10,99%	4,7%	3 152	12,2%	6,8%	763,3
2013	2 004	2,38%	9,0%	1 378	15,37%	5,3%	3 382	7,3%	7,0%	626,2
2014	2 077	3,61%	9,4%	1 393	1,11%	5,3%	3 470	2,6%	7,2%	683,3
2015	2 006	-3,39%	8,7%	1 437	3,11%	5,5%	3 443	-0,8%	7,0%	569,6
2016	1 889	-5,83%	8,0%	1 603	11,57%	6,1%	3 492	1,4%	7,0%	286,4
2017	2 481	31,35%	8,9%	1 880	17,29%	6,2%	4 361	24,9%	7,5%	601,4
2018	2 162	-12,86%	7,7%	2 021	7,48%	6,3%	4 183	-4,1%	6,9%	141,6

Kaynak: Bulgaristan Merkez Bankası

Bulgaristan'ın **ithalatında** Türkiye'nin ilk beş ülke arasında yer aldığı başlıca ürün grupları:

- Bakır cevherleri
- Motorlu taşıtlar
- İzole edilmiş tel ve kablolar
- İşlenmemiş alüminyum
- Bakır hurdaları
- Demir-çelikten yassı haddelenmiş ürünler
- Motorlu yük taşıma araçları
- Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları
- Traktör ve motorlu yolcu taşıma araçları için yedek parçalar
- Kauçuktan yeni lastikler

Bulgaristan'ın **ihracatında** Türkiye'nin ilk beş ülke arasında yer aldığı başlıca ürün grupları:

- Petrol yağları ve mineralli yağlar
- Rafine bakır ve bakır alaşımları
- İzole edilmiş teller ve kablolar
- Ayçiçeği tohumu
- Demir-çelikten borular
- Bakırdan levhalar ve şeritler
- Erkek giysi
- Karbonat, peroksikarbonat, amonyum karbonat
- İşlenmemiş çinko
- İşlenmemiş kurşun

Tablo 32

2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'den 4'lü GTİP Bazında İthalatı (Bin Euro)

Sıra No:	GTİP	Açıklama	2014	2015	2016	2017	2018	'18 Pay	'14-'18 Değişim
1	'8703	Otomobil, steysin vagonlar, yarış arabaları	42 400	53 821	51 202	77 052	78 289	4,0%	84,6%
2	'8544	İzole edilmiş tel, kablo; diğer izole edilmiş elektrik iletkenleri; fiber optik kablo	54 770	49 929	49 822	55 963	62 131	3,2%	13,4%
3	'7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (sıcak haddelenmiş) (genişlikleri >= 600 mm)	1 505	3 521	21 142	45 154	52 813	2,7%	3409,2%
4	'2603	Bakır cevherleri ve konsantreleri	61 556	28 635	48 861	120 249	50 826	2,6%	-17,4%
5	'7210	Demir/çelik yassı mamul, kaplı, sıvanmış (600mm. den geniş)	13 783	12 588	13 541	28 479	36 656	1,9%	166,0%
6	'0805	Turuncgiller (taze/kurutulmuş)	13 597	18 757	22 345	21 277	35 904	1,8%	164,1%
7	'6006	Diğer örme mensucat	33 225	31 819	37 789	36 759	32 434	1,6%	-2,4%
8	'7408	Bakır teller	8 901	5 787	13 038	27 974	30 360	1,5%	241,1%
9	'7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar	11 382	5 748	12 565	24 518	29 523	1,5%	159,4%
10	'8702	10 üzeri yolcu taşımacılığında kullanılan motorlu taşıtlar	16 868	8 436	33 170	33 770	26 312	1,3%	56,0%
11	'0702	Domates, taze veya soğutulmuş	10 462	11 143	12 279	18 840	26 282	1,3%	151,2%
12	'7407	Bakır çubuk ve profiller	16 043	17 064	14 947	18 921	22 698	1,2%	41,5%
13	'3920	Plastikten diğer levha, yaprak, pelikül ve lamalar	18 040	20 831	20 889	20 450	22 112	1,1%	22,6%
14	'7604	Aluminyum çubuk ve profiller	24 889	23 145	16 838	20 886	21 984	1,1%	-11,7%
15	'7404	Bakır hurda ve döküntüler	47 869	33 732	28 147	22 086	20 486	1,0%	-57,2%
16	'3907	Poliasetaller, diğer polietiler, epoksit-alkid reçineler vb (ilk şekilde)	8 512	29 790	29 993	35 919	20 470	1,0%	140,5%
17	'3923	Eşya taşıma ambalajı için plastik mamulleri, tıpa, kapak, kapsül	18 967	18 521	18 375	18 479	20 162	1,0%	6,3%
18	'7601	İşlenmemiş alüminyum	14 586	25 262	11 033	10 919	20 161	1,0%	38,2%
19	'8708	Kara taşıtları için aksam, parçaları	18 510	15 439	17 979	20 912	20 155	1,0%	8,9%
20	'2814	Saf amonyak, amonyakın sulu çözeltileri	0	1	0	0	18 184	0,9%	-
21	'8704	Motor vehicles for the transport of goods, incl. chassis with engine and cab	6 319	8 647	13 319	14 782	16 965	0,9%	168,5%
22	'2523	Çimento	16 847	18 355	16 887	16 113	16 933	0,9%	0,5%
23	'5603	Dokunmamış mensucat (emdirilmiş)	7 226	7 980	9 090	9 094	16 375	0,8%	126,6%
24	'4016	Articles of vulcanised rubber (excluding hard rubber), n.e.s.	6 759	9 215	12 460	12 427	16 267	0,8%	140,7%
25	'6203	Erkek/erkek çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	12 284	13 504	21 433	14 669	15 963	0,8%	29,9%
26	'8418	Buzdolapları, dondurucular, soğutucular, ısı pompaları	16 983	16 118	15 249	13 740	15 943	0,8%	-6,1%
27	'4008	Vulkanize kauçuktan levha, yaprak, şerit, çubuk ve profiller	18 767	20 599	19 718	19 063	15 801	0,8%	-15,8%
28	'7219	Paslanmaz çelikten yassı hadde mamulü (600 mm'den geniş)	15 977	13 998	11 690	15 307	15 657	0,8%	-2,0%
29	'0709	Diğer sebzeler (taze veya soğutulmuş)	5 053	6 541	9 452	10 974	15 358	0,8%	203,9%
30	'7216	Demir veya alaşımsız çelikten profil	12 051	9 934	10 483	8 247	14 885	0,8%	23,5%
		Diğer	913 523	954 235	1 009 259	1 069 410	1 163 708	59,0%	27,4%
		Toplam İthalat	1 467 654	1 493 095	1 622 995	1 862 433	1 971 797	100,0%	34,4%

Kaynak: Trademap

Yukarıda yer alan tabloda Bulgaristan'ın 4'lü GTİP bazında Türkiye'den ithalatına ilişkin veriler yer almaktadır. 2018 yılında Türkiye Bulgaristan'a en çok otomobil/steysin vagonlar/yarış arabaları, izole edilmiş tel ve kablolar, demir-çelikten yassı haddelenmiş ürünler, bakır

cevherleri ve konsantreleri, turunçgiller, örme mensucat, bakır teller demir veya alaşımsız çelikten çubuklar ihraç etmiştir.

Tablo 33

2014-2018 Döneminde Bulgaristan'ın Türkiye'ye 4'lü GTİP Bazında İhracatı (Bin Euro)

Sıra No:	GTİP	Açıklama	2014	2015	2016	2017	2018	'18 Pay	'14-'18 Değişim
1	'2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	504 702	407 862	474 589	757 099	320 437	15,1%	-36,5%
2	'7403	Aritılmış bakır, işlenmemiş bakır alaşımları	386 508	263 537	193 687	312 080	292 713	13,8%	-24,3%
3	'7305	Demir-çelikten diğer tüp ve borular-kaynaklı vb.- çapı > 406, 4mm	0	0	0	5 980	285 250	13,5%	-
4	'8544	İzole edilmiş tel, kablo; diğer izole edilmiş elektrik iletkenleri; fiber optik kablo	130 025	165 041	185 649	218 698	221 722	10,5%	70,5%
5	'7801	İşlenmemiş kurşun	72 200	72 374	72 408	108 844	97 384	4,6%	34,9%
6	'7901	İşlenmemiş çinko	30 298	44 828	48 441	66 129	76 034	3,6%	151,0%
7	'7204	Demir/çelik döküntü ve hurdaları, bunların külçeleri	74 192	29 713	32 108	60 723	58 455	2,8%	-21,2%
8	'3902	Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri (ilk şekillerde)	42 784	42 094	25 820	37 307	33 939	1,6%	-20,7%
9	'1803	Kaka o hamuru (yağı alınmış olsun olmasın)	23 012	31 409	36 149	14 545	32 817	1,5%	42,6%
10	'4703	Sodalı veya sülfatlı kimyasal odun hamuru	10 700	10 211	12 885	18 562	21 046	1,0%	96,7%
11	'1206	Ayçiçeği tohumu	33 703	25 681	22 482	46 639	21 004	1,0%	-37,7%
12	'7208	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (sıcak hadde lenmiş) (genişlikleri >= 600 mm)	7 877	10 204	9 630	20 288	19 718	0,9%	150,3%
13	'7013	Sofra, mutfak, tuvalet, yazıhane, ev tezyinatı ve benzeri işler için cam eşya	5 934	6 829	10 111	12 399	19 715	0,9%	232,2%
14	'0102	Canlı büyükbaş hayvanlar	0	10 416	29 010	47 540	19 251	0,9%	-
15	'2306	Bitkisel yağların üretiminden (23.04-05' hariç) arta kalan küspe ve katı atıklar	4 887	15 267	11 267	11 141	18 256	0,9%	273,6%
16	'2303	Nışastacılık, şeker pancarı, şeker ve içki sanayinin artık ve posaları	17 551	24 815	26 493	21 060	15 997	0,8%	-8,9%
17	'4410	Yonga pano vb. levhalar	20 371	23 544	16 022	18 439	15 593	0,7%	-23,5%
18	'4804	Kraft kağıt/kartonlar-sıvanmamış-rulo veya tabaka halinde	7 550	12 775	13 757	14 036	15 434	0,7%	104,4%
19	'7005	Perda hlanmış cam, levha, ya prak halinde; parlatılmış, cilalanmış	15 787	17 200	18 716	17 151	15 002	0,7%	-5,0%
20	'7409	Bakır levha, plaka ve şeritler (kalınlığı > 0, 15 mm)	13 010	18 259	15 264	17 736	14 067	0,7%	8,1%
21	'6203	Erkek/erkek çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	13 897	13 700	16 063	15 434	13 615	0,6%	-2,0%
22	'2207	Etil alkol, alkol derecesi > = 80% tağıyir edilmemiş alkollü içki	362	7 662	8 208	9 611	13 254	0,6%	3561,3%
23	'3505	Dekstrinler, kimyasal değişime uğramış nişastalar, tutkalları	19 931	18 299	15 178	14 524	13 212	0,6%	-33,7%
24	'1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu, yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	5 368	3 532	8 713	17 992	13 114	0,6%	144,3%
25	'7007	Emniyet camları	3 339	8 583	8 734	11 123	12 614	0,6%	277,8%
26	'8703	Otomobil, steysin vagonlar, yarış arabaları	12 286	56 578	32 236	38 686	12 297	0,6%	0,1%
27	'2807	Sülfürik asid; oleum	3 617	13 769	5 997	7 036	11 856	0,6%	227,8%
28	'1104	Diğer şekilde işlenmiş hububat taneleri	8 974	6 258	11 639	11 906	11 170	0,5%	24,5%
29	'9404	Şilte mesnetleri, yaylarla donatılmış veya gözenekli kauçuk ya da plastikten veya herhangi bir malzemedan da hili olarak donatılmış veya doldurulmuş ya tak takım eşyası ve benzeri eşya	2 907	8 737	15 307	16 235	10 996	0,5%	278,3%
30	'2836	Karbonat; peroksikarbonat; amonyum karbonat içeren ticari amonyum karbonat	358	354	1 158	10 597	10 724	0,5%	2895,5%
		Diğer	585 678	605 026	469 293	482 449	383 849	18,1%	-34,5%
Toplam İhracat			2 057 808	1 974 557	1 847 014	2 461 989	2 120 535	100,0%	3,0%

Kaynak: ITC

Tablodan da görüleceği üzere petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar, bakır, demir-çelikten tüp ve borular, izole edilmiş teller ve kablolar, işlenmemiş kurşun, işlenmemiş çinko, demir-çelik hurdaları, propilen ve diğer benzer polimerler, kakao hamuru, kimyasal odun hamuru 2018 yılında Bulgaristan'ın Türkiye'ye en çok ihraç ettiği ürün grupları olmuştur.

Bulgaristan özelinde Türk ihracatçı firmaları için potansiyel arz eden sektörler hakkında Müşavirliğimizce hazırlanan liste aşağıda yer almaktadır. Bu sektörlerin belirlenmesinde Müşavirliğimizce sektörün Bulgaristan ekonomisi ve ithalatındaki payı, sektörün gelecekte vadettiği potansiyel, AB fonlarının kullanımının sektörde yaratacağı potansiyel, sektörün Bulgaristan'ın Türkiye'den ithalatındaki payı, Türk üretici ve ihracatçıların sektörteki rekabet gücü gibi kriterler göz önüne alınmıştır.

Müşavirliğimizce önerilen sektörler:

- Makina ve cihazlar, tarım makinaları (özellikle traktörler), aletler, parçaları;
- Plastik ve plastikten mamul eşya, PVC ürünleri;
- Altyapı ekipmanları, ürünleri ve her türlü sıhhi ve elektrik tesisat ürünleri, çubuk-profiller;
- İlaçlar, medikal cihazlar;
- Binek otomobiller, otobüs, yük araçları;
- Mobilya, ağaç ürünleri ve aydınlatma;
- Oto yedek parçaları (özellikle otomobil lastiği);
- Taze, kurutulmuş ve konserve meyveler, sebzeler, kabuklu yemişler, turuncgiller (özellikle üzüm, kiraz, vişne, şeftali ve nektarin, kayısı, domates, zeytin, hıyarlar ve kornişonlar, soğan, fındık, antep fıstığı, yer fıstığı, badem ve ceviz, limon, portakal, mandalina ve greyfurt);
- Seramik mamulleri, taş, mermer, alçı ve çimento;
- Tekstil ve hazır giyim.

Türkiye'nin Bulgaristan'a ihracatını olumlu etkileyen faktörler

- Bulgaristan'ın AB üyesi olması:
 - Gümrük Birliği nedeniyle ikili ticarette sanayi ürünleri gümrük vergisinden muaftır, tarım ürünleri içinse tercihli vergi oranları uygulanmaktadır
 - Büyük ölçüde iki ülkenin teknik mevzuatı uyumludur
- Bulgaristan ile Türkiye'nin coğrafik yakınlığı:
 - Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle yaptığı ticaretin karayolu ile taşınan kısmının büyük bir bölümü Bulgaristan üzerinden yapılmaktadır
 - Balkanlar'ın merkezinde yer alan ve beş Pan-Avrupa koridorunun üzerinden geçtiği Bulgaristan, lojistik açısından önemli bir noktadır
 - İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi Türkiye'nin üretim merkezlerine de çok yakındır
- Ülke, multimodal ulaştırma imkanlarından faydalanmayı mümkün kılan bir konuma ve altyapıya sahiptir
- İki ülkenin ortak tarihsel ve kültürel geçmişi mevcuttur

- Balkanlar'da en büyük sayıda soydaşımız Bulgaristan'da yaşamaktadır. Sayıca daha fazla soydaş kökenli vatandaşımız Türkiye'de mukimdir. Çifte vatandaşlık sahibi soydaşlarımızın mevcudiyeti olumlu bir unsurdur. İki ülke arasındaki ilişkilerde merkezi konuma sahip soydaşlarımız, ticaret alanında her iki ülkede işadamlarına önemli kolaylaştırıcı avantajlar sunmaktadır. Lisan engelinin soydaşlarımız vasıtasıyla aşılması, ticaret ilişkileri bakımından önemli bir başka teşvik unsurudur.
- Kalite-fiyat oranının Türk ürünlerinin Bulgaristan piyasasındaki rekabet gücünü artırıcı nitelikte olması

Türkiye'nin Bulgaristan'a ihracatını olumsuz etkileyen faktörler

- Bulgaristan piyasasının küçük olması
- Vatandaşların satın alma gücünün göreceli olarak düşük olması
- Mal ve kişilerin serbest dolaşımı nedeniyle Bulgarların AB ülkeleri ile ticaret yapma kolaylığı

Bulgaristan'a mal ve hizmet ihracatı çerçevesinde Türk firmalarının istifade edebileceği fırsatlar

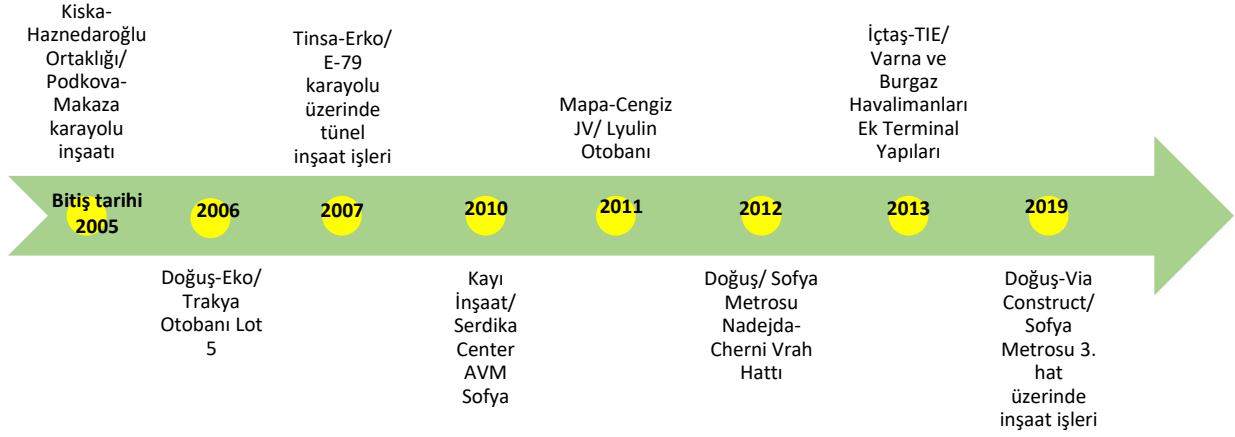
- Bulgaristan ekonomisinin büyüme oranı AB'deki ortalama büyüme oranını aşmaktadır. Dolayısıyla nüfusun satın alma gücü diğer üye ülkelere göre daha hızlı artmaktadır. Hayat standardı iyileşmesinden kaynaklanacak talep artışı Türk ihracatçıları açısından yeni fırsatlar yaratabilecektir.
- Bulgaristan'da AB operasyonel programları çerçevesinde bir çok altyapı projesinin gerçekleştirilmesinin gündemde olması bir çok fırsat yaratmaktadır. Bu kapsamda hem müteahhitlik firmalarına hizmet sunmakla doğrudan, hem de ihracatçılara ihalelerden kaynaklanan mal ihtiyaçlarının karşılanmasında dolaylı yoldan söz konusu süreçte yer alma fırsatı doğmaktadır.
- Bulgaristan'da ortalama yaşın 2030 yılında 46,5'a yükselmesi beklenmektedir. Yaşlı nüfus için hayatı kolaylaştıracak ve sağlığını koruyacak yaşlı dostu ürünler (akıllı sensörlere sahip tekstil ürünleri, ev içi ekipman, dekorasyon ürünleri, ilaç, doğal-sağlıklı yaşam temalı gıda ürünleri) potansiyel arz etmektedir.

Türk ihracatçı firmaları açısından Bulgaristan'daki tehditler nelerdir?

- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklardan kaynaklanan belirsizlikler
- AB fonlarının büyük bir bölümünün çeşitli engellerden dolayı kullanılamaması
- Yerli firmalar hakkında yeterli bilgi noksanlığı ve araştırma yapma konusundaki kısıtlı imkanlar (güvenli iş ortağı seçimi önem arz etmektedir)
- Küresel ve bölgesel krizler

Bulgaristan'daki Türk Müteahhitlik Hizmetleri

Müteahhitlerimiz Bulgaristan'da otoyol, metro, tünel, atık ve su arıtma tesisleri, AVM yapım projeleri başta olmak üzere her türlü müteahhitlik işlerini takip etmekte ve hem ana yüklenici hem de taşeron olarak bu tür projelerde yer almaktadır. Firmalarımızca Bulgaristan'da gerçekleştirilmiş/gerçekleştirilmekte olan belli başlı müteahhitlik işleri şöyledir:

2019 yılının başında Elin Pelin – Kostenets demiryolunun modernizasyonuna ilişkin 1,2 milyar levalık büyük altyapı kamu ihalesi açılmış olup söz konusu ihale çerçevesindeki en zor ve en pahalı hat olan Elin Pelin – Vakarel hattı ihalesini Cengiz İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Duygu Mühendislik İnşaat Turizm Dış Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Türk şirketlerinin oluşturduğu DZZD “Cen-Duy JP Elin Pelin” adlı konsorsiyum kazanmıştır. Ancak Rekabeti Koruma Komisyonu’na ibraz edilen itirazlar nedeniyle ihale bloke olmuştur. 2019’un ikinci yarısında sürecin çözülmesi beklenmektedir.

2019 yılında Struma otoyolunun Kresna geçit kısmının yapımına ilişkin 3.2.2 numaralı lotun ihalesi yoğun ilgi görmüştür. Türk firmalarından Doğuş, Avtomagistrali Hemus ve Transconsult-22 ile ortaklık kurarak başvuruda bulunmuştur. 3.2.2 numaralı lota Türkiye’den Cengiz ve Kolin firmaları da ayrı ayrı teklif sunmuştur. Yapılan itirazlar nedeniyle henüz yüklenici belirlenmemiştir.

Bulgaristan müteahhitlik sektörüne ilişkin ayrıntılı bilgi Müşavirliğimizce hazırlanan ve T.C. Ticaret Bakanlığının www.ticaret.gov.tr adresli web adresindeki 'Ülkeler' bölümünden Bulgaristan seçildikten sonra Ticaret Temsilciliklerimiz – Müşavir Raporları yolu izlenerek ulaşılabilecek “2019 Bulgaristan Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Sektörü Raporu” adlı çalışmada yer almaktadır.

Bulgaristan'daki Türk Yatırımları

Bulgaristan'da önemli yatırımcı konumunda faal durumda bulunan 65 adet Türk firması mevcut olup, söz konusu firmaların toplam yatırım tutarı 2,3 milyar euroya yakın bir seviyededir. Türk firmaları tarafından 15 000’den fazla kişi istihdam edilmektedir.

Odelo Bulgaria (Farba): Bayraktarlar Holding'in bir parçası olan Odelo Bulgaria 2018 yılında Filibe'nin Trakya Ekonomi Bölgesi'nde 90 dönüm arazi satın alarak yatırımına başlamıştır. Bulgaristan Yatırım Ajansı'ndan A Sınıf Yatırımcı Sertifikası alan şirketin toplamda öngörülen yatırım bedeli 37 milyon eurodur. Otomobil aydınlatma aksamaları üretimine başlayan fabrika 2019 yılında faaliyete geçmiştir. Odelo Bulgaria'nın Sofya'da bir AR-GE merkezi faaliyete başlamıştır.

Perfektüp: İstanbul merkezli Türk şirketler grubu Bell Holding'in Eski Zağra'daki alüminyum tüp üretim tesisi olarak 8 Ekim 2012 tarihinde faaliyete geçmiştir. Şirketin ilk yatırım bedeli 3,5 milyon eurodur. Perfektüp ağırlıklı olarak ecza ve kozmetik sektörlerinde kullanılan alüminyum tüpleri üretmektedir.

Standard Profil: Şirketin Bulgaristan fabrikası, 9720 m²'si kapalı olmak üzere 50 000 m² alanda Eski Zağra'da faaliyetlerine devam etmektedir. Mayıs 2015'te, yatırım değeri 10,5 milyon euro olan yeni sızdırmazlık profili fabrikası da resmi törenle açılmıştır.

Arkomat: Uluslararası otomotiv endüstrisi için parça tedarikçisi olan SEBN BG şirketinin taşeronluğunu yürütmektedir. Şirket, otomotiv yan sanayi için kablo üretmektedir ve sipariş üzerine çalışmaktadır. Ürünler arabaların kablo ihtiyacının olduğu tüm bölümlerde kullanılmaktadır – farlar, antenler, silecekler vs. Arkomat'ın Bulgaristan'da Kazanlık ve Karlovo'da olmak üzere 2 fabrikası bulunmaktadır.

Nursan Otomotiv Ltd: 2002 yılından beri Burgaz Belediye sınırları içerisindeki Lyulyakovo köyünde 7 000 m² alanda binek otomobilleri, hafif ve ağır ticari araçlar için kablo sistemleri ve akü kabloları üretmekte ve pek çok ülkeye ihracat gerçekleştirmektedir.

Akgün Seramik: 2016 yılı başında Türk Akgün Grubu, Bulgaristan'da Novi Pazar'daki fayans fabrikasını satın almıştır. Türk stratejik yatırımcı tarafından fabrikanın satın alınması sayesinde, daha önce kurulan tesisin faaliyete başlaması mümkün olmuştur.

Spinner Bulgaria: % 50 Türk, % 50 Alman sermayeli olan Spinner Bulgaria şirketi 2018 yılında Filibe'nin Trakya Ekonomi Bölgesi'nde arazi satın alarak yatırımına başlamıştır. Toplam 5 milyon euroluk yatırım yapmayı planlayan şirket CNC Takım Tezgahları üretimi gerçekleştirecektir. Fabrikanın 2019 yılında faaliyete geçmesi planlanmaktadır.

Smart Grup: Smart Group'un bir parçası olarak **Smart Energy Grup AŞ** şirketi yenilenebilir enerji kaynaklarından, özellikle de güneş enerjisi odaklı enerji üretiminde yatırımlar yaparak ihtisaslaşmış bulunmaktadır. Rakovskovo/Burgaz, Mokrishte/Pazarcik, Smirnenski/Razgrad, Boynitza/Vidin, Stambolovo/Hasköy, Milkovitsa/Plevne, Cherni Vrah/Burgaz gibi Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde kurmuş olduğu enerji üretim tesisleri mevcuttur. Şirket, elektrik ticareti (iç piyasa-ithalat-ihracat) için lisans almış bulunmaktadır. Smart Grup'un bir diğer parçası olan **Smart Development Partners** şirketinin emlak piyasasında arazi alım-satımı, proje geliştirme, imar, inşaat, yap-sat ve yap-işlet modelleriyle ofis, lojistik ve konut alanında bir çok projesi mevcuttur.

First Dialysis Services Bulgaria EAD: Filibe, Montana ve Pazarcık şehirlerinde diyaliz merkezi işletmektedir.

Eczacıbaşı-Monrol: 2012 yılı başında Monrol Bulgaria firmasının oluşturulması sonrasında Nisan 2012'de Lyulin beldesi sınırları içerisindeki Bansko yolu üzerinde 5.500 m² arsa satın alınması ile Bulgaristan Radyofarmasötik Üretim Tesisi projesi başlamıştır. Bu tesiste kanser teşhisinde kullanılan Pozitron Emisyon Tomografisi (PET) cihazlarının çalışabilmesi için gerekli olan bir görüntüleme ilacı olan MON-FDG ürünü üretilerek Bulgaristan'da bu alandaki ilk tesis olmuştur.

Acıbadem City Clinic: 2016 yılında sağlık hizmeti sektöründe tek yabancı yatırım olan Tokuda Hastanesi, Acıbadem tarafından satın alınarak bir başka özel hastane olan City Clinic ile Acıbadem City Clinic adı altında birleşmiştir. Bu şekilde Acıbadem grubu Bulgaristan sağlık sektörünün en büyük özel yatırımcısı olmuştur.

Bulgaristan'da Türk sermayeli **D-Commerce Bank** ile **Ziraat Bankası'nın Sofya Şubesi** faaliyet göstermektedir. Ziraat Bankası'nın Filibe, Varna ve Kırcaali kentlerinde üç ofisi bulunmaktadır. D-Commerce Bank'ın 50'nin üzerinde şubesi mevcuttur.

Sofya ve Filibe'de 4 yıldızlı Türk sermayeli **Princess otelleri** faaliyette bulunmaktadır. Söz konusu otellerden Sofya'da olanın işletmesini **Ramada** firması üstlenmiştir.

İstanbul Hadımköy merkezli lastik servis makinaları ve hidrolik krik o üreticisi **Atek Makina'nın** Filibe kentinde açmış olduğu mağazasının yanı sıra yine aynı şehirde otel yatırımı da bulunmaktadır. Atek Makina yatırımı **City Hotel'in** açılışı 2012 yılında yapılmıştır.

Bulgaristan'ın en gözde kayak merkezlerinden Bansko'da kurulu **Regnum Otel**, Öztürk Şirketler Grubu'na bağlı Regnum Türkiye Gayrimenkul Geliştirme Şirketi'nin Bulgaristan'daki uzantısı olarak kurulmuş olan Regnum-Bulgaria tarafından işletilmektedir.

Diğer başlıca Türk yatırımları ise şu biçimde sıralanabilir: Elektronik ev eşyaları yedek parça üretimi sanayinde faaliyet gösteren Mikro-Ak, bakır sektörü yatırımı olan Sarkuysan, trafo üretimi yatırımı olan Enpay, otomotiv yan sanayi sektörü yatırımı Sa-Ba, plastik üretimi yatırımı olan Cambro, İstanbul Üsküdar merkezli Hayat Holding bünyesindeki temizlik ve hijyen ürünleri şirketi Hayat Kimya'nın Bulgaristan uzantısı Varna merkezli Hayat-Bulgaria, şişelenmiş su üreten Kom, ağaç ürünleri imalatı yapan Kastamonu Entegre, Şahinler'in Kırcaali'deki, Santinelli'nin Filibe'deki tekstil fabrikaları, otobüs işletmesi Etap Adres, ilaç sektöründe Ulkar Holding bünyesindeki Düzce merkezli Nobelfarma İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin Bulgaristan uzantısı Nobel-Pharma Bulgaria v.b.

Altınbaş, Beko, Bingo, Çilek Mobilya, Dimes, Ece, Efe Rakı, Efes Pilsen, Ege Seramik, English Home, Eti, Familia, Gala Mobilya, Golden Rose, Homage, Isuzu, İstikbal, İşbir Yatak, Koska Helva, LC Waikiki, Manolya, Model Tasarım, Molfix, Ozzo, Razgat Classic, Selimoğlu, Selpak, Şölen, Taç, Tayaş, Temsa, Ülker, Vitra, Yataş, Yatsan ve Yeni Rakı Bulgaristan pazarında pazar payı olan belli başlı Türk markalarıdır.

İKİLİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER, KEK TOPLANTILARI

Bulgaristan ile Türkiye Arasındaki Mevcut ve Sona Eren Anlaşmalar

- Ekonomik İşbirliği Anlaşması (2018)
- Karayoluyla Uluslararası Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması (2015)
- Ticaret ve Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması (1994)
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (1994)
- Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması (1994)
- Turizm İşbirliği Anlaşması (1997)
- Serbest Ticaret Anlaşması (1998) (Sona ermiştir) Bu anlaşma uyarınca sanayi ürünlerinin ticaretinde iki taraf da gümrük vergisi almamaktadır. Tarım ürünleri içinse tercihli vergi oranları uygulanmaktadır. 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan'ın AB'ye tam üye olması ile birlikte bu anlaşma hükümlerinin yerini Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği hükümleri almıştır.
- Enerji ve Altyapı Alanlarında İşbirliği Anlaşması ve Protokolü (1998)
- Uzun Vadeli Sözleşme (1999)
- İkili Hava Ulaştırma Anlaşması (2004)
- Deniz Ticareti Taşımacılık Anlaşması (2004)
- Bulgaristan, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren Türkiye ile AB arasında bir gümrük birliği oluşturan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile Tarım ürünlerine ilişkin Rejim hakkındaki 1/98 sayılı OKK'nın ve Türkiye-AB Kömür-Çelik Serbest Ticaret Anlaşması'nın ve diğer tüm Türkiye-AB hukuki düzenlemelerinin bir parçası haline gelmiştir
- Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması (2004)
- Teknik Düzenlemeler, Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi ve Metroloji Alanlarında Danışma ve İşbirliği Mekanizması Tesis Edilmesine Dair Mutabakat Zaptı (2009)
- Türkiye-Bulgaristan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) XVI. Dönem Toplantısı 30-31 Mayıs 2005 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye-Bulgaristan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) XVII. Dönem Toplantısı 24-25 Ocak 2007 tarihlerinde Sofya'da gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye-Bulgaristan Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı son olarak 9-10 Mayıs 2018 tarihlerinde Sofya'da gerçekleştirilmiştir.

YATIRIM VE TİCARET İLİŞKİLERİNDE BİLİNMESİ GEREKEN GENEL KONULAR

Bulgaristan'da İş Yapmak İsteyenler İçin Pratik Bilgiler

Vergiler

- KDV oranı (otellilikte uygulanan % 9 KDV oranı hariç) tüm ürünler için % 20'dir;
- Kurumlar vergisi oranı % 10'dur. İşsizlik oranının ülke ortalamasının % 25 üzerinde olan bölgelerde vergi mükellefleri belirli koşullar altında kurumlar vergisinden muaftır;
- Gelir vergisi oranı % 10'dur;
- Temettü vergisi oranı % 5'tir.

Tablo 34

Bazı AB Ülkelerinde Karşılaştırmalı Kurumlar ve Gelir Vergisi Oranları (2019)

Ülke	Kurumlar Vergisi		Gelir Vergisi	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
Macaristan	9%	9%	15%	15%
Bulgaristan	10%	10%	10%	10%
Romanya	16%	16%	10%	10%
Polonya	19%	19%	18%	32%
Çekya	19%	19%	15%	22%
İsveç	21,4%	21,4%	30%	57%
Avusturya	25%	25%		55%
Fransa	28%	33,33%	0%	45%
Yunanistan	28%	28%	22%	45%
Almanya	30%	33%		47,5%

Kaynak: <https://dits.deloitte.com/#TaxGuides>

Bulgaristan'da İş Kurma Prosedürü

Bulgaristan'da şirket kuruluşu Adalet Bakanlığı'na bağlı Kayıtlar Ajansı çerçevesinde tutulan Ticaret Siciline kayıt ile gerçekleşmektedir. Kayıt prosedürünün zamanı şirket türüne göre farklılık arz etmekte ve 2 ila 5 iş günü arasında değişmektedir. Türkiye'den farklı olarak ticaret ve sanayi odalarına kayıt gönüllülük esasına dayalıdır. Ticaret Siciline kayıt olduktan sonra firmalar hukuki varlık kazanmakta, faaliyetlerine başlayabilmektedir.

Firmaya Ticaret Siciline kayıt esnasında Özel Tanımlama Kodu (Bulgarca kısaltması ЕИК (ЕІК)) denilen bir numara verilmektedir. Söz konusu numara 9 (dokuz) haneli olup rastgele belirlenmektedir. Bu numara ile firma, Ticaret Siciline kaydolduğu andan itibaren Ticaret Sicilinden kaydı silinene kadar tanımlanmaktadır. KDV Kanununa göre kayıt yaptıran firmalara Ulusal Gelirler Ajansı "BG" ile başlayan KDV numarası vermektedir. Genellikle KDV numarasının devamı Kayıtlar Ajansı'na verilen Özel Tanımlama Kodu ile aynıdır, ancak bu zorunlu bir koşul değildir.

Bulgaristan'da % 100 yabancı sermayeli şirket kurulabilmektedir. Bulgaristan'da yabancı ortaklarla (gerçek veya tüzel kişi) kurulan şirketler, Bulgar ortağı olsun ya da olmasın, Bulgar şirket addedilmekte ve Bulgaristan Ticaret Kanunu gereklerine göre faaliyette bulunmaktadır.

Limited Şirket, Anonim Şirket, Kollektif Şirket ve Komandit Şirket türleri Bulgaristan Ticaret Kanunu'nun öngördüğü şirket türleridir. Bunların dışında, Bulgaristan'da ticari faaliyetler tek şahıs tacir, holding, şube ve kooperatif şeklinde de yürütülebilmektedir.

Yabancı yatırımcılar tarafından en çok tercih edilen ticari oluşumlar limited şirket (EOOD veya OOD), anonim şirket (EAD veya AD), şubeler ve ticari temsilciliklerdir. Limited şirket (OOD) türünü genellikle daha küçük çaplı iş yapan firmalar tercih etmektedir. Yönetimi anonim şirketlere göre daha kolaydır. Anonim şirketlerin (AD) yönetimleri yapıları gereği daha komplekstir. Ancak bu tür şirketler sermayelerini sermaye piyasası aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşılarak artırmaktadır. Bu tür şirket yapıları üretim ve finans sektöründeki büyük çaplı yatırımlara mahsustur. Yasayla belirlenen bazı faaliyet alanlarında (örneğin bankacılık ve sigortacılık) anonim şirket zorunlu şirket türüdür.

Limited şirket (Bulgaristan'da OOD olarak kısaltılmaktadır) sermayesinin asgari 2 leva (1,02 €), anonim şirket (Bulgaristan'da AD olarak kısaltılmaktadır) sermayesinin ise asgari 50 000 leva (25 565 €) olması gerekmektedir.

Bulgaristan Ticaret Kanunu'na göre tek bir ortak kendi başına bir limited veya anonim şirket kurma hakkına sahiptir. Bu durumda şirketin türü tek kişilik limited şirket olan EOOD'dir, anonim şirket için ise EAD'dir. Türkiye'de yerleşik bir gerçek veya tüzel kişinin Bulgaristan'da tek başına bir limited veya anonim şirket kurması konusunda bir sınırlama bulunmamaktadır.

LTD şirket (OOD) kuruluşu için başvuruda gerekli olan belgeler

- Şirket bilgilerini içeren bir beyanname (diğer belgeler söz konusu beyannameye ek olarak ibraz edilir);
- Şirket kuruluş sözleşmesi;
- Genel Kurul toplantısı tutanağı (bahse konu tutanakta şirket kuruluş toplantısında alınan kararlar ve toplantı gündemi yer almalıdır);
- Verilen bilgilerin doğru olduğuna dair Ticaret Sicili Kanununun madde 13 fıkra 4'ü çerçevesinde beyanname (beyanda bulunan kişi tarafından imzalanmaktadır);
- Ticaret Sicili Kanununun madde 13 fıkra 5'i çerçevesinde beyanname (belgeleri ibraz eden kişinin beyan eden kişiden farklı olduğu durumlarda doldurulur);
- Ticaret Kanununun madde 142 çerçevesinde rakip faaliyet yasağı beyannamesi (Yönetici tarafından doldurulur);
- Şirket Genel Kurulunun yönetici tayin etme kararı;
- Yönetici veya yöneticilerin noter tasdikli görev kabulü ve imza sirkülerleri;
- Ticaret Kanununun madde 141 fıkra 8 çerçevesinde beyanname (Yönetici, bu sıfat için Kanunun gerektirdiği şartlara uyduğunu beyan eder);
- Mevzuatın gerektirdiği durumlarda devlet mercilerinden alınması gerekli lisans ve izinler;
- Yatırılan sermayeyi gösteren belge (en az 2 leva);

- Şirket adı alma beyannamesi (zorunlu değildir).

LTD şirket kuruluşu için başvuruda 110 leva (elektronik başvurularda 55 leva) ticaret siciline kayıt ve 40 leva (elektronik başvurularda 20 leva) şirket adı alma ücreti ödenmektedir (zorunlu değildir).

Anonim şirket (AD) kuruluşu

Anonim Şirket kuruluşu için Kayıtlar Ajansı'na şirket bilgilerini içeren bir beyanname ile beyannamede şirket kuruluşuna ilişkin sayılmış belgelerin beyanname ekinde ibraz edilmesi gerekmektedir.

AD kuruluşu için başvuruda 360 leva (elektronik başvurularda 180 leva) ticaret siciline kayıt ve 40 leva (elektronik başvurularda 20 leva) şirket adı alma ücreti ödenmektedir (zorunlu değildir). Bankacılık veya sigortacılık alanında faaliyette bulunacak AD'nin kuruluşu için başvuruda 1300 leva (elektronik başvurularda 650 leva) ticaret siciline kayıt ücreti ödenmektedir.

Bulgaristan'da yabancı bir şirketin şube açması

Kendi ülkesinin kanunları çerçevesinde ticari faaliyette bulunmak üzere kayıt yaptırmış her yabancı kişinin Bulgaristan Ticaret Kanununa göre Bulgaristan'da yabancı kişi şubesi açma hakkı bulunmaktadır. Şube, Bulgar mevzuatına göre tüzel kişilik değildir. Ancak şubenin kendi merkezi ve yönetim adresi, yöneticileri, mal varlığı, pasif yasal statüsü vardır. Şubenin unvanı ana şirketin unvanından ve "şube" ekinde oluşmaktadır. Şube, ayrı bir şirket olarak ticari defterlerini tutmaktadır. Şube açma başvurusu Ticaret Sicilini tutmakla görevli Kayıtlar Ajansı'nın herhangi bir bölge temsilciliğine yapılabilmektedir. Yabancı şirket şubesinin açılması için yapılan başvuruda 340 leva (elektronik başvurularda 170 leva) ticaret siciline kayıt ve 40 leva (elektronik başvurularda 20 leva) şirket adı alma ücreti ödenmektedir (zorunlu değildir). Şube açmak için gerekli belgeler:

- Şube açma beyannamesi;
- Yabancı şirketin mevcudiyetini (tüzel kişi ise), ulusal kanununa göre ticari faaliyette bulunma hakkını, sicil kaydına göre (var ise) yabancı şirketi temsil eden kişilerin adlarını ve temsil şeklini gösteren belge;
- Yabancı şirketin şube açma kararı;
- Yabancı şirket şubesinin faaliyet alanı izin rejimine tabii ise, gerekli lisans veya izin belgesi;
- Şube açma başvurusunun yapıldığı an itibarıyla tüm değişiklik ve ekleri içeren yabancı şirket kuruluş akdi, sözleşmesi veya tüzüğü;
- Yabancı şirket yöneticisinin, şube yöneticisini yetkilendirdiği noter tasdikli vekâletname;
- Şube yöneticisinin noter tasdikli görev kabulü ve imza sirküleri;
- Kanunların gerektirdiği durumlarda yöneticinin/yöneticilerin uzmanlık veya yeterlilik belgeleri;
- Özel yasaların gerektirdiği diğer belgeler.

Bulgaristan'da yabancı bir şirketin temsilcilik açması

Bulgaristan Yatırımları Teşvik Kanunu gereğince ulusal mevzuatlarına göre ticari faaliyette bulunabilen yabancı kişiler Bulgaristan'da ticari temsilcilik açabilmektedir. Temsilciliklerin Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na (www.bcci.bg) kaydolması zorunludur. Temsilcilik kuruluşu, Oda'nın ticari temsilcilik kaydına dair kararı ile gerçekleşir. Kayıtlı ticari temsilcilikler veri tabanı Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın web sayfasında yayınlanır. Bu şekilde kurulacak ticari temsilcilik Türkiye'deki şirketten ayrı bir tüzel bir kişi değildir ve ticari faaliyet gösterme hakkına sahip değildir. Ticari temsilcilik, genellikle Türkiye'deki ana şirket adına Bulgaristan'da destek faaliyetler icra eder (reklam, promosyon, müşteri bulma vs.). Ticari temsilcilik kendi adına gelir ve kazanç elde edemez. Temsilciliğin kurumlar vergisi ödeme sorumluluğu yoktur.

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının icra ettiği ticari faaliyet aracılığı ile oturma izni alabilmesi için Bulgaristan'da kurduğu şirkette en az 3 Bulgar veya AB vatandaşını çalıştırması gerekmektedir. Buna rağmen Türkiye'de kurulmuş olan bir şirketin ticari temsilciliğini yapmak için Bulgaristan'a gelen Türk vatandaşlarına bu kural uygulanmamaktadır. Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı olan Türk şirket temsilcisi Türk vatandaşlarına Bulgaristan'da oturma izni verilmektedir.

Bulgaristan'da bir Türk şirketin ticari temsilciliğinin kurulması çerçevesinde Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından talep edilen evraklar şöyledir:

1. Türkiye'deki şirkete ait Türkiye Ticaret Sicili Gazete çıktısı (altı aydan eski olmamalıdır) – APOSTİL;
2. Türkiye'deki şirket yönetim kurulunun Bulgaristan'da ticari temsilcilik açma kararı;
3. Bulgaristan'da ticari temsilcilik açması ve bu temsilciliği yönetmesi için Türkiye'deki şirket yönetim kurulunun yetkilendirdiği kişiye verilen ve söz konusu kişinin yetki alanını da içeren özel vekâletname orijinali (veya noter tasdikli sureti) - APOSTİL;
4. Bulgaristan'daki temsilcilerin imza sirküleri – Türk noteri tarafından tasdik edilmiş (APOSTİL) veya Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'nın özel beyanname formu üzerinde Oda yetkilisi önünde atılmış imzalar;
5. Ticari temsilcilik kayıt ücretinin (120 EURO) ödendiğine dair belge;
6. Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası bilgi sistemi için doldurulan kayıt formu.

1, 3 ve 4 nolu evrakların Bulgar makamları tarafından kabul edilmesi için APOSTİL onayı almış olması gerekmektedir. Bu evraklar, Bulgaristan'da yeminli tercüman tarafından tercüme edilip Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra kayıt işlemleri için Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na ibraz edilmektedir.

Türk şirkete ait temsilciliğin Bulgaristan'da bir adresinin olması şart olarak koşulmuştur.

27.06.2017 tarihinde Bulgar mevzuatında yürürlüğe giren değişiklikler, Türkiye'de kurulmuş bir şirketin Bulgaristan'da ticari temsilciliğini yapan Türk vatandaşlarının oturma izni alabilmesi için ilave yeni şartlar getirmiştir. Bulgaristan'da bir Türk şirketinin ticari temsilciliğini yapan Türk

vatandaşlarının oturma izni alabilmesi için Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na ilave olarak ibraz etmesi gereken evraklar:

1. Türk şirketin Bulgaristan'da ticari temsilcilik kurduğu andan önce en az 1 yıllık dönemde faal olduğunu gösteren belge. Bu belge, Türkiye'deki şirketin bankasından alınmış referans mektubu veya aşağıdaki belgelerden herhangi biri olabilmektedir:
 - a) Türk şirketin son bilanço ve mali rapor kopyaları (üzerinde şirket mührü ve şirket müdürünün noter tasdikli imzası olacak şekilde). Bahse konu belgelerin Bulgarca çevirileri ile birlikte ibraz edilmesi gerekmektedir;
 - b) Türk şirket müdürü tarafından doldurulan ve Türk şirketin son yıldaki faaliyet alanını, varlık değerini, sermayesini, cirosunu ve kar/zararını gösteren standart beyanname formu (üzerinde şirket mührü ve şirket müdürünün noter tasdikli imzası olacak şekilde). Bahse konu standart beyanname formu Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odasından alınır ve Bulgarca çevirisi ile birlikte ibraz edilir;
 - c) Türk şirket müdürü tarafından doldurulan ve Türk şirketin son muhasebe raporuna (İngilizce olarak) ulaşılabilecek bir elektronik veri tabanını gösteren standart beyanname formu (üzerinde şirket mührü ve şirket müdürünün noter tasdikli imzası olacak şekilde). Bahse konu standart beyanname formu Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odasından alınır ve Bulgarca çevirisi ile birlikte ibraz edilir. Söz konusu elektronik veri tabanı, Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Türkiye'deki şirketin faal olup olmadığını kontrol etmek amacıyla kullanılır.
2. Türkiye'deki şirketin vergi borcunun bulunmaması. Bu şartın karşılandığını kanıtlamak için aşağıdaki belgelerden herhangi biri kullanılabilir:
 - a) Türkiye'deki şirketin yetkili Gelir İdaresi Başkanlığı biriminden aldığı ve vergi borcu olmadığını gösteren belge. Bahse konu belgenin APOSTİL onayı almış olması ve Bulgaristan'da yeminli tercüman tarafından tercüme edilip Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı tarafından da onaylanması gerekmektedir;
 - b) Türk şirket müdürü tarafından doldurulan ve Türk şirketin vergi borcu olmadığı bilgisine (İngilizce olarak) ulaşılabilecek bir elektronik veri tabanını (Gelir İdaresi Başkanlığı'na ait) gösteren standart beyanname formu (üzerinde şirket mührü ve şirket müdürünün noter tasdikli imzası olacak şekilde). Bahse konu standart beyanname formu Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odasından alınır ve Bulgarca çevirisi ile birlikte ibraz edilir. Söz konusu elektronik veri tabanı, Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Türkiye'deki şirketin vergi borcu olup olmadığını kontrol etmek amacıyla kullanılır.
3. Bulgaristan'daki ticari temsilciliğin faaliyetlerine ilişkin belgeler:
 - a) Bulgaristan'da ticari temsilcilik açılmasına ilişkin açıklama belgesi (üzerinde şirket mührü ve şirket müdürünün noter tasdikli imzası olacak şekilde). Bahse konu belgenin ticari temsilciliğin hedef ve görevlerini açıklaması ve Bulgarca çevirisi ile birlikte ibraz edilmesi gerekmektedir;
 - b) Bulgaristan'daki ticari temsilciliğin yıllık eylem planının (mevcut yıl ve bir sonraki yıl için) Türk şirketi müdürü tarafından noter huzurunda onaylanması. Bahse konu eylem planı formu Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odasından alınır ve Bulgarca çevirisi

ile birlikte ibraz edilir. Söz konusu eylem planı çerçevesinde ihtiyaç duyulan temsilci sayısı konusuna da açıklık getirilir;

- c) Ticari temsilciliğin ofisine ait tapu veya en az bir yıllık kira sözleşmesi. Bahse konu belgelerin Türk şirket müdürü tarafından onaylanmış olması ve Bulgarca olarak ibraz edilmesi gerekmektedir.

27.06.2017 tarihinde Bulgar mevzuatında yürürlüğe giren değişiklikler ile getirilen yeni şartlar sadece ticari temsilcilik aracılığıyla oturma izni almak isteyen Türk vatandaşları için geçerlidir. Oturma iznine ihtiyacı olmayan ticari temsilcilerin bu şartları karşılaması zorunlu değildir.

Kayıt süreci hakkında daha ayrıntılı bilgi Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası web sitesinde yer almaktadır: <http://www.bcci.bg/tradereg-repres-docreg-en.html>

Bulgaristan'da iş yapma maliyeti

Elektrik ve Su

Bulgaristan enerji sektöründe üç elektrik dağıtım şirketi faaliyet göstermektedir – Energo-Pro, EVN ve CEZ. Elektrik dağıtım şirketleri tabloda belirtildiği gibi farklı elektrik fiyatları uygulamaktadır.

Tablo 35

Bulgaristan'da Elektrik Fiyatları

Şirket	Müşteri türü	Pik tarife	Gündüz tarifesı	Gece tarifesı
Energo-Pro	Hanehalkı	-	0,14184	0,05442
	Kurumsal müşteriler	0,18873	0,12797	0,07313
EVN	Hanehalkı	-	0,13333	0,05331
	Kurumsal müşteriler	0,17573	0,11571	0,06988
CEZ	Hanehalkı	-	0,13538	0,05676
	Kurumsal müşteriler	0,18413	0,11807	0,07823

Not: Fiyatlar KDV ve ÖTV hariç, leva bazında 1 KW içindir. Dağıtım, ayrıca kWh bazında ücretlendirilmektedir

Bulgaristan çapında faaliyet gösteren üç elektrik dağıtım şirketinin uyguladığı fiyatlarda zaman zaman değişiklikler yaşandığı için güncel tarifeler aşağıda verilen linklerden takip edilebilmektedir:

Cez Bulgaria:

<http://www.cez.bg/en/prices/electricity-prices/for-supply.html>

ve

<http://www.cez.bg/en/prices/electricity-prices/for-distribution.html>

Energo-Pro:

<http://www.energo-pro.bg/en/Acting-electricity-prices-business>

ve

<https://www.energo-pro.bg/en/Acting-elelctricity-prices>

EVN Bulgaria:

<https://www.evn.bg/Business/Electricity/BusinessElectricityRegulated.aspx>

ve

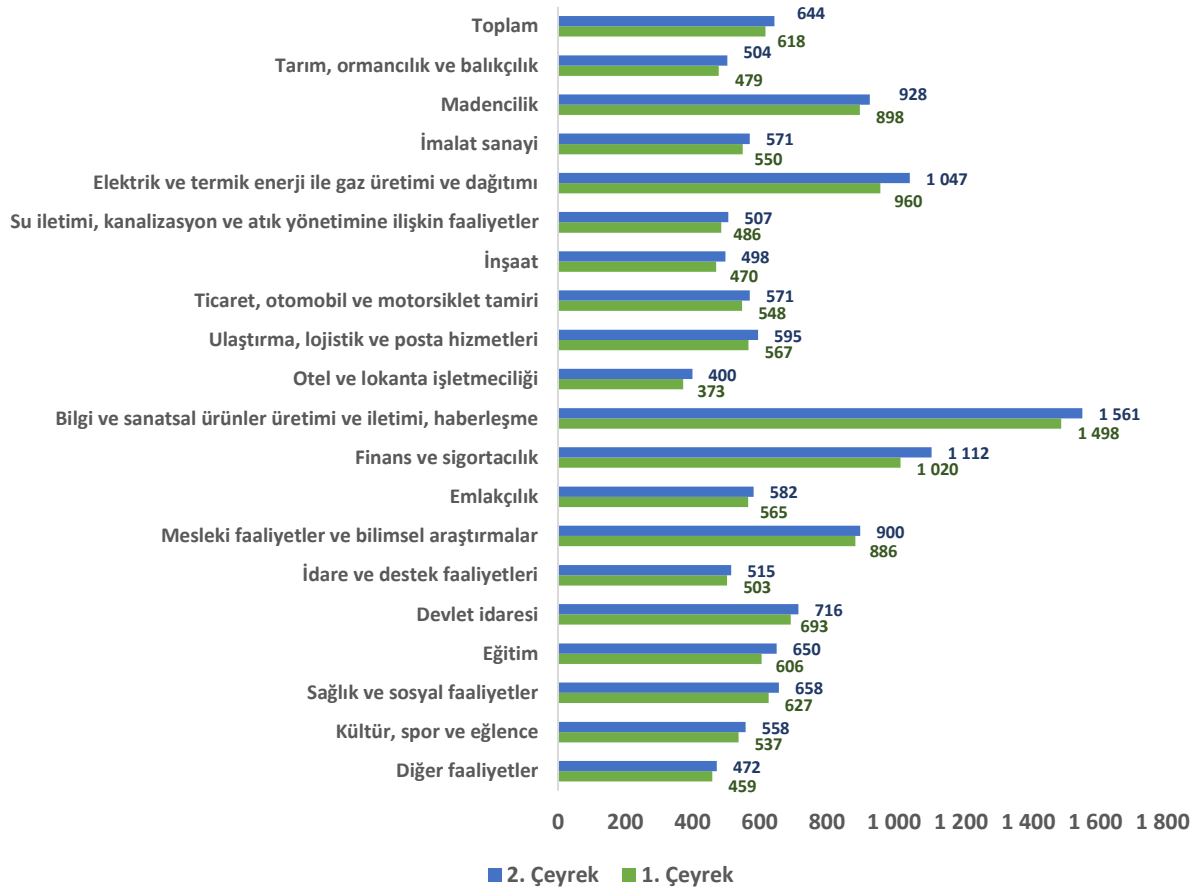
<https://www.evn.bg/Home/Electricity.aspx>

Bulgaristan genelinde su fiyatları belediyelere göre değişim göstermektedir. Sofya’da sanayi kullanımı için suyun m³ fiyatı KDV dahil, 1,35 euro – 1,63 euro arasında değişmektedir.

Ücretler

Şekil 21

2019 Yılıının İlk İki Çeyreğinde Sektörlere Göre Ortalama Aylık Ücretler (Euro)

Kaynak: Ulusal İstatistik Enstitüsü

Kira ve Satış

- Sofya’da A sınıfı ofis kiralari m² başına aylık 13–15 euro arasında değişmektedir. B sınıfı ofis kiralari ise ortalama ayda 9-10 euro/m²’dir.
- Sofya’da ofislerin satış fiyatı m² başına 900–1500 euro arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise m² başına 1 090 eurodur.

- Filibe’de ofis kiralari m² başına aylık 3–9 euro arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise 5 eurodur.
- Filibe’de ofislerin satış fiyatı m² başına 500-1100 euro arasında değişmektedir. Ortalama fiyat ise m² başına 840 eurodur.

Akaryakıt Fiyatları

Eylül 2019 itibariyle Bulgaristan'da en çok kullanılan yakıtların ortalama fiyatları aşağıdaki gibidir (fiyatlara KDV ve ÖTV dahildir):

Dizel: 1,17 euro/l; Benzin A95: 1,14 euro/l; Metan: 0,75 euro/l; LPG: 0,48 euro/l.

Dikkat Edilmesi Gereken Diğer Hususlar, Görüş ve Öneriler

- ✓ Sözleşme yapın: Bulgaristan’da senet ve çek kullanımı yaygın değildir. Bankacılık sistemi ise nispeten gelişmiştir. Bir ihtilaf halinde izlenecek prosedürü sözleşmede açıkça belirtin. Unutmayın ki, işlerin iyi olduğu dönemde kimsenin sözleşmeye ihtiyacı olmaz. Ancak, olası ihtilafları düşünerek aradaki ilişkiyi kayda geçirin. Zorunlu olmamakla beraber sözleşmelerin Bulgar noterliklerinde kaydı resmîyetini güçlendirir. İmzaların teyidi açısından yararlıdır. Sözleşme yaparken mümkünse bir Bulgar avukatın hizmetinden faydalanın.
- ✓ AB teknik mevzuatına dikkat edin: Bulgaristan’ın da üyesi olduğu AB’nin insan sağlığının, çevrenin ve tüketicinin korunması gibi temel gerekleri koruyup gözetleyen teknik mevzuatının gereklerini yerine getirin ve aranan sertifikaları temin edip Bulgarca örneğini de eşya beraberinde bulundurun. Söz konusu mevzuat Türkiye’de de uygulandığı için yetkili Türk kurumlarından mevzuat hakkında bilgi temin edebilirsiniz.
- ✓ AB’nin ve Bulgaristan’ın marka tescil, fikri ve mülkiyet hakları ile ilgili mevzuatına ve prosedürlerine uyunuz. Markanızı Bulgaristan’da kendiniz tescil ettiriniz. Bir başkası aracılığıyla (distribütör vb.) yapıyor iseniz işlemleri takip ediniz ve denetleyiniz.
- ✓ Firmalar ile temasta mümkün ise Bulgarca bilen eleman kullanınız.
- ✓ Ürününüzü tanıtan Bulgarca katalog hazırlayınız ve potansiyel alıcı firmalara gönderiniz.
- ✓ Ürününüzle ilgili şikayetleri takip edip, en kısa zamanda düzeltilmesini sağlayınız. Satış sonrası hizmetin en az satışın kendisi kadar önemli olduğunu unutmayınız. Bulgar pazarının küçük olduğunu, hem memnuniyetin hem de hoşnutsuzlukların çok çabuk yayıldığını aklınızdan çıkarmayınız.
- ✓ T.C. Ticaret Bakanlığının www.ticaret.gov.tr adresli web adresindeki 'Ülkeler' bölümünden Bulgaristan'ı seçerek ulaşacağınız Müşavirliğimiz sayfasında yer alan 'Müşavire/Ataşeye Danışın' bölümüne ithalatçı/distribütör/imalatçı firma taleplerinizi iletebilirsiniz.
- ✓ T.C. Ticaret Bakanlığının internet sitesi üzerinden 'Ülkeler' bölümünden Bulgaristan'ı seçerek ulaşacağınız Müşavirliğimiz sayfasını ziyaret ediniz.

Müşavirliğimiz web sayfasında Bulgaristan genelinde güncel ihale duyuruları, yatırım haberleri, uyarılar, mevzuat ve yasal prosedürler ile ekonomik ve ticari haberler de yayınlanmaktadır. Birtakım internet kaynakları ile çeşitli basın yayın organları Müşavirliğimizce günlük olarak taranmakta ve tespit edilen güncel ihale ve projelere ilişkin bilgiler belirli bir format çerçevesinde düzenlenerek web sayfamızda yayımlanmaktadır.

Yabancıların Yasal Statüleri

Yabancıların Bulgaristan'daki yasal statüleri Anayasa, Yabancı Uyruklular Yasası (1998) ve bu Yasanın Uygulama Tüzüğü ile Vizelerin Verilmesine Dair Genelge hükümleri ile düzenlenmektedir. Bu alandaki Bulgar mevzuatı AB'nin ilgili mevzuatıyla uyumludur. 31 Ocak 2012 tarihi itibarıyla Bulgaristan tek taraflı Schengen mevzuatını da uygulamaktadır.

Bulgar Anayasası, aksi kanunla öngörülmediği müddetçe, yabancıların Bulgar vatandaşları ile aynı kanuni haklardan faydalanmasını ve aynı yasal yükümlülöklere tabi olmasını öngörmektedir.

Bulgar mevzuatına göre, Türk vatandaşlarının hakları aşğıdaki alanlarda sınırlandırılmıştır:

Mülkiyet hakları: Türk vatandaşlarının, yasal miras dışında Bulgaristan'da arazi sahibi olma hakkı yoktur. Türk vatandaşlarının Bulgaristan'da arazilerin üzerine inşa edilmiş taşınmazlara sahip olma hakkı vardır (bina, daire, ev, depo, fabrika, garaj vs.). Mevzuat, Bulgaristan'da şirket kuran Türk vatandaşlarına, bu şirket adına arazi alma hakkını vermektedir (tarım arazileri dışında). Bulgaristan'ın AB üyeliğı ile birlikte AB vatandaşlarına bu konuda sınırlı sayıda istisnalar tanınmaktadır.

Mesleki haklar: Yabancılar devlet memuru, gümrük memuru veya Dışışleri Bakanlığı memuru olarak istihdam edilemezler. Patent ofisinde, Elektronik Medya Konseyi vb. kuruluşlarda çalışamazlar, noter olamazlar.

Bütün yabancılar Bulgaristan'a girişlerinde ziyaret amaçlarını ve kalacakları adresi beyan etmek zorundadır.

Yabancıların Bulgaristan'a Girişleri

Aksi bir anlaşma ile belirlenmedikçe tüm yabancılar Bulgaristan'a girişleri ve burada ikamet etmeleri için vize temin etmek zorundadırlar.

Bulgaristan Schengen bölgesine girebilmek için gerekli teknik şartları yerine getirmiştir, ancak AB içindeki bazı ölkelerin çekincelerinden dolayı Bulgaristan (ve Romanya) 26 üyelik serbest dolaşım alanına henüz girememiştir. Bulgaristan Cumhuriyeti'nin 31 Ocak 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe giren uygulamasına göre, geçerli Schengen vizesi ve Schengen hukuku kazanımlarını tamamen uygulayan üye ölkeler ile İsviçre ve Lihtenştayn tarafından verilen geçerli, uzun süreli oturma vizesi ile oturma iznine sahip olan kişilere vizesiz rejim uygulaması getirilmiş olup, söz konusu uygulama, Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Schengen bölgesine tam üye olana kadar geçerli olmak üzere, her 6 aylık dönem içerisinde 3 aydan fazla olmamak kaydı ile sınırlıdır.

Vize Türleri

Geçerli bir vize dahi Bulgaristan'a giriş garantisi vermeyebilir. Sınır kontrol görevlileri yabancıların ölkeye kabulü için gerekli koşullara sahip olup olmadığı konusunda nihai karar verme yetkisine sahiptir.

Yabancı Uyruklular Yasası vize türlerini “havayolu transit vizesi, kısa süreli vize ve uzun süreli vize” olmak üzere üçe ayırmaktadır:

Havayolu transit vizesi (A Tipi), Bulgaristan aktarmalı başka bir ülkeye uçacak kişilere verilen vize türüdür.

Kısa süreli vize (C Tipi), bir yabancının 180 günlük bir süre içinde toplamda 90 günden fazla kalmamak kaydıyla Bulgaristan’a bir defalık veya çok sayıda giriş yapma hakkını vermektedir.

Uzun süreli vize (D Tipi), yabancı uyruklunun Bulgaristan’a giriş yapıp sonrasında oturma izni için başvurmasında gerekli olan vize türüdür. Bu vizenin geçerliliği altı aydır ve sahibine 180 güne kadar ikamet izni sağlamaktadır. D tipi vize, geçerli olduğu müddetçe, sahibine Bulgaristan’a çok sayıda giriş yapma hakkını vermektedir. Bir yıl geçerli olan ve 360 güne kadar oturma izni sağlayan D tipi vizesinin verilebileceği yabancılar:

1. Bilim araştırmaları gerçekleştiren yabancılar;
2. En fazla 1 yıl süren programlar çerçevesinde Bulgaristan’da eğitim gören öğrenciler;
3. Master öğrencileri veya stajyerler;
4. Turizm hizmetleri sözleşmesi kapsamında Türk işveren tarafından Bulgaristan’a kontrol ve koordinasyon görevleri ile görevlendirilen yabancılar;
5. Bulgaristan Yatırım Ajansı’na sertifika başvurusunda bulunmuş veya sertifika almış bir Türk yatırımcısı tarafından Bulgaristan’daki yatırım sürecini kontrol etmek amacıyla görevlendirilen yabancılar.

Tüm vize başvuruları ilgili Bulgar diplomatik misyonuna veya konsolosluluğuna yapılmalıdır.

Oturma İzinleri

Oturma İzni Türleri

Bulgaristan’da dört tür oturma izni bulunmaktadır:

- Kısa vadeli – kısa süreli vize ülkeye giriş tarihinden sonraki 6 aylık süre zarfı içinde 3 aya kadar oturma izni sağlamaktadır;
- Orta vadeli – 1 yıllık oturma izni ile sağlanır;
- Uzun vadeli – 5 yıllık oturma izni ile sağlanır;
- Daimi – süresiz oturma izni ile sağlanır.

Kısa süreli ikamet için kısa süreli vize (C tipi) alınması yeterlidir. Bir yabancının orta vadeli, uzun vadeli ve daimi oturma izni başvurusunda bulunabilmesi için öncelikle uzun süreli bir vize temin etmesi (D tipi) gerekmektedir.

Orta Vadeli İkamet İzinleri Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar

- Bir Bulgar vatandaşının aile mensubu olan yabancılar;
- Bulgaristan’da daimi veya orta vadeli oturma izni almış bir yabancının aile mensubu olan yabancılar;
- Bulgaristan’da tedavi gören yabancılar;

- Ülkelerinde emekli olmuş yabancılar;
- Çalışma izni alındıktan sonra Bulgaristan'da istihdam edilen veya serbest meslek icra eden yabancılar;
- Bulgaristan'da oturma süresi boyunca en az 10 kişiye istihdam sağlayarak ticari faaliyette bulunan yabancılar;
- Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na bir Türk şirket temsilcisi olarak kaydını yaptırmış olan yabancılar;
- Bulgaristan'da en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) değerinde gayrimenkul alan yabancılar;
- Bir Bulgar şirketi sermayesine en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) yatıran ve şirket adına aynı değerde Bulgaristan'dan gayrimenkul alan yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları gerekmektedir;
- Bir Bulgar şirketinin sermayesine en az 250 000 leva (yaklaşık 128 000 euro) yatıran ve şirket adına ülkenin ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerinde aynı değerde maddi ve gayri maddi aktifler alan yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları ve oturma süresi boyunca en az 5 kişiyi istihdam etmeleri gerekmektedir. Bulgaristan'ın ekonomik olarak gelişmemiş bölgeleri Yatırımları Teşvik Kanunu çerçevesinde belirlenmektedir.

Uzun Vadeli Oturma İzinleri Verilmesinde Aranılan Genel Koşullar

- Yabancı'nın Bulgaristan'da yasal bir şekilde ve kesintisiz en az 5 yıl ikamet etmesi gerekmektedir;
- 5 yıllık süre içinde yabancı'nın Bulgaristan dışında art arda 6 ay ve toplamda 10 ay kalmadığı müddetçe süre kesintiye uğramaz ve Bulgaristan'da ikamet süresi gibi hesaplanmaktadır;
- Yabancı'nın Bulgaristan'da öğrenci veya stajyer olarak yasal bir şekilde ikamet ettiği sürenin yukarıda bahsedilen beş yılın hesaplanmasında sadece yarısı geçerli olarak kabul edilmektedir;
- Uluslararası koruma haklarından faydalanan yabancılar uzun vadeli oturma izni alabilmektedir.

Daimi Oturma İzni Verilmesinde En Sık Rastlanılan Durumlar

- Bulgar asıllı yabancılar;
- Yabancı'nın Bulgaristan'da yasal bir şekilde ve kesintisiz en az 5 yıl ikamet ettiği ve bu süre zarfında ülke dışında en fazla 30 ay kaldığı durumlarda;
- Bulgaristan Yatırım Ajansı'ndan sertifika almış ve yatırım faaliyetlerini icra eden yabancılar;
- Bir Bulgar şirketinin sermayesine en az 500 000 leva (yaklaşık 256 000 euro) yatırım yapan ve şirket adına aynı değerde maddi ve gayri maddi aktifler alan yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları ve oturma süresi boyunca en az 10 kişiyi istihdam etmeleri gerekmektedir;
- Bulgaristan'da en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) değerinde gayrimenkul alan ve bu yatırımı en az 5 yıl sürdüren yabancılar;
- Bir Bulgar şirketi sermayesine en az 600 000 leva (yaklaşık 307 000 euro) yatıran ve şirket adına aynı değerde Bulgaristan'dan gayrimenkul alıp bu yatırımı en az 5 yıl sürdüren yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları gerekmektedir;

- Bir Bulgar şirketinin sermayesine en az 250 000 leva (yaklaşık 128 000 euro) yatıran ve şirket adına ülkenin ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerinde aynı değerde maddi ve gayri maddi aktifler alıp bu yatırımı en az 5 yıl sürdüren yabancılar. Yabancıların Bulgar şirketinde en az % 50 pay sahibi olmaları ve oturma süresi boyunca en az 5 kişiyi istihdam etmeleri gerekmektedir. Bulgaristan'ın ekonomik olarak gelişmemiş bölgeler Yatırımları Teşvik Kanunu çerçevesinde belirlenmektedir;
- Aşağıdaki varlıklara en az 1 000 000 leva (yaklaşık 511 000 euro) yatırım veya ek yatırım yapan yabancılar:
 - o Borsada işlem gören Bulgar şirket hisseleri;
 - o Kamuya ait senetler, hazine bonoları veya diğer mali enstrümanlar (en az altı ay vadesi olan);
 - o Kamunun en az % 50'sine sahip olduğu bir şirkete ait mal varlığı (Özelleştirme ve Özelleştirme Sonrası Kontrol Kanunu çerçevesinde);
 - o Kamuya ait şirket hisseleri (Özelleştirme ve Özelleştirme Sonrası Kontrol Kanunu çerçevesinde);
 - o Bulgar fikri mülkiyet hakları (telif hakları, patentler, tasarımlar, markalar, vs.);
 - o Bulgaristan'da imtiyaz hakları.
- 1 000 000 levayı (yaklaşık 511 000 euro), yönetilmesi için lisans almış bir Bulgar kredi kurumuna yatıran yabancılar (en az 5 yıl vade ile);
- Borsada işlem görmeyen bir Bulgar şirketi sermayesine en az 6 000 000 leva (yaklaşık 3 068 000 euro) yatırım yapan yabancılar.

Oturma İzni Başvurularında Aranılan Genel Belgeler

- Başvuru sahibine ait geçerli bir pasaport (en az daha 6 ay geçerli olması gerekmektedir);
- Başvuru ücretinin ödendiğine dair belgeler;
- Başvuru sahibinin Bulgaristan'da kalacağı süre boyunca ikamet edeceği bir yeri temin ettiğine dair belgeler (kira kontratı vs.);
- Standart başvuru formu;
- Başvuru sahibinin Bulgaristan'da kalacağı süre boyunca giderlerini karşılayabilecek mali kaynaklara sahip olduğunu gösteren belgeler.

Oturum izni başvurusu uzun süreli vize süresinin dolmasına en az 14 gün kalmışken "Yabancı Uyruklular İdari Kontrol Ofisi"ne (FNACO) yapılmalıdır. Oturma izni mevzuatın getirdiği şartlara göre yenilenebilmektedir. Başvuru sahibi Bulgaristan topraklarında veya AB üyesi ülkelerden birinde bir önceki takvim yılı içinde ikamet etmemişse yenileme talebi reddedilebilmektedir.

Çalışma İzinleri

Genel Durum

Aksi bir durum Bulgar mevzuatında belirtilmediği sürece, Türk vatandaşları Bulgaristan'da ancak çalışma izni aldıktan sonra çalışabilmektedir. Türk vatandaşına çalışma izni verilmesi için yerel işverenin, 100 levası tutarında bir ücretin ödenmesi suretiyle, bulunduğu yerin **Çalışma Bürosuna** başvuru yapması gerekmektedir. Yerel işveren, bir Türk vatandaşı için ilk defa çalışma izni başvurusunda bulunduğu zaman Türk vatandaşının Bulgaristan Cumhuriyeti dışında bulunması gerekmektedir. Bulgaristan'da yasadışı ikamet eden Türk vatandaşlarının istihdam edilmesi yasaktır.

Tablo 36

Çalışma İzni Prosedürleri

Yetkili Kurum	Çalışma Bürosu Müdürlüğü
Prosedür	1. İşveren, yabancıların çalışma izni alması için gerekli evrakları Çalışma Bürosu Müdürlüğü'ne ibraz eder; 2. İdare, işverenden çalışma izni verme koşullarının karıştığına dair ek evraklar talep edebilir; 3. Çalışma Bürosu Müdürlüğü, çalışma izni talebine ilişkin değerlendirmesini ve evrakları İstihdam Ajansı İcra Müdürü'ne gönderir; 4. Çalışma izni verilmesi veya verilmemesi konusunda nihai karar İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından verilir.
Gerekli Evraklar	• Başvuru formu; • Çalışma izni talebinin gerekçesi; • Yabancıya ait 3 adet fotoğraf; • İşverenin noter tasdikli kayıt belgesi veya Özel Tanımlama Kodu belgesi kopyası; • Yetkili mercilerce onaylanmış diploma veya yetki, yeterlilik ve tecrübe seviyesini kanıtlayan evraklar; • İşverenin istihdam ettiği yabancılara ilişkin beyanname; • İşverenin son 12 ayda istihdam ettiği çalışanlara ilişkin beyanname; • İş sözleşmesi; • Mevzuata göre göreve ilişkin ibraz edilmesi gereken başka belgeler; • Yabancıların en az 7 ay geçerlilik süresi olan pasaport kopyası; • Yabancı şirketlerin üst düzey yönetici ve uzman kadroları için – yabancıların son 12 ayda yabancı şirket yapısı içerisinde bulunduğu görevleri gösterir yetkili mercilerce onaylanmış resmi belge.
Süreler	• Çalışma Bürosu Müdürlüğü, gerekli evrakların ibraz edilmesinden sonra çalışma izni başvurusunu 3 gün içinde İstihdam Ajansı'na gönderir; • İstihdam Ajansı İcra Müdürü, 1 aylık bir süre çerçevesinde çalışma izni verilmesi veya verilmemesi konusunda nihai kararını açıklar.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan işgücü piyasasına erişiminin sağlandığı durumlar:

- Türk vatandaşı yerel bir işveren tarafından istihdam edildiğinde;
- Türk vatandaşı Bulgaristan'a görevlendirildiğinde veya hizmet sunması için Bulgaristan'a gönderildiğinde;
- Türk vatandaşı aynı kişiye ait şirketler arasında personel transferi neticesinde Bulgaristan'a gönderildiğinde;

- Türk vatandaşı serbest meslek icra ettiğinde.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan’da Standart Çalışma ve Oturum İzni Alması

Bulgaristan’da Standart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türk vatandaşlarının istihdam edilebilmesi için uyulması gereken şartlar:

- İşverenin, işgücü piyasası durumu hakkında araştırma yapmış olması;
- İşverenin istihdam edeceği Türk vatandaşları sayısı son 12 ay içinde istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının % 20’sini geçmemesi (KOBİ’ler için % 35’ini geçmemesi);
- Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmaması;
- Türk vatandaşının işe ilişkin spesifik bilgi, yeterlilik ve iş tecrübesine sahip olması.

Bulgaristan’da çalışma iznine sahip olan Türk vatandaşlarının çalışma hakları, sadece çalışma izninde belirtilen işveren, çalışma yeri, görev ve süre için geçerlidir.

Bulgaristan Çalışma Kanunu, **250 kişiden az personele** sahip işletmeleri KOBİ olarak değerlendirmektedir. Standart Çalışma ve Oturum İzni süresi **1 yıla kadar** olabilmektedir.

Bulgaristan’da Standart Çalışma ve Oturum İzni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan’da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK’dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) - **APOSTILLE**;
4. İşverenin istihdam ettiği yabancıları gösterir beyanname;
5. İşverenin istihdam ettiği Bulgar veya AB vatandaşlarını gösterir beyanname;
6. Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair işveren tarafından düzenlenmiş olan beyanname;
7. Türk vatandaşının iş sözleşmesi;
8. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;

Standart Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, bulunduğu yerdeki yerel Çalışma Bürosuna Standart Çalışma ve Oturum İzni başvurusu yapar. İzin başvurusu **20 gün** içinde neticelenir;

2. Standart Çalışma ve Oturum İzni için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene **Standart Çalışma ve Oturum İzni** verir;
3. Türk vatandaşı aldığı Standart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye'deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı Standart Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan'a gelir.
4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu Standart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde Standart Çalışma ve Oturum Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, **Standart Çalışma ve Oturum Kartını** aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir.
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

Standart Çalışma ve Oturum İzni başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **yoktur**.

Bulgaristan Cumhuriyeti'nde çalışma iznine sahip olan Türk vatandaşlarının çalışma hakları, sadece çalışma izninde belirtilen işveren, çalışma yeri, görev ve süre için geçerlidir.

Türk işveren tarafından Bulgaristan'a belirli görevleri yerine getirmek için görevlendirilen Türk vatandaşı, hizmeti alan yerel işverenin İstihdam Ajansı'na kaydını yaptırmayı kaydıyla 12 aylık dönem içinde **3 ay çalışma iznine ihtiyacı olmadan** aşağıda sayılan görevleri yerine getirebilmektedir:

1. Yurtdışından getirilen makine ve ekipmanların montajı ve garanti kapsamındaki tamiri;
2. Yurtdışından getirilen makine, ekipman veya diğer varlıkların kullanımı ve bakımı konusunda eğitim verilmesi;
3. İhracat sözleşmesi veya lisans sözleşmesi kapsamında eğitim alınması.

Türk tur operatörü ve Bulgar tur operatörü veya otel işletmecisi arasında imzalanan turizm hizmetleri sözleşmesi kapsamında, Türk işveren tarafından Bulgaristan'a kontrol ve koordinasyon görevleri ile görevlendirilen Türk vatandaşı, hizmeti alan yerel işverenin İstihdam Ajansı'na kaydını yaptırmayı kaydıyla 12 aylık dönem içinde **6 ay çalışma iznine ihtiyacı olmadan** belirli görevleri yerine getirebilmektedir.

Bulgaristan'a bu şekilde çalışmaya gelen Türk vatandaşlarının İstihdam Ajansı'na kayıt işlemleri ülkeye girmeden ve çalışmaya başlamadan önce tamamlanmış olması ve İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından onaylanmış olması gerekmektedir.

Genel Kurallarda İstisnalar

AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni

Bulgaristan’da bir Türk vatandaşının istihdam edilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir (KOBİ’lerde istihdam edilecek yabancıların sayısı istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının **% 35’ini** geçmemesi gerekmektedir). Buna rağmen yüksek nitelikli bir Türk vatandaşı istihdamında bu kural geçerli değildir. Yüksek nitelikli yabancılara, bu imkândan faydalanmaları için **AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum izni** verilmektedir. AB Mavi Kartı süresi **4 yıla kadar** olabilmektedir (iş sözleşmesine göre belirlenmektedir).

AB Mavi Kartı alınması için yabancının uyması gereken şartlar:

1. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – üniversite veya başka bir yüksek eğitim kurumunda en az üç yıl süren eğitim sonucunda diploma veya eğitimi kanıtlayan başka bir belge almış olması - **APOSTILLE**;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – iş tecrübesini kanıtlayan bir belgeye sahip olması - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının istihdam edileceği görevde alacağı brüt ücretin son 12 aydaki **Bulgaristan ortalama ücretinin** en az 1,5 katı olması. Bulgaristan ortalama ücreti hakkında ayrıntılı bilgiye Ulusal İstatistik Enstitüsü [verilerini](#) kullanarak ulaşmanız mümkündür.

Bulgaristan’da AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan’da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK’dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) - **APOSTILLE**;
4. Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair işveren tarafından düzenlenmiş olan beyanname;
5. Türk vatandaşının iş sözleşmesi;
6. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;

AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, Başkent Sofya’da bulunan [İstihdam Ajansına](#) AB Mavi Kartı çalışma ve oturum izni başvurusu yapar. Başvurular posta aracılığı ile de yapılabilir. İzin başvurusu 15 gün içinde neticelenir;

2. AB Mavi Kartı için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene **AB Mavi Kartı Çalışma ve Oturum İzni** verir;
3. Türk vatandaşı aldığı AB Mavi Kart Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye'deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı AB Mavi Kart Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan'a gelir.
4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu AB Mavi Kartı çalışma ve oturma izni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde AB Mavi Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, **AB Mavi Kartını** aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir;
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

AB Mavi Kartı başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **vardır**.

Mavi kart sahibinin aile mensupları da mavi kartın geçerli olduğu süre içinde çalışma hakkına sahiptir.

Bir Türk Şirketin Bulgaristan'da faaliyet Gösteren Bir Bulgar Şirketine Hizmet Vermek Üzere Çalışan Görevlendirmesi

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir. Buna rağmen Türkiye'deki bir şirketten Bulgaristan'daki bir şirkete hizmet vermek amacıyla görevlendirilen Türk vatandaşları için bu kural geçerli değildir. Bulgaristan'da bu şekilde çalışmaya gelen Türk vatandaşlarına 12 aylık çalışma izni verilmektedir. Bu çalışma izni en fazla 12 ay daha uzatılabilmektedir (toplam 24 ay). Türk vatandaşı için çalışma izni başvurusu, Bulgaristan'da hizmeti alacak şirket tarafından Bulgaristan İstihdam Ajansı'na yapılmaktadır.

Bulgaristan'da bir şirkete belirli hizmetler vermek amacıyla görevlendirilen Türk vatandaşına çalışma izni verilmesi için uyulması gereken şartlar:

1. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan'da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **Apostil**;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK'dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) – **Apostil**.

Bulgaristan'daki bir şirkete belirli hizmetler vermek amacıyla görevlendirilen Türk vatandaşlarının aile mensupları da yukarıdaki ayrıcalıktan faydalanabilmektedir.

Bir Türk Şirketin Bulgaristan'daki İştirak Şirketine Türkiye'den Çalışan Transfer Etmesi

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilebilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir (KOBİ'lerde istihdam edilecek yabancıların sayısı istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının % 35'ini geçmemesi gerekmektedir). Buna rağmen aralarında organik bağ bulunan şirketler (şubeler, iştirak şirketler, grup şirketleri vs.) arasında personel transferinde bu kural geçerli değildir. Aralarında organik bağ bulunan şirketler arasında personel transferinden sadece yönetici, uzman ve stajyer kadroları istifade edebilmektedir. Bu şekilde çalışmaya gelen yönetici ve uzman kadrolara **3 yıla kadar** çalışma ve oturma izni verilirken, stajyer kadrolara **1 yıla kadar** çalışma ve oturma izni verilmektedir (iş sözleşmesine göre belirlenmektedir).

Bulgaristan'da Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturma İzni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. İşverenin istihdam ettiği diğer yabancıları gösterir beyanname;
3. Türk vatandaşlarına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair işveren tarafından düzenlenmiş olan beyanname;
4. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;
5. Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki şirketler arasında organik bağın bulunduğunu kanıtlayan belgeler (ticaret sicil çıktıları vs.) – **APOSTILLE**;
6. Kurumsal transferin süresi hakkında işveren tarafından düzenlenen beyanname;
7. Transfer edilecek yönetici ve uzman kadroların son 12 ay Türkiye'deki şirkette çalışmış olduklarını gösteren belgeler- **APOSTILLE**;
8. Transfer edilecek stajyer kadroların son 6 ay Türkiye'deki şirkette çalışmış olduklarını gösteren belgeler- **APOSTILLE**;
9. Transfer edilecek Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan'da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.). Bu belge sadece yönetici ve uzman kadroları için gereklidir. - **APOSTILLE**;
10. Transfer edilecek Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK'dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde). Bu belge sadece yönetici ve uzman kadroları için gereklidir. - **APOSTILLE**;
11. Transfer edilecek kişinin kurumsal transfer çerçevesinde Bulgaristan'a gönderildiğine dair belge (Türkiye'deki gönderen şirket tarafından düzenlenir) - **APOSTILLE**;
12. Transfer edilecek kişinin kurumsal transfer süresinin tamamlanması ardından tekrar Türkiye'deki şirkette çalışmaya döneceğine dair belge (Türkiye'deki gönderen şirket tarafından düzenlenir) – **APOSTILLE**;
13. Transfer edilecek stajyer kadrolar için – stajyerlik sözleşmesi kopyası ve stajyerlerin göreceği eğitim programı kopyası;
14. Transfer edilecek stajyer kadrolar için – yüksek eğitim diploması - **APOSTILLE**;

Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, Başkent Sofya'da bulunan [İstihdam Ajansına](#) Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni başvurusu yapar. Başvurular posta aracılığı ile de yapılabilir. İzin başvurusu **30 gün** içinde neticelenir;
2. Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene **Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni** verir;
3. Türk vatandaşı aldığı Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye'deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan'a gelir;
4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, **Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum Kartını** aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir;
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

Kurumsal Transfer Çalışma ve Oturum İzni başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **yoktur**.

Bulgaristan'da aralarında organik bağ bulunan şirketler arası personel transferi yoluyla çalışma ve oturma izni alan Türk vatandaşlarının aile fertleri de yukarıdaki ayrıcalıktan faydalanabilmektedir. Bu şekilde çalışma izni alan Türk vatandaşları, çalışma izinleri bittikten sonra, Bulgaristan dışında **6 ay** geçirip tekrar aynı prosedüre başvurabilmektedir. Bulgaristan'daki şirketin sadece Türk vatandaşlarına çalışma izni almak için faaliyet gösterdiği tespit edilmesi durumunda yetkili Bulgar kurumlar verilen çalışma izinlerini iptal etmektedir ve bu uygulamayı sonlandırmaktadır.

Bulgaristan'da Türk Vatandaşlarının Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni Almaları

Bulgaristan'da bir Türk vatandaşının istihdam edilebilmesi için şirkette en az 5 Bulgar veya AB vatandaşının çalışması gerekmektedir (KOBİ'lerde istihdam edilecek yabancıların sayısı istihdam edilen Bulgar ve diğer AB vatandaşları sayısının **% 35'ini** geçmemesi gerekmektedir). Buna rağmen ülkeye mevsimsel olarak çalışmaya gelen Türk vatandaşları için bu kural geçerli değildir. Mevsimsel çalışma izinlerinin **asgari süreleri 90 gün** olurken, **azami süreleri ise 9 ay** olmaktadır (bir takvim yılı içinde). Türk vatandaşı için çalışma izni başvurusu, Bulgaristan'daki işveren tarafından Bulgaristan İstihdam Ajansına yapılmaktadır.

Mevsimsel Çalışma İzinleri Hangi Sektörler için Geçerlidir?

1. Tarım, ormancılık ve balıkçılık;
2. Otelcilik ve lokantacılık.

Bulgaristan’da mevsimsel çalışma izni alınmasında gereken genel belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli yeterlilik seviyesine sahip olması – Bulgaristan’da icra edeceği göreve ilişkin bir eğitim belgesine sahip olması (yeterlilik, vasıf, kapasite, uzmanlık belgeleri vs.) - **APOSTILLE**;
3. Türk vatandaşının işe ilişkin gerekli iş tecrübesine sahip olması – SGK’dan Hizmet Döküm Belgesine veya resmi bir kurumdan iş tecrübesini/deneyimini kanıtlayan bir belgeye sahip olması (işveren adını, çalıştığı süreyi ve icra edilen görevi gösterir şekilde) - **APOSTILLE**;
4. İşveren tarafından düzenlenen olan Türk vatandaşına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair beyanname;
5. İş sözleşmesi;
6. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;
7. Türk vatandaşının çalışma süresi boyunca kalacağı yerin temin edildiğini kanıtlayan belgeler (kira sözleşmesi vs.) – işveren kira masraflarını karşılamak zorunda değildir.

Hızlandırılmış Prosedür

Bulgaristan’da son 5 yıl içinde mevsimsel işte çalışmış olan Türk vatandaşlarına hızlandırılmış prosedür aracılığı ile mevsimsel çalışma izni alınmasında gereken belgeler:

1. İşveren tarafından düzenlenen Türk vatandaşının istihdamını gerektiren açıklama beyannamesi;
2. İşveren tarafından düzenlenen olan Türk vatandaşına önerilen iş koşulları ve ücretin aynı görev için Bulgar vatandaşlarına sağlanan iş koşulları ve ücretten daha düşük olmadığına dair beyanname;
3. İş sözleşmesi;
4. Türk vatandaşına ait pasaport kopyası;
5. Türk vatandaşının çalışma süresi boyunca kalacağı yerin temin edildiğini kanıtlayan belgeler (kira sözleşmesi vs.) – işveren kira masraflarını karşılamak zorunda değildir.

Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni başvuru süreci:

1. İşveren, Başkent Sofya’da bulunan [İstihdam Ajansına](#) Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni başvurusu yapar. Başvurular posta aracılığı ile de yapılabilir. İzin başvurusu **10 gün** içinde neticelenir;
2. Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni için gereken şartların yerine getirildiği takdirde, İstihdam Ajansı İcra Müdürü başvuru sahibi işverene Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni verir;
3. Türk vatandaşı aldığı Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile Türkiye’deki Bulgaristan Konsolosluğu nezdinde VİZE başvurusunda bulunur. VİZESİ çıktıktan sonra Türk vatandaşı Mevsimsel Çalışma ve Oturum Kartı başvurusunda bulunmak üzere Bulgaristan’a gelir;

4. Türk vatandaşı, İstihdam Ajansından almış olduğu Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni aracılığı ile işverenin bulunduğu bölgedeki yerel Emniyet Müdürlüğü Göç Dairesine önünde Mevsimsel Çalışma ve Oturum Kartı başvurusu yapar.
5. Türk vatandaşı, Mevsimsel Çalışma ve Oturum Kartını aldığı günden itibaren Bulgaristan'da yasal olarak çalışabilir;
6. İşveren, İş ve Çalışma Koşullarını Denetleme Kurumuna Türk vatandaşının işe başladığına dair bildiri gönderir (işe başlanan günden itibaren 7 günlük süre zarfı içinde).

Mevsimsel Çalışma ve Oturum İzni başvurusu süreci esnasında Türk vatandaşının İstihdam Ajansı İcra Müdürü tarafından çalışma ve oturma izni verilmesine kadar Bulgaristan'da bulunma hakkı **yoktur**.

Geçerli bir vizesi olan ve Bulgaristan'da en fazla 90 güne kadar mevsimsel bir işte çalışacak Türk vatandaşlarının çalışma iznine ihtiyacı yoktur. Yerel işverenin İstihdam Ajansına kaydını yaptırmaması durumunda, Türk vatandaşı **3 ay çalışma iznine ihtiyacı olmadan** mevsimsel bir işte çalışabilmektedir.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan'da oturma izni başvurusunda bulunabilmesi için ülkeye D Tipi VİZE aracılığı ile giriş yapmış olması gerekmektedir.

Yabancıların İstihdam Edilmesi İçin Çalışma İzninin Gerekli Olmadığı Durumlar

- Ticari Denizcilik Kanunu'nun 88. maddesinde yer alan yabancılar;
- Bulgaristan'da uzun vadeli veya daimi oturma iznine sahip olan yabancılar ve onların aile mensupları;
- Sığınma ve Mülteciler Kanunu çerçevesinde, Bulgaristan'da sığınma ve uluslararası koruma hakkına sahip yabancılar;
- Bulgaristan'ın taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerle çalışma izninden muaf tutulan yabancılar;
- Bulgar vatandaşlarının aile mensubu olan yabancılar;
- Uluslararası anlaşmalara göre serbest dolaşım hakkı olan AB, Avrupa Ekonomik Alanı üye ülkesi veya İsviçre Konfederasyonu vatandaşlarının aile mensupları olan yabancılar;
- Bulgaristan Cumhuriyeti'nde akredite edilmiş diplomatik, konsolosluk veya ticari temsilcilik görevlerini icra eden yabancılar ve uluslararası kuruluşların Bulgaristan temsilcileri;
- Bulgaristan Cumhuriyeti tarafından resmen akredite edilmiş yabancı basın mensupları;
- Sığınma ve Mülteciler Kanununun 29. maddesinin 3. fıkrasındaki haklardan faydalanan yabancılar;
- Bakanlar Kuruluna bağlı olan Devlet Mülteci Ajansı'nın merkezlerinde çalışmak için sığınma veya uluslararası koruma isteyen yabancılar;
- Bulgaristan'daki Yabancılar Kanununun 44a. Maddesinin 4. Fıkrasındaki haklardan faydalanan yabancılar.

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Bulgaristan'a Giriş ve Bulgaristan'dan Transit Geçişlerinde Tabi Oldukları Düzenlemeler

İki ülke vatandaşlarının tabi olduğu vize düzenlemesi 10 Mart 1993 tarihli Vize Anlaşması'na dayanmaktadır. Türk vatandaşlarının Bulgaristan'a giriş ve bu ülkeden transit geçiş için Bulgaristan'ın Ankara, İstanbul veya Edirne diplomatik misyonlarına veya konsolosluklarına vize başvurusunda bulunmaları gerekmektedir. Türk vatandaşları ayrıca, VFS Global (<http://www.vfsglobal.com/bulgaria/turkey/>) vize hizmetleri şirketi aracılığı ile Ankara, İstanbul, Edirne, Bursa, Gaziantep, Adana ve İzmir'den de vize başvurularını yapabilmektedir. Yalnızca diplomatik pasaport ile hizmet pasaportu hamilleri Bulgaristan'a yapacakları bir ayı aşmayan ziyaretlerinde/yolculuklarında vizeden muaftır. Bulgaristan Devleti 2 Mart 2012 tarihinde Schengen vizesine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına bir Schengen Ülkesi'ne devam etme koşulunu aramaksızın ülkeye giriş izni verme kararı almıştır, aynı kararla Yeşil Pasaport sahibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının vize alma zorunluluğunu da kaldırmıştır. Schengen vizesi olmayan Umuma Mahsus Pasaport sahipleri ise vizeye tabidir.

Genel Olarak Gümrük Vergileri

AB üyeliğinin ardından Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin bir tarafı haline gelen Bulgaristan ile Türkiye arasında sanayi ürünlerinin ticaretinde gümrük vergisi alınmamaktadır. Tarım ürünleri içinse AB'nin Türk tarım ürünlerine uyguladığı tercihli vergi oranları uygulanmaktadır. AB TARİC sisteminden her ürünün AB'ye ithal edilmesi aşamasında aranan şartlar ve belgelere ilişkin mevzuata, gümrük vergilerine ürün GTİP kodu ile arama yapılarak ulaşılmaktadır. İnternet adresi:

(http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/taric_consultation.jsp?Lang=en)

Vergilere İlişkin Uygulamalar

Türkiye ile Bulgaristan arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması

Türkiye ile Bulgaristan arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalanmıştır. Bahse konu anlaşma gelir vergisi ve kurumlar vergisini kapsamakta olup gelirin, ikamet veya kaynak ülkelerden yalnızca birinde vergilendirilmesi veya vergilendirme hakkının her iki ülke arasında bölüşülmesi konularında düzenlemeler yapmakta ve bu yolla gelirin her iki ülkede birden vergilendirilmesini engellemektedir.

Kurumlar Vergisinden Muafiyet

Bulgaristan Kurumlar Vergisi Kanunu hükümlerine göre, işsizlik oranı, Bulgaristan ortalama işsizlik oranını % 25 oranında aşan belediyelerde yatırım veya ek yatırım yapıldığında, bahse konu yatırım büyüklüğünün yarısı miktarında kurumlar vergisi muafiyet hakkı doğmaktadır. Dört yıl boyunca söz konusu haktan efektif olarak faydalanılması mümkündür. Aşağıda sayılan şartların tümünün yerine getirilmesi durumunda vergiden muafiyet söz konusu olabilmektedir:

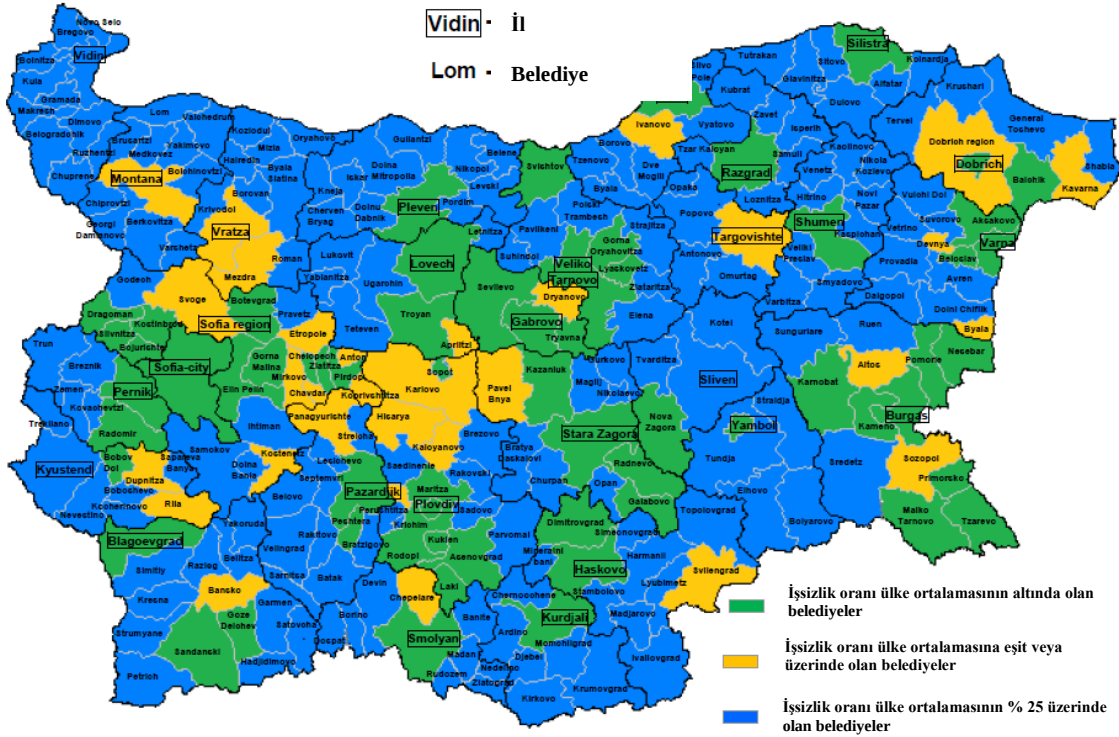
- Çalışanların % 80'i söz konusu belediye sınırları içinde ikamet etmelidir.

- Vergi muafiyetinin sağlanacağı yıl şirketin herhangi bir vergi veya sosyal sigorta primi borcunun olmaması gerekmektedir.
- Şirket varlıklarının muaf tutulan vergi miktarı kadar artırılması ya da vergi miktarı tutarında bir meblağın bir sonraki yıl işçilere yapılan ödemeler için kullanılması gerekmektedir. İşsizlik oranlarındaki değişiklikler, bu hakkı kazanmış firmanın hak kullanımını engellemez.

Bahse konu belediyelerin listesine aşağıda yer alan haritadan ulaşılmaktadır:

Harita 7

Belediyeler İtibariyle İşsizlik Oranı

Kaynak: Bulgaristan Yatırımlar Ajansı

Örnek: 2018 yılında Bulgaristan'ın işsizlik oranı yüksek olan bir bölgesine 100 000 euro değerinde yatırım yapılmıştır. Yatırımı yapan işletme, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında oluşacak kurumlar vergisi borcunun toplamda 50 000 euroyu aşmayacak kısmının muafiyet hakkından yararlanabilmektedir.

Gelir Vergisi Uygulamaları

Gelir vergisi mükellefleri gerçek kişilerdir. Vergi oranı % 10'dur. Gelir vergisi, brüt ücretten kesintiler çıkarıldıktan sonra kalan tutar üzerinden % 10 olarak hesaplanmaktadır.

KDV Uygulamaları

KDV oranı (otelcilikte uygulanan % 9 KDV oranı hariç) tüm ürünler için % 20'dir. KDV Kanunu'na göre kaydı olan firmalar KDV mükellefidir. Son bir yılda firma cirosunun 50 000 levayı aşması

durumunda KDV kaydının yapılması zorunludur. Cironun bu rakamın altında olması durumunda, firma isteğe bağlı olarak kayıt yaptırabilmektedir.

Türk Vatandaşlarının Bulgaristan'dan Aldıkları Ürünlere İlişkin Ödedikleri KDV'yi Geri Almaları

Bulgaristan'da satın alınan her ürün için tüketiciler **KDV (% 20)** ödemektedir. Bulgar mevzuatı, Türk vatandaşlarına Bulgaristan'dan **belirli şirketlerden** aldıkları ve AB dışına çıkaracakları ürünlere ilişkin ödedikleri KDV'yi geri alma imkânı vermektedir.

Türk vatandaşlarının Bulgaristan'dan aldıkları ve AB dışına çıkaracakları ürünlere ilişkin ödedikleri KDV'yi geri almaları için uymaları gereken şartlar:

1. Ürünlerin fatura tarihinden en geç üç ay sonra AB sınırları dışına çıkarılmaları;
2. Ürünleri satan şirketin Bulgaristan Ulusal Gelirler Ajansı nezdinde KDV kaydının olması;
3. Fatura değerinin en az 300 leva (**150 euro**) olması;
4. Türk vatandaşının bu hakkını fatura tarihinden itibaren en geç altı ay içinde kullanması.

Aşağıdaki ürün grupları için ödenen KDV'nin geri alınması mümkün değildir:

1. Alkol ürünleri;
2. Tütün ve tütün ürünleri;
3. Sıvı yakıtlar.

Türk vatandaşlarına Bulgaristan'dan aldıkları ve AB dışına çıkaracakları ürünlere ilişkin ödedikleri KDV'yi geri alma imkânı veren şirketler:

1. TECHNOPOLIS – (iade edilecek KDV miktarının % 24'ü kadar komisyon ücreti almaktadır);
2. METRO Cash & Carry - (iade edilecek KDV miktarının % 10'u + 15 leva komisyon ücreti almaktadır).

Prosedürün işleyiş şekli:

1. Satıcı ürünlere ilişkin **fatura** düzenler ve Türk vatandaşına takdim eder;
2. Satıcı ürünlere ilişkin **KDV İade Başvuru formu - TAX FREE** (3 adet) düzenler ve Türk vatandaşına takdim eder;
3. Türk vatandaşı fatura tarihinden itibaren en geç 3 ay içinde ürünleri AB'den çıkış noktasındaki gümrük görevlilerine (**Kapitan Andreevo, Lesovo, Malko Tarnovo, Sofya Havaalanı vs.)** faturayı ve KDV İade Başvuru formlarını **tasdik ettirir** ve AB'den çıkarır;
4. Türk vatandaşı fatura tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde ürünleri satın aldığı şirket mağazalarında (şahsen veya vekalet vermiş olduğu birisi aracılığı ile) Bulgar gümrük görevlileri tarafından tasdik edilmiş fatura ve KDV İade Başvuru formlarını ibraz ederek ödediği KDV'yi geri alır.

Bulgaristan Katma Değer Vergisi Kanunu, 5 milyon Bulgar levasını aşan ve en az 20 kişiye istihdam sağlayan yatırım projeleri çerçevesindeki donanım (makine, cihaz, ekipman vs.) ithalatında KDV borcunu (% 20) 2 yıl erteleme imkanını sağlamaktadır. Bu imkandan faydalanması için yatırımcının genel olarak karşılaması gereken şartlar:

1. Yatırım projesinin Bulgaristan Maliye Bakanı tarafından onaylanmış olması;
2. Yatırımcının Bulgaristan Katma Değer Vergisi Kanununa göre vergi kaydı olması;
3. Yatırımcının Bulgar devletine karşı herhangi bir vergi veya sigorta borcunun bulunmaması;
4. Yatırım değerinin en az 5 milyon Bulgar levası olması;
5. Yatırım projesinin en fazla 2 yıl içinde tamamlanması;
6. Yatırımın en az 20 kişiye istihdam imkanı sağlaması;
7. Yatırımcının projeyi tamamlaması için yeterli finansman imkanlarına sahip olması.

Genel Olarak Ticari Uygulamalar: İthalat Denetimleri, İzinleri ve Sertifikasyon Gereklere

Genel Durum

AB İşleyiş Anlaşması'nın 207. maddesine göre ortak ticaret politikası AB'nin ayrıcalıklı yetki alanıdır ve Avrupa Komisyonu tarafından icra edilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun temel hedeflerinden biri yerel üretimi haksız ticari uygulamalardan korumaktır. Bu doğrultuda çeşitli anti-damping önlemleri, devlet destekli ithalat önlemleri ve koruma önlemleri uygulanabilmektedir.

Bulgaristan gümrük rejimi ilke olarak liberal bir özellik gösterse de, özel durumlarda milli güvenliğin, kamu düzeninin ve ahlakın, insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşamının ve sağlığının, milli zenginliği oluşturan sanat eserleri, tarihi ve arkeolojik değerlerin, sınai ve fikri hakların korunmasına ilişkin birtakım gerekçelere dayanan yasak ve sınırlamalar getirmektedir. Söz konusu kısıtlama ve yasaklamalar AB mevzuatına ve Bulgaristan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır.

Bazıları aşağıda sayılmış olan uluslararası konvansiyon ve anlaşmalar çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerden kaynaklanan yasak ve gözetimlerin uygulanması söz konusudur:

- Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik Yapıdaki Silahların İmali, Geliştirilmesi ve Depolanmasını Yasaklayan ve İmhasını Konu Alan Konvansiyon;
- Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınmasının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Konvansiyonu;
- Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Konvansiyon;
- Bazı Tehlikeli Kimyasal Maddelerin ve Böcek İlaçlarının Uluslararası Ticareti İçin Gerekçelerle Uygunluğu Önceden Sağlanmış Mutabakata İlişkin Prosedür Hakkında Rotterdam Konvansiyonu;
- Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Konvansiyon;
- Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Konvansiyon;

- Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Montreal Protokolü;
- 1961 tarihli Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi ve 1961 tarihli Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesinde Değişiklik Yapan 1972 Tarihli Protokol;
- Psikotrop Maddeler Konvansiyonu;
- Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Konvansiyonu

Bulgaristan’da izin rejimine tabi tutulacak mallar, kullanılmış veya yeni olarak değil güvenli veya güvensiz olarak ayrılmakta olup, söz konusu malların bu yöndeki denetimi ülke içerisindeki çeşitli yetkili kuruluşlarca yapılmaktadır. Aşağıda sayılmış olan durumlarda Bulgaristan’da kayıt, lisans ve izin rejimleri uygulanmaktadır:

Mal ihracatı:

- Nükleer Enerjinin Güvenli Kullanımı Yasası’nın hükümlerine uygun bir şekilde ihracatı gerçekleştirilecek nükleer maddeler, radyoaktif maddeler ve diğer iyonize edici ışınım kaynakları;
- Patlayıcı Madde, Ateşli Silahlar ve Mühimmatın Kontrolüne İlişkin Kanuna göre ihracatı yapılacak patlayıcı madde, ateşli silahlar ve mühimmat;
- Biyolojik Çeşitlilik Yasası, Şifalı Bitkiler Yasası ve Ormanlar Yasası’na göre ihracatı yapılacak yabancı bitkiler ve müstahzarları;
- Orman Yasası’na göre ihracatı yapılacak yabancı mantarlar;
- Orman Yasası’na göre ihracatı yapılacak işlenmemiş odun ve yakacak odun;
- İhracatı yapılacak yabancı hayvanlar ve müstahzarları, midye, deniz ve kara salyangozu, kurbağa;
- Avlanma ve Av Hayvanlarının Korunması Yasası’na göre ihracatı yapılacak canlı av hayvanları ve genetik maddeleri, avda elde edilenler, av hayvanlarından boynuz ve diğer ürünler;
- Kültürel Anıtlar ve Müzeler Yasasına göre ihracatı yapılacak taşınabilir kültürel varlıklar.

Mal ithalatı:

- Nükleer maddeler, radyoaktif maddeler ve diğer iyonize edici ışınım kaynakları;
- Patlayıcı Madde, Ateşli Silahlar ve Mühimmat Kontrolüne İlişkin Kanuna göre ithalatı yapılacak patlayıcı madde, ateşli silahlar ve mühimmat;
- Biyolojik Çeşitlilik Yasasına göre ithalatı yapılacak ve Bulgaristan’da bulunmayan bitki ve hayvan türleri;
- Menkul kıymetlerin kullanımına benzer kullanımı olan halka arz edilecek poligrafik ürünler;
- Bitkileri Koruma Yasasına göre ithalatı yapılacak bitki koruma ürünleri;
- Tıpta İlaçlar ve Eczaneler Yasasına göre ithalatı yapılacak tıbbi ilaçlar;
- Veterinerlik Faaliyeti Yasasına göre ithalatı yapılacak veterinerlik tedavi ürünleri;

- Avlanma ve Av Hayvanlarının Korunması Yasasına göre ithalatı yapılacak canlı av hayvanları ve genler.

Organ, Doku ve Hücre Nakli Yasasına göre söz konusu organizmaların dış ticareti izin rejimine tabii tutulmaktadır.

Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar Kanununa göre söz konusu organizmaların ticareti izin rejimine tabii tutulmaktadır.

Yerli piyasaya sürülecek tekstil ürünleri için bazı şartlar aranmaktadır. Söz konusu ürünlerin etiketleri ve adlarına ilişkin şartlar yönetmelikle düzenlenmektedir.

Gümrük idaresi, aşağıda sayılmış olan ve çeşitli mercilerce verilen belgelerin denetimini yapmaktadır:

- Şarap, ispiroto, destile maddeler, ispiroto lu içecekler ile üzüm ve şarap ürünleri ithalatında test ve analiz belgeleri;
- İşlenmemiş elmasların ithalatı, ihracatı ve transit geçişinde, Kimberley Süreci çerçevesinde sertifika.

İthalatta aranan standartlar, teknik gerekler ve sertifikalar

AB üyeliğinin ardından Bulgaristan'da AB'nin ürün güvenliği, standardizasyon, akreditasyon, metroloji, uygunluk değerlendirmesi, test, muayene ve belgelendirme mevzuatına geçilmiştir. Bulgaristan'a ihraç edilen ürünlerin insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin tüm kuralları karşılaması gerekmektedir. AB'nin bu alandaki "yeni yaklaşım" mevzuatı kapsam dahilindeki ürünlere "CE" işaretinin ilştirilmesini zorunlu kılmaktadır. AB'nin bu alandaki mevzuatı Türkiye tarafından da uyumlaştırıldığından ihracatçılarımızın bu konuda ihtiyaç duydukları bilgiyi temin ederek uyum sağlamalarında herhangi bir zorluk beklenmemektedir.

Bulgaristan'da ithalat aşamasında ve transit geçişlerde sıkça sorun yaşanan ürünler ve konular ile bunlara ilişkin dikkat edilmesi gereken hususlar

Türkiye-AB Gümrük Birliği kapsamında bulunmayan tarımsal, hayvansal ve su ürünlerinin Türkiye'den Bulgaristan'a ihracatında veya bu ülkeden transit geçişlerinde mevzuata uygunluk konusunda bir takım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda gerekli uygunluk değerlendirme belgelerinin ve sertifikaların kuralına uygun düzenlenmesi önem arz etmektedir.

Tarım Ürünü İthalatı ve Bitki Sağlığı Kontrolleri

Bitki sağlığı kontrolü sınır kapılarında Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı'na bağlı Bulgaristan Gıda Güvenliği Ajansı tarafından gerçekleştirilmektedir. Adı geçen kontrol üç aşamadan oluşmaktadır:

1. Evrak kontrolü (menşe ülkeden verilen gerekli sağlık sertifikaları; ihracat belgeleri vb.);
2. Ürün kimlik kontrolü (ürünün geldiği bölge, üreticisi, sağlık sertifikasını hazırlayan doktor, etiket vb.);

3. Fiziki bitkisel sağlık kontrolü (ürünler araçtan indirilmekte, belli yerlerden numune alınıp kontrol edilmektedir; örneğin portakal taşıyan bir araçtan tüm paletler indirilip, değişik paletlerden 10 portakal alınıp incelenmektedir; eğer şüphe uyandıran bir durum söz konusu ise, 2-3 portakal alınıp laboratuvar analizine gönderilmektedir).

2019 yılında Bulgaristan'ın AB'nin TRACES elektronik sistemini kullanmaya başlaması çerçevesinde bitki sağlığı kontrolleri zorunlu olan ürünler için resmi Bulgar bitki sağlığı otoritelerine yazılı ön bildirimde bulunma zorunluluğu getirilmiştir. Ön bildirimin ihracatçı devletin yetkili mercilerince düzenlenmiş, yük beraberindeki bitki sağlığı sertifikasının taranmış bir nüshasının gönderilmesi yoluyla yapılmalıdır.

Veterinerlik Kontrolleri

Tüm hayvansal ürünler ile su ürünlerinin veterinerlik kontrolleri Bulgaristan sınır kapılarında Bulgaristan Gıda Güvenliği Ajansı tarafından icra edilmektedir. Söz konusu ürünlerin ithalatı veya transit geçişlerinde ilgili AB mevzuatına dayanılarak iki belge aranmaktadır. Bunlardan ilki ortak ithalat belgesi olup Bulgarca dilindedir. Ortak ithalat belgesinin bir gün önceden giriş yapılacak hudut kapısı yetkililerine ibraz edilmesi gerekmektedir. Söz konusu belgenin yanı sıra ithalatta veya transit geçişte veterinerlik sağlık sertifikası da malın beraberinde olmalıdır. Söz konusu sağlık sertifikası AB'ye giriş ülkesinin dilinde (Bulgaristan ise Bulgarca) ve AB'de gideceği son ülkenin dilinde (Avusturya ve Almanya ise Almanca) olmalı ve hazırlandıktan/doldurulduktan sonra yetkili organlarca onaylanmalıdır.

Yaş Meyve ve Sebze İthalatı

669/2009/EC sayılı "Bir Takım Yem ve Hayvansal Olmayan Gıdaların İthalat Denetimlerinin Artırılmasına Dair Komisyon Yönetmeliği'ne göre ülkemiz menşeli kuru üzüm % 5 sıklıkla, limon, nar ve tatlı biber % 10 sıklıkla ve kurutulmuş veya başka şekilde hazırlanmış/konserve edilmiş kayısı % 20 sıklıkla zirai ilaç kalıntısı tespiti için analize tabi tutulmaktadır. Denetimleri Bulgaristan Tarım ve Gıda Bakanlığı'na bağlı Gıda Güvenliği Ajansı yürütmektedir. 669/2009/EC Yönetmeliği çerçevesinde yapılan kontrollerin sıklığı firmalarımızın şikayet konusu olmakta ve kontroller esnasında tahsil edilen ücretler (yükleme-boşaltma, laboratuvar testleri, uygunluk sertifikası hazırlanması, kargo vb. hizmetlere ilişkin bedeller) ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.

Denetim işlemleri için araç sürücüsünün yanında test ve belgelendirmeyi karşılayabilecek yeteri kadar nakit para bulundurması önem arz etmektedir. Adı geçen Yönetmelik gereğince ülkemiz menşeli ürünlere uygulanan kontrollerde tahsil edilen bedeller şöyledir:

- Bulgaristan Gıda Güvenliği Ajansı bedeli 66 BGN
- Sağlık Denetimi
 - 20 tonluk yükler için 360 BGN
 - 6 tona kadar 108 BGN
 - 6 tondan fazla 108 BGN + her ton için ilaveten 18 BGN
- Yükleme – boşaltma bedeli 488,75 BGN
- Bitki sağlığı kontrolü 70 BGN

- Kalite uygunluk denetimi 50 BGN
- Uygunluk sertifikası hazırlanması 20 BGN
- Laboratuvar bedeli 420 BGN
- Gerekli olduğu durumlarda evrak ve numune gönderimi için kargo bedeli
 - Yurtdışı kargo 96 BGN
 - Yurtiçi kargo 15 BGN

Ayrıca, özellikle domates, biber, narenciye, kayısı, kiraz, nar, salatalık başta olmak üzere pek çok ürün % 100 oranında bitki sağlığı denetimine tabi tutulmaktadır.

Bulgaristan'ın Savunma ile İlgili Ürün ve Çifte Kullanımı Olan Ürün ve Teknoloji İhracatının Kontrolüne İlişkin Mevzuatı

Bulgaristan, BM Güvenlik Konseyi, AB ve AGİT kararları ile uyumlu bir şekilde silah ve silahlara ilişkin ekipmanın satış ve tedarikinde yasak veya gözetim uygulamakta ve ayrıca silah ve muhtemel ikili kullanımı olan mal ve teknolojilerin dış ticaretini kontrol etmektedir. Çifte kullanımı olan ürünlerin Bulgaristan'dan transit geçiş yapabilmesi için Bulgaristan'ın Savunma ile İlgili Ürün ve Çifte Kullanımı Olan Ürün ve Teknoloji İhracatının Kontrolüne İlişkin Kanun hükümleri gereğince Bulgaristan Ekonomi Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir. Konu ile ilgili mevzuata <http://www.exportcontrol.bg/Modulen.php?id=1325> internet sitesinden ulaşmak mümkündür. Gerekli belge ve işlemler konusunda <http://www.exportcontrol.bg/Modulen.php?id=1525> adresinde ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Bu işlemlerin takip edilmesi için Bulgaristan'da yerleşik bir aracı firmanın ihracatçı/gönderici firma tarafından yetkilendirilmesi gerekmektedir. Bu izin işleminin mal Bulgaristan sınırına gelmeden çok önce başlatılması önerilmektedir.

Bulgaristan Sınır Kapılarında Marka Tescil Kontrolleri

Bulgaristan gümrük kapılarında yapılan marka tescil kontrolleri neticesinde Bulgar Patent Ofisince tescillenmiş markalara sahip ihraç malları taşıyan Türk kamyonları, marka tescil evrakları sürücü tarafından hemen tevsik edilemeyince durdurulmakta ve sürücüler kimi zaman savcılığa sevk edilmektedir. Marka tescil konusunda bir sorunla karşılaşmamak için Bulgaristan güzergahından mal gönderecek tüm firmaların mal beraberinde aşağıda sayılan belgelerin asıllarını veya noter tasdikli nüshalarını bulundurmaları en uygulanabilir yol olarak görülmektedir:

- Alıcı ile marka arasındaki illiyet bağıını gösteren belge ile alıcı ve üretici/gönderici Türk firması arasındaki sipariş sözleşme/yetki belgesi (uluslararası tanınan bir markanın sahibi veya lisanslı temsilcisi Türkiye'deki bir firmaya sipariş verdiği durumda);
- Gönderici firmanın markanın Türkiye'deki tescil sahibi veya lisanslı temsilcisi olduğunu gösteren belgeler ile gönderici ile marka/lisans sahibi farklı firmalar ise aralarındaki illiyet bağıını gösteren sözleşme/yetki belgeleri (bir Türk markasını taşıyan ürünün Bulgaristan'dan transit geçmesi durumunda);
- Bulgaristan Patent Ofisine tescil edilmiş bir markalı ürün Bulgaristan'a ithal ediliyor ise mala eşlik eden yasal belgelerde (ithalat beyannamesi, fatura vb.) belirtilen alıcı Bulgaristan'da söz konusu markanın yetkili/lisanslı temsilcisi ise başkaca bir belgeye

gerek yoktur. Alıcı farklı bir firma olarak görünüyorsa ise bu firma ile Bulgaristan'da markayı temsil eden firma arasında sözleşme/yetki belgesi Bulgar Gümrüklerince sorulabilmektedir.

Bulgaristan'da Piyasa Denetimi

Bulgaristan'da ürünlerin serbest dolaşımına ilişkin mevzuat ve Eski ve Yeni Yaklaşımın ilkeleri birçok Bulgar yasa ve yönetmeliğine dahil edilmiştir. Böylelikle mevzuatta imalatçı, ithalatçı, distribütör ve perakende satıcılara getirilen şartlara uyulması ve piyasaya sürülecek ürünlerin güvenli ve uyumlaştırılmış kurallara uygun olması hedeflenmiştir. Yasal olarak aranan şartların uygulanmasını teminen Bulgaristan'da çeşitli denetim organlarının yer aldığı bir sistem mevcuttur. "Piyasa denetim organları" olarak adlandırılan söz konusu organlar, tehlikeli ve mevzuata uygun olmayan ürünlerin piyasaya arz edilmesini önlemek amacıyla kontrol ve denetim prosedür ve yöntemleri (önlem alma, belge üzerinde kontrol, fiziki kontrol, piyasadan çekme vb.) uygulamaktadır. Bulgaristan'a ihraç edilen ürünlerin güvenlik şartlarına uygunluğunun denetimi hem ithalat aşamasında gümrük yetkilileri tarafından hem de ürün piyasada iken ilgili kurumlar tarafından icra edilmektedir. İthal ürünlerin payı kayda değer büyüklükte olduğu için denetim faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu toptan ve perakende satış aşamasında gerçekleşmektedir.

Bulgaristan'da piyasa denetimini yapan tek bir organ ve spesifik bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ürün grubu özelliklerine göre çeşitli kurumlara denetim görevi yüklenmiştir. Bulgaristan, denetimi sektörel bazda gerçekleştiren ülkelerdendir. Tüketicileri Koruma Komisyonu, Metroloji ve Teknik Denetim Devlet Ajansı, Bölgesel Sağlık Müfettişlikleri, Bulgaristan Gıda Güvenliği Ajansı, İlaçlar İcra Ajansı, Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı ve Bölgesel Çevre ve Su İşleri Müfettişlikleri piyasa denetim organlarıdır. Sınırdaki ürün denetimleri çerçevesinde Gümrükler Ajansı, mevzuatın öngördüğü durumlarda diğer piyasa denetim organlarıyla birlikte çalışmaktadır.

Yatırım Teşvikleri, Destek Veren Kuruluşlar

Bulgaristan, 2007-2008 ekonomik kriz sonrası yıllarda yetersiz kalan yabancı yatırımların teşviki amacıyla yatırım mevzuatında dönem dönem bazı değişiklikler ve iyileştirmeler yapmaktadır. Nitekim, en son 11 Ağustos 2015 tarihinde Yatırım Teşvikleri Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. A ve B sınıfı sertifika almada yatırım miktarının düşürülmesi, büyük istihdam sağlanması veya işsizlik oranı yüksek belediyelerde yatırım yapılması durumlarında teşvik sağlanması için gerekli yatırım miktarının düşürülmesi, outsourcing hizmetleri alanında sertifika alma imkanının getirilmesi, ödenen sosyal ve sağlık sigortalarının iadesi, yabancı yatırımcıların ülkede ikamet etme ve vatandaşlık alma rejiminde kolaylık sağlanması mevzuatta değişiklik yapılan temel konulardır.

Bulgaristan'da yapılan büyük çaplı yatırımlar Bulgaristan Yatırım Ajansı (<http://www.investbg.government.bg/en>) tarafından desteklenmektedir. Yatırım Teşvikleri Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Tüzük hükümlerine göre yatırımlar, belirli kriterler baz alınarak sınıflandırılmaktadır ve çeşitli desteklerden yararlanabilmektedir.

Tablo 37

Yatırım Sınıflarını Belirleyen Kriterler**Kriter: Asgari Yatırım Değeri (Milyon Euro)**

Bölge veya Sektör	B Sınıfı	A Sınıfı
İmalat sanayi	2,5	5
İşsizlik oranı ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar	1	2
Yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetleri: - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (suni veya sentetik elyaf imalatı hariç); - Temel eczacılık ürünlerinin veya eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı; - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektronik veya optik ekipmanlarının onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu; - Elektrikli teçhizat imalatı; elektrikli ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu; - Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı; makinelerin onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu; - Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) veya yarı treyler (yarı römork) imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı; diğer ulaşım araçları imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı (gemi ve tekne yapımı, bakımı, onarımı ve kurulumu hariç); - Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı	1	2
Aşağıda verilen hizmet sektörlerinde: - Depolama ve ambarlama; - Büro yönetimi ve destek faaliyetleri; çağrı merkezleri faaliyetleri; başka yerlerde sınıflandırılmamış diğer işletme destek hizmet faaliyetleri (outsourcing);	0,75	1,5
Yüksek teknoloji ve bilgi yoğun hizmet sektörlerinde: - Yazılım programları yayımlanması; bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; bilgi hizmet faaliyetleri; - Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı; - İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri; - Eğitim; - İnsan sağlığı hizmetleri ve yatılı bakım faaliyetleri	0,5	1

Kriter: Yaratılan İstihdam + Asgari Yatırım Değeri

Bölge veya Sektör	B Sınıfı	A Sınıfı
Genel durum: İmalat sanayi	€ 1m 100 kişilik istihdam	€ 2m 150 kişilik istihdam
Genel durum: Hizmet sektörü	€ 0,25m 100 kişilik istihdam	€ 0,5m 150 kişilik istihdam
İşsizlik oranı ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar	10 kişilik istihdam	25 kişilik istihdam
Yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetleri: - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (suni veya sentetik elyaf imalatı hariç); - Temel eczacılık ürünlerinin veya eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı; - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektronik veya optik ekipmanlarının onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu; - Elektrikli teçhizat imalatı; elektrikli ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu; - Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı; makinelerin onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu; - Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) veya yarı treyler (yarı römork) imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı; diğer ulaşım araçları imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı (gemi ve tekne yapımı, bakımı, onarımı ve kurulumu hariç); - Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı	10 kişilik istihdam	25 kişilik istihdam
Yüksek teknoloji veya bilgi yoğun hizmetler: - Yazılım programları yayımlanması; bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; bilgi hizmet faaliyetleri; - Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı; - İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri; - Eğitim; - İnsan sağlığı hizmetleri ve yatılı bakım faaliyetleri	25 kişilik istihdam	50 kişilik istihdam

Öncelikli Yatırım Projesi Kriterleri: Yaratılan İstihdam + Asgari Yatırım Değeri (Milyon euro)

Bölge veya Sektör	İstihdam	Yatırım Değeri
Genel durum (tüm ülke, tüm sektörler)	150	50
İmalat sanayi	150	25
İşsizlik oranı, ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar	100	25
Yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetleri	100	15
Yüksek teknoloji hizmetleri	50	10
Sanayi bölgesi inşaatı ve bahse konu sanayi bölgesinin sanayi parkına dönüştürülmesi	15	7,5
Teknoloji parkı yapımı	50	7,5

Tablo 38

Yatırım Teşvikleri Kanunu Çerçevesinde Sağlanan Destekler

Destek Türü	B Sınıfı	A Sınıfı	Öncelikli Yatırım Projesi
Hızlandırılmış idari prosedürler	Evet	Evet	Evet
Bulgaristan Yatırım Ajansı tarafından yatırımcının kamu ile olan idari işlerini takip edecek bir görevli atanması	Hayır	Evet	Evet
Kamu ihalesi prosedüründen geçmeden, kamuya ait gayrimenkul alma hakkı	Evet	Evet	Evet
Yatırım projesi kapsamında çalışanların mesleki eğitimine ilişkin finansal destek	Evet	Evet	Evet
Yatırımın yapıldığı araziye kadar altyapının inşaatı için finansal destek	Evet (sanayi bölgelerinde gerçekleşen iki veya daha fazla yatırım projesi için)	Evet	Evet
Yeni istihdam edilen personel için işveren tarafından ödenen sigorta primlerinin iade edilmesi (en fazla iki yıllık süre ile)	Evet	Evet	Evet
Hibe destek	Hayır	Hayır	Evet: - Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri: % 50; - Eğitim: % 50; - İmalat sanayi: % 10* (işsizlik oranı, ülke ortalamasına eşit veya

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

			daha yüksek olan belediyelerde yapılan yatırımlar)
Kamu Özel İşbirliği (PPP) imkanları	Hayır	Hayır	Evet
Arazi statüsü değişiminde vergi muafiyeti	Hayır	Hayır	Evet
Daha ucuz fiyatlarda arazi alma imkanı	Hayır	Hayır	Evet
Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin sübvansiyon	Hayır	Hayır	Evet

*Hibe destek imalat sanayinin tüm alt sektörleri için geçerli değildir.

Bulgaristan’da Yeni Yatırım veya Ek Yatırım Yapıldığında Yatırımın Yapıldığı Araziye Kadar Teknik Altyapının Devlet Tarafından Finansmanı

Bulgaristan devleti, ülkede yapılan yeni yatırım veya ek yatırımların ihtiyacı olan teknik altyapının inşa edilmesinde finansal destek sağlamaktadır.

Teknik altyapı nedir?

- Ulaştırma ve iletişim sistemleri: Yollar, ulaşım ağı, doğalgaz bağlantıları vs.;
- Elektrik enerjisi taşıma sistemleri;
- Su şebekeleri;
- Hidroteknik sistemler ve tesisler: barajlar, kanallar vs.

Bu finansmandan kim faydalanabilir?

- Öncelikli yatırım sertifikasına sahip olan şirketler;
- A sınıfı yatırımcı sertifikasına sahip olan şirketler;
- Bir sanayi bölgesinde gerçekleşecek 2 veya daha fazla sertifika almış yatırım projesi

Bu finansmandan faydalanmak için uyulması gereken genel şartlar

- İnşa edilecek teknik altyapıya ilişkin projenin Ekonomi Bakanlığı’na ibraz edilmesi (miktar-değer hesaplaması yapılarak);
- Bahse konu projenin inşaat izni alma sürecinde kullanılan proje olması gerekmektedir;
- Bahse konu projenin teknik altyapının sahibi (genellikle yerel belediyeler veya kamuya ait diğer kuruluşlar) tarafından onaylanmış olması gerekmektedir;
- Ekonomi Bakanlığı’na Çevre Bakanlığı’nın yerel birimi tarafından projeye ilişkin onayının ibraz edilmesi;
- Ekonomi Bakanlığı’na yatırımcının gerçekleştirdiği proje çerçevesinde tedarikçilere vadesi geçmiş borcunun bulunmadığına dair beyanname ibraz edilmesi;
- Ekonomi Bakanlığı’na yatırımcının son 3 yılda aldığı devlet desteklerini gösteren beyanname ibraz edilmesi

Finansman büyüklüğü tam olarak ne kadardır?

Finansman, Bakanlar Kurulu’nun onayladığı proje giderlerinin % 100’ünü karşılamaktadır.

Bu destekten faydalanmanın temel aşamaları

1. Yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı'na destekten faydalanmak istediğini beyan eden ve yatırım hakkında ayrıntılı bilgi veren bir başvuru ibraz eder;
2. Ekonomi Bakanlığı, destekten faydalanmak isteyen yatırımcı başvurularını yatırım miktarı, talep edilen finansal destek miktarı, yüksek teknoloji üretimi/hizmeti olup olmadığı, yatırımın bulunduğu belediye, Bakanlığın destek için mevcut kaynağı vs. gibi unsurları göz önünde bulundurarak değerlendirir;
3. Bu değerlendirme neticesinde bir sıralama yapılır ve destek alacak şirketler belirlenir;
4. Ekonomi Bakanı, Bakanlar Kurulu'na sıralamada belirlenen şirketlerin destekten faydalanmasını önerir;
5. Bakanlar Kurulu onayından sonra Ekonomi Bakanlığı yatırımcı ve teknik altyapının sahibi (genellikle yerel belediyeler veya kamuya ait diğer kuruluşlar) ile destek sözleşmesi imzalar.

Tablo 39

Bulgaristan Ekonomi Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Yatırım Destekleri İçin Bütçesi (Leva):

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
19 999 646	11 702 972	2 063 276	2 500 000	4 199 991	289 620	1 494 2 95	3 572 718	6 085 973	7 000 000	6 199 828

Bulgaristan'da Yeni Yatırım veya Ek Yatırım Yapıldığında İstihdam Edilen Personel için İşveren Tarafından Ödenen Sigorta Primlerinin Geri Alınması

Bulgaristan Mevzuatı, ülkede yapılan yeni yatırımlar veya ek yatırımlar sayesinde yaratılan istihdama kolaylık sağlayan bazı fırsatlar sunmaktadır. Bunlardan biri yatırım yapan işletmelerin, yatırımın akabinde istihdam ettikleri yeni personel için işveren olarak ödedikleri sosyal ve sağlık sigortası primlerini geri alabilmeleridir. Bu fırsattan faydalanmak için uyulması gereken genel şartlar:

- Yatırımın A sınıfı, B sınıfı veya öncelikli yatırım projesi sertifikasına sahip olması;
- Yatırım sonucunda yeni istihdam yaratılması;
- Yatırım sayesinde istihdam edilecek personelin, sektör ortalaması üzerinde ücret alması;
- Yatırımcının, Bulgaristan İstihdam Teşviki Kanunu çerçevesinde herhangi bir borcu veya yükümlüğü bulunmaması;
- Bahse konu sosyal sigorta giderlerine ilişkin başka bir kamu kurumundan finansman alınmamış olması.

Finansman büyüklüğü tam olarak ne kadardır?

Finansman azami büyüklüğü, işletmenin yatırım sayesinde istihdam ettiği personelin sayısı ve bu personel için işveren tarafından reel olarak ödenen sosyal ve sağlık sigorta primleri kadardır.

İşveren, personeli için ödediği sosyal ve sağlık sigorta primlerinin ne kadarını geri alabilmektedir?

- İşsizlik oranı ülke ortalamasının üzerinde olan belediyelerde yapılan imalat ve yüksek teknoloji hizmet yatırımlarında, işveren, personeli için ödediği 24 aylık sosyal ve sağlık sigorta primlerini talep edebilmektedir;
- Diğer tüm durumlarda, işveren, personeli için ödediği 12 aylık sosyal ve sağlık sigorta primlerini talep edebilmektedir.

Bu destekten faydalanan yatırımcılar için başka ne gibi yükümlülükler vardır?

- Bu destekten faydalanan büyük işletmeler yatırımlarını ve yarattıkları istihdamı en az 5 yıl devam ettirmek zorundadır;
- Bu destekten faydalanan KOBİ'ler yatırımlarını ve yarattıkları istihdamı en az 3 yıl devam ettirmek zorundadır.

Bu destekten faydalanmanın temel aşamaları:

1. Yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı'na destekten faydalanmak istediğini beyan eden ve yatırım hakkında ayrıntılı bilgi veren bir başvuru ibraz eder;
2. Ekonomi Bakanlığı, destekten faydalanmak isteyen yatırımcı başvurularını yatırım miktarı, personele ödenen ücret, talep edilen destek miktarı, yüksek teknoloji üretimi/hizmeti olup olmadığı, yatırımın bulunduğu belediye, Bakanlığın destek için mevcut kaynağı vs. gibi unsurları göz önünde bulundurarak değerlendirir;
3. Bu değerlendirme neticesinde bir sıralama yapılır ve destek alacak şirketler belirlenir;
4. Ekonomi Bakanı, Bakanlar Kurulu'na sıralamada belirlenen şirketlerin destekten faydalanmasını önerir;
5. Bakanlar Kurulu onayından sonra yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı ile destek sözleşmesi imzalar.

Örnek: 800 leva brüt ücret alan bir çalışan için bir işveren yaklaşık 146,88 leva sağlık ve sosyal sigorta primleri ödemek zorundadır (her iş kategorisine göre sosyal sigorta primleri değişmektedir). İşsizlik oranı ülke ortalamasının üzerinde olan bir belediyede 100 kişiye istihdam sağlayan bir imalat yatırımında, işverenin 24 aylık sigorta giderleri:

100 (çalışan sayısı) x **146,88** (sigorta giderleri) x 24 (ay) = 352 512 leva (**180 122** euro)

Bulgaristan'da Yeni Yatırım veya Ek Yatırım Yapıldığında Çalışanların Mesleki Yeterlilik Eğitimine Devlet Tarafından Finansman Sağlanması

Bulgaristan devleti, ülkede yapılan yeni yatırım veya ek yatırımların ihtiyaç duyduğu eğitimli personelin sağlanmasına yönelik finansal destek vermektedir.

Bu finansmandan kim faydalanabilir:

- Öncelikli yatırım sertifikasına sahip olan şirketler;
- A sınıfı yatırımcı sertifikasına sahip olan şirketler;
- B sınıfı yatırımcı sertifikasına sahip olan şirketler.

Bu finansmandan faydalanabilmek için aşağıdaki şartlardan en az birine uyulması gerekiyor:

- Yatırımın yüksek teknoloji imalat sanayi faaliyetlerine yönelik olması;

- Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı (suni veya sentetik elyaf imalatı hariç);
 - Temel eczacılık ürünlerinin veya eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı;
 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektronik veya optik ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;
 - Elektrikli teçhizat imalatı; elektrikli ekipmanların onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;
 - Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı; makinelerin onarımı; sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu;
 - Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) veya yarı treyler (yarı römork) imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı; diğer ulaşım araçları imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı (gemi ve tekne yapımı, bakımı, onarımı ve kurulumu hariç);
 - Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, kurulumu, bakımı ve onarımı.
- Yatırımın yüksek teknoloji hizmetlerine yönelik olması:
 - Yazılım programları yayımlanması; bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; bilgi hizmet faaliyetleri;
 - Muhasebe, defter tutma ve denetim faaliyetleri; vergi danışmanlığı;
 - İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri;
 - Eğitim;
 - İnsan sağlığı hizmetleri ve yatılı bakım faaliyetleri
 -
 - Yatırımın işsizlik oranı ülke ortalamasına eşit veya daha yüksek olan belediyelerde yapılmış olması

Yaratılan İstihdama İlişkin Karşılanması Gereken Şartlar:

- Yatırım projesi neticesinde yeni istihdam yaratılması;
- Çalışanların, yatırım projesinin tamamlanması ardından en geç 3 yıl içinde istihdam edilmeleri;
- Yeni yaratılan istihdamın en az 5 yıl sürdürülmesi (KOBİ'ler için 3 yıl);
- Çalışanların icra ettikleri göreve ilişkin ülke ortalamasının üzerinde ücret almaları.

Finansman büyüklüğü tam olarak ne kadardır?

- Finansman, Bakanlar Kurulu'nun onayladığı proje giderlerinin % 100'ünü karşılamaktadır. Çalışanların mesleki yeterlilik eğitimini kim verebilir?
- Çalışanlara mesleki yeterlilik eğitimi, bir eğitim kurumu tarafından olduğu gibi yatırımcı tarafından da verilebilir. (en az 30 kişinin (stajyerler dahil) eğitim görmesi gerekmektedir)

Bu destekten faydalanmanın temel aşamaları:

1. Yatırımcı, Ekonomi Bakanlığı'na destekten faydalanmak istediğini beyan eden, yatırım hakkında ayrıntılı bilgi veren ve mesleki yeterlilik eğitim projesini içeren bir başvuru ibraz eder;
2. Ekonomi Bakanlığı, destekten faydalanmak isteyen yatırımcı başvurularını yatırım miktarı, talep edilen finansal destek miktarı, mesleki yeterlilik eğitim kalitesi, yüksek

SOFYA TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

- teknoloji üretimi/hizmeti olup olmadığı, yatırımın bulunduğu belediye, Bakanlığın destek için mevcut kaynağı vs. gibi unsurları göz önünde bulundurarak değerlendirir;
3. Bu değerlendirme neticesinde bir sıralama yapılır ve destek alacak şirketler belirlenir;
 4. Ekonomi Bakanı, Bakanlar Kurulu'na sıralamada belirlenen şirketlerin destekten faydalanmasını önerir;
 5. Bakanlar Kurulu onayından sonra Ekonomi Bakanlığı ve yatırımcı/eğitim kurumu arasında destek sözleşmesi imzalanır.

Tablo 40

Bulgaristan'ı Seçmiş Olan Önde Gelen Global Yatırımcılar

IT geliştirme	Ofis işlemleri	Kimya ve metal sanayi	Mühendislik	Lojistik Merkezi
			LIEBHERR	
				
				
				
				
				Diğer
				
				
				

Gayrimenkul Yatırımı

Bulgaristan Mülkiyet Yasası'na göre Bulgaristan'da yabancı gerçek ve tüzel kişilerin doğrudan gayrimenkul edinme hakkı bulunmamaktadır (binalar hariç). Yabancı gerçek ve tüzel kişiler gayrimenkuller üzerinde bazı sınırlı haklara (kullanma hakkı gibi) sahip olabilmektedir. Bulgaristan Anayasası ve Yatırım Teşvikleri Kanunu'na göre yabancı yatırımcılar yerlilerle eşit işleme tabi olup, Bulgaristan'da kurulmuş şirketler, yabancı sermaye paylarına bakılmaksızın, gayrimenkul edinme hakkına sahiptir (tarım arazileri dışında). Bulgaristan'da kurulmuş bir şirket, şirket ortaklarından biri yabancı gerçek veya tüzel kişi ise ve şirket beş yaşını doldurmamış ise, tarım arazisi satın alamamaktadır.

Yabancıların Bulgaristan'da gayrimenkul almaları ve yönetimi ile ilgili bilgi ve yardım portalı:
<http://www.property-in-bulgaria.bg/>

Avrupa Birliği Fonları

Avrupa Birliği üyelerinin ekonomik gelişimini desteklemek amacıyla finansman sağlayan ve akıllı, sürdürülebilir ve birleştirici büyümeyi hedefleyen “Avrupa 2020” stratejisi ile uyumlu beş temel fon hizmet sunmaktadır.

Avrupa Birliği'nde her bölge yapısal fonlardan (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu) destek alabilirken sadece göreceli olarak az gelişmiş bölgeler Uyum Fonu finansmanından yararlanabilmektedir. Bölgesel Kalkınma Fonu, üretim yatırımları, ilgili bölgelerin uyumlaştırılmasına katkı sağlayan, altyapı tesis etme ve geliştirme projeleri, yeni istihdam alanları yaratmaya yönelik çeşitli proje ve yatırımlar, bölgesel kalkınma projeleri ve KOBİ'lere teşvik, ülke düzeyinde bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesine yönelik projeler, eğitim ve sağlık alanındaki bölgesel yatırımlar, Birlik düzeyinde bölgesel kalkınma pilot projeler ve araştırmalar, turizm, şehir gelişimi ve kültür projelerine finansman sağlamaktadır. Avrupa Sosyal Fonu emek piyasalarına ulaşımın kolaylaştırılmasına, emek piyasalarında eşit fırsatların sağlanmasına, kişilerin yetenek ve mesleki niteliklerinin gelişimine, istihdamı arttırmaya, birkaç üye ülke için ortak nokta oluşturan pilot proje ve araştırmaların finansmanına katkı sağlamaktadır. Uyum Fonu, büyük altyapı yatırımlarına finansman sağlamakta ve çevreyi koruma projelerini desteklemektedir. Söz konusu fonlar haricinde Avrupa Birliği ortak tarım politikası aracı olarak Avrupa Kırsal Kalkınmaya İlişkin Tarım Fonu ve Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu da mevcuttur. Kamu kuruluşları, bazı özel kuruluşlar (özellikle küçük işletmeler), üniversiteler, dernekler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllülük esasına dayalı kuruluşlar fonların sağladığı finansmandan yararlanabilmektedir. İlgili bölgesel programın kapsamına giren bölgelerde şubesi olan yabancı şirketler de AB kamu ihaleleri koşullarına uymaları şartıyla finansman için başvurabilmektedir. Başvurular ilgili bölgesel programı yürüten organ nezdinde yapılmakta olup, söz konusu organ başvuruları değerlendirdikten sonra finansman konusunda olumlu veya olumsuz karar almaktadır. Bulgaristan'da 2014-2020 döneminde İyi Yönetim, Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı, Büyüyen Bölgeler, İnsan Kaynaklarını Geliştirme, İnovasyon ve Rekabetçilik, Çevre, Akıllı Büyümeye Yönelik Bilim ve Eğitim operasyonel programları ve Kırsal Kalkınma ile Denizcilik ve Balıkçılık programları çerçevesinde Avrupa fonlarından yararlanmak mümkündür. Bunlardan inovasyon ve rekabetçilik, insan kaynaklarını geliştirme ve kırsal

kalkınma alanlarındakiler iş dünyasına yöneliktir. Bu çerçevede, iş dünyası 2014-2020 finansman dönemi için ayrılan 11,2 milyar euroyu aşan bütçenin 5,1 milyar euroyu aşan bir kısmını kullanacaktır. Bulgaristan’a Avrupa fonlarından sağlanan finansman konusunda ayrıntılı bilgi <http://www.eufunds.bg/en> sitesinde mevcuttur.

Bulgaristan pazarına girmeyi düşünen Türk firmalarının Bulgaristan’da firma kurmaları durumunda AB fonlarından faydalanabilecekleri hususunu göz önünde bulundurmaları önemlidir.

2014-2020 döneminde AB fonlarından hibe destek sağlanan operasyonel programlara ayrılan para şöyledir:

- İnsan Kaynaklarını Geliştirme Operasyonel Programı: 938 665 315 €;
- Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı Operasyonel Programı: 1 604 449 168 €;
- Yönetim Operasyonel Programı: 285 531 663 €;
- Akıllı Büyüme için Bilim ve Eğitim Operasyonel Programı: 596 000 681 €;
- İnovasyon ve Rekabetçilik Operasyonel Programı: 1 181 615 516 €;
- Gelişmekte Olan Bölgeler Operasyonel Programı: 1 311 704 793 €;
- Çevre Operasyonel Programı: 1 504 824 141 €;
- Kırsal Kalkınmaya Yönelik Operasyonel Program: 2 338 783 966 €;
- Denizcilik ve Balıkçılık Operasyonel Programı: 88 066 622 €.

İlk program döneminde, 2007-2013 arasında, Bulgaristan’a AB fonlarından tahsis edilen 9,4 milyar euronun % 96,6’sı kullanılmıştır. AB’den gelen paranın % 60’ı 2013-2015 yıllarında kullanılmıştır. Söz konusu desteğin ekonomi üzerindeki birikimli etkisi GSYİH’nın % 11,5 oranında artması ile somutlaşmıştır. 2007-2013 dönemi destekleri ekonomideki özel yatırımları % 22,3 oranında artırmıştır. AB fonlarının diğer önemli bir etkisi, işsizlik oranında yüzde olarak 6,9 puanlık düşüştür. Söz konusu destekler çalışma ücretlerin % 14,9 oranında artmasını sağlamıştır. Ücretlerdeki artış, üretim ve istihdamdaki artış ile birleşince özel tüketimde % 14,4 oranında bir artışı beraberinde getirmiştir. 2014-2018 döneminde ise Bulgaristan’ın GSYİH’sı % 15,1 oranında artmış olup bu artışın üçte biri AB fonlarından finansmanı sağlanan 2014-2020 dönemi operasyonel programlar sayesinde meydana gelmiştir. Eylül 2019 itibariyle Bulgaristan’a AB fonlarından tahsis edilmiş toplam paranın % 33,8’i kullanılmıştır. Yapısal ve yatırım fonları çerçevesinde kullanım oranı % 33,7’dir.

Kamu İhaleleri

Kamu ihaleleri sistemi aracılığıyla, Avrupa fonları ve programları çerçevesinde gelen finansman dahil, ülke ölçeklerine göre önemli büyüklükte kamusal kaynakların dağılımı sağlanmaktadır. Yeni yüzyılın başından bu yana kamu ihalelerin hacmi gittikçe artmaktadır. 2000 yılında yaklaşık 1 milyar euro değerinde kamu ihalesi gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında kamu ihalelerin hacmi 5 milyar euroya çıkmıştır. 2010 yılında ekonomik kriz nedeniyle söz konusu değer 3 milyar euroya gerilemiştir. Kamu ihale sözleşmeleri çerçevesinde kullanılan para, yıllar itibariyle % 6 ila % 15 arasında değişse de ortalama olarak GSYİH’nın % 9’una tekabül etmektedir. AB’de bu ortalama % 16 düzeyindedir. 2018 yılında 4,5 milyar euro değerinde 22 287 kamu ihale sözleşmesi imzalanmıştır. Karşılaştırma yapılması amacıyla 2017 yılında 3,4 milyar euro değerinde 22 193 kamu ihalesi sözleşmeye bağlanmıştır. Bir yılda sözleşme ile sonuçlanan ihalelerin değeri

%31,53 oranında artmış, imzalanan sözleşmeler ise adet olarak % 0,03 oranında azalmıştır. 1 Ocak – 27 Temmuz 2019 döneminde kamu kurumları ve belediyeler 2,62 milyar euro değerinde 11 330 kamu ihale sözleşmesi imzalamıştır. Bu rakamlar, son beş yılda en yüksek günlük harcama meblağlarına denk gelmektedir: 12,94 milyon leva. Her altı kamu ihalesinden birinin finansmanı AB fonlarından gerçekleştirilmektedir.

Kamu ihale prosedürlerinin yürütülmesi çerçevesinde yolsuzluk baskıları, mevzuatın ihlali ya da mevzuatın zayıf yönlerini kullanma konusunda yapılan girişimler ortaya çıkmaktadır. Prosedürlerin uygunsuz bir biçimde yapılması iş yapma ortamını bozmakta, rekabeti ihlal etmekte, finansman imkanlarını azaltmaktadır.

Demokrasiyi Araştırma Merkezi'nin devlet ve belediyelerin açtığı ihalelerde yolsuzlukları konu alan bir raporuna göre Bulgaristan'da kamu ihaleleri, kamu yönetiminde yolsuzluk riskinin en yüksek olduğu alan olarak ortaya çıkmıştır. Rapor, inşaat sektörünün kamu ihalelerine bağımlılığı, belli müşteriler için veya belli coğrafi bölgelerde firmaların rekabete girmemeyi anlaşılmaya bağlayarak gizlice piyasa paylaşımı yapmaları gibi kilit konulara değinmektedir. Rapor, en çok kaynak kullanılan yıllar 2009 ve 2013 olduğuna ve bu yıllarda genel seçimler olduğuna işaret etmektedir. Kaynak kullanımında, zirveye seçimlerden bir kaç ay önce ulaşıldığı, bunun ise iktidarda olanların, kamu ihaleleri aracılığıyla sağladıkları kaynak paylaşımı sayesinde oy kazanma niyetine açık bir işaret olduğu raporda vurgulanmaktadır. Raporda altı çizilen bir diğer konu, Bulgaristan'da inşaat sektörünün artık kamu ihalelerine bağımlı olduğu ve sektördeki firma cirolarının yarısının kamu ihalelerinden sağlandığıdır.

Finansmanı tamamen ulusal bütçeden sağlanan kamu ihalelerinde yolsuzluk riski, AB fonlarından finansmanı sağlanan kamu ihalelerindeki yolsuzluk riskinin dört katıdır. Bulgaristan kamu ihaleleri denetim organları da yüksek yolsuzluk riskini teyit etmektedir. Zira 2018 yılında Devlet Finans Müfettişliği Ajansı 1,39 milyar leva değerinde 1 204 kamu ihalesini teftiş etmiştir. Teftiş sonuçlarına göre 729 milyon levalık 614 ihalede muhtelif sorunlar tespit edilmiştir. Bir diğer ifade ile kamusal kaynaklarla finansmanı sağlanan iki vakadan birinde ihlaller mevcuttur. Bunlar son beş yılın en kötü sonuçlarıdır. Netice itibarıyla kamu kurumları ve belediyelerin devletin ve AB'nin kaynaklarını verimsiz bir şekilde harcamaya devam ettiği anlaşılmaktadır. En sık rastlanan sıkıntılar şeffaflık, haksız rekabet, değerin belirlenmesi konularında yaşanmaktadır.

Bulgaristan, kamu ihaleleri alanında büyük bir reform sürecine girmiştir. Ancak söz konusu reform sürecinin bir çok bileşeni henüz hayata geçirilememiştir. Bu çerçevede en belirgin gelişme 16 Şubat 2016'da kabul edilen ve 15 Nisan 2016'da yürürlüğe giren yeni Kamu İhaleleri Kanunu olmuştur.³⁸ Yeni kanun, AB'nin kamu ihaleleri alanındaki yeni direktiflerini Bulgaristan mevzuatına tamamen yansıtmıştır. KOBİ'lerin daha fazla kamu ihalesi kazanabilmesi, kamu ihalesi sürecinde tüm tarafların idari ve teknik yüklerinin hafifletilmesi, AB mahkemelerinin son uygulamalarının ve yerel mahkemelerin en başarılı uygulamalarının yürürlüğe geçirilmesi yeni kanunun ana hedefleridir. Eski kanundan farklı yanları genel hatlarıyla şöyledir:

³⁸ AK'nın Bulgaristan 2016 Raporu, 26 Şubat 2016

- İki ayrı direktif ile kamu ve sektörel idareler tarafından açıklanan ihalelere uygulanan kurallar ve prosedürler ayrıştırılmıştır. Bunun yanı sıra kanun, diğer AB üyelerinde mukim idarelerle ortaklaşa ihale açılmasına yeni imkan sağlamaktadır.
- İdarelere, kurum içi ihalelerde Kamu İhaleleri Kanununun yükümlülükleri dışına çıkmalarına izin verilmektedir;
- İhaleyi açan kuruma, uygun addettiği durumlarda, ihalenin % 20'sini öngörülen toplam ihale değerinden çıkartmasına imkan tanımaktadır;
- Kamu ihalesinin objektif olarak bölümlere ayrılmasının mümkün olduğu durumlarda, idare, kamu ihalesindeki pozisyonları ayrı olarak ihaleye çıkartmakla yükümlüdür;
- Kamu ihalesini açacak olan idareye, piyasa araştırması yapması ve kamu ihalesini açma niyetini paylaşması amacıyla, bağımsız uzmanlardan ve piyasa aktörlerinden danışmanlık hizmeti almaya imkan tanımaktadır;
- Çeşitli kamu ihalelerine başvuruda, içerdiği bilgilerin başka evraklar ile tasdik edilmesine gerek duyulmaksızın adayların sadece kamu ihalesi kriterlerinin karşılandığı beyan edilen bir 'Ortak Avrupa Kamu İhaleleri Belgesi' kullanmalarına izin verilmektedir. Beyan edilen bilgilerin asli tasdik işlemleri, ihalenin aday tarafından kazanılmasından sonra gerçekleşmektedir. Aday tarafından ibraz edilen Ortak Avrupa Kamu İhaleleri Belgesi, ihtiva ettiği bilgilerin güncelliğini kaybetmediği müddetçe başka ihalelerde de kullanılabilir;
- Kamu İhaleleri Ajansı tarafından sağlanan merkezi elektronik platform sayesinde, kamu ihaleleri ile ilgili tüm süreçlerin elektronik ortamda yönetilmesi mümkün kılınmıştır. Kamu ihaleleri ile ilgili süreçlerin tamamıyla elektronik ortamda yönetilmesinin yeni kanunun yürürlüğe girmesinden yaklaşık bir yıl sonra mümkün olması beklenmektedir;
- Kamu ihalelerinin ekonomik olarak en avantajlı teklifleri sunan adaylar tarafından kazanılması hedeflenmektedir. İdareler, en düşük fiyatı veren teklifi seçme opsiyonunu artık serbest olarak kullanamayacaklardır;
- Kamu ihalesi kapsamındaki taahhütlerin yerine getirilmesinin sağlanması çerçevesinde sigorta poliçeleri de teminat olarak kabul edilmiştir;
- İhale sürecindeki hukuka aykırı işlem veya eylemler ile ilgili yapılan şikayet ve itiraz süreçlerinde optimizasyona gidilmiştir;
- Teknik nedenlerden dolayı ihale sözleşmesinin piyasadaki sadece bir veya birkaç aday tarafından icra edilebildiği durumlarda, idareye yarışma prosedürüne başvurmadan doğrudan pazarlık usulünü kullanma imkanı verilmektedir;
- 15.04.2016 tarihi itibarıyla, özel hastanelerin ihtiyaçlarını karşılamaları için kamu ihalesi açma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır;
- İdareler, kamu ihalesi yüklenicisi personelinin mesleki yeterlilik seviyesinin değerlendirilmesinde gösterge olarak kullanılabilecektir.

Sektördeki iş fırsatları aşağıdaki internet sayfalarından takip edilebilir.

- Kamu İhaleleri Ajansı (dili Bulgarca'dır, resmi kurumların açtığı bütün ihaleler yayınlanmaktadır):
www.aop.bg
- Ulusal İmtiyaz İhaleleri Sicili (Bulgarca):
<https://ncr.government.bg/>

- Avrupa Birliği resmi gazetesinin bir bölümü olan iş fırsatları internet sayfası:
EU Tenders Electronic Daily:
<https://ted.europa.eu/TED/main/HomePage.do>

Birtakım internet kaynakları ile çeşitli basın yayın organları Müşavirliğimizce günlük olarak taranmakta ve tespit edilen güncel ihale ve projelere ilişkin bilgiler belirli bir format çerçevesinde düzenlenerek Bakanlığımız internet sitesinde yayımlanmaktadır.

Serbest Bölgeler ve Sanayi Bölgeleri

Serbest Bölgeler

Ülkede her biri önemli ulaşım rotaları üzerinde kurulu 3 serbest bölge bulunmaktadır. Bahse konu bölgelerde yasal olan her çeşit ekonomik faaliyete izin verilmektedir. Bölgelerdeki imkanlar, kolaylıklar ve hizmetler depolama, paketleme, markalama, dağıtım, re-eksport v.b. genel ticari faaliyetler için elverişli ve uygundur. Dolayısıyla, yabancı sermayeli şirketler, bu bölgelerde Bulgar şirketleriyle aynı veya daha iyi yatırım fırsatlarına sahiptir. Serbest bölgelerin yasal statüsü Anonim Şirket'tir, arsa ve altyapıları devlete aittir.

Serbest bölgelerde genellikle AB dışından ithal edilen ürünler, KDV ve gümrük vergisi alınmadan muhafaza edilmektedir. Bu ürünler üçüncü ülkelere (AB dışı) ihraç edileceği zaman KDV ve gümrük vergisinden muaftır. Gümrük vergisi ve KDV sadece Bulgaristan ve AB'ne satılan ürünler için alınmaktadır.

Ruşuk (Ruse) Serbest Bölgesi

Ruşuk Serbest Bölgesi, ülkedeki en büyük serbest bölgedir. Tuna nehri kıyıları üzerinde kurulmuş olup, Ruşuk kenti, Ruşuk limanı ve Bulgaristan ve Romanya'yı birbirine bağlayan Tuna Köprüsü'ne yakındır. Bölge, halihazırda, 30 000 m² alana sahip 29 binayı, 20 000 m² açık depolama alanını, bir demiryolu istasyonunun, petrol ürünleri deposunu v.b. içeren 370 bin metrekare endüstriyel alanı işletmektedir.

Bölgenin sunduğu avantajlar şunlardır:

- İyi gelişmiş bir altyapıya sahiptir.
- 24 saat güvenlik hizmeti sunulmaktadır.
- Bankacılık, gümrük, muhasebe hizmetlerine ve hukuki hizmetlere erişim kolaydır.

İletişim Bilgileri:

71, Tutrakan Blvd., P.O.B. 107

7003 Ruse, Bulgaria

Tel: +359 82 880 800

Faks: +359 82 831 112

E-mail: manager@freezone-rousse.bg

Web: www.freezone-rousse.bg

Filibe (Plovdiv) Serbest Bölgesi

Ülkenin ikinci büyük kenti Filibe’de kurulu olan Filibe Serbest Bölgesi, önemli ulaşım noktaları üzerinde bulunmaktadır. İyi kurulmuş bir demiryolu ağı ve karayolu ağından faydalanmaktadır. Filibe Uluslararası Havaalanı bölgeye yalnızca 10 km uzaklıktadır.

Filibe Serbest Bölgesi, firmalara özellikle ofis ve depo olanakları yönünden avantaj sağlamaktadır. Her bir firmanın ihtiyaçlarına göre ofis ve depolar uyarlanabilmektedir.

Faaliyetleri için merkez büro olarak kullanmak isteyen firmalara serbest bölgenin sunduğu hizmetler şöyledir:

- Üretim, ticaret ve depolama;
- Montaj ve demontaj;
- Paketleme, yeniden paketleme, markalama; yükleri sağlamlaştırmak;
- Evrak işlemleri ve stok takibi;
- Gümrük müşavirliği hizmetleri;
- Konferans salonları ve hizmetleri;
- Forklift, elle veya palet arabasıyla yükleme-boşaltma;
- Temizlik;
- Park yerleri;
- Sekreterlik hizmetleri ve kolaylıkları;
- Modern telekomünikasyon ekipmanı;
- Alan üzerinde, yerinde gümrük işlemleri;
- İdari prosedür ve formalitelerin yürütülmesi.

İletişim Bilgileri:

242A Vasil Levski Street (Karlovska Shosse), P.O. Box 75, 4003 Plovdiv, Bulgaria

Ticaret Bölümü: +359 32 906 231; +359 884 166 164

E-mail: trade@freezone.bg; director@freezone.bg

Web: www.freezone.bg

Burgaz Serbest Bölgesi

Burgaz Serbest Bölgesi, Bulgaristan’ın en büyük Karadeniz limanı olan Burgaz limanı yanına kurulmuş olup, Burgaz bölgesinin coğrafi ve stratejik konumunun ve yoğun ticaret ilişkilerinin avantajlarından faydalanmaktadır.

Burgaz Serbest Bölgesi, firmaların gümrükten henüz çekilmemiş ve daha sonra ihraç edilecek malları için açık saklama alanları ve kapalı depo olanakları sunmaktadır. Bölge ayrıca, modern altyapıya sahip terminallerinde üretim için depo olanakları da sunmaktadır.

Terminaller:

The Dry Port: Burgaz Serbest Bölgesinin ana terminali olup, uluslararası kara ve demiryolu sistemlerine direkt erişim sağlamaktadır. Toplam alanı 23 hektardır. Bu alanın 14.500 m² kapalı depo, 102.000 m² ise açık depodur. The Free Zone BDJ: 7.000 m² depo ve üretim alanına sahip, Burgaz Demiryolu İstasyonu’nda bulunan bir terminaldir. The Free Airport: Burgaz Uluslararası

Havaalanı'nda bulunan terminal, 15 hektarlık alana sahip olup, uluslararası kargo uçuşlarını idare etme kapasitesine sahiptir.

İletişim Bilgileri:

5 Trapezitsa St., P.O.B. 154, 8000 Bourgas, Bulgaria

Tel: +359 56 842 047

Faks: +359 56 841 562

E-mail: info@freezonebourgas.com

Web: www.freetradezone-bourgas.com

Sanayi Bölgeleri

Bulgaristan'daki sanayi bölgeleri, üretim, depolama, lojistik ve diğer faaliyetler için oldukça çekici koşulları uygun fiyatlara (yaklaşık 25-40 EUR/m²) sunmaktadır. Yatırım projeleri devlet, belediyeler ve çeşitli yerel ve yabancı ticaret ve sanayi odaları tarafından desteklenmektedir.

AB yasaları ile uyum süreci, bölgesel idareleri yerel ekonomileri canlandırmak ve güçlendirmek için yabancı yatırımcı çekmeye teşvik etmiştir. Özel sektör işbirliği ile arsa, altyapı ve benzeri kaynakları sağlayarak, sanayi bölgeleri ve yüksek teknoloji parkları yapımı geliştirilmektedir. Devlet, sanayi bölgeleri ve teknoloji parkları kurulumunu ve doğrudan yabancı yatırım akışını desteklemek amacıyla Ulusal Sanayi Bölgeleri Şirketi'ni kurmuştur. Bu şirketin yönetimi altına toplam alanı 6 772 335 m² olan 9 proje girmektedir:

6 Faal Bölge

- Rusçuk (Ruse) Serbest Bölgesi
- Vidin Serbest Bölgesi
- Cisri Mustafapaşa (Svilengrad) Serbest Bölgesi
- Varna Transit Ticaret Bölgesi
- Sofya – Bojurişte Ekonomi Bölgesi
- Burgaz Sanayi ve Lojistik Parkı

Geliştirme Aşamasında Olan 5 Bölge

- Karlıova (Karlovo) Sanayi Bölgesi
- Teliş Sanayi Bölgesi (Plevne'de)
- Zagore Sanayi Bölgesi (Eski Zağra'da)
- Kırcaali Sanayi Bölgesi
- Varna Batı Sanayi Bölgesi

Bu bölgelere yatırım yapan yatırımcılara, üretim, depolama veya lojistik amaçlı Sanayi Bölgeleri Ulusal Şirketi'nin sahip olduğu stratejik alanlara sıfırdan yatırım imkanları, uygun altyapı vb. gibi bazı fırsatlar sunulmaktadır.

Ulusal Sanayi Bölgeleri Şirketi'nin internet sayfası: <http://nciz.bg/>

Bulgaristan Yatırım Ajansı sayfasından da bölgesel bazda farklı işletmelere, belediyelere veya Ulusal Sanayi Bölgeleri Şirketi'ne ait sanayi bölgelerine ulaşılabilir:

<http://www.investbg.government.bg/en/destinations>

Bulgaristan'ın en büyük sanayi bölgeleri arasında yer alan bir diğer sanayi bölgesi de merkezi Filibe'de bulunan Trakya Ekonomi Bölgesi'dir. 23 yıl önce Bulgaristan'ın Filibe bölgesinde kurulan Trakya Ekonomi Bölgesi (TEB), günümüze kadar 2 milyar euro yatırım çekmiş olup, halihazırda 180'in üzerinde şirket ve sayısı 35 bini aşan çalışana ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin toplam büyüklüğü 10 700 000 m²'dir. Bölge 9 belediye ve 2 kümelenmenin de katılımıyla kamu-özel işbirliği olarak hayata geçmiştir ve Bulgaristan'ın en büyük ekonomik kümelenmesidir. Burada Bulgaristan'ın en büyük yatırımcıları arasında bulunan şirketler yer almaktadır: Osram, Liebherr, Sensata Technologies, Kaufland, ABB, Magna vb.

2018-2019 yıllarında bölgede toplam 21 yeni yatırım ve genişleme projeleri yapılmıştır. 2018 yılındaki yatırım tutarı ise 150 milyon eurodur. Bunlardan ikisi Türk sermayeli Odelo Bulgaria ve Spinner Bulgaria firmalarıdır. Bu 2 firmayla birlikte bölgede Türk firma sayısı üçe çıkmıştır. Üçüncü firma ise Aktaş Holding'in Bulgaristan fabrikası Tekno Aktaş AD'dir. Bu 21 yatırımdan diğer 10'u Bulgar, 6'sı Alman, ve birer yatırım da İtalya, İngiltere ve İsviçre firmaları tarafından yapılmıştır.

2017 yılının başından beri Trakya Ekonomi Bölgesi'ne Hasköy ve Burgaz bölgeleri de dahil olmuştur ve TEB yönetim kurulu tarafından artık bu bölgelere de yatırımcı çekilmeye çalışılacaktır. Ekonomi bölgesinde öne çıkan sektörler elektrik ve elektronik ekipman üretimi, lojistik sektörü (örneğin Kaufland'ın Balkanlar'daki en büyük, 100 bin m²'lik lojistik üssü burada bulunmaktadır), otomotiv yedek parça ve makine parçaları imalatı sektörleridir.

Trakya Ekonomi Bölgesi'nin internet sayfası: <https://tez.bg/>

Başlıca Basın-Yayın Kuruluşları, Radyo ve Televizyon Kanalları

TV Kanalları

Ulusal çapta yayınlanan ve en çok izlenen Bulgar televizyon kanalları BTV, Nova TV, BNT 1, BNT 2, BNT 3, Bulgaria On Air'dir. Ayrıca, kablolu TV'ye abone olunarak 150'nin üzerinde yerli ve yabancı kanal da izlenebilmektedir. Bulsatcom (uydu), Vivacom (kablolu), A1 (kablolu) ödemeli TV hizmetleri sunan şirketlerin en büyükleridir.

Bulgar televizyonunda yayınlar Bulgarcadır. Yabancı filmler zaman zaman altyazılı orijinal dilinde, ancak genelde Bulgarca dublaj ile yayınlanmaktadır.

Bulgaristan'da uydu anten kullanımı serbesttir. Kişisel uydu antenler aracılığıyla Türk özel ve resmi televizyon yayınlarının yanı sıra, çok sayıda yabancı kanal da net olarak seyredilebilmekte, bazı Türk özel radyo istasyonları da dinlenebilmektedir.

Radyo Kanalları

En çok dinlenen ulusal radyo kanalları Darik, FM+, Horizont, Radio City, Vitosha, N-Joy, Fresh, Radio 1, BG Radio, Z-Rock v.b. Bunların dışında yerel yayın yapan birçok radyo kanalları da mevcuttur.

Gazeteler

En çok okunan günlük gazeteler Capital Daily, Trud, 24 Çasa, Standart, Monitor, Segal v.b. En çok okunan haftalık ekonomi ve politika gazetesi Capital'dir.

Dergiler

Tasarımdan moda, ekonomiden politikaya, bilimden bilişime birçok konuyu işleyen çok sayıda dergi bulunmaktadır. Bazıları şöyledir: Ikonomika (Ekonomi), Manager (Ekonomi), Tvoyat Biznes (Ekonomi, yatırım), Forbes BG (Ekonomi), Gradat (İnşaat), Jenata Dnes (Bayanlara yönelik dergi), Eva (Bayanlara yönelik dergi), Elle (Bayanlara yönelik dergi), Bulka (Düğün), Svatba (Düğün), Auto Bild BG (Otomobil), Nash Dom (Mobilya, iç mimari), Idealen Dom (Mobilya, iç mimari), Agronom (Tarım), Agrobusinessat (Tarım). National Geographic, BBC Knowledge gibi bazı dergiler Bulgarca olarak da yayınlanmaktadır.

Firma veri tabanları/ticari kataloglar

<http://beis.bia-bg.com/index.php?lang=en&p=searchbeis&selcomp=>
<http://www.business.bg/en>
<http://yellowpages.bg/>
<http://www.informator.bg/cgi-bin/index.pl?LANG=en>
<http://timberchamber.com/en>
<http://www.investbulgaria.com/searchCompany.php>
<http://infobulgaria.info/bbs.php?&lang=2>

YIL İÇİNDE AÇILAN FUARLAR

Tablo 41

Bulgaristan'da Düzenlenen Önemli Fuarlar

Sıra	Fuarın Adı	Fuarın düzenlendiği şehir	Fuarın düzenlendiği sektör	Organizatörün adı	Organizatör web adresi
1	Medicus, Dento, Galenia: 21.10.2020 – 24.10.2020	Filibe	Tıbbi teknoloji, sağlık, eczacılık	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
2	Architectural Building Week: 25.02.2020 – 28.02.2020	Sofya	İnşaat	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
3	Stroiko Expo: 16.10.2019 – 20.10.2019	Sofya	İnşaat	Stroiko Expo	http://stroiko2000.com/
4	Technomebel: 27.04.2020 – 30.04.2020	Sofya	Mobilya	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
5	SIHRE: 28.01.2020 – 31.01.2020	Sofya	Otel ve lokanta ekipmanları	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
6	International Technical Fair: 21.09.2020 – 26.09.2020	Filibe	Yatırım malları ve teknoloji	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
7	Interfood & Drink: 06.11.2019 – 09.11.2019	Sofya	Yiyecek, içecek, ambalaj, makine ve teknolojisi	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
8	Copi's: 25.09.2019 – 27.09.2019	Sofya	Reklam ve baskı	Inter Expo Center Ltd.	http://iec.bg/bg
9	Auto City Plovdiv: 21.09.2020 – 26.09.2020	Filibe	Oto Servis Ekipmanları Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
10	Machine Building: 21.09.2020 – 26.09.2020	Filibe	Makine İnşaat Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
11	Stroytech: 21.09.2020 – 26.09.2020	Filibe	İnşaat Malzemeleri, Makinaları ve Teknolojileri Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
12	Eneco: 21.09.2020 – 26.09.2020	Filibe	Enerji Mühendisliği ve Ekoloji Fuarı	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
13	DI Tech: 21.09.2020 – 26.09.2020	Filibe	Avrupa Dijital Haftası	Plovdiv/Filibe – Uluslararası Fuarı	http://www.fair.bg
14	Smart Cities: 07.04.2020 – 09.04.2020	Sofya	Akıllı Şehirler	Via Expo	https://viaexpo.com/en/

Bulgaristan'da düzenlenen tüm fuarların listesine www.bcci.bg/fairs/calendar adresinden ulaşılabilir. Belli başlı fuar organizatörleri ve adres bilgileri ise aşağıda verilmiştir:

Tablo 42

Bulgaristan'da Belli Başlı Fuar Organizatörleri

<u>PLOVDIV/FILIBE – Uluslararası Fuarı</u> 37, Tzar Boris III - Obedinitel Blv., 4003 Plovdiv Tel: (+359) 32 902 373 Faks: (+359) 32 902 432 E-mail: fairinfo@fair.bg Web: www.fair.bg/en	<u>Inter Expo Center:</u> 147, Tzarigradsko shosse, 1784 Sofia Tel.: (+359 2) 965 52 20 E-mail: events@iec.bg Web: http://iec.bg/en
<u>Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası</u> 9, Iskar Str., 1058 Sofia Tel.: (+359 2) 987 26 31, 811 74 00 Faks: (+359 2) 987 32 09 E-mail: fairs1@bcci.bg Web: https://www.bcci.bg/	<u>Via Expo:</u> 22, Pobeda Str., Fl. 1, 4003 Plovdiv Tel: (+359 32) 960 011 Fax: (+359 32) 966 813 E-mail: office@viaexpo.com Web: www.viaexpo.com
<u>Stroiko Expo:</u> Tel/Fax: +359 2 963 06 05, 963 11 30 E-mail: office@stroiko.eu Web: http://stroiko2000.com/	

BELLİ BAŞLI EKONOMİK VE TİCARİ KURULUŞLAR, PORTALLER, RESMİ KURUMLAR

Belli Başlı Kuruluşlar

KOBİ Geliştirme Ajansı (Bulgarian Small and Medium Enterprises Promotion Agency)

Ekonomi Bakanlığı'na bağlı ve küçük, orta büyüklükteki işletmeleri destekleyen ve ticareti geliştirme ajansı olarak faaliyette bulunan bir kuruluştur.

2-4, Lege Str.

Sofia 1000

Tel: +(359) 2 940 79 40

E-mail: office@sme.government.bg

Web: www.sme.government.bg

Bulgaristan Yatırımlar Ajansı (Invest Bulgaria Agency)

Ekonomi Bakanlığı'na bağlı, büyük yabancı yatırımların teşviki ve devletle ilişkilerine destek veren bir ajanstır.

23, Vrabcha Street, fl. 3

Sofia 1000

Tel: +(359) 2 985 55 00

Faks: +(359) 2 980 13 20

E-mail: iba@investbg.government.bg

Web: <http://investbg.government.bg>

Gümrük Ajansı (Customs Agency)

47, Rakovski Street

1202 Sofia

Tel: +(359) 2 9859 45 28

Faks: +(359) 2 9859 40 66

E-mail: pr@customs.bg

Web: www.customs.bg

Ulusal İstatistik Enstitüsü (National Statistical Institute)

2, P. Volov Street

1038 Sofia

Tel: +(359) 2 985 71 11

E-mail: info@nsi.bg

Web: www.nsi.bg

Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası

(Bulgarian Chamber of Commerce and Industry-BCCI)

Bulgaristan'daki bölgesel ticaret ve sanayi odalarını ve sektörel odaları şemsiyesi altında toplayan ticaret odaları birliğidir. Başkanı, Türkiye'deki DEİK ile birlikte Türk – Bulgar İş Konseyi'nin eş başkanlığını yürütmektedir.

9, Iskar Str.

1000 Sofia

Tel: +(359) 2 811 74 00

Faks: +(359) 2 987 32 09

E-mail: bcci@bcci.bg

Web: www.bcci.bg

Bulgaristan İşverenler ve Sanayiciler Konfederasyonu (Confederation of Employers and Industrialists in Bulgaria)

8, Han Asparuh Str., Sofia 1463

Tel: +(359) 2 981 9169

Faks: +(359) 2 988 6776

E-mail: office@ceibg.bg

Web: www.krib.bg

Bulgaristan Sanayi Odası (Bulgarian Industrial Association – BIA)

16-20, Alabin Street, 1000 Sofia

Tel: +(359) 2 932 09 11

Faks: +(359) 2 987 26 04

E-mail: office@bia-bg.com

Web: www.bia-bg.com

Bulgaristan Sanayi Sermayesi Derneği

15, Trakia Street, 1527 Sofia

Tel: +(359) 2 963 37 52

E-mail: bica@bica-bg.org

Web: <http://bica-bg.org/>

Bulgaristan İnşaat Odası

6, Mihail Tenev Street, 1784 Sofia

Tel: +(359) 2 806 29 12

Faks: +(359) 2 963 24 25

E-mail: site@ksb.bg

Web: www.ksb.bg

Bulgaristan KOBİ Derneği (NASMB)

15A, Tsarigradsko Shose, fl.3, apt.6

1124 Sofia

Tel/Fax: +(359) 2 491 42 12

E-mail: nasmb@abv.bg

Web: <http://nasmb-bg.org/english-version/>

Bulgar Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Şirketleri Derneği – AEBTRI

6, Iskarski prolom Str.

Sofia 1680

Tel: +(359) 2 958 14 75, 958 14 76, 958 14 13

Faks: +(359) 2 958 10 91, 958 12 59

E-mail: aebtri@aebtri.com

Web: www.aebtri.com

Meteoroloji ve Teknik Gözetim Devlet Ajansı

52A, G. M. Dimitrov Blvd.

1797 Sofia

Tel: +(359) 2 980 63 17

Faks: +(359) 2 986 17 07

E-mail: damtn@damtn.government.bg

Web: www.damtn.government.bg

Patent Ofisi

52-B, Dr. G. M. Dimitrov Blvd.

1040 Sofia

Tel: +(359) 2 9701 321

Faks: +(359) 2 8735 258

E-mail: services@bpo.bg

Web: www.bpo.bg

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası – EBRD

17, Moskovska Street

1000 Sofia

Tel: +(359) 2 932 14 14

Web: <http://www.ebrd.com/bulgaria.html>

Avrupa Yatırım Bankası

9, Moskovska Street

1000 Sofia

Tel: +(359) 2 907 79 00

Faks: +(359) 2 926 42 00

E-mail: sofia@eib.org

Dünya Bankası

36, Dragan Tsankov Street

World Trade Center

1057 Sofia

Tel: +(359) 2 969 72 29

Faks: +(359) 2 971 20 45

E-mail: info@worldbank.bg

Web: www.worldbank.org

Bulgaristan Avrupa Programları Danışmanları Derneği

5, Lachezar Stanchev Str., Sopharma Business Towers,

B Blok, fl. 12, Sofia

Tel/Faks: +359 2 810 00 71

E-Mail: info@bakep.org

Web: www.bakep.org

İhracat Sigorta Ajansı (Bulgarian Export Insurance Agency)

55, Al. Stamboliiski Blvd.
Sofia 1301
Tel: +(359) 2 923 69 11
Faks: +(359) 2 987 06 65
E-mail: office@baez.bg
Web: <https://baez.bg/en/>

Rekabeti Koruma Kurumu (Commission for Protection of Competition)

18, Vitosha Blvd.
Sofia 1000
Tel: +(359) 2 935 61 13
Faks: +(359) 2 980 73 15
E-mail: cpcadmin@cpc.bg
Web: www.cpc.bg

Standardizasyon Kurumu (Bulgarian Institute for Standardization)

Lachezar Stanchev Str. No: 13, Izgrev
1797 Sofia
Tel: +(359) 2 817 45 23
Faks: +(359) 2 817 45 35
E-mail: info@bds-bg.org
Web: www.bds-bg.org

Türk İşadamları v.b. Derneklerinin İsim, Adres, Telefonları

Bulgar-Türk Ticaret ve Sanayi Odası (BULTİŞAD)

Başkan : Edis Emre
Adres : 67A, Simeon Veliki Blv., Shumen
Tel : +359 54 830 485
Cep : +359 876 631 071, +359 878 850 733
E-mail : office@bgtrchamber.com
Web : <http://bgtrchamber.com/>

Bulgar - Türk İşadamları Derneği (BULTİŞ)

Başkan : Donka Koleva
Adres : Vladaya Sok., No: 3, 4003 Plovdiv
E-mail : d.koleva@bultis.bg
Web : <http://www.bultis.bg/>

Bulgaristan'daki Mesleki Kuruluşlar

Asmacılar ve Şarap Üreticileri Odası	www.bulgarianwines.org
Meyve ve Sebze İşleyen Şirketler Birliği	www.org-bg.net
Bitkisel Yağlar ve Yağdan Ürünler Üreticileri Derneği	www.sunoil-bg.org

Mandıracılar Derneği	www.milkgb.org
Et İşleyen Şirketler Derneği	www.amb-bg.com
Meşrubatçılar Derneği	www.bsda-bg.org
Endüstriyel Ekmek Odası	www.bread-industrial.org
Fırıncılar Federasyonu	www.hlebarstvo.bg
Değirmenciler Birliği	www.ubm-bg.org
Biracılar Derneği	www.pivovari.com
Kanatlı Hayvan Yetiştiricileri Derneği	www.bpu-bg.org
Kimya Sanayisi Odası	www.bcci2001.com
İnşaat Odası	www.ksb.bg
Selüloz Ve Kağıt Sanayi Odası	www.bappi.org
Konfeksiyon ve Tekstil Üreticileri ve İhracatçıları Birliği	www.bgtextiles.org
Bulgar Moda Derneği	www.camaramoda.bg
Ulusal Otel, Restoran, Kafeterya İşletmecileri Derneği	www.xopeka.com
Otel ve Restoranlar Birliği	www.bhra-bg.org
Ulusal Emlak Birliği	www.nsnbg.org
Bulgar İlaç Üreticileri Derneği	www.bgpharma.bg
Matbaacılar Birliği	www.printunion-bg.org
Pencere Kapı ve Cephe Üreticileri Derneği	www.bulwindoors.org
Bulgaristan Ulaştırma ve Lojistik Derneği	nsbs.bg/en/home

AB Fonları ile İlgili Web Sayfaları

AB Fonları resmi sayfası: <http://www.eufunds.bg/>

Ulaştırma ve Ulaştırma Altyapısı Operasyonel Programı:
<http://www.optransport.bg/en/page.php?c=209>

Bulgaristan Avrupa Programları Danışmanları Derneği: www.bakep.org

Belli Başlı Ekonomi ve Haber Portalleri

Dnevnik Portalı: <http://www.dnevnik.bg/>

Capital Gazetesi: <https://www.capital.bg/>

Trud Gazetesi: <http://www.trud.bg/>

24 Chasa Gazetesi: <https://www.24chasa.bg/>

Sega Gazetesi: <http://www.segabg.com/>

Piyasa Ekonomisi Enstitüsü: <http://ime.bg/en/>

Haber Portalleri:

<http://www.novinite.com/>

<http://www.novini.bg/>

<http://www.dariknews.bg/>

<http://www.vesti.bg/>

<https://news.bg/>

<http://www.mediapool.bg/>

Yatırım/Ekonomi Portalı: <http://www.investor.bg/>

Finans/Sermaye Pazarı Portalı: <http://www.infostock.bg/infostock/control/home>

Ekonomi Portalı: <http://econ.bg/>

Ekonomi/Finans Portalı: <https://money.bg/>

Ekonomi/Finans Portalı: <http://www.banker.bg/>

Ekonomi Portalı: <http://www.manager.bg/>

Bulgaristan'da Bazı Resmi Kurumların Web Siteleri

Cumhurbaşkanı: <http://www.president.bg/>

Bakanlar Kurulu: <http://www.government.bg/en>

Parlamento: <http://www.parliament.bg/en>

Tarım, Gıda ve Ormanlar Bakanlığı: <https://www.mzh.government.bg/en/>

Savunma Bakanlığı: <http://www.mod.bg/en/index.php>

Eğitim ve Bilim Bakanlığı: <https://www.mon.bg/en/100000>

Çevre ve Su İşleri Bakanlığı: <https://www.moew.government.bg/en/>

Maliye Bakanlığı: <http://www.minfin.bg/en>

İçişleri Bakanlığı: <https://www.mvr.bg/en/home>

Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.bg/en/>

Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı: <http://www.mrrb.government.bg/en/>

Ekonomi Bakanlığı: <http://www.mi.government.bg/en>

Enerji Bakanlığı: <http://www.me.government.bg/en>

Turizm Bakanlığı: <http://www.tourism.government.bg/en>

Ulaştırma, Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı: <https://www.mtict.government.bg/en>

Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı:

<https://www.misp.government.bg/index.php?section=HOMEN2&lang= eng>

Sağlık Bakanlığı: <http://www.mh.government.bg/en/>

Kültür Bakanlığı: <http://mc.government.bg/index.php?l=2>

Adalet Bakanlığı: <http://www.iustice.government.bg/>

Diğer Resmi Kurumlar

Bulgaristan Yatırımlar Ajansı: <http://investbg.government.bg>

Bulgaristan Merkez Bankası: <http://www.bnb.bg/?toLang= EN&toLang= EN>

Gümrükler Ajansı: <https://customs.bg/wps/portal/agency-en/home>

KOBİ Geliştirme Ajansı: <http://www.sme.government.bg/en>

Ulusal İstatistik Enstitüsü: <http://www.nsi.bg/en>

Bulgaristan Akreditasyon Servisi Ajansı: <http://www.nab-bas.bg/en>

Bulgar Bilimler Akademisi: <http://bas.bg/bulgarian-academy-of-science>

Ulusal Demiryolu Altyapısı Şirketi – NRIC: <https://www.rail-infra.bg/en/1>

Bulgaristan Belediyelerinin Milli Birliği: <https://www.namrb.org/lang/en>

Bulgaristan Rekabet Kurumu: <http://www.cpc.bg/default.aspx>

Bulgaristan Standardizasyon Kurumu: <http://www.bds-bg.org/en>

Finansal Denetleme Komisyonu: <https://www.fsc.bg/en/>

Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası: <http://www.bse-sofia.bg/?page=main&language=en>

Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Temsilcilikleri

T.C. Sofya Büyükelçiliği: <http://sofya.be.mfa.gov.tr/>

T.C. Filibe Başkonsolosluğu: <http://filibe.bk.mfa.gov.tr/>

T.C. Burgaz Başkonsolosluğu: <http://burgaz.bk.mfa.gov.tr/>

T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği ve Filibe Ticaret Ataşeliği: www.ticaret.gov.tr
linkinden ülkeler bölümünden Bulgaristan seçilerek ulaşılabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Sofya Büyükelçiliği

Ticaret Müşavirliği

Bulgaria Bulvarı № 98, giriş D, kat 6, Sofya 1680

Telefon: 00359 2 958 12 02

Faks: 00359 2 958 14 25

Web: www.ticaret.gov.tr

E-mail: sofya@ticaret.gov.tr